

**LİBYA’DA COĞRAFYA EĞİTİMİNİN
BAŞLICA ÖZELLİKLERİ (MÜFREDATLAR –DERS KİTAPLARI)**

Muhammed İbrahim El-Atrahs

**DOKTORA TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK, 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 24 (yirmi dört) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Mohamed İbrahim
Soyadı : LATRSH
Bölümü : Coğrafya Öğretmenliği
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Libya’da Coğrafya Eğitiminin Başlıca Özellikleri (Müfredatlar-Ders Kitapları)

İngilizce Adı: Main Features of Geography Education in Libya (Curriculums-Textbooks).

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : MOHAMED İBRAHİM LATRSH

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Mohamed İbrahim A. LATRASH tarafından hazırlanan “Libya’da Coğrafya Eğitiminin Başlıca Özellikler (Müfredat ve Ders Kitapları)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Salih ŞAHİN

(Coğrafya Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Nurcan DEMİRALP

(Coğrafya Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Leyla ERCAN

(Coğrafya Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Mutlu YILMAZ

(Coğrafya Bölümü, Ankara Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Nazan KARAKAŞ ÖZÜR

(Coğrafya Bölümü, Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 08 /01/2021

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı tamamlamayı bana nasip eden Allah'a hamdolsun. Bu konuda bana yardım elini uzatan herkese teşekkür ederim. Bunlar arasında en başta, bu çalışmanın danışmanlığını kabul etme nezaketinde bulunan Prof. Dr. Salih ŞAHİN Bey'e şükranlarımı sunar bütün eğitim kadrosuna ve Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü çalışanlarına da teşekkür ederim

Ayrıca, dünyada bulunuş sebebim değerli anneme Allah rahmet eylesin, hayatımın her döneminde kesintisiz destekleri ile yanımda olan babama teşekkür ederim. Hayatın zorluklarını benimle birlikte üstlenen ve acı tatlı her şeyi benimle beraber paylaşan değerli aileme ve bütün kardeşlerime teşekkür ederim.

LİBYA'DA COĞRAFYA EĞİTİMİNİN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ
(MÜFREDATLAR-DERS KİTAPLARI)
(Doktora Tezi)

Muhammed İbrahim El-Atrahs
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Ocak 2021

ÖZ

Libya'nın eğitim sistemi tarih boyunca çeşitli faktörlerden etkilenecek günümüze kadar gelmiştir. Ülkedeki eğitim faaliyetlerinin planlanmasında bir yandan ülke koşulları dikkate alınmaya çalışılmakta diğer yandan ise dünyadaki güncel gelişmeler takip edilmektedir. Ancak eğitim öğretim süreçlerinde henüz tam olarak köklü değişiklikler yapılamamıştır. Bu durum üzerinde özellikle son yıllarda ülkedeki olumsuz siyasi gelişmelerin önemli etkileri olmuştur. Diğer pek çok dünya ülkesinde olduğu gibi Libya'da da coğrafya öğretim programlarında yer alan derslerden biridir. Coğrafyanın, dünyadaki yaşamımız hakkında pek çok konuyu kapsaması ve bu öneminden dolayı Libya'da da coğrafya çeşitli kademelerde öğretim programlarında yer almaktadır. Libya'da coğrafya eğitimi 4. sınıfta başlayıp 12. sınıfa kadar devam eder. Belirtilenlerden hareketle çalışmanın amacı Libya'daki coğrafya eğitiminin temel özelliklerini ortaya koymaktır. Çalışmada betimsel araştırma tasarımı ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Libya'daki coğrafya eğitimi genel hatlarıyla ders programları ve kitaplar incelenerek ortaya konulmuştur. Ayrıca öğretmen, müfredat, ders materyalleri, öğretim yöntemleri gibi yönlerden mevcut durum ile yaşanan sorunlar ve konuya ilişkin öneriler de ele alınmıştır. Libya'da, ilkokuldan başlayarak lise dönemine kadar olan sürecin temel özelliklerini ele aldığımız bu çalışmanın amacı; bahsi geçen bu dönemlerde verilen coğrafya eğitimi ve metotlarını ortaya koyabilmektir. Çalışma aynı zamanda, Libya'da eğitimi ilgilendiren bazı kurumların istatistiklerini de içermektedir. Libya'da coğrafya eğitimi koşullarının gözlem ve analitiği yapıldıktan sonra denilebilir ki; Okul müfredatındaki coğrafya eğitimi haftada iki veya üç saat ile sınırlı olup, bu da dersin öğrencilere aktarılmasının dışında ekstra bir aktivite yapmaya yeterli değildir. Geleneksel sınav sistemi, öğrencilerin bilgi düzeyini ve öğretmenlerin performansını ölçmede tek araç olup bu da dersin, öğretim yöntemlerinin ve öğretmenlerin kabiliyet ve yaratıcılıklarının geliştirilmesinin önünde engel teşkil

etmektedir. Okulların çoğunda, modern eğitim yöntem ve aktivitelerini gerçekleştirecek yeterli eğitim araçları bulunmamaktadır. Bunun yanında okul kitapları da yeterli değildir. Eğitim sistemi de hala ezbere dayalı geleneksel eğitim sistemi olup, coğrafya eğitiminde kullanılan modern yönelişlerden uzaktır. Coğrafya öğretmenleri ise, akademik yeterlilik, eğitim kabiliyeti performansı ve konu ile alakalı modern gelişmeleri takip etme açısından eksiktir. Coğrafya bölümlerinden mezun olan öğrencilerimizin eksiklikleri arasında da coğrafya eğitiminde işin pratik yönünün ihmal edilmesidir. Aynı zamanda gerekli finansal desteğin sağlanmaması da problemler arasındadır. Bununla birlikte, gerekli eğitimi almaları ve deneyimleri yurda aktarmaları için öğrenciler gelişmiş ülkelere gönderilmemektedir. Bu sorunların çözümü için müfredatların, ders kitaplarının eksiklerinin giderilmesi öğretmen eğitimlerinin yapılması okulların fiziki altyapılarının iyileştirilmesi gereklidir.

Anahtar Kelimeler : Libya, Coğrafya eğitimi, Öğretim programları, Ders kitapları
Sayfa Adedi : 185
Danışman : Prof. Dr. Salih ŞAHİN

**MAIN FEATURES OF GEOGRAPHY EDUCATION IN
LIBYA(CURRICULUMS-TEXTBOOKS)
(Ph.D Thesis)**

**Muhammed Ibrahim El-Atrahs
GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES
January 2021**

ABSTRACT

Libya's education system has been influenced by various factors throughout history until today. Both the state and the conditions of the country and the current developments around the world are taken into consideration in the planning of educational activities in the country. However, radical and required developments have not yet been carried out in the education and training system. Like many other countries in the world, geography is included in the educational curriculums and programs in Libya. Since geography is a subject that covers many topics of our life on the earth it holds an important place. Therefore, Libya also includes it in the educational curriculum at various levels. Geography lessons in Libya starts in 4th grade and continues until 12th grade. Based on the statements, the purpose of the teachers is to reveal the basic characteristics of geography lessons in Libya. In this work, descriptive research design and document analysis methods were used. In this study, geography education in Libya has been presented by examining the curriculum and books in general. In addition, the current situations, the problems experienced and the suggestions related to the subject were dealt in terms of teachers, curriculum, course materials and teaching methods. The aim of this study, in which we discuss the characteristics of the geography education, is to reveal the geography education and methods that are used in Libya starting from 4th grade until 12th grade. This study also includes statistics of some of the educational institutions in Libya. When the geography education conditions in Libya are observed and analyzed, it can be noticed that geography lessons are limited to 2 or 3 hours a week, which is insufficient to carry out any extra activities besides the lectures. The traditional examination system is the only tool used to measure students' knowledge and the teachers' performance. This creates an obstacle for the development of the lesson, methods as well as teachers' abilities and creativity. Most of the schools do not have enough Education tools to practice Modern Education methods and

activities. Besides, school books are not enough. The educational system is still traditional and rote-learning based. That is why it is far from the modern tendencies used in geography education. Geography teachers lack academic competence, training ability, performance and following modern developments related to the subject. One of the shortcomings of our students who graduated from geography departments is the neglect of the practical aspect of the work in geography education. Furthermore, providing the necessary financial support is among other problems. With that, students are not sent to developed countries in order to receive the necessary education and transfer their experiences to the country. In order to solve these problems, it is necessary to give training for the teachers, eliminate the deficiencies of the curriculum and textbooks, and improve the physical infrastructure of the schools.

Key Words : Libya, geography education, educational curriculum, textbooks
Page Number : 185
Supervisor : Prof. Dr. Salih ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	3
1.2. Araştırmanın Amacı	6
1.3. Araştırmanın Önemi	7
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	13
1.5. Araştırmanın Problem Durumu ve Problem Cümlesi.....	14
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	14
1.7. Araştırma Yöntemi	14
1.8. Tanımlar.....	16

BÖLÜM II	18
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	18
2.1. Genel Olarak Libya Coğrafyası	18
2.1.1. Fiziki Coğrafya Özellikleri	19
<i>2.1.1.1. Yeryüzü Şekilleri.....</i>	<i>20</i>
<i>2.1.1.2. İklim Özellikleri.....</i>	<i>21</i>
<i>2.1.1.3. Su Özellikleri</i>	<i>21</i>
<i>2.1.1.4. Toprak Özellikleri.....</i>	<i>22</i>
<i>2.1.1.5. Bitki Örtüsü Özellikleri</i>	<i>23</i>
2.1.2. Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri	23
<i>2.1.2.1. Nüfus Özellikleri.....</i>	<i>23</i>
<i>2.1.2.2. Ekonomik Faaliyetler.....</i>	<i>24</i>
2.2. Libya’da Eğitim Sisteminin Özellikleri.....	28
2.2.1. Eğitim Sistemi Kavramı	28
2.2.2. Eğitim Sistemi Yapısı	29
2.3. Eğitim Tasarımı Modeli.....	37
2.4. Libya Eğitim Sisteminin Tarihi Gelişimi	39
2.4.1. Osmanlı Dönemi’nde Libya’da Eğitim (1551-1911).....	42
<i>2.4.1.1. Osmanlı Döneminde Modern Ulusal Okullar.....</i>	<i>44</i>
<i>2.4.1.2. Yabancıların Okulları</i>	<i>45</i>
<i>2.4.1.3. Teknik ve Mesleki Eğitim</i>	<i>45</i>
2.4.2. İtalya Sömürgesi Döneminde Libya’da Eğitim	46
2.4.3. İngiliz ve Fransız Dönemlerinde Libya’da Eğitim	47
2.4.4. Bağımsızlık Sonrası Eğitim.....	48
2.5. Eğitim Politikası	55
2.5.1. Eğitim Politikasının Amaçları	55

2.5.2. Eğitim Politikasının Aşamaları	56
2.5.3. Eğitim Politikasını Etkileyen Faktörler	57
2.5.3.1. Siyasi Faktör	57
2.5.3.2. Ekonomik Faktör	57
2.5.3.3. Coğrafi Faktörler	58
2.5.3.4. Sosyal Faktörler	58
2.5.3.5. Nüfus Faktörü	59
2.6. Eğitimle Alakalı Bazı Kavramlar	59
2.7. Eğitim Programlarının Gelişimi	63
2.7.1. Eğitim Sistemlerini Etkileyen Faktörler	64
2.8. Eğitim Sürecinin Genel Görünümü	66
2.9. Müfredat Geliştirme	68
2.9.1. Müfredat Geliştirme Kavramı	69
2.9.2. Müfredat Geliştirmenin Sebepleri	69
2.9.3. Müfredat Geliştirme Metotları	71
2.9.4. Müfredat Tasarımı Planlama Prensipleri ve Kavramları	76
2.10. Ders Kitabı	77
2.10.1. Ders Kitabının Önemi	78
2.10.2. Ders Kitabının Özellikleri	78
2.11. İlgili Araştırmalar	79
BÖLÜM III	85
LİBYA'DA COĞRAFYA EĞİTİMİ (DERS KİTABI-MÜFREDAT)	85
3.1. Libya'da Eğitime Genel Bakış	85
3.2. Libya'da Eğitim Kademeleri	91
3.2.1. İlköğretim	91
3.2.1.1. İlköğretimin Hedefleri	91

3.2.2. Ortaöğretim.....	92
3.2.2.1. Lise Eğitimi.....	94
3.2.2.1.1. Lise Eğitiminin Aşamaları.....	94
3.2.2.1.2. Lise Eğitiminin Genel Hedefleri.....	95
3.2.3. Yükseköğretim.....	97
3.2.3.1. Yükseköğretimin Hedefleri	97
3.3. Son Yıllarda Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler	98
3.4. Eğitim Öğretimde Coğrafyanın Önemi.....	101
3.5. Coğrafyadaki Çağdaş Gelişmeler	103
3.5.1. Coğrafya Müfredatı Öğretimin Temel Prensipleri	105
3.6. Libya'daki Coğrafya Eğitim ve Öğretiminin Tarihi Gelişimi	106
3.7. Okulda Verilen Coğrafya Eğitiminin Eğitimsel Değeri.....	108
3.8. Coğrafya Öğretiminin Eğitimsel Değeri	111
3.9. Coğrafya Bilgi Yapısı.....	112
3.10. Coğrafya Öğretiminin Amaçları.....	113
3.11. Coğrafya Öğretim Yöntemleri	114
3.12. Libyada'ki Coğrafya Ders Kitaplarının İçeriği	123
3.12.1. Dördüncü Sınıf Coğrafya Ders Kitabı.....	123
3.12.2. Beşinci Sınıf Coğrafya Ders Kitabı	124
3.12.3. Altıncı Sınıf Coğrafya Ders Kitabı.....	125
3.12.4. Yedinci Sınıf Coğrafya Ders Kitabı	125
3.12.5. Sekizinci Sınıf Coğrafya Ders Kitabı.....	126
3.12.6. Dokuzuncu Sınıf Coğrafya Ders Kitabı.....	127
3.13. Temel Eğitim Müfredatı	128
3.13.1. Temel Eğitim Aşamasında Derslerin Dağılımı	130
3.14. Ortaöğretim Coğrafya Müfredatı.....	133

3.14.1. Lise Birinci Sınıf	133
3.14.2. Lise İkinci Sınıf (Sözel Bölüm)	135
3.14.3. Lise Üçüncü Sınıf (Sözel Bölüm)	137
3.15. Müfredat ve Derslerin Bölünmesi.....	139
3.15.1. Lise Birinci Sınıf Müfredat Bölümleri.....	139
3.15.2. Lise İkinci Sınıf Müfredat Bölümleri (Sözel Bölüm).....	141
3.15.3. Lise Üçüncü Sınıf Müfredat Bölümleri	143
3.16. Ortaöğretim Coğrafya Müfredatının Hedefleri	145
3.17. Yükseköğretim Coğrafya Müfredatı	147
3.17.1. Coğrafya Bölümü.....	148
3.17.1.1. Coğrafya Bölümünün Vizyonu	148
3.17.1.2. Coğrafya Bölümünün Hedefleri	148
3.17.2. Yükseköğretim Lisans Düzeyinde Coğrafya Derslerinin Değerlendirilmesi.....	149
3.17.3. Yükseköğretim Yüksek Lisans Düzeyinde Derslerin Değerlendirilmesi	155
3.18. Libya’da Coğrafya Öğretiminin Sorunları.....	158
3.19. Libya’nın Karşı Karşıya Olduğu Eğitim Sorunları	163
3.19.1. Eğitim Heyetleri Üyelerinin Yetersizlikleri ve Eğitim Yöntemleri	163
3.19.2. Öğretim Yöntemleri	164
3.19.3. Eğitim Müfredatının Zayıf Yönleri	166
3.19.4. Eğitim Kurumlarının Zayıf Altyapısı	167
3.19.5. Eğitimde Öncü Deneyimler.....	168
BÖLÜM IV.....	171
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	171
4.1. Sonuç	172

4.2. Öneriler	173
KAYNAKLAR.....	179

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 2011-2012 Eğitim- Öğretim Döneminde Temel Eğitim (İlköğretim ve Hazırlık) Sınıflarındaki Öğrenci Sayıları.....	99
Tablo 2. 2011-2012 Ortaöğretim Öğrencileri	99
Tablo 3. Yükseköğretim Sektörü İçin 2015 Yılı Sayıştay Raporu	100
Tablo 4. 2000'den 2025'e Kadar Yükseköğretime Devam Eden Öğrenci Sayılarıyla İlgili Tahminler	100
Tablo 5. 31.12.2015 Tarihine Kadar Yurtdışına Gönderilen Öğrenci Sayısı.....	101
Tablo 6. Coğrafya Alanları ve Bağlantılı Kriterler	110
Tablo 7. 2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılında İlköğretim Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Sınıflar İçin Müfredat.	129
Tablo 8. 2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılında Temel Eğitim Seviyesi (Hazırlık Seviyesi) İçin Müfredat.....	130
Tablo 9. Müfredat Merkezine Göre 2017-2018 Döneminin Not Dağılımı	141
Tablo 10. Müfredat Merkezi'ne Göre 2017-2018 Döneminin Not Dağılımı	142
Tablo 11. Akademik Yıl Süresince Öğrencilerin Not Dağılımı.....	143

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Libya haritası.....	19
Şekil 2. Libya’da nüfus dağılımı	24
Şekil 3. Eğitim bakanlığının eyaletlerdeki idari yapılanması.....	30
Şekil 4. Eğitim tasarımının tüm modelleri	38
Şekil 5. Modern geliştirme metotları.....	72
Şekil 6. Coğrafyada analiz metodolojisi.....	102
Şekil 7. Coğrafi bilişsel yapıyı gösterir	112
Şekil 8. Coğrafi bilgi ve çevre içerisinde okul derslerinin grafiksel tasviri	161
Şekil 9. Coğrafi bilgi ve çevre içerisinde okul derslerinin grafiksel tasviri	162

BÖLÜM I

GİRİŞ

Dünya, bilgi ve teknoloji üretiminin hız kazandığı ve uzakların yakın olduğu bir çağı yaşıyor. Ülkeler de kaynak ve zenginliklerini, gelecekte karşılaşabilecekleri sorunları çözmek üzere hazırlayarak çağın gelişmeleri ile etkileşimde bulunabilecek çağdaş medeni toplumlar inşa etmek için harcıyor. Bu ülkeler, gelişim stratejileri sisteminin en ön sırasında yer alan, yaşamın tüm farklı yönleri ile ilişkisinin yanında gelişmeyi sağlayacak en temel öğelerden biri olan insan faktörüyle direk bağlantısından dolayı eğitimin öneminin farkına varmış durumdadırlar.

Eğitim alanında 21. yüzyılda yaşanan çok önemli gelişmeler, eğitimin her seviyesinde kullanılan öğretim yaklaşımları, yöntemleri ve metotlarını da etkilemiş; teknik, sosyal ve ekonomik dönüşümlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Teknoloji alanındaki değişimler bilgi edinme hızı üzerinde doğrudan etkili olmuş ve içinde bulunulan çağın gereksinimlerini karşılama konusunda da etkileri görülmüştür. Bundan dolayı eğitim sürecinin ve özellikle de müfredatının geliştirilmesi oldukça önemlidir. Eğitim kurumları sürekli, eğitime ve planlamaya özel bir önem vererek yaşanan gelişim ve hızlı değişimlere ayak uydurmalı ve bu sayede ileriye bakabilmelidirler.

Eğitim sistemi, birey ve toplumların eğitiminde büyük bir öneme sahiptir. Bundan dolayı, eğitim sürecinden sorumlu olan yetkililerin, müfredat etkinliği, gereksinim duyulan devamlılığın sağlanması; zayıf yönlerin veya eksikliklerin tespit edilip giderilmesi adına müfredatın etkin ve sürekli olarak takip edilmesi gerekir. Ayrıca eksikliklerin giderilmesi ve değerlendirmelerin yapabilmesi için ders kitaplarının içerikleri de sürekli gözden geçirilmelidir. Zira bilgi ve verilerin sürekli değişim göstererek sabit kalmaması nedeniyle içeriklerin de sürekli güncellenmesini ve yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu manada güncellenmesi ve sürekli takip altında tutulması gereken alanlardan biri de

coğrafyadır. Fakat mevcut Libya coğrafya dersi müfredatlarında gerekli güncellemelerin yapılmamasından kaynaklı olarak, ortaya çıkan yeni teori ve kavramsal değerler arasında uyumsuzluklar görülmektedir. Bu durum, büyük bölümünü itibari ile hali hazırdaki müfredatı uzun süreli kullanımlardan uzak tutmaktadır.

Burada diğer önemli bir konu da ilerlemeyi ve öğrenmeyi arzulayan fertlerin ve toplumların başkalarının deneyim ve tecrübelerinden faydalanmaları gerektiği konusudur. Bu durum eğitim politikaları açısından, daha objektif hizmetler sunabilecek ve dünyada yaşanan gelişmelere ayak uydurabilecek eğitim sürecine katkı sağlayacaktır. Bundan dolayı, eğitim seviyesini gelişmiş ülkeler düzeyine çıkarma adına bu ülkelerin eğitim alanında takip ettiği yöntemlerden yararlanmak, sahip oldukları olumlu ve olumsuz yönlerini derinlemesine araştırmak ve ayrıntılı analizler gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle eğitim gerçeğimizin ele alınarak eğitim çıktılarının dikkatli biçimde incelenmesi ve hedeflerimize ulaşip ulaşmadığımızın sorgulanması gerekmektedir. Aynı zamanda, dünyada yaşanan gelişmeler, ortaya çıkması muhtemel problem ve zorluklar ışığında geleceğe daha sağlıklı bakabilmek için kurumlarla bireylerin ortaya koyduğu çaba ve gayretler arasında koordineli bir çalışma ortaya konulması gerekmektedir.

Bu çalışma, yerel gerçeklikler ile gereksinimler arasında uyumlu bir planlama, gelişme, tasarım, analiz ve değerlendirmelerde bulunarak Libya'daki coğrafya müfredatının geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Aynı zamanda küresel deneyimler konusunda bilgi sahibi olunmasına yardımcı olmak, mevcut durumumuzu tespit ederek, eğitim müfredatımızın nasıl olması gerektiği konusunda bilgi sunmak amacına hizmet edecektir.

Bu anlamda, önce Libya'da eğitim ve eğitimin gelişim sürecine değinmekte fayda var. Libya'da eğitim ve eğitimin gelişim süreci çok farklı değişimlere tanık olmuştur. Libya üzerinde etkiye sahip ülkelerin uygulamaları nedeniyle, eğitim süreci çeşitli aşamalardan geçmiştir. Ülkenin eğitim süreci üzerinde değişimler meydana getiren bu ülkeler Osmanlı İmparatorluğu, İtalya, Fransa ve İngiltere'dir. Aynı zamanda özellikle 1951 yılında bağımsızlığın kazanılmasını takip eden süreçte Mısır gibi komşu ülkelerin de Libya eğitim sistemi üzerinde etkileri görülmüştür. Libya'nın içinden geçtiği tüm bu süreçler, farklı dönemler boyunca Libya eğitim sisteminin ilerlemesini kolaylaştıracak pek çok deneyim kazandırmıştır. Bu etkilerin ayrıntıları bu çalışmada ele alınacak ve Libya eğitim sistemi üzerinde önemli etkisi olan dönemlerin de değerlendirilmesine çalışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümü, teorik çerçeve, eğitim sistemi ve eğitim kavramı, eğitim politikaları, eğitim programlarının geliştirilmesi, müfredatın nasıl geliştirilip tasarlanacağı, genel tasarım modelleri ve ders kitaplarının özellikleriyle ilgilidir. Bu konularla ilgili olarak temel eğitim (ilköğretim) orta öğretim ve üniversite eğitimi gibi farklı aşamalar araştırma dâhilinde ele alınacaktır.

İkinci bölümde Libya'daki eğitim sistemi tüm yönleriyle ele alınacaktır. Eğitim sistemi tarihsel olarak incelenecek, Libya'da eğitim kavramının nasıl gelişim gösterdiği, eğitimin örgütsel yapısı, dezavantajları ve ülkede eğitimin geliştirilmesindeki en önemli temel taşlar üzerinde durulacaktır. Ayrıca Libya'da müfredat ve müfredat konusunda ortaya çıkan değişimler, araştırmanın farklı bölümlerinde coğrafya ders kitaplarının içeriğinin sunumuyla ortaya konulacaktır.

Son olarak ise, müfredat tasarımı öğretim planları ve ders kitapları ile ilgili elde edilen veriler değerlendirilecektir.

1.1. Problem Durumu

Eğitim sürecinin önemli bir parçası modern eğitim müfredatıdır. Zira bu müfredat öğrencilerin ihtiyaçları, eğilimleri, davranışları ve yenilenme kapasiteleri ile içinde bulundukları toplumun ihtiyaçlarıyla uyumlu olması gerekir. Aynı zamanda teknoloji toplumlarının gölgesinde hızlı yenilenmelerle kendini gösteren müfredat programları, eğitim süreci içeriğinin somut hale gelmiş bir örneği ve yansımasıdır. Ayrıca, arzulanan eğitim amaç ve çıktılarına ulaşabilmek için gerek duyulan eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi, geliştirilmesi ve modernleştirilmesi bakımından da etkili bir araçtır. Müfredatın, eğitimcileri ve eğitim konusunda yetkili olan kişileri en çok meşgul eden hususlardan biri olmasının nedeni, eğitim sorunlarını müfredattan bağımsız olarak çözümleyebilmenin mümkün görülmemesidir. Müfredat, mevcut eğitim sorunlarının büyük bölümü ile bir şekilde bağlantılıdır. Bireyler, toplumun hedeflerine ulaşması konusunda eğitim alanında yaşanan problemlerde büyük bir sorumluluğa sahiptir. Gerçekten de müfredat, eğitim sisteminin amaçlarıyla planlarını gerçekleştirmek ve fiiliyata dönüştürmek için kullanılan araçtır (Demirel, 2003; Sönmez, 1994). Aynı zamanda, çağdaş ve ayrıntılı bir kavram olarak kullanıldığında toplumda kapsamlı bir gelişimi sağlayabilmek ve sorumluluk alarak içinde yaşadıkları toplum ile kendilerine yararlı bireyler haline gelme arayışı içinde olanlar için girdiler, süreç ve çıktılar sağlayan bir sistemdir.

Ders kitapları, okuyucuları üzerinde başka bir kaynağın neden olduğu ortaya çıkması muhtemel herhangi bir karışıklıktan etkilenmeyen; anlama ile analize yeterli gelebilecek düşünme biçimleri edinmesini sağlayan kaynaklardır. Bu kitaplar, bilgi ve enformasyonu temsil eden, mükemmel bir bilimsel temel oluşturmak için bilgi, değer, prensip ve farklı konularda veri sağlayan en önemli kaynaklar arasındadırlar. İçerdikleri bilgi, gerçekler, veriler ve değerler yönünden okul kitaplarının yardımcısı olan diğer kitaplar da müfredatın zenginleştirilmiş bir yönünü meydana getirmekle birlikte öğrenme süreci boyunca öğrencilerin bağlı kaldıkları asıl kaynaklar değildir.

Bunun yanında, herhangi bir eğitim programının dayandığı ilk ve en önemli referans noktası toplumun kendisidir. Çünkü eğitim programı sosyal ve siyasi sistemlere bağlı olup, herhangi bir ülkede hâkim olan sosyal yapı, eğitim programında kendi yansımaları bulacaktır.

Okul müfredatı hem yapım hem de uygulama aşamasında, çok sayıda sorunla yüzleşirken sosyal değişim hareketlerinde ve kültürel mirası koruma hedefinde toplumun hedeflerine ulaşmak için kullandığı bir araçtır. Bu yüzden bu konuyla ilgilenenlerin bu sorunları da hesaba katmaları gerekir (Demirel, 2003). Çünkü okulun uğraş alanı insandır ve her bir öğrencinin kendine has duyguları ve hisleri olup, okul içerisindeki insan ilişkileri öğrenciler arasındaki ilişki biçimlerini de etkilemektedir. Bu durum, öğrencilerin müfredat ve bileşenleri ile nasıl meydana getirildiği ve yapım aşamalarını, çeşitli metodolojik düzenlemeleri anlama imkânı verdiği gibi toplum içindeki ayrılıklar ve eksikliklerin farkına varmalarını da sağlamaktadır. Okul müfredatı; toplumsal gerçeklik, düşünsel yapı, öğrencilerin mizacı ve gelişim dönemlerine göre değişen özelliklerinin göz önünde tutulabilmesi; öğrenci, öğretmen, yerel ve kültürel çevre ile toplum arasındaki etkileşimi de yansıtılabilmesi için işbirliği içinde hazırlanmalıdır. Öğrenciler tarafından gerçekleştirilen aktivitelerin tüm özelliklerini içermeli, eğitim deneyimleri mevcut malzeme ve insan potansiyeli sınırları içerisinde kalacak biçimde seçilmeli, takım çalışmasının önemini vurgulamalı ve müfredat öğeleri arasında tutarlılık ve tamamlayıcılık sağlanmalıdır. Öğrencilerde değişimleri kabullenme arzusu meydana getirmek için sosyal değişim süreçleriyle uyumlu yöntemler vurgulanmalı; insan doğasını anlamayı temele almalı ve insan, doğa ya da insan yapımı kuruluşlar gibi diğer sosyal kurumlar ile okul arasında iletişim kurmaya çalışılmalıdır.

Ek olarak, öğretmenin bireysel farklılıklar ve öğrencilerin doğasına en uygun olanını seçebilmesi için öğretme yöntemlerinde farklılık yaratmasına katkı sağlayabilecek modern

bir müfredat hazırlamak mümkündür. Bu yeni rol ışığında öğretmenin görevi artık sadece öğrencilerin zihnine bilgileri nakletmekle sınırlı değildir. Aynı zamanda, farklılıkları önemli olmaksızın, yeteneklerinin gelişmesi adına öğrencilere yardımcı olacak ve yönlendirecek bir rehber rolüne de bürünmüşlerdir.

Coğrafya, öğrencinin yaşadığı çevre ve gerçeklerle ilgisi bulunan önemli bir bilimdir. Öğrencinin zihnini, gelişmenin ve yaratıcılığın başlangıç noktalarına doğru götürme konusunda rehberlik yapabilecek ve nihayetinde kapsamlı bütüncül bir denge kurarak diğer tüm alanlarla ortak çeşitli bilgiler sunar (Karabağ & Şahin, 2006). Coğrafyanın başlıkları doğal ve beşeri coğrafyanın karşılıklı ilişkilerinin incelenmesi merkezinde oluşmuştur. Buna göre coğrafya eğitiminde de doğal ve beşeri unsurların bir arada verileceği bir konu içeriği bulunmaktadır. Bu durum coğrafya dersinin fen bilimleri ve sosyal bilimler arasındaki konumunu açıkça göstermektedir. Coğrafya öğretimini planlarken coğrafyanın bu özelliği de mutlaka göz önüne alınmalıdır. Söz konusu durumu Libya için özelleştirecek olursak hem genel olarak eğitimin tüm alanlarında hem de coğrafya eğitiminde bazı özellikler ortaya konulabilir. Bu araştırma müfredat ve ders programlarının incelenmesi temeline dayanmaktadır. Temel eğitimden üniversite eğitime kadar olan süreçte coğrafya eğitimi müfredat ve ders kitapları bağlamında analiz edilecektir. Temel eğitim, öğrencilerin yetenek ve isteklerini geliştirmeyi, eğilimlerini tatmin etmeyi amaçlar. Aynı zamanda farklı çevre koşullarıyla uyumlu bilimsel ve profesyonel yetenek, bilgi değer ve davranışlar kazandırmayı hedefler. Böylece öğrenci eğitimin ilk aşamalarını tamamlayarak daha üst seviyede öğrenimini devam ettirebilir veya yoğun mesleki eğitimler sonrasında yaşamla yüzleşebilir. Tüm bunlar bireyi iyi ve üretken bir yurttaş olarak yetiştirmeye hizmet edecektir.

Bu çalışmada, Libya'daki coğrafya eğitiminin gerçeği derinlemesine incelenecektir.. Araştırma, referans çerçevesi, ilkeler, ders kitaplarının içeriği, öğretmenlerde bulunması gereken ortak özellikler, coğrafya eğitim sistemi ve denetim stratejileri, değerlendirme sistemi ile bunun güçlü ve zayıf yönleri gibi pek çok konuyu da kapsamaktadır. Araştırma, mevcut coğrafya eğitim sisteminin işlevsellik ve uygunluğu hakkında bilgi ve sonuçlar ortaya koyacaktır. Aynı zamanda daha önce değerlendirilmemiş bazı olayların açıklanmasına katkı sağlayacak, sistemin zayıf yönlerini ortadan kaldırmak ve güçlü taraflarını daha da güçlendirmek için sisteme yardımcı olacaktır. Bunun yanında mevcut coğrafya içerikleri ile modern eğilimler arasında bir denge meydana getirmeye çalışacak ve böylece coğrafya eğitim sistemi sürecine önemli katkılar sağlayacaktır.

Çalışmanın çerçevesinin oldukça geniş olması nedeniyle bazı konuların tartışılması gerekmektedir. Bunların başında Libya eğitim sisteminde yaşanan kararsızlık durumu gelmektedir. Eğitim sistemi ile bunun gereksinimlere nasıl cevap vermesi gerektiği konusunun bazı yetkililerin zihninde net bir durumun olmaması, öğrenciler üzerinde olumlu bir etki meydana getirebilecek müfredatın iyi yetişmiş öğretmenler tarafından hazırlanmaması, temel eğitim sisteminin düzensizliği ve sürekli değişim göstermesi Libya'daki eğitim sisteminin diğer bazı problemleri arasındadır. Bu problemler, üzerinde çalışacağımız konuları da etkileyecektir. Bunun yanında temel eğitim ile lise eğitimi arasında bağlantı kurma çabalarının yerel ölçekte sınırlı kalması da bu sorunlar arasındadır. Ayrıca eğitim ve ekonomi arasında ilişki kuracak planlamaların yapılamaması ve coğrafyanın birey ve içinde yaşadığı çevre ile bağlantılı olmasına rağmen bunun bazı öğretmenler tarafından öğrencilere cazip bir şekilde sunulamaması da bu problemler arasındadır.

Böylelikle Libya'da coğrafya eğitiminin ders kitapları ve müfredatlar bağlamında temel özellikleri nedir? belirlenmeye çalışılacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Gelişme projelerini planlayan da, uygulamaya koyan da insandır. Bundan dolayı gelişmenin olabilmesi, insanın gelişmesiyle sağlanabilir. Bu konudaki sorumluluk eğitim sistemi hedefleri ve müfredatına aittir. Müfredat, insan kişiliği/karakterinin tüm özelliklerini mükemmel düzeye getirmek hedefiyle insani gelişmeyi sağlayan ve hedeflerine ulaştıran eğitimde kullanılan bir araçtır (Sönmez, 1994). Eğitimle verilmesi hedeflenen ve gelişme sürecinde bireylerin kendilerinden beklenen rol ve sorumlulukları yerine getirmelerine yardımcı olacak bilgilerin, yeteneklerin, alışkanlıkların, davranışların ve değerlerin kazandırılmasını sağlar.

Araştırmamız, Libya eğitim müfredatı kapsamlı bir değişimden geçerken, ülke eğitim sistemini iyileştirme hususunda geleneksel yöntemler dışında farklı strateji kullanımı ve geliştirilmesinin önemine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, genel olarak öğretim süreci ve özellikle coğrafya eğitimindeki konu, yöntem, içerik ve hedeflerle uyumlu hale getirilen coğrafya kitaplarının eğitim sürecinde hem öğrenciye hem de öğretmene yardımcı olabileceğine vurgu yapılacaktır. Bunun yanında ders esnasında sıkılmalarının önüne geçerek bilgilerin daha kolay ve etkili biçimde aktarılabilmesi öğretim yöntemlerindeki yeniliklerin geliştirilmesine yardımcı olacak sistemlerin kullanımına da değinilecektir.

Ayrıca eğitim ve ilerlemenin gereksinimlerini karşılayacak yöntemlerin geliştirilmesinde karşı karşıya kalınan en önemli tehditleri ortaya koymaya çalışılacaktır. Küreselleşmenin yol açtığı değişimleri inceleyecek ve küreselleşmenin yol açtığı sorunların yöneltileceği sosyal öğretim programlarının geliştirilmesi için bazı öneriler ortaya konacaktır. Bunun yanında içinde bulunduğumuz çağda ortaya çıkan gelişmeler, sorunlar, engeller tanımlanmaya çalışılacaktır. Araştırmaya Libya’da eğitimin genel olarak yapısal özellikleri ile başlanacak böylelikle coğrafya öğretimine özel konular daha iyi anlaşılacaktır. Bu bağlamda coğrafya eğitimi ile ilgili görülen diğer konular söz gelimi uygulanan yöntemler, okulların ve öğretmenlerin durumuna da kısaca değinilecektir. Bu veriler içinde müfredatlar ve ders kitapları için daha derinlikli bir değerlendirme yapılacaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Araştırmamız içinde, bulunduğumuz yüzyıldaki küresel dönüşümlerle ortaya çıkan tehditler ile bilimsel ve teknolojik ilerlemeleri ve bireyi yaratıcı, fonksiyonel yetenekler, farklı yetkinliklerle küresel olarak rekabet etmeye hazırlamanın yollarını araştıran insani gelişim doğrultusundaki eğilimleri ele almaktadır.

Başarılı bir eğitim sistemi oluşturulması ve arzulanan hedeflere ulaşılabilmesi için eğitim politikasının sürekli geliştirilmesi gereklidir. Ayrıca sürekli olarak değerlendirilmesi ve yerel, bölgesel ve uluslararası konularda meydana gelen sorunlarla etkileşiminin genişletebilmesi için gerektiği durumlarda değişiklikler yapılmalıdır.

Günümüz dünyası bilimsel ve teknolojik devrimler, iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmeler, çevre sorunları, nüfus artışı, büyüme ve ekonomik rekabet, tüm biçimleriyle küreselleşme, şiddet, aşırılık ve terörizm nedeniyle hızla dönüşüm göstererek karmaşık ve değişken bir hale gelmiştir. Tüm bu faktörler bir ülkedeki toplumun da hızlı değişim göstermesi, yeni ve yenilenmiş koşullarla uyum içinde daimi bir dönüşüm içinde olmasına neden olmaktadır. Ayrıca devletin eğitim politikasının gözden geçirilerek, dünyanın farklı ülkelerinin başarılı eğitim politikaları hakkında raporlar çıkarılması ve araştırmalar yapılması, uzman kurumların tavsiyelerinin dikkate alınması, sosyal katılımın artırılması, deneyimlerin paylaşılması ve eğitim kurumları ile eğitim sürecinde dâhil olan herkesin işbirliği içinde olması gereklidir. Japonya’da başarılı eğitim sistemleri alıntılanmış aynı zamanda pek çok gelişmiş ülkeden de taklit edilmiştir. Ancak bu konuda bir denge yaratılarak ekonomik ve teknik gelişmeler için manevi değerler ya da sosyal yapı

değiştirilmemiş ve bu durum eğitim sistemine diğer ülkelerden farklılık gösteren özel bir karakter kazandırmıştır.

Eğitim politikasının uzun dönemli planlamalarla bağlantısının kurulması, diğer toplum kuruluşları ile uyum içinde bütünleşmesinin sağlanabilmesi, işgücü pazarının ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için hükümetin özel işgücü pazarı ve gelişme için gereksinim duyulan ihtiyaçları anlaması ve eğitimin formüle edilerek değerlendirilmesi gibi eğitim politikaları düzenlenerek yeniden ele alınması gereklidir. Teknolojinin eğitim ile birleştirilmesi, eğitim çalışmalarının temel bir bileşenidir.

Yaratıcılık ile inovasyon hedeflerine ulaşabilmek için de eğitime özel önem verilerek bilimsel ve teknik yöntemlerin kullanılması gerekir. Libya'daki eğitim sistemi politikasını şekillendirmek için mikro elektronik, bilgisayar, robot bilimi, bilgi ve iletişim teknolojisi, nükleer enerji ve uzay teknolojisi alanında gerçekleştirilen çok büyük teknolojik devrimler mutlaka dikkate alınmalı, eğitimi geliştirmeye yardımcı olacak fikirler ortaya konulmalı ve eğitimin tüm aşamalarının çevremizde mevcut olan kaynaklar ile eğitim teknolojisine bağlı olmasına çalışılmalıdır .

Libya'nın inşa edilebilmesi için kaynakların geliştirilmesi ve eğitimin öneminin farkına varılması uygarlık alanındaki basamakları hızla tırmanmamızı ve insan kaynaklarının harekete geçirilmesini sağlayacaktır. Bundan dolayı, eğitim ve öğretimin önemine odaklanan uzun ve kısa vadeli eğitim planları desteklenmelidir. Bilgi, insanın takip edeceği yolu belirler ve bilgi ve enformasyona sahip olması da yaşamı boyunca pek çok hedefe ulaşmasına yardımcı olur. Ayrıca bireyi ve hayatını daha üst düşünme seviyelerine taşıyarak her bir birey için zengin bir toplum yaratarak sosyal refahı sağlar. Yaşamı boyunca karşısına çıkabilecek sorunlar ve tehditler karşısında mantıklı ve rasyonel düşünebilmesinin yolunu açar. Bu nedenle bir devletin yatırım yapması gereken en önemli alan eğitimidir.

Devletin asıl yatırımı öğrencinin kişiliğini geliştirmesi ve kendini ifade etmesinin yolunu açarak çağın gereksinimleriyle uyumlu hale getirebilmesidir. Bunun tek yolu vatandaşların her birinin düşünür, araştırmacı, analist, interaktif ve katılımcı olarak yetiştirilmesidir. Şüphesiz bu hedefe ulaşılabilmesi için en iyi başlangıç noktası, her yönüyle çağın gereklerine uyum sağlayan bir eğitim sistemi hazırlanmasıdır. Böylece öğrenci, davranışları üzerinde sistemli biçimde bir etki meydana getirme ve toplumsal süreç içinde pozitif katılım sağlayabilmesi için sosyal ve psikolojik açıdan hazırlanmış olacaktır.

Temel eğitim aşaması ile üniversite ya da daha üst seviyelerdeki eğitim aşamaları arasında bir geçiş evresi olduğundan eğitimin bu aşamasının ciddiyle ele alınması gerekir (Başaran, 2005). Bu amaçla, eğitim alanındaki bilim adamları ve uzmanlar öğrenci yaşamındaki bu hassas dönemde dünyada ortaya çıkan gelişmeleri ve genel olarak toplum üzerindeki yansımalarını takip etmelidir.

Eğitim sistemindeki gelişim bir süreç planına uygun olmalıdır. Eğitim Bakanlığı mevcut genel ve teknik okullar ile üniversitelerde yeni sisteme uyumlu müfredatlar geliştirerek, gençler arasında fırsat eşitliği sağlayabilmek amacıyla daha üst seviyelerdeki eğitim kurumlarıyla bağlantı kurma yolları araştırmalıdır. Geliştirilen müfredatlar en güncel küresel gelişmeler ve işgücü pazarı ihtiyaçları ile de uyumlu olmalıdır. Lise eğitiminde insan enerjisi boşa harcanmaktadır. Mevcut eğitim sisteminde öğrenciler enerjileri ve yaratıcılıklarını özgün ulusal gelişimi sağlayabilecek iyi bir eğitim yönteminin eksikliği nedeniyle doğru kullanamamaktadırlar. Bu yüzden eğitim, ülkenin ve vatandaşların yararına olacak milli hedeflere ulaşmayı sağlayacak projeler yoluyla faydalı ve yaratıcı hale dönüştürülmelidir .

Eğitimin bir diğer önemi hayata yönelik deneyimlere de açılan bir kapı olmasından kaynaklanır. Bu yüzden, eğitim çok büyük bir sorumluluk taşımakta ve bütün eğitim sistemleri anahtar rolleri ile öne çıkmaktadır. Libya’da eğitimin mevcut durumuyla ilgili iyileştirmeler yapabilmek ve eğitim sisteminin geliştirilmesi konularında bize yardımcı olabilecektir. Gerçekten de, eğitim günümüz dünyasındaki en etkili faktörlerden biridir. Hepimizin yararı için deneyimlerden yararlanarak pratik yapıcı eleştiriler ve tecrübe paylaşımlarına acil ihtiyaç bulunmaktadır .

Eğitimin tüm uygarlıkların ve çağdaş ülkeler kurmanın temeli olduğu gerçeğinden hareketle, eğitim olmaksızın politikacı da, doktor da, mühendis de olamayacaktır. Bu yüzden öğretmen toplum içinde basit değil aksine en kritik ve önemli rollerden birine sahip olup seçkin ve eğitimli nesillerin yaratılmasına katkı veren kişidir.

Eğitimsel bağlamda coğrafya dünya ve insanlık arasında bağlantı kuran bir araç olarak görülmektedir. Coğrafya antik zamanlardan günümüze insan ve yaşadığı çevreyi birleştiren sosyal bilimlerden biri olmuştur. Bunun yanında, doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında ilişki kuran bütünsel bir bilim dalıdır. Bu iki dalın arasındaki boşluğu doldurarak farklarını azaltması, sağladığı yararlarından biridir. Okullarda coğrafyayı yerel coğrafi çevre ile öğrenci arasında bağlantı kuran işlevsel bir role büründürmek ve şu anki katı klasik durumundan kurtararak uygulamalı bilimlere seviyesine getirmek, bu dersi öğrencilerin en

sevdiği ve çekici bulduğu alanlardan biri haline dönüştürecektir. Mevcut problemler ve coğrafyanın Libya’da günlük hayat içinde öğrenciler açısından taşıdığı önemin giderek artması coğrafya öğretimine ilişkin daha derin ve daha kapsamlı bir inceleme yapılmasını ortaya çıkarmaktadır.

Genel olarak bahsi geçen tüm konular, özel olarak ise coğrafyanın öğretim aşamasından başlayarak, coğrafya kitap yazarları, denetçileri ve profesörlere kadar uzanan bu süreçte konuların geliştirilmesi, ilgili kişilerin algı ve vizyon farklılıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkan öğrencileri etkileyen sonuçlara dikkat edilmelidir. Zira bu sonuçlar arasında öğrencinin yaşadığı çevre ile bağlantı kurmada güçlükler yaşaması sayılabilir.

Libya Eğitim Bakanlığı’nın, müfredatın yenilenmesi, öğretme yöntemlerinde radikal değişiklikler yapılması ve sosyal ve uygulamalı bilimsel konuların daha derin biçimde anlaşılmasına dayanan yeni yöntemlerin benimsenmesi hususlarına gereken özeni göstermesi bu dersin yararına olacaktır. Ayrıca öğretmeden öğrenmeye, öğretmenden öğrenciye doğru değişen bir stratejiye sahip olunması önemlidir. Öğrencinin zihinsel ve becerisel enerjisini canlandırmayı sağlayacak neticesinde çeşitli alanlarda yenilikler meydana getiren, sorunları çözümleyen ve üretken bir toplum inşa eden bir neslin ortaya çıkmasıyla sonuçlanacak bir programa ihtiyaç duyulmaktadır .

Bu hususlara dayanarak, okullarımızda kullanılan yöntem ve metotların sosyal dersleri, özellikle de coğrafyayı, öğrenciler için hiçbir anlam ifade etmeyen ders olmaktan çıkarıp istifade edecekleri bir ders haline getirilebilir. Öğrencilerin zor olarak düşündükleri bu dersle ilgili tek kaygıları sınavlarda yüksek not alabilmek için konuları ezberlemek olduğundan, asıl önemli olan bilgi, kavram ve coğrafi gerçekleri ihmal etmelerine neden olmaktadır. Bu yüzden öğretme aşaması sadece bilgi dağıtımı sürecinden çıkarılarak, öğrencilerin bu konudaki bilgilere ihtiyaçları onlara hissettirilmelidir. Gelişmiş organizasyonların coğrafya öğretiminde kullandıkları strateji, farklı eğitim aşamalarında öğrencilerin karşılaştıkları özümseme ve anlamaya ilişkin sorunları çözme hedefine yöneliktir.

Araştırmamız eğitim sürecinin zenginleştirilmesi ve geliştirilmesine mümkün olduğu kadar çok katkı sağlama çabasıdadır. Bu tezin önemi soyut ve teorik bir konu olan coğrafya öğretiminin öğrenciye sosyal, kültürel ve ekonomik gerçeklikten ayrılmadan verilmesi gerekliliği çerçevesinde şekillenmiştir. ve Coğrafya eğitiminin gelişiminin bilgi ve teknoloji dünyasında gerçekleşen ilerlemenin ışığında olması gerektiği gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Araştırmamız, öğretmenler tarafından konuların daha verimli olarak

aktarılması adına coğrafya öğretim metot ve yöntemlerindeki eksikliklerin giderilmesine katkı sağlamayı da hedeflemektedir. Böylelikle ders kitapları ve müfredatların güncel durumu ortaya konularak başarılı yönleriyle birlikte eksikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

Coğrafya, sosyal bilimlerin amaçlarına ulaşmasına yardımcı olacak en önemli alanlarından biridir. Dünyanın şekli, boyutları ve hareketleri, toprak ve suyun dağılımı, dünya yüzeyindeki kayalar, su ve hava hareketleri, bitkiler, hayvanlar ve insanların yeryüzündeki dağılımı, insan aktiviteleri ve insanın tanıma yolları, insan grupları, insan gruplarının özellikleri ve siyasi sistemlerin incelenmesi gibi farklı konuların verilmesi yoluyla öğrencilerin kişiliklerinin şekillenmesinde rol oynamaktadır. Ayrıca öğrencilere ekonomik zenginliğin de dâhil olduğu yerel ve kendilerini çevreleyen mekan hakkında çeşitli bilgiler vermede önemli bir rolü vardır. Çevresine yönelik ilgi uyandıracak ve öğrenme içgüdüsünü tetikleyecek turistik ve arkeolojik değerler hakkında verdiği bilgiler sayesinde boş zamanlarını değerlendirmeleri konusunda öğrencileri yönlendirici olabilmektedir. Ayrıca jeopolitik ve ekonomik coğrafya sağlıklı bir ruh halinin gelişiminde de rol oynamaktadır (Mahmod, 1982, s. 37).

Araştırmamız, Coğrafya müfredatı hazırlayıcılarına, planlayıcılarına ve resmi yetkililere yol gösterici olabilir. Böylece gözden kaçırılan ve coğrafya konu ve kitaplarında yer almayan bazı ayrıntıların değerlendirilmesine vesile olabilir. Ayrıca ilgili yetkililer öğretmenlere el uzatarak bilimsel ve teknik yeterliliklerini artırabilecekleri modern yöntem ve araçları sağlama konusunda yardımcı olabilirler. Unutulmamalıdır ki sağlam bir toplum yapısına iyi yetiştirilmiş öğrenciler aracılığı ile ulaşılır ve iyi öğrencilerin temelini de güçlü bir eğitim sistemi oluşturur.

Eğitim, ulusların Rönesans'ıdır. Gelişmiş ülkeler, eğitim, eğitim sistemi, eğitim planları, eğitim amaçları ve yöntemlerinde yapılan reformların temelinde insan gelişimiyle ilgilenirler. Bundan dolayı, bir bütün olarak ülkeler 21. yüzyıla kendilerini ulaştıracak olan bir lokomotif olarak gördükleri eğitimi önceliklerinin en tepesine yerleştirmişlerdir.

Eğitim modelinin; iletişimin gelişimi, kültürün küreselleşmesi, bilimsel ve teknolojik keşifler, üretim yöntemlerinin gelişimi, sosyal değişim ve sosyal ilişkiler, eski değerler, prensipler, normların yerini alan yeni standartların ortaya çıkması bağlamında değiştirilmesi gerekir.

Toplumsal bir Rönesans gerçekleştirilebilmesi, çocukları yetiştiren ve onları geleceğe hazırlayan eğitim sistemi kalitesi ile belirlenir. Bu da Libya eğitim kanunları çerçevesinde

aşağıda yer verdiğimiz hususların kazanılmasında öğrencilere yardımcı olacak biçimde müfredatın gelişmiş bilimsel bilgilere dayanmasını gerektirir.

- Öğrenciler arasında oto sansür kavramını geliştirmek ve öğretmek, zihinlerine temel değerleri ve din kavramlarını aşılamak.
- Öğrencilere temel ihtiyaçlarına hizmet edecek temel becerileri, kendi kendine öğrenme yeteneklerini ve hayat boyu öğrenme güdülerini kazandırmak.
- Öğrenci davranışlarını en iyi hale dönüştürmek.
- Öğrenciye kariyer bilgisi ve eleştirel düşünme yetenekleri kazandırarak, çevre ile olan adaptasyonunu hızlandırmak.
- Milli kimliklerini korumalarını sağlayarak öğrencilere seçim ve tercih yapma, değerlendirme yetenek ve kabiliyetleri kazandırarak farkındalık gelişimini sağlamaktır. Böylece diğer toplumların kültür ve medyasından alacakları konularda seçici davranmalarını sağlamak.
- Kendisine ve topluma faydalı olmasını sağlamak için, öğrencinin veri akışını mükemmel düzeyde kullanmasına yardımcı olmak.

Yukarıda verilen genel ilkeler çerçevesinde araştırmanın önemi de şekillenmiştir. Bu araştırmanın önemi şu maddelerde özetlenebilecek hususlardan kaynaklanmaktadır :

- 1- Libya'daki eğitim sisteminin geliştirilmesi ve köklü değişiklikler yapılması adına tüm yöntemleri içerecek biçimde lise eğitiminin nitelikli bir atılım gerçekleştirmesine katkı sağlamak. Çeşitli bileşenlerinin, felsefesinin, vizyon ve amaçlarının kapsamlı bir şekilde incelenmesi yoluyla eğitim sisteminin bu önemli aşamasında ortaya çıkan bütünleşik stratejiyi oluşturmak. Eğitimin bu önemli aşamasında vatanseverliğin aşılanabileceği belirli standartlarla genel anlamda tüm müfredata özel olarak ise coğrafya müfredatına odaklanmak. Ayrıca bu aşamada sunulan program çeşitleri ve özellikleri ile çeşitli dallarda öğrencilere ilerleme imkânı sunabilecek esneklik seviyesini ele almak.
- 2- Ulusal ve uluslararası standartlar ile rekabet edebilecek ve bağdaşabilecek programlara açıklık getirmek; öğrencilerde bilgi, yetenek, uzmanlık vb. oluşturarak ilkokuldan liseye, lise seviyesinden daha üst düzey eğitimlere ve kariyer aşamasına geçişi sağlayan akademik ve teknik içeriklerde bir denge sağlamak. Daha önceki ve farklı ülkelerdeki gelişmelerden çıkartılan dersler ışığında lise eğitim sistemleri için bir strateji oluşturmak, Libya'daki mevcut sistemin güçlü ve zayıf yönlerinin analizini çıkarmak,

lise eğitim sistemi ve lise müfredat geliştirme projelerinin geliştirilmesi ile bağlantılı en güncel uluslararası eğilimleri incelemek .

- 3- Eğitimin geleceğe dönük vizyonu ışığında farklı eğitim aşamaları için yeni planlar önermek, lise müfredatını geliştirmek, değerlendirme politikalarını geliştirmek ve Libya’da mesleki ve elektronik eğitimin geliştirilmesine çalışmak.
- 4- Bölgesel ve küresel bağlamda lise eğitiminde ortaya çıkan yeniliklerle eğilimleri öğrenmek ve Libya’daki lise eğitiminde coğrafyanın geliştirilmesi amacıyla seminerler düzenlemeyi teşvik etmek. İş gücü pazarının, lise sonrası eğitimin ve eğitim öğretim kurumlarının gereksinim duyduğu beceri ve geleceğe ait ihtiyaçları tespit etmek ve bu hususlarla ilgili öğrencileri bilgilendirmek. Çalıştaylar düzenleyerek eğitim alanında yer alan okul yöneticileri, veliler, öğrenciler ile işverenlerin vizyonları ve fikirlerinden haberdar olmak.
- 5- Müfredat tasarımı ve planlaması için temel kurallar belirlemek ve modern eğitim materyallerinin gereksinimlerine uymak. İlgili herkesi lise eğitiminin geliştirilmesine yönelik projelere dâhil etmek.
- 6- Libya’da lise eğitiminde coğrafyanın durumunu analiz etmek; lise eğitiminde coğrafya müfredatı için temel öneriler getirmek ve lise müfredatını geliştirmek için temel fikirler ortaya koymak.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın temel varsayımı incelenen müfredat ve ders kitaplarının konu ile ilgili genellemelere imkan verecek yeterlilikte olduğudur. Bir eğitim sisteminin temel yapı taşlarından bir müfredatlardır (Demirel, 2003; Sönmez, 1994). Bu müfredatların uygulanma aşamasında ise en çok ön plana çıkan unsur ders kitapları ve sunulan ders materyalleridir. Bunlar arasında ders kitaplarının daha etkili rol oynadığı varsayılmıştır. Aynı zamanda coğrafya ders kitapları ve müfredat ile ilgili olarak belirlenen temel eğitimden yüksek öğretime kadar olan sürecin fikir vermede yeterli olduğu düşünülmektedir. Çalışma Libya eğitim sisteminde coğrafya derslerinin problemlerini müfredatlar ve ders kitapları üzerinden betimlemeyi amaçlamaktadır.

1.5. Araştırmanın Problem Durumu ve Problem Cümlesi

Eğitim sektöründe yer alan resmi görevliler ülkemizde eğitim sisteminin karşı karşıya kaldığı sorunlar ve bu sorunların üstesinden nasıl gelinebileceği ile ilgili kamu görüşlerini dikkate almalıdır. Yeni bir toplum inşa edebilmek için, endüstri, tarım ve ticaret gibi yaşamın ve iş hayatının farklı alanlarında gelişmeler meydana getirebilecek iyi bireylerin yetiştirilmesi şarttır. Ayrıca Libya’da okutulan coğrafya müfredatının tekrar ele alınarak kontrol edilip düzenlenmesi ve bu içeriğin devletin eğitim kurumlarından beklediği hedefleri tahakkuk ettirebilmesi adına bunları modern bilgilerle ilişkilendirerek kurumların eğitim haritasına eklenmesi gerekmektedir. Öyle ki bilimsel gelişmelerle uyumlu olacak, müfredat oluşturma konusunda ilgili kurum ve kuruluşları canlandırıp harekete geçirecek ve öğrencilere ve topluma hizmet edecek b sağlam esaslara dayanan bu yeni yol haritasına günümüzde geçen dönemlerden daha fazla ihtiyaç bulunmaktadır. Araştırmanın problem cümlesi;

- Libya’da coğrafya eğitiminin ders kitapları ve müfredatlar bağlamında temel özellikleri nedir? şeklinde belirlenmiştir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada, araştırmacı aşağıdaki sınırlar dâhilinde çalışmasını gerçekleştirmiştir :

Libya ülkesinin sınırları içinde kalan alanda ilköğretim dördüncü sınıftan yüksek öğretime kadar geçen eğitim sürecinde, Libya Eğitim Bakanlığı’nın mevcut kaynak ve verileri dahilinde ders kitapları ve müfredatlar ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada Libya’da yaşanan iç karışıklıklar veri temininde bazı sıkıntıların doğmasına bazı verilerin güncel olmamasına yol açmıştır. Bu durum en önemli sınırlılıklardan birdir. Bir diğer sınırlılık da ülke bütününe dair veri bulma sorunu olmuştur.

1.7. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada doküman analizi ve nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Bilindiği gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algılandığı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür (Yıldırım, 1999, s. 10). Nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışmasının kullanıldığı bu araştırmada ulaşılmak istenen veri toplama yolları nitel araştırma deseni tarafından tanımlanmıştır.

Creswell (2007)' e göre durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır.

Nitel durum çalışmalarının en önemli özelliği bir ya da birkaç durumun derinlemesine araştırılmasıdır. Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır (Yıldırım, 2006).

Konuya ilişkin olarak genel özelliklerine göre dört tür durum çalışması deseninden söz edilebilir: Bunlar (1) bütüncül tek durum deseni, (2) iç içe geçmiş tek durum deseni, (3) bütüncül çoklu durum deseni (4) iç içe geçmiş çoklu durum deseni (Yin, 2003, s. 39). Bu çalışmada da iç içe geçmiş tek durum deseni kullanılmıştır. İç içe geçmiş tek durum deseninde, tek bir durum içinde çoğu kez birden fazla alt tabaka veya birim olabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2005).

Bu tez çalışmasında ele alınan tek durum, Libya'daki coğrafya eğitiminin genel özellikleridir. Bu kapsamda ders kitapları ve müfredatlar Eğitim Bakanlığı verileri kullanılarak incelenmiştir.

Aslında bu çalışmada da başlangıçta sahada yapılacak anket, gözlem ve/veya yarı yapılandırılmış formlar kullanılarak da veri toplanılması düşünülmüşse de Libya'daki sosyal ve siyasi şartlar böyle bir çalışmaya izin vermemiştir. Bu nedenle veriler belgelere dayalı literatür taraması şeklinde elde edilmiştir.

Böylece çalışmanın gerçekleştirilmesinde başta yayınlanmamış yüksek lisans ve doktora tezleri ile konuya ilişkin çeşitli süreli yayınlar ve kitaplardan faydalanılmıştır. Konuya ilişkin olarak elde edilen kaynaklardan, kanun, rapor, öğretim programı ve ders materyalleri (kitap ve makaleler) gibi kaynaklar yanında lisansüstü tezler ve yayınların pek çoğu Arapça olduğundan bunların gerekli görülen kısımları Türkçeye çevirisi yapılarak kullanılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yazarın kendi gözlem ve tecrübeleri de ön plana çıkmıştır. Ayrıca yeri geldiğinde yazarın Türkiye'de bulunduğu süredeki konuya ilişkin gözlem ve tecrübeleri karşılaştırma amacıyla kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiz elde edilerek rapor oluşturulmasında genel olarak tümevarımcı analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada belli eğitim seviyesi için önerilen coğrafya başlıkları

ele alınarak müfredatların içeriği tartışılmıştır. Ders kitaplarında nelerin yer aldığını ortaya koyma adına yöntembilimin içeriği analiz edilmiştir. Ayrıca konuyu değerlendirmede açıklayıcı olabilecek başka özellikler üzerinde de durulmuştur. Örneğin öğretmenlerin, öğretimde kullanılan modern teknik ve teknolojik gelişmeler ışığında coğrafya dersine nasıl hazırlandıkları araştırılmıştır. Okulların durumu, materyaller, öğrencilerin sosyal ve ekonomik şartları da bunlara eklenebilir.

1.8. Tanımlar

Eğitim: Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1984, s. 12).

Eğitim Hedefleri: Eğitim yoluyla belirli deneyimlerin kazandırılması sonucunda, öğrencilerde ortaya çıkması beklenen değişiklikleri doğru ve net bir biçimde açıklayan ifadedir (Sabri, 2012).

Eğitim Politikası: Eğitimin dayandığı prensiplerdir. Genel çerçeveyi felsefe, amaçlar ve sistemleri belirler. Eğitim sisteminin ve ilişkili farklı kuruluşların genel çerçevesi olarak da tanımlanabilir. Ülke ihtiyaçları ile, ilgili kuruluşların değerlendirmeleri sonucunda ortaya konulduğu biçimiyle, eğitim kurumları tarafından yapılması gerekenler arasındaki ilişkiyi gösterir. Çerçevesi toplumun bazı üyelerinin de katılımıyla yetkili idareler tarafından hazırlanır. Toplumun siyasi seçimini, değerlerini, geleneklerini, varlıklarını, insan kaynaklarını ve gelecek algılarını yansıtır (AbdulHamid, 2000, s. 65-80).

Eğitim Programı: Bir eğitim kurumunda çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağlanan milli eğitim ve kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesine dönük tüm faaliyetlerdir (Küçük Ahmet, 1999, s. 9).

Coğrafya Eğitimi: Coğrafyanın amaçları ve hedeflerine yönelik olarak öğrenciye bilgi ve beceriler kazandırılması ve bu bilgi ve becerilerin hayat kalitesinin artırılması amacıyla kullanılmasının öğretilmesi faaliyetleridir (Şahin, 2010).

Ders Kitabı: Derste kullanılmak üzere hazırlanmış, öğrencilerin konuyu anlamalarına dönük olarak çeşitli düzenlemelerle konunun pedagojik şekilde sunulduğu içeriği müfredat ile belirlenen yayındır.

Öğrenim: Yaşantı ürünü kalıcı davranış değişikliği meydana getirme işidir (Ertürk, 1984, s. 13).

Öğretim: Öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümüdür (Varış, 1994, s. 12).

Öğretim Programı: Bir dersle ilgili öğretme-öğrenme sürecinde nelerin, niçin ve nasıl yer alacağını gösteren bir kılavuzdur. Başka bir deyişle bu nitelikte bir proje planıdır (Özçelik, 1992, s. 4).

Ortaöğretim: Temel eğitime dayalı olarak en az üç yıllık eğitim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarında verilen eğitimidir.

Öğretim Programı (Müfredat Programı): Okulların amaçlarına ve bireylerin ihtiyaçlarına bağlı, onun düşünce, duygu ve davranışlarını etkileyebilecek nitelikte, tarihi gelişimi itibarıyla insanlığın sahip olduğu bilgi ve tecrübelerin, bir plan ve düzene bağlı şekilde öğrencilere kazandırılması maksadıyla düzenlenmiş bir sistemdir (www.hrdiscussion.com).

Öğretim Yöntemi (metot): Derste, dersin amacını ve görevini emin ve en iyi yolla yerine getirmek için düzenlenmiş hareket biçimidir (www.uobabylon.edu).

Yöntem: Bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol, usul, sistemdir. Eğitim bilimleri içinde yöntem ise bir konunun öğretilmesinde belirlenen düzenli sistemli planlama ve uygulamalardır (Demirel, 2005).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmada konuyu daha iyi ifade etmeye yarayacağı düşünülen bir kavramsal çerçeve bölümü hazırlanmıştır. Bu bölümde genel olarak Libya'nın nasıl bir ülke olduğunu anlatmak maksadıyla öncelikle ülkenin coğrafi özelliklerine değinilmiştir. Libya eğitim sisteminin oluşup şekillenmesinde Libya'nın coğrafi özelliklerinin önemli etkisi vardır.

2.1. Genel Olarak Libya Coğrafyası

Kuzey Afrika bölgesinde, Mısır ve Tunus arasında yer alan Libya devletinin ismi tarihsel olarak bu bölgede binlerce yıldır ikamet eden Libo kavmi ile bağlantılı olarak Libya veya Loby olarak adlandırılır. Libya'da konuşulan dillere baktığımızda ülkenin resmi dilinin Arapça olduğu ve Libyalıların günlük yaşamlarında ülkenin coğrafi alanına bağlı olarak bölgeden bölgeye değişiklik gösteren Libya lehçesine uygun biçimde Arapça konuştukları görülür. Ayrıca İngilizce özellikle şehirlerde yaygın olarak kullanılan dillerden birisi olup dil ve uygulamalı bilim okullarında ve ülkede bulunan çok sayıda yabancı kökenli şirkette yaygın bir kullanım alanı vardır. Köyler ve bazı topluluklar asıl Libya kimliklerini korumaktadırlar. Bu yerlerde Libya dili veya Berberi (ya da Mağribi) dili olarak bilinen Tamazight dili kullanılmaktadır (Kavas, 2003; Özey, 2005).

Libya, Kuzey Afrika'nın orta kesiminde Akdeniz kıyılarında yer alır. Coğrafi sınırları Kuzey Orta Afrika'nın yüksekliklerine kadar uzanır. Doğuda Mısır, Güneyde Sudan, Çad ve Nijer, batıda Cezayir ve Tunus ile sınırı olan Libya, 9-25° boylamları ile 18-33° kuzey enlemleri arasındadır. Afrika platosunun uzantısını meydana getiren bir plato olan Libya topraklarının çok büyük bir kısmı çöllerden ve Akdeniz boyunca uzanan kıyı ovasından oluşur. Libya dağlarının en önemlileri, ülkenin kuzeydoğusunda Akdeniz yakınlarda yer

alan Yeşil Dağ, kuzeybatıda Nafusa Dağı ve güneyde Tibesti dağlarıdır. En yüksek zirvesi 2286 metre ile Akakus dağları iken en önemli platosu Albatan'dır.

Benzersiz coğrafi konumu sayesinde Libya, Afrika ve Avrupa arasında bir köprü oluşturur. Bu konumu nedeniyle Akdeniz bölgesinde meydana gelen önemli tarihi olaylardan etkilenmiştir. Bingazi ve Tripoli gibi yıl boyunca deniz araçlarını kabul etmeye uygun limanları ile Nijer, Çad ve Mali gibi Afrika ülkelerinin ticaretinin dış dünyaya açılmasına yardımcı olan diğer başka güzel limanları bulunur. Libya'nın stratejik konumunun bir diğer önemi Arap dünyasının doğusu ile Fas arasında önemli bir bağlantı meydana getirmesidir ve bu sayede haritada gösterildiği gibi Arap ve İslam kültür ve uygarlıklarının kavşak noktasını oluşturmaktadır (Sharaf, 1996, s. 10).

2.1.1. Fiziki Coğrafya Özellikleri

Libya 1.774.440 km²'lik bir yüzölçüme sahiptir ve kapladığı alan açısından Afrika ülkeleri arasında dördüncü sırada gelir. 1950 km uzunluğunda Akdeniz kıyı şeridi olup, 2006 sayımına göre 5,3 milyonluk bir nüfusa sahiptir .

Şekil 1. Libya haritası (<http://muslimpolitic.ru/2014/12/voenno-politicheskaya-situatsiya-v-livii-chast-pervaya>)

Ülkenin coğrafi konumu, siyasi tarihinde önemli bir rol oynamıştır, Akdeniz'in güney kıyılarında 1.900 kilometrelik bir sahile sahip olan Libya'yı Avrupa'dan sadece bu deniz

ayırmaktadır ve doğu ve batı Arap ülkeleri arasında önemli bir bağlantı olarak sayılmaktadır. Bu yönüyle Avrupa kıyılarına bakan Akdeniz havzasında yer almaktadır (Mucahit, 2012, s. 6).

2.1.1.1. Yeryüzü Şekilleri

Afrika platosunun bir uzantısı olarak Libya topraklarının çoğu çöl bölgesi sayılır. İçinde çöl vahaları da bulunur. Platonun ortalama yüksekliği deniz seviyesinden 200 ile 300 metre yüksekliğindedir ve üzerinde öne çıkan bazı kırsal ve açık alanlar vardır. Bu yükseklikler arasında Hacar, Tibesti, Vanidi ve Dar fur dağları yer almaktadır. Bu plato kademeli olarak Akdeniz kıyılarından kuzeye doğru gidildiğinde erir ve bazı yerlerde Sirt Körfezi'nde olduğu gibi kademeli olarak sona erer. Aynı zamanda doğuda El-Ahdar dağı ve Altan Yaylası ve batıda Nafusa Dağlarında olduğu gibi şiddetli yamaçlar görülür, Kıyı şeridine paralel uzanan bu dağlık alanın deniz seviyesinden yüksekliği 700 ile 900 metre arasındadır (Mucahit, 2012, s. 10).

Dağlık kenarlar sahile paralel uzanmakta ve bazı yerlerde denizi doğrudan kontrol etmektedir. Deniz çakılları ile kıyı ovaları arasında kalan alanların genişlikleri bir yerden diğerine farklılık göstermektedir. Batıda dağ silsilesi güney batı yönünde 500 kilometre uzunluğunda olup ve Cafara ovası olarak bilinen deniz ovasının kıyılarından itibaren ayrılır ve genişliği kuzeyden güneye yaklaşık 125 km'dir ve bir üçgen şeklinde uzanır. Ancak, ülkenin doğu tarafında Yeşil dağın kenarı yaklaşık 40 km uzunluğunda dar bir kıyı ovası ile bunları sınırlar. Libya kıyılarının geri kalanı doğrudan suya bakan bir çöldür (Mucahit, 2012, s. 20). Dağlarla çöller arasındaki geçiş bölgeleri ise, hem Trablus'ta ki Kible bölgesinde hem de Bingazi'de ki Balt bölgesinde bulunmaktadır. Çölde vahaların bulunduğu bazı havzalar vardır ve iki bölüme ayrılırlar. Bunlardan biri kuzey vahalarıdır ve içinde Jagbub, Jahra, Jallou, Oujlah, Marada, Jafra ve Ghadames vahaları bulunmaktadır ve İkinci güney bölüm vahaları ise Kafra ve Fezan Vahalarını içermektedir. Bu çöllü arazide bazı dağlar bulunmaktadır, bunlardan bazıları Arkno, Aouenat, Hrouj, Souda ve Temmo dağlarıdır (Mucahit, 2012, s. 22). Bunların yanında Libya sahasında kuru vadiler de bulunmaktadır. Geçmiş zamanlarda bu vadiler nehirler ve akarsularla doluydu. Ülkenin en ünlü vadilerinden bazıları doğu bölgede bulunmaktadır. Farıg vadisi, gibi batıdaki ise Elbi El-kebir ve Sevf elcin ve güneydeki El-şati vadisi bulunmaktadır.

2.1.1.2. İklim Özellikleri

Libya iklimi ilkbahar ve sonbahar aylarında ılıman, yaz aylarında sıcak geçmektedir ve kışları nispeten soğuktur. Kuzeyde Akdeniz, orta kesimde yarı çöl ve güneyde çöl ikliminin hâkim olduğu değişken bir iklimi vardır. Kışları soğuk, yazları sıcaktır ve çok az yağmur yağar. Sıcaklık 30 dereceyi aşmaz. Kış aylarında bazı kentlerde bazen kar yağar ve donma noktasına ulaşır. Akdeniz kıyısı boyunca uzanan ve önemli Libya kentlerinin bulunduğu dar bir şerit haricinde Libya'nın büyük bölümü yaz aylarında sıcak çöl ikliminin etkisi altındadır. Ülkenin kuzey ve güneyi kesimlerinde doğal bitki örtüsünün gelişmesine yetecek oranda yağmur alan bazı dağlık alanlar vardır ve yağmur miktarına göre insan yaşamı, bitki örtüsü ve yoğunluğu bakımından farklılık arz eder. El-cebel El-Ahdar'da olduğu gibi bu bölgelerde yağmurlar, Akdeniz ikliminde yetişen bitki örtüsüne benzer orman ve bitki örtüsünün oluşması için yeterlidir. Jafara ovası bölgesinde görüldüğü gibi yeterli yağış aldıklarında ortaya çıkan mevsimlik çimenler mevsimin son yağmurlarının ardından hızla kaybolurlar (Özey, 2005). Ülkenin orbital ve yarı-orbital konumu nedeniyle hava sıcaklığı bir bölgeden diğerine çok fazla değişmez ve Afrika topraklarının büyük bölümünün ortalamasında seyreder. Atlas veya Alp dağları örneğinde olduğu gibi büyük dağ sıraları mevcut değildir. Sıcaklık kıyı bölgesi, El-Ahdar ve batı dağları hariç yaz aylarında çok sıcaktır ve kışları ılıman ve soğuk arasında değişkenlik gösterir. Sıcaklık farkları Akdeniz etkisinden uzak güney yönünde gündüz - gece ve yaz - kış arasında yüksektir. Nispi nem oranı özellikle denizden gelen nemli hava nedeniyle özellikle kıyı şeridinde Ağustos ve Eylül aylarında yüksektir. Denizin etkisinden uzak olmaları nedeniyle de çöl bölgelerinde çok düşüktür. Kıyılardaki hâkim rüzgârlar mevsimlere göre iki türe ayrılabilir. Yaz mevsiminde rüzgârlar doğudan eser, bunu güneydoğu ve doğu, kuzeybatı, kuzey, kuzeybatı ve güney yönlerinden esen rüzgârlar takip eder. Güney bölgelerinde kuzey ve kuzeydoğu rüzgârları yıl boyunca etkilidir.

Genel olarak Libya iklimi, atmosfer, yüzey şekilleri ve coğrafi konum özellikleriyle bağlantılı olarak kurak çöl iklimiyle karakterize edilir. Bu durum nüfusun yoğunlukla kıyı bölgelerine yığılmasına ve çöl olan iç bölgelerin terk edilmesine yol açmıştır.

2.1.1.3. Su Özellikleri

Libya, çorak bir ülkedir, çoğu yerleri çöldür, tatlı su her zaman azdır. Yağışlar azdır, ülkenin yalnızca yüzde beşi her yıl 100 mm yağmur almaktadır. Yapay nehir projesine ek olarak, barajların inşası ve deniz suyu arındırma tesislerinin kurulmasına ve bu alanda

gösterilen çabalara rağmen, Libya su sıkıntısı çekmektedir. Özellikle tarım sektöründe ve diğer ekonomik sektörlerde bu hayati ve önemli kaynağı kullanırken her zaman yer altı su kaynaklarına itimat etti. Ancak artan talep ve çoğu yeraltı sularına deniz suyunun karışması nedeniyle bu suların tadı da tuzlu olmaya başladı (Fossil water in Libya, t.y.; Özey, 2005). 1950'lerin ortalarında, Ülkenin güney çöl bölgesinde petrol arama çalışmaları sırasında yer altı suya için çözüm ortaya konuldu ve çöl kumlarının derinliklerinde 40.000 yıllık saf içme suyu bulunduğu ortaya konuldu.

Libya hükümeti bu suyu çıkarabilmek için, büyük bir su projesi olan “büyük yapay nehir” projesini başlattı. Bu proje, suyu güneydeki çölden insanların yoğunlukta olduğu ülkenin kıyı bölgesine taşımaktır.

Bu proje yaklaşık 30 milyar dolara tamamlanmış Libya'nın en büyük projelerden biridir. Bu projeyle, güneydeki yer altı su kaynaklarından günde yaklaşık 5.5 milyon metre küp su 4040 km uzunluğundaki bir boru ağıyla dört aşamada kuzeydeki kıyı bölgelerine taşımaktadır .

Ayrıca, yılda 700 milyon metre küplük üretim kapasitesi olan pek çok küçük ve orta boyutlu tuzdan arındırma tesisleri kurulmuştur. Trablus, Bingazi ve diğer bazı kentlerde de yapım aşamasında olan arındırma tesisleri vardır.

2.1.1.4. Toprak Özellikleri

Libya'da toprak bölgeden bölgeye çeşitlilik göstermektedir. Buna göre Libya toprağı aşağıdaki şekildedir: - Çöl Toprağı: El-Serir, El-Hamade, El-uruk gibi bölgeler ile güney ve orta kısımların merkezini kaplar ve bazı bölgelerde ova ile karışıktır.

- Akdeniz Toprağı: Kızıl topraktan oluşmaktadır (AERAROSSA), doğu ovasında bulunur ve kumla karıştığında rengi kahverengine döner ve batı ovasına doğru yayılır.

-Tortul Topraklar: Kıyı şeridinde bulunur, tuzlu ve çorak yerler sayılır. Tarugaa ve ya Bingazi'ye yakın bazı yerler bunlara örnek verilebilir.

- Kumlu Toprak: Kıyı bölgelerinde yaygındır. Kum tepeleri şeklinde plup Cafara ve Bingazi ovalarında görülür. Libya'da bulunan toprak, orijinin doğasına ve kayanın bileşimine bağlı olarak çok çeşitlidir (www.facebook.com).

2.1.1.5. Bitki Örtüsü Özellikleri

Libya toprakları, geniş çöllerden oluşmaktadır. Çöl dışında kalan bölgelerin genel yapısı bölgeden bölgeye farklılık arz etse de orman ve çimlerden oluşmaktadır. Yörenin iklimine, su kapasitesine ve toprak tipine bağlı olarak El-cebel El-Ahdar doğu bölgesinde ve bazı sınırlı alanlarda ormanlar, özellikle yamaçlarda Selvi ve çamın yanı sıra sedir, meşe ormanları, yabani zeytinler, keçiboynuzu ağaçları bulunmaktadır. Ülkenin batısındaki Nafusa Dağı'nın bazı bölgelerinde de bulunur. Ancak Nafusa bölgesi ile Cebeli El-Ahdar bölgesini karşılaştırdığımızda Cebeli El-Ahdar bölgesinin daha çok ağaçlıklı olduğu görülmektedir (Mücahit, 2012, s. 78-82).

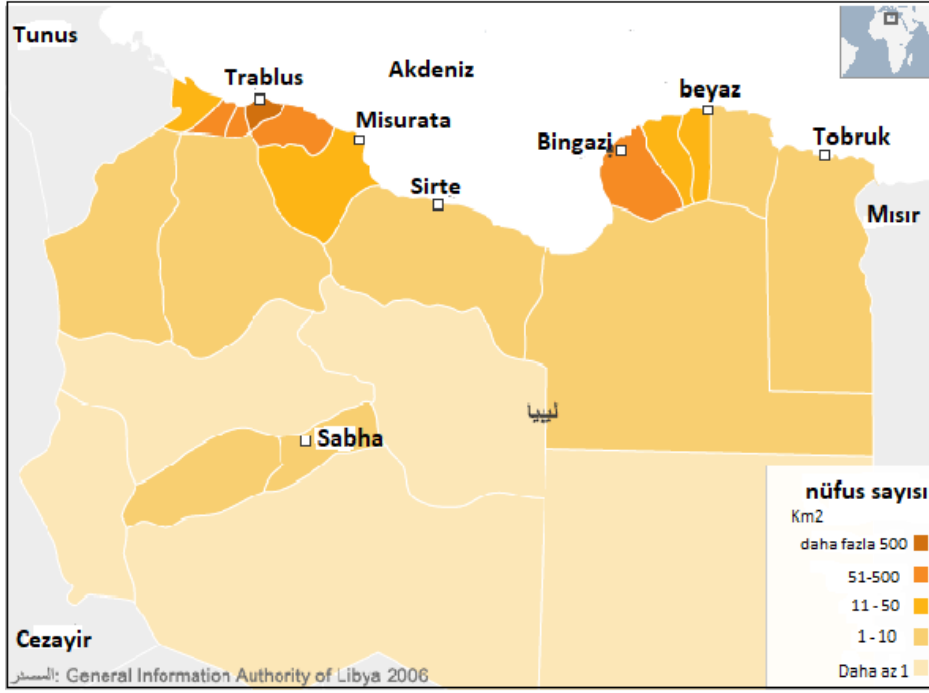
Yabani otların yoğunluk ve dağılımı yerel koşullara bağlı olarak yağmurun yağış durumuna göre değişiklik göstermektedir. Ülkenin kuzeyinde bol miktarda bulunan yabani otların en önemlilerinden biri kuraklığa dayanıklı bodur Almetnen (Alannsal) ağacıdır. Kıyıya yakın bölgelerde sınırlı miktarda bulunan ve nadir bir bitki türü olduğu düşünülen (dis) kıyı bölgelerinde ve tuzlu topraklarda yetişmektedir. (Ahududu, Tartam, Falcur, Rameth, Zeta) ve (El-radım, Esparto, helva bitkileri) ve isimlerini saydığımız diğer bitki çeşitlerinin çoğu kuraklığa dayanıklıdır (Mücahit, 2012, s. 82-84).

2.1.2. Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri

2.1.2.1. Nüfus Özellikleri

2006 yılında yapılan son nüfus sayımı sonuçlarına göre Libya nüfusu 5.298.152 kişi olup, nüfusun 2.687.513'si erkek ve 2.610.639'u kadındır. Yıllık büyüme oranı %1,8 olup, bu sayımın sonuçları erkek nüfusun toplam nüfusa oranının %50,73 ve kadın nüfusun toplam nüfusa oranının %49,27 olduğunu göstermektedir. Yani cinsiyet oranı 103 erkeğe karşı 100 kadın şeklinde olmaktadır. Harita, büyük oranda kıyı şeridinde yoğunlaşmış olan Libya nüfus dağılımını göstermektedir. Zira suyun bulunduğu toplanma noktaları haricindeki bölgelerde çöl iklimi hâkimdir.

Ayrıca nüfus sayımı sonuçları, Libya nüfusunda 15 yaş ve üstü kesimin 3.652.319 kişiye ulaştığı ve bu sayının %68,94'lük bir orana tekabül ettiğini göstermektedir. 65 yaş üstü kişilerin oranı da toplam nüfusun %4,24'ü kadardır.

Şekil 2. Libya’da nüfus dağılımı (<http://www.bbc.com/arabic/middleeast/2011>)

2.1.2.2. Ekonomik Faaliyetler

Libya’da tarım, bu alanda çalışanlara istikrarlı veya yeterli bir gelir sağlamadığı için ikincil bir alan olarak kabul edilir. Bu yüzden, mevcut coğrafi alana rağmen Libya tarımsal bir ülke olarak kabul edilememektedir. Dolayısıyla mevcut coğrafi konuma rağmen özellikle deve veya koyun yetiştirme konusunda Libya hayvancılıkta iyi kabul edilse bile tarımsal bir ülke olarak kabul edilemez. İyi yönetilmeyen bir servet olan bu konu hakkında devletin net bir politikası olmadığı görülmektedir.

En önemli alanlarından biri olan tarım, Libya’da gereken ilgiyi görmemektedir. Aslında bu ihmal belirli bir sebebe veya politik bir nedene bağlı bulunmamaktadır. Ülkedeki tarım gerçekliğini güçlendirmek için çalışılmamış olup petrol kaynakları ve zenginlikleri diğer alternatifler üzerinde çalışmaktan alıkoymuştur. Arpa üretimi tarımsal faaliyetlerde %96’lık bir paya sahiptir. Bu durumun nedeni olarak onun hayvan yemi olarak benimsemesi olarak açıklanmıştır. Bu durum daha çok hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı bölgelerde görülür. Oranın geri kalanı ise dar bir alanda bazı sebzelerin ekilmesinden oluşmaktadır (www.insamer.com).

Libya tarımının durumu, 2011’den önce çok da iyi bir konuma sahip değildi. Devlet, tahıl ve tohumların fiyatlarını yüzde 50 oranında desteklemesine rağmen, çiftçilerin birçoğu yaşadıkları yerlerden uzakta bulunan arazilere ve çiftliklere bağımlı olmaktan ve risk

almaktan bıktıkları için üretim yılda 200 bin tonun altına düşmüştü. Sistemin devrilmesinden önce bu rakamlar daha yüksekti ve 2010-2015 yılları arasında yarım milyon tona ulaşmayı planlıyordu. Üretilen miktar bile kötüye giden güvenlik durumu nedeniyle pazarlamayı engelliyordu. En üretken bölge olan güneydeki çiftçiler ürünlerini pazarlamak için büyük şehirlere götüremiyorlardı.

Libya kültürü ve doğası, diğer ticari alternatiflerin varlığı ya da petrol kaynakları nedeniyle tarımı birincil amaç olarak görmedi. Öyle ki istatistikler, toplamda 3 milyon hektardan fazla bir alan çalışan çiftçi sayısının 100 bini geçmediğini göstermekteydi. Ancak son yıllarda tarıma ağırlık veren çiftçiler bile, işlerini olumsuz yönde etkileyebilecek koşullarda yaşıyorlar. Bu olumsuz koşullar arasında su sıkıntısı, devlet desteğinin olmayışı, bazı bölgelerde ki hala devam eden iç karışıklıklar, güvenliliğin olmaması sayılabilir Dünya petrol fiyatlarındaki artış, endüstriyel alanlarda büyük bir artışa neden oldu. Bu sektörde birçok önemli gelişme ortaya çıkmış, petrol ve gaz arama işlemleri ve üretimi genişletilmiştir.

Libya'daki En Önemli Endüstriler

- Madencilik ve maden çıkarma: Minerallerin, doğal kaynakların, petrolün ve doğal gazın yer altından çıkarılması anlamına gelir. Libya, madencilik endüstrisinde Arap üretiminin %5,6'sı ile en verimli dört Arap ülkesi arasında yer almaktadır. Libya'daki üretim GSYH'nin yaklaşık %7,234 (yaklaşık %35) oranında arttı (www.hyatok.com).

-İmalat sanayi: Hammaddelerin nihai ürünlere dönüştürülmesi anlamına gelir, Libya Arap ülkeleri arasında en yüksek petrol sanayii çıktısında sahiptir. Sanayinin, GSYH 'sına katkısı 1,275 oranında büyüme sağlamıştır. Öyle ki günde 2 ile 3 milyon varil petrol üretilmektedir.

- Demir, çelik endüstrisi: Libya'da demir çelik endüstrisi gelişmiştir. Bu alanda sağlanan yüksek büyüme oranları, devlet yatırımlarından kaynaklanmaktadır. Libya hükümeti bu yönde attığı adımlarla Kuzey Afrika'daki en büyük şirket olan Libya Demir Çelik Firmasını kurdu.

- Çimento Endüstrisi: Birçok çimento ve inşaat malzemesi üreticisi bulunmaktadır. Çimento üretimi için (Burç) fabrikası yılda 1.400.000 tonluk yüksek miktarlarda çimento üretmektedir. (Hawari) fabrikası da yıllık 1.000.000 ton çimento üretmektedir. Bingazi çimento fabrikası ise Yılda 800.000 ton üretmektedir. Bunların yanında ülkenin başka yerlerinde daha bir çok çimento fabrikası bulunmaktadır.

- Petrokimya endüstrisi: Bu tür endüstri, doğal gaz ve ham petrole dayanmaktadır. Libya, Arap petrokimya endüstrisinde ikinci sırada yer almaktadır. Bu endüstri Libya'da 1980'lerin başında kurulmuştur. Libya, Brega, Ras Lanuf ve Abu Kamash tesisleri gibi petrokimya endüstrisi için çeşitli komplekslere ve tesislere sahiptir.

- Gübre endüstrisi (özellikle üre gübreleri): Libya'da büyük miktarda gübre ve üre gübresinin birçok çeşidini üreten çok sayıda gübre tesisi bulunmaktadır. En ünlü üre fabrikalarından birisi (Sirt) şirketine ait fabrikadır (www.hyatok.com).

Libya'da Ters yönler yol yapısını etkilemektedir, sahil yolu pek çok yerde kuzey yaylaları tarafından engellenmektedir. Çöl boyunca ilerleyen yollar ise kum fırtınalarından ve yüksek sıcaklıklardan etkilenmektedir. Trablus'ta ulaştırma ve iletişim sektörü hakkında yayınlanan bir rapora göre son kırk yılda, altyapı, tesisler ve hizmetler bakımından önemli bir büyümeye tanık olmuş ve ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını desteklemeye yardımcı olmuştur, Ulaşım ile alakalı aşağıdaki bilgiler verilebilir Ülkenin çeşitli bölgelerini (doğu ile batıyı ve kuzey ile güneyi) birbirine bağlayan asfalt yol uzunluğu 1969'da 5000 kilometre iken şu anda 30.000 kilometre olmuştur. Rapor, tüm ana yollar ile ara ve tarımsal yolların hepsini içermektedir. Bu yollar Libya şehirlerini birbirine bağlamakla birlikte Libya'yı komşuları ile de birbirine bağlamaktadır. Libya'da toplam havaalanı sayısı 13'tür. Bunlardan 4'ü uluslararası ve 9'u dahili hizmet vermektedir. Libya'lı yetkililer ayrıca, öğrencileri havacılık eğitim kurslarına katılmak için ilgili yerlere göndererek sivil uçak pilotu olarak iş fırsatı oluşturmaya büyük çaba harcadılar. Raporda liman sayısının 14 olduğu belirtiliyor. Bu durum son 40 yılda sektördeki faaliyetlerin gelişmesiyle 1969'da 3 milyon ton iken bugün yıllık 14 milyon tona çıkarılmıştır. Deniz taşımacılığı, bakımı, denizcilik endüstrisi ve nakliye gibi diğer denizcilik hizmetleri alanında hizmet vermek üzere şirketler kurulmuştur. Sektör yetkilileri tarafından gösterilen çabalar sayesinde Libya, petrol tankeri filosuna sahip birkaç ülke arasında ilk sırada yer almıştır. Libya Kargo Şirketi'nin, farklı tiplerdeki gemi sayısı şu anda 24 olup toplam iki milyon 109 bin ton kapasiteye sahiptir. (Libya'da ticaretin dönüşüm sanayisine bağımlı olduğu kabul edilir. Libya'da ticaret genel olarak kıyı kentlerine yayılır. Libya ekonomisi bankacılık sektörüne Libya Merkez Bankası gibi bankalara bağımlı olup tüm sanayi ve hizmet sektörlerini finanse eder. Bütün gelir, petrol satışı ile kara, hava ve deniz limanlarından az miktarda vergiden elde edilir Yolcu terminali olarak havaalanları, (El-Rışap) limanı gibi limanlar ve Trablus Uluslararası Havaalanı vardır. Turizm sektöründe birkaç turistik alan vardır. Tarımsal faaliyetler ise arpa, domates, çeşitli meyveler, patates, buğday, zeytin ve

yeşilliklerdir. Libya, petrole ağırlık vermiş ve petrol ülkenin en büyük kaynaklarından birisi haline gelmiştir. Sanayi sektörü genellikle finansmana bağımlıdır ve petrol üretimi ülkenin çöl bölgelerinde gerçekleşmektedir. Petrol ihracat için kuzeyde bulunan limanlara gönderilmektedir. Rafine yağ ve gübre endüstrisi ve petrokimya endüstrileri ve araç yağları gibi diğer endüstrilerdeki bazı imalat türleri petrol endüstrilerine girmiştir Endüstriyel faaliyet: demir, çimento, inşaat malzemeleri, çelik, üre gübreleri ve kostik sodanın yanında petrol, alçı, doğal kaynakların üretimi ve doğal gazdan oluşmaktadır.

Libya'nın turizmi teşvik eden bir politikası bulunmamaktaydı. Ancak Libya'nın Batı ile ilişkilerinin normalleşmesinden sonra turizm faaliyetlerinde artış görülmeye başlandı. Libya'nın başkenti Trablus, kısa zamanda gelişti ve bu alanda gerekli olan otel ve alışveriş merkezlerine sahip oldu. Bu bağlamda yollar düzenlendi, Trablus Uluslararası Havalimanları kuruldu. Libya turizminin en belirgin özellikleri aşağıdaki gibidir:

- Libya, Roma kalıntılarına sahiptir ve İtalya'dan sonra bu antikalara sahip olan en büyük ülke olarak kabul edilmektedir. Akdeniz'e bakan en uzun Afrika kıyı şeridinde sahiptir, yaklaşık bin dokuz yüz otuz beş kilometre boyundadır.

- Libya dünyanın en büyük çöllerinden birisine sahiptir. Bu yönüyle Libya çölleri safariler için cazip bir yer olarak kabul edilmiştir. Güneybatı bölgesinde bulunan tuz oranı yüksek Kabır Avn gölü bu yerlerden biridir.

- Ülkenin doğusundaki El-Cebel El-Ahdar bölgesi güzel bu cazip yerlerden birisidir.

- Libya, Türk, İtalyan, Roma ve Yunan kültürlerine ve tarihi bir mirasa sahiptir. Özellikle Sabratha, Labda, Talmitha, Sousse bölgeleri bu tarihi mirasın yoğun bulunduğu yerler arasındadır. Ilıman ve mutedil bir iklime sahip olan bölgede Akdeniz iklimi hakimdir

Buraya kadar Libya'nın sahip olduğu coğrafi özellikler incelenmiştir. Libya'nın genel olarak bir çöl ülkesi olması beşeri ve ekonomik özelliklerini de etkilemiştir. Ancak konumu dolayısıyla Avrupa'ya yakınlığı Libya'nın sosyo ekonomik durumunun şekillenmesinde etkili rol oynamıştır. Özellikle uğradığı işgaller sonrasında tüm kurumları olduğu gibi eğitim sistemi de bundan etkilenmiştir. Böylelikle farklı kültürlerin etkisi yanı sıra kendi coğrafi özelliklerinin şekillendirdiği bir eğitim sistemi doğmuştur. Libya'nın bu günkü eğitim sistemini anlamak için geçmişinde yaşadığı olayları bilmek de önemlidir. Ancak aynı zamanda ülkenin iklimini bilmek bu iklimin şekillendirdiği yaşam tarzlarını bilmek de gerekir. Bu bağlamda yukarıda verilen coğrafi özelliklere ek olarak Libya eğitim

sistemin anlamaya yardımcı olacak geniş bir perspektifle Libya’da eğitim sistemi oluşum ve gelişimi incelemesi yapmak gerekir.

2.2. Libya’da Eğitim Sisteminin Özellikleri

2.2.1. Eğitim Sistemi Kavramı

Eğitim sistemi, eğitim sürecini kontrol altına alma hedefi doğrultusunda, en üst düzeyde bilgilerin öğrenciye aktarılmasını sağlayacak olan kurumlar, kurallar, materyaller, eğiticiler, öğrenciler ve velilerden oluşarak, birlikte hareket eden geniş bir bileşenler topluluğudur (Başaran, 2005). Eğitim sistemleri öğrencinin başarısını artırma işlevine ortaklık ettiğinden dolayı, diğer sosyal sistemlerle (sosyal, ekonomik, siyasi ve medya) yakından bağlantılıdır. Aynı zamanda bireysel ve toplumsal gelişim ve kalkınma adına en önemli ve etkili bir araç olarak görülür. Bundan dolayı tüm eğitim sistemlerinin birbirleriyle ilişkisinden söz edilir.

Bir eğitim sistemi kurma ve geliştirmeden bahsedildiğinde bunun eğitim özellikleri ve içeriklerine dayanması gerekir. Çünkü bahsi geçen bu konu eğitim çalışmalarına rehberlik eder. Ayrıca eğitim sisteminin farklı yönleri, politikaları ve içerikleri ile yol, yöntem ve öğretim yaklaşımlarının da dâhil olduğu eğitim hedeflerini gerçekleştirme yolunda bu yolun kaldırım taşlarını meydana getirir. Eğitim sistemi toplumun doğasını, toplumda hakim olan eğitim geleneklerini, uygulamalı eğitim konseptlerini ve insan doğası ile yerel çevreyi dikkate alır (Ubeyd, 1979, s. 13).

Öğrenme, kişinin kendisi ile bağlantılı iken öğretme, öğrencinin idare edildiği öğrenme sürecinin içinde olduğu genel bir çerçevenin organizasyonu ile bağlantılıdır. Bundan dolayı öğrenme ve öğretme arasındaki fark mutlaka dikkate alınmalıdır. Eğitim ise öğrencilerin öğrenmesine yardımcı olmak için eğitilmelerini sağlayan ve öğretmenlerin de dâhil olduğu tasarım, planlama ve prosedürler gibi farklı öğelerle bağlantılıdır. Eğitimin görevini yerine getirmesiyle öğrenme gerçekleşeceğinden öğrencilerin planlanan eğitim amaçlarına ulaşabilmelerini sağlamak için zihinsel, duygusal ve davranışsal olarak geliştirilmeleri gerekmektedir (el – Faluki ve El Kadafi, 1990, s. 24-25).

Bu araştırmada eğitim alanında gelişme ve büyümelere tanıklık etmiş ülkelerde eğitim ile bağlantılı olan tüm olgular karşılaştırılmıştır. Bunun nedeni Libya’daki eğitim kurumlarının içinde bulundukları sıkıntıların bu şekilde anlaşılabilmesi ve mevcut olan

hataların giderilebileceğinin düşünülmesidir. Eğitim çalışmalarının çoğunun formel eğitime yönlendirilmesi, eğitimlerin hayattan ve toplumsal gerçekliklerden kopuk olarak yalnızca okul içindeki çalışmalarla sınırlandırılması, pratikte uygulaması olmayan teorik akademik sistemlerin benimsenmesi; mesleki, teknik ve uygulamalı eğitimin eksikliği. Ayrıca eğitimin öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri ihtiyaç, ilgi ve yeteneklerine uygun içerikli olmaması, eğitimin hala geleneksel olup çağdaş eğitim teknolojileriyle uyumlu olmaması gibi pek çok neden eğitim sistemlerinin geliştirilmesi sürecine engel teşkil etmektedir (Al – Falouqi ve El Kadafi, 1990, s. 28-30). Libya'daki eğitim sürecini organize edebilmek için bir eğitim politikasına ihtiyaç vardır ve aşağıda bunların gerçekleşmesi adına gerekli politika, amaç, aşama ve bunları etkileyen faktörler ortaya konulmuştur.

2.2.2. Eğitim Sistemi Yapısı

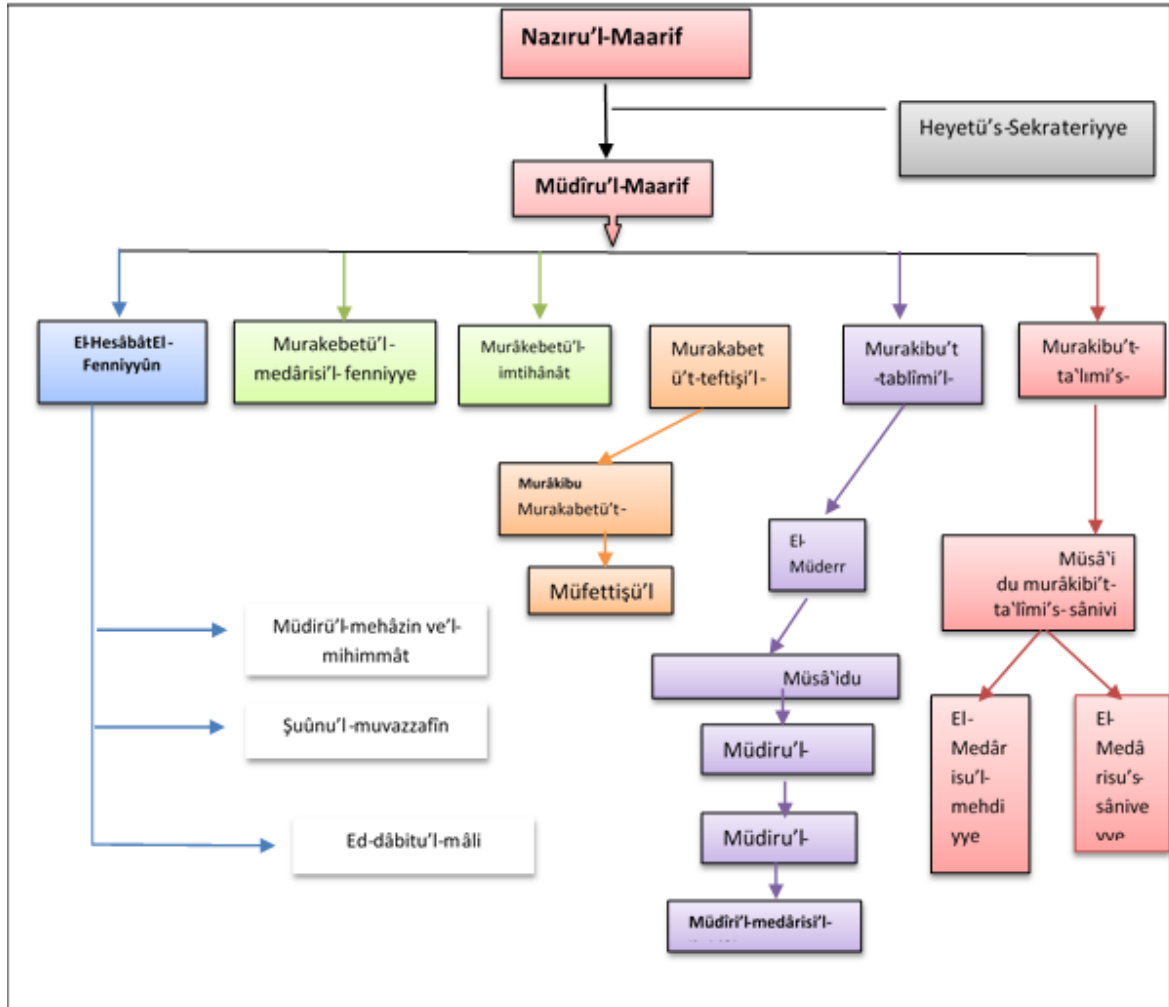
1951 yılı, Libya'nın ulusal yönetim örgütlerinden ve modern eğitim sistemlerinden yoksun bırakıldığı sömürgecilik döneminden ayrılma yılıdır (Kavas, 2003). Daha sonrasında, bağımsızlık dönemi gelmiş ve bağımsızlık hedeflerinin yerine getirilebileceği idari birimlerin ve kurumların kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böylesi kurumları hayata geçirmek için gerekli mevzuatlar ve temeller anayasaya ile atılmıştır.

Anayasa'da, Libya'nın her biri kendi tüzel kişiliğinden ve işlerinden sorumlu yürütme kuruluna sahip Trablus, Barka ve Fizan'dan oluşan ve tam adı Libya Birleşik Krallığı adını taşıyan federal bir devlet olduğu ifade edilmiştir. Eğitim idaresi de bu anayasal durumdan etkilenmiştir.

Eğitim idaresinin, federal hükümet aşaması ve devlet aşaması olmak üzere iki aşamaya göre organize edildiği ilk kanun 1952 tarihli'dir. Eğitim idaresi, 1952 yılı eğitim yasası ile uyumlu olacak şekilde Eğitim Bakanlığı'nın görev alanındadır. Bakan, devlet okulları ve aşağıda belirtilen diğer konular ile ilgili düzenlemeler yapma hakkına sahiptir :

- Eğitim müfredatı ve malzemeleri ile eğitim ve öğretim günleri ve saatlerini düzenlemek.
- Ulaşılabilecek bilimsel seviye.
- Kitapları inceleyecek ve onaylayacak bir birim oluşturmak .
- Yurtdışı eğitim yetkililerince geçerliliği kabul edilen diplomalar da dâhil olmak üzere yeterlilik belgelerinin incelenmesi ve düzenlenmesi .

- Öğretmenlerde ihtiyaç duyulan özelliklerin belirlenmesi.
- Enstitülerin ve özel okulların teftişi ve müfredatının denetlenmesi.
- Federal Eğitim Bakanlığı genel eğitim politikaları için ana esasların oluşturulması,
- Modern müfredatların düzenlenmesi, eğitim alanındaki trendlerin tespiti, ders kitaplarının raporlarının hazırlanması, sınav sistemlerinin belirlenmesi, sertifikaların basılması ve öğretmenler ile müfettişlerin niteliklerinin tespit edilmesi ile bağlantılı düzenlemelerin yapılması ve eğitim sisteminin denetlenmesi ile görevlendirilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı).

Şekil 3. Eğitim bakanlığının eyaletlerdeki idari yapılanması (Al-Qamati, 1950-1975, s. 192).

Şekil 3'te açıklandığı gibi bu organizasyon, 1963'e kadar devletin eğitim bakanlıkları Federal Eğitim Bakanlığı içinde devam etmiş, tüm seviyelerdeki eğitim politikalarından sorumlu olmuş, yapım süreçlerini yönlendirerek yasal ve yürütme anlamlarında

gereksinimleri yerine getirmiştir. Ayrıca bu dönem boyunca, 1952 yılı Eğitim Yasası gibi ülkedeki ilk, orta, teknik ve mesleki eğitim düzenlemeleriyle yasal ve düzenleyici temelleri atmıştır (Al-Qamati, 1990, s. 194).

Kaddafi Dönemi'ndeki idari organizasyona bakacak olursak, Eğitim Bakanlığı, 24/3/1973 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun Eğitim Bakanlığı'nın yeniden düzenlenmesiyle ilgili yayınlanan kararından itibaren yeni mevzuata göre yapısını aşağıda verdiğimiz maddeler halinde yeniden düzenlemek zorunda kalmıştır .

Madde 1: Eğitim Bakanlığı ülkedeki eğitimi yaygınlaştırmayı, eğitim hizmetlerini sunmayı ve vatandaşlar için okul binaları ve enstitüler kurmayı taahhüt eder. Bakanlık ayrıca yeni öğretme yöntemleri, müfredat, eğitim ve öğretim yöntemleri geliştirecek, eğitim faaliyetleri için genel bir politika oluşturacak ve ülkenin ihtiyaçlarıyla uyumlu bir planı uygulamaya koyacak, müfredat ve ders kitaplarının geliştirilmesi için bir plan oluşturacak, farklı eğitim seviyeleri arasında işbirliği ve entegrasyonu dikkate alacak, inceleme ve eğitim araştırmalarının yürütülmesini teşvik edecektir. Bunların dışındaki diğer sorumlulukları da şunlardır; din eğitimini denetlemek, öğretmen, eğitim süreci ve öğrencilerle ilgili eğitim hizmetleri için gerekli ön hazırlıkları gerçekleştirmek, eğitim binaları için temel tasarımlar belirlemek ve okullarla üniversitelerin kuruluşu için idari programları tesis etmektir.

Ancak, 2010 yılında 18 sayılı kanun, Merkez'in uluslararası standartlar rehberliğinde en yüksek kalite, verim ve mükemmelliğe ulaşması hedefiyle eğitim ve çalışma süreçlerinin geliştirilmesi amacıyla tüm eğitim ve çalışma kurumlarının akreditasyon, değerlendirme ve kalite teminatı için kapsamlı bir ulusal sisteminin geliştirilmesi ve inşa edilmesini hedefleyen Madde 8'i vurgulamak için yürürlüğe girmiştir.

Ulusal Kalite Güvence Merkezi, temel ve ortaöğretimin akreditasyonu ve kalite garantisi için uluslararası standartlara göre bir dizi kriter ve Libya'daki eğitim ile tutarlı ve uygun görülebilecek bir dizi standardı temel almıştır. Bu standartlara aşağıdaki belgelere dayanarak ulaşılmıştır .

2. Madde'de Bakanlık teşkilat yapısının; Planlama ve Takip Birimi, Eğitim İşleri, Enstitüler ve Dini Okullar, Eğitim Hizmetleri Birimi, Hizmetler ve Dış İlişkiler Birimi, Okul Binaları ve Bakanlık Genel Sekreterliğinin olduğu kamu idarelerinden oluşacağı ifade edilmiştir (Al-Qamati, 1990, s. 513-523).

Ayrıca, eğitim sürecinde Kalite Güvence, Geliştirme ve İyileştirme Ulusal Merkezi olarak adlandırılan bir birim kurulmuştur. Kalite ve bunun güvenceye alınması kendi başına bir amaç değil, daha ziyade eğitim kurumunun mükemmellik, yaratıcılık ve inovasyona yönelik çıktılara ulaşmasını sağlayan bir araçtır. Nitekim kurumsal kapasite ve eğitim verimliliğiyle bağlantılı olarak kalite standartlarının güvence altına alınmasına dayanan kaliteli bir eğitim bilgili ve kültürlü bir toplum ile ekonomik kalkınmaya ulaşılmasını sağlayacaktır.

Bu bağlamda, Genel Halk Komitesi tarafından 2006 yılında yayınlanan 164 sayılı karar gereğince Ulusal Kalite Güvence Merkezi kurulmuştur. Bu merkez, Genel Halk Komitesi tarafından 2008 yılında yayınlanan 340 Sayılı Kanun ile Libya'daki eğitim kurumlarında akreditasyon ve kalite güvencesini takip etmek ve geliştirmek için yasal olarak yetkili kılınan bağımsız bir finansal yetkiye ve tüzel kişiliğe sahiptir. Ayrıca Kalite Güvence Merkezi'nin uygulamaya geçmesi, Kalite Güvence Merkezi'ndeki temel ve ortaöğretim kurumlarının akreditasyonu ve genel olarak eğitim akreditasyonu ile bağlantılı biçimde Genel Halk Komitesi'nce 2009 yılında 134 sayılı Eğitim ve Bilimsel Araştırma Kararı yayınlanmış ve bu yapılanmanın hedefleri şu şekilde belirtilmiştir: (İlk ve Ortaöğretim Kurumlarının Kalite Güvence ve Akreditasyonu, 2012).

1. Libya'daki temel ve ortaöğretim kurumlarında akreditasyon ve kaliteyi sağlamak için ulusal bir sistem oluşturmak .
2. Temel ve ortaöğretim kurumlarında ve bir bütün olarak toplumda kalite kültürü hakkında farkındalık uyandırmak.
3. Temel ve ortaöğretim kademelerinden mezun olanların niteliklerinin yaratıcılık ve mükemmelliğe sahip olabilecek düzeyde olmasını temin etmek .
4. Temel ve ortaöğretim kurumları için referans standartlarını hazırlamak.
 - a. Eğitim sürecinin daimi gelişimini sağlamak için temel ve ortaöğretim kurumlarında kurumsal kapasite ve eğitim etkinliği oluşturmak .

Kurumsal Akreditasyon, (Kurumsal Kapasite) eğitim kurumunun örgütsel yapısı ile insan ve malzeme potansiyeli için belirlenen bir dizi standartlar, kurallar ve şartlar aracılığıyla kapsamlı bir kalite kazanması sağlamak anlamına gelmektedir. Ayrıca, kurumun daha önce aktivitelerini özel bir uzmanlık alanında gerçekleştirmek üzere lisans almış olması koşuluyla kurumsal akreditasyon sayesinde, belirli akreditasyon koşullarının gerekliliklerini yerine getirmiş olduğunu teyit etmek ve eğitim faaliyetlerinin

başlangıcından itibaren belirli bir dönem içinde akreditasyon amaçları ile bağlantılı biçimde eğitim kurumunun kapsamlı bir denetim ve değerlendirilmesi de yapılır (Salama el-Khamisi, 1428H), (vizyon, misyon ve hedefler, okul idaresi ve yönetim, beşeri ve finansal kaynaklar, tesisler, eğitim destek hizmetleri, toplumsal katılım, kalite güvencesi ve daimi gelişim).

Kurumsal akreditasyon süreci merkez tarafından oluşturulan ve ilk ve orta eğitim kurumlarında yerine getirilmesi beklenen bir dizi kritere dayanır. Bunlar;

Eğitim ile ilgili 2010 yılında çıkan 18 sayılı yasa.

1. Yüksek Öğretim Kurumları için Kalite Güvence Rehberi.
2. Eğitim ile ilgili Uluslararası Anlaşmalar.
3. İlgili Literatür.
4. Ulusal eğitim kurumlarının bazılarındaki başarılı eğitim uygulamaları.
5. Bölgesel Deneyimler.

İlk ve ortaöğretim kurumlarının kalite güvencesi ve akreditasyonu aşağıda verilen bir dizi yöntemi temel alan bilimsel metodolojiye göre tamamlanmıştır (Juma, 2009).

- 1- Uzman bir ekibin oluşturulması.
- 2- İlgili literatürün derlenmesi.
- 3- Farklı sahalardaki eğitim koçları ile ve eğitim süreçleriyle alakalı kişilerle çoklu ve yoğun toplantıların düzenlenmesi.
- 4- Toplanan verilerin doğrulanması, analiz edilmesi ve eğitim sürecinde en önemli sorun ve başarılı uygulamaların tespit edilmesi.
- 5- Bazı uluslararası standartları Libya eğitim kurumları gerçekliğine uyarlamak.

Temel ve Ortaöğretim kurumları için kalite güvencesi ve akreditasyon kılavuzu aşağıdaki bölümleri içermektedir.

1. Bölüm: Terimler ve Kavramlar.
2. Bölüm: Eğitim kurumlarının akreditasyon standartları.
3. Bölüm: Lisanslama ve akreditasyon yöntemleri.
4. Bölüm: Kalite güvence akreditasyon ofisi.

5. Bölüm: Kendi kendine çalışma yöntemleri, iç ve dış denetim ve raporların hazırlanması için kılavuzlar.

Eğitim Akreditasyonu (Eğitim Etkinliği): Eğitim kurumlarının vizyon ve misyonları ışığında herkes için öğretim fırsatı ve mükemmel öğretim yoluyla yüksek kaliteli çıktıların elde edilmesini amaçlar. Bu tür akreditasyonlar, düzenli olarak akreditasyon sağlamak ve yerleşik kriterleri karşılayıp karşılamadığını tespit etmek amacıyla kurumun bireysel olarak belirlediği eğitim aşamalarının kapsamlı bir değerlendirme ve denetimine bağlıdır. Aslında, akreditasyon süreci merkez tarafından geliştirilen ve eğitim aşamalarında mevcut olması gereken öğrenci, öğretmen, müfredat ve destekleyici çevreden oluşan bir dizi kritere dayanır (Salama el-Khamisi, 1428H).

Temel ve ortaöğretim kurumlarının denetçileri, mevcut çeşitli zorlukları, değişimleri, birbirini takip eden teknik gelişmeleri ve ayrıca kültürel farklılık nedeniyle hızlı bir biçimde meydana gelen değişimleri fark ederler. Eğitim alanında kalite standartları ve araçlarının uygulandığı özel eğitim programları haricinde bu değişkenlerle ve çeşitli zorluklarla başa çıkabilmek mümkün değildir. Bu nedenle kalite ve ilk ve ortaöğretim kurumlarında bunun garanti edilmesi, fiziksel ve insani bileşenlerle eğitim sisteminin yapısının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi en başarılı yöntemlerden biridir ve günümüzde eğitim alanında yaşanan gelişmelerin doğası gereği acil bir zorunluluk ve stratejik bir seçim haline gelmiştir .

Son olarak temel ve ortaöğretim seviyesinde kalite ve kalite güvencesi hakkında bir dizi kalite girişimleri şu şekilde verilebilir (www.amanahsa.com):

1. Eğitim Bakanlığının eğitimde vizyon, misyon ve süreç hedeflerini belirlemesi .
2. Kalite ofislerinin kurulması ve faaliyete geçirilmesinin hızlandırmasıyla eğitim bölgeleri, eğitim hizmetleri ve okullardaki performansların değerlendirilmesi.
3. Öğretmenleri yetiştirme görevini üstlenmiş kurumlar olmalarından dolayı eğitim fakültelerine özel bir önem verilmesi. Çok hayati konuma sahip bu kurumlar aracılığıyla öğretilerinin seviyelerinin ve böylece ülkedeki insani gelişmişlik seviyesinin geliştirip yükseltilmesi. Bu noktada eğitim fakültelerine, programlarını geliştirmeleri için kendilerine yardımcı olabilecek bazı paydaşlar ve diğer konularla ilgili ihtiyaçları ortaya koyabilecek imtiyaz sahipleri ile ortak bir komite kurulması..
4. Kalite standartlarının uygulanabilmesi ve kademeli olarak prosedürler ile etkileşime geçebilmeleri için Libya eğitim kurumlarında okul ortamının düzenlenmesi.

5. Eğitim liderleri (eğitim hizmetler ve bölgesel düzeyde eğitim yöneticileri, kalite yöneticileri, okul idarecileri, eğitim denetçileri gibi) için uzmanlaşma kurslarının düzenlenmesi ve kalitenin güvence altına alınmasının önemine dikkat çekilmesi.
6. Sistem analizi ve kalitesi alanındaki tüm yeni konuları anlamalarını sağlamak amacıyla okul personeli için uzun dönemli bir sürdürülebilir mesleki gelişim stratejisi benimsenmesi.
7. Kalite düzeyini arttırmak amacıyla gereken idari ve eğitimsel bağlılıkların uygun seviyeye çıkartılmasını sağlamak amacıyla eğitim çalışmalarında temel yönetim ilkesi olarak muhasebenin benimsenmesi.

2011 yılından sonra onaylanan ve eğitim bakanlığının internet sayfasında yayımlanan organizasyon yapısına göre Eğitim Bakanlığı; bakanlık, medya ve hukuk bürosu, uluslararası işbirliği ofisi gibi geleneksel ofislerin yanında, bakana doğrudan bağlı bir dizi büro, bölüm ve birimden oluşmaktadır. Ayrıca, denetleyici nitelikleri veya özgünlükleri nedeniyle diğer birimlerden ayrılan özel eğitim sınıfları, iç denetim ve takip bürolarının yanında doğrudan Bakana bağlı bölümlerden bağımsız bazı kurumlar da mevcuttur (Salama el-Khamisi, 1428).

Kendisine bağlı birimler üzerinde denetleyici konuma sahip kurumlar, eğitim kurumlarının altyapısı, eğitim müfredatının hazırlanması ve geliştirilmesiyle bağlantılı konuların takibinden sorumludurlar. Çeşitli eğitim aşamalarının idaresi, teftiş birimi, ülke ve bölgelerdeki çeşitli birimler ve görev alanları içerisinde eğitim sürecini denetleyen idareler ve eğitim sürecinin işleyişi ile ilgili bazı bölümler doğrudan bakanlık müsteşarlığının denetimi altındadır. Eğitim 38 bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerde 3.300'ün üzerinde ilk ve ortaöğretim okuluna hizmet veren 153 eğitim hizmet ofisi bulunmaktadır. Yetişkinlere yönelik okuryazarlık eğitiminin verildiği 38 okula ilaveten, bu bölgelerde eğitim süreçlerini denetleyen eğitim teftiş birimine ait şubeler mevcuttur. Eğitim teftiş birimi, bir dizi eğitim teftiş şubesi ve bilimsel materyallere uygun biçimde kendisiyle bağlantılı eğitim müfettişlerinin görev yaptığı 36 eğitim bölgesini denetleyen 23 şubeden oluşur .

Müfredat, müfredat tasarımı ve geliştirilmesi alanında uzmanlaşmış olan bu birim Eğitim Müfredatı ve Araştırmaları Merkezi olarak adlandırılmakta olup eğitim bakanlığına bağlıdır. (Bakanlığın internet sayfasında 11 Haziran 2012, Pazartesi 07:09 tarihinde yayınlanmıştır). Eğitim Müfredatı ve Araştırmaları Merkezi'nin kurulmasıyla ilgili 128

sayılı karar 2009 yılında Genel Halk Komitesi'nce alınmıştır. Bu merkezin görevleri şu şekildedir (Salama el-Khamisi, 1428):

1. Temel ve ortaöğretim seviyelerinin konu ve müfredatını hazırlayarak akreditasyon için yetkililere sunmak.
2. Temel ve ortaöğretim seviyelerinde teorik ve laboratuvar dersleri için ders çizelgelerinin düzenlenmesi ile ilgili birimlerle koordinasyon .
3. Müfredatın geliştirilmesi ve değiştirilmesi konularıyla ilgili eğitim teftiş ve sınavlar birimi ile işbirliği.
4. Ders kitaplarının basımı ve temini.
5. Bilimsel, sosyal ve ekonomik gelişmelere uygun müfredat geliştirilmesi ve değerlendirilmesi için çalıştaylar düzenlenmesi.
6. Müfredat geliştirme ile ilgili olarak bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği.
7. Eğitimin geliştirilmesine katkı sağlayan eğitim araştırmalarının ve incelemelerinin gerçekleştirilmesi .
8. Seminerler düzenlemek ve yerel, bölgesel ve uluslararası konferanslara katılmak .
9. Eğitimin mevcut durumu, sorunları ve eğitimi geliştirme metot ve yolları hakkında teknik raporların hazırlanmasına katkıda bulunmak.
10. Okul binalarının konum ve performansları hakkında ki çalışmaların ve kalabalık sınıfların tespiti işlemlerinin yürütülmesi.
11. Eğitim sürecinin geliştirilmesi ve planlanması ile bağlantılı araştırma ve incelemelere destek vermek, zayıf ve eksiklikleri tespit etmek ve dengesizlikleri incelemek, Libya eğitim programlarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yardımcı olacak şekilde eğitim araştırma ve incelemelerine bilimsel ve teknik destek sağlamak .

Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırmaları Merkezi'nin organizasyon yapısı şu bölümlerden oluşmaktadır .

1. Alt birimleri içeren Müfredat Müdürlüğü.
 - A. -Temel (ilk) öğretim müfredatı bölümü.
 - B. -Ortaöğretim müfredatı bölümü.
 - C. -Uzmanlık bölümü.

2. Alt birimleri içeren ders kitapları ve matbaa müdürlüğü.

A. -Ders kitapları bölümü.

B. -Matbaa bölümü.

C. -Ders kitapları depoları bölümü.

3. Alt birimleri içeren eğitim araştırmaları müdürlüğü.

A. -İnceleme ve araştırma birimi.

B. -Bilimsel işbirliği birimi.

4. Alt birimleri içeren idari ve mali işler müdürlüğü.

A. -Personel birimi.

B. -Halkla ilişkiler ve hizmet birimi.

C. -Arşiv ve mali işler birimi.

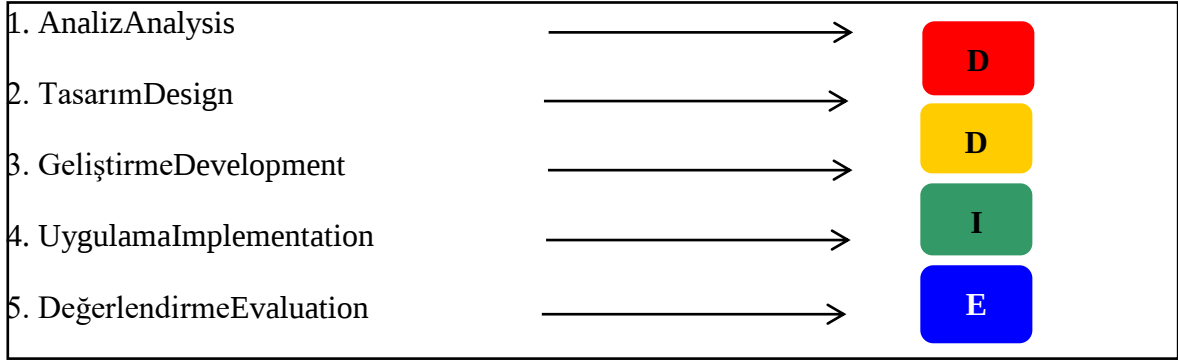
5. Hukuk işleri bürosu.

6. Mali denetim bürosu.

2.3. Eğitim Tasarımı Modeli

Eğitim tasarım modeli, eğitim alanındaki tasarımlarla ilgili tüm modeller için bir temel oluşturur ve tasarım süreci boyunca tasarımcıya arzulanan amaçlara ulaşmak üzere etkili ve verimli eğitim ürünlerinin meydana gelmesini sağlayacak yöntemlere dair genel bir çerçeve sunar. Sadece tek bir eğitim tasarım modeli mevcut değildir. Sayısı çok olan bu model, eğitim sürecinin doğası gereği gereksinim duyulan genel öğelerin bir kısmı karmaşık, bir kısmı ise basittir. Aralarındaki fark, bu modellerin yaratıcılarının bazı aşamalarda belirli öğelere odaklanmaları nedeniyle farklı bir entelektüel zemine göre hareket etmelerinden kaynaklanır (el-Hilye, 2012, s. 58).

Eğitim tasarımının tüm modelleri beş ana aşama etrafında şekillenir. Bunların tamamı eğitim tasarımının genel modeli olan “ADDIE Modeli olarak tanımlanır ve bu isim modelin aşamalarını ifade eden İngilizce terimlerin baş harflerinden almıştır. Bu terimler aşağıda tanımlanmıştır.

Şekil 4. Eğitim tasarımının tüm modelleri

1. *Analiz*: Analiz aşaması, eğitim tasarımının tüm diğer aşamalarının temel taşıdır. Bu aşamada, problemin tanımı yapılarak, nedenleri ile muhtemel çözümleri ortaya konulmalıdır. Bu aşama ihtiyaçlar analizi, görev analizi, içerik analizi gibi araştırma modellerini içerebilir ve sonuçları genellikle öğretilmesi düşünülen kavramlar ya da görevler listesi, öğrencinin özellikleri ve ne yapılacağı, sınırlılıklarının ne olduğu, kaynaklar ve problemin tanımı ile öğretme hedeflerini kapsar. Bu sonuçlar tasarım aşamasının girdileridir. Aralarında ise şu tür konular yer almaktadır:

- İçerik hedefleri nelerdir?
- Hedeflere ulaşılabilmesi için öğrencilerde ulaşılan sonuçlar ve görülen yetkinlikler nelerdir?
- Sonuçlar nasıl değerlendirilecek?
- Hedef grup kimdir?
- Öğrencilerin özel ihtiyaçları nelerdir?
- İhtiyaçlar nasıl tanımlanacak?

2. *Tasarım*: Bu aşama, öğretme sürecinin geliştirilmesi için gerekli olan ön taslakların ve planların geliştirilmesiyle ilgilidir. Bu aşamada kullanılacak yöntem ve prosedürleri tanımlanır ve öğretme ve öğrenme sürecinde nasıl uygulanacakları ifade edilir. Çıktıları şu şekildedir:

- Ders amaçları ve her bir hedefin başarılı bir biçimde yerine getirilmesi için gerekli ölçülebilir şartlar ve kriterlere dayanan performans hedeflerini (usule dair hedefler) tanımlamak.
- Her bir hedef için uygun bir takvim belirlemek.

- Hedefleri temel alan öğrenme stratejilerini tanımlamak ve tartışma, olay incelemesi, işbirliği grupları vb. gibi yöntemlerin hangileri yoluyla öğrencilerin öğrenim sağladığını belirlemek.

3. *Geliştirme:* Geliştirme aşamasında, tasarım sürecinin çıktıları planlardan ve senaryolardan gerçek eğitim materyallerine dönüştürülmektedir. Bu aşamada, eğitim durumu veya ürünün bileşenleri üretilir, eğitim yöntemleri geliştirilir ve tüm eğitimsel desteklerden yararlanır. Bunların arasında donanımlar ve yazılımlar da bulunabilir.

4. *Uygulama:* Bu aşamada, ister geleneksel sınıflarda verilen eğitimlerle isterse de elektronik ve internet ortamında yapılan derslerle ilgili olsun gerçekleştirilen uygulamalar aracılığıyla, etkili ve verimli eğitimlerin yapılması amaçlanır. Bu aşamada öğrencilerin kavrama ve idrak yetenekleri geliştirilerek, hedefleri doğrultusunda yetenek kazanmalarının yolu açılır. Deneysel sınavlar, yetenek ve performans testleri ve uzun dönemli çalışmalara yönelik hazırlıklar da bu aşamada gerçekleşir. Bu doğrultuda, öğrenciler üzerinde etkili olan ve öğretmenlerin de kullanma ve uygulama konusunda yeterli oldukları öğretim aktivite ve materyallerinin elde edilmesi gerekebilir. Donanım ve diğer destek eğitim materyallerinin kullanılabilmesi açısından uygun koşulların sağlanmış olması da ayrıca önemlidir.

5. *Değerlendirme:* Bu aşamada, öğretim ve öğrenme sürecinin verimliliği ve etkinliği ölçülmektedir. Aslında, eğitim tasarım sürecinin tüm aşamalarında ve uygulamalar sonrasında değerlendirmeler yapılmaktadır. Değerlendirmeler, izleme sınavları şeklinde eğitim sürecinin sonunda da yapılabilir.

İzleme Sınavı: Her bir aşamada ve farklı aşamalar arasında yapılan ve uygulama konularına son halini vermeden önce öğretme ve öğrenme sürecini geliştirmeyi amaçlayan devamlı değerlendirmelerdir.

Yılsonu Değerlendirmeleri: Genellikle öğretim ve öğrenimin son uygulamalarından sonra yapılır ve böylece yıl boyu gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinin etkililiği değerlendirilir. Yılsonu değerlendirmeleri, uygulanan öğretim programlarına devam edip edilmeyeceğine karar vermek için kullanılır.

2.4. Libya Eğitim Sisteminin Tarihi Gelişimi

Çağdaş uygarlıklar, kültürel miras, büyük bilgi patlaması, teknolojik gereksinimler, bilimsel ilerlemeler ve hassas iletişim sistemleri ışığında uluslararası eğitim sistemlerine ve

uluslararası deneyimlere daha fazla dikkat edilip önemsenmesi gerekmektedir. Özellikle sosyal ve ekonomik koşulların incelemesinin yanında eğitim alanında bizden ilerde olan ülkelerin deneyimlerinden yararlanmalıyız. Bizi dünyadaki farklı ülkelerin eğitim sistemlerini incelemeye iten nedenler şunlardır :

1. Bu ülkelerin karşı karşıya kaldığı eğitim sorunlarını anlamamızı ve bu sorunlara en uygun çözümleri bulma yollarını öğrenmemizi sağlar.
2. Yalnız bırakılma ve terk edilmişlik halimizi ortadan kaldırır ve ülkemizdeki eğitim sorunlarını anlamamız konusunda bize yardımcı olur.
3. Ulusal ve uluslararası seviyedeki araştırmalardan yararlanabilmek adına tüm ülkelerin incelenmesi yoluyla öğretmenlerin eğitimleri, sınavlar ve değerlendirme sistemleri gibi genel eğitim problemlerin öğrenilmesini sağlar.
4. Diğer ülkelerin müfredatları, planları ve okul sistemlerinin anlaşılmasını sağlayarak bunların yerel koşullara uyumlu hale getirilmesine ve eğitim sistemimizin eksikliklerinin görülmesine yardımcı olur. Bunun neticesinde eğitim sistemimizin yüksek seviyede olduğuna dair düşünceler gerçekçi bir bakış açısına sahip olur.
5. Eğitim türleri ve sistemlerinin tanımlamaları içinde yer alan farklı faktörler, etkenler ve değişkenlerin analiz edilmesiyle eğitimin bir sosyokültürel süreç olarak görülmesinin önünü açar.
6. Eğitim sistemlerini etkileyen farklı faktörler hakkında daha fazla bilgi edinmeği sağlar (Al-Falouqi ve El-Kaddafi, 1990, s. 53-54).
7. Dünyanın herhangi bir ülkesinde eğitim, bu ülkede hâkim olan ve eğitim sisteminin yapısıyla yönünü belirleyen siyasi, ekonomik ve sosyal sistemler ile yakından bağlantılıdır. Libya eğitim sisteminin önemi ve şekli Libya'nın uzun süredir tecrübe ettiği eğilimler ve tarihi koşullar yoluyla biçimlenmiştir. Coğrafi, tarihi ve kültürel faktörler ile Kuzey Afrika'da bulunan Arap ülkeleri arasındaki konumu ve kuzeydeki ülkeler ile Afrika arasında geçiş yeri konumunda olması nedeniyle Libya eğitim sistemi doğu, batı ve güneyden gelen kültürel akımlardan etkilenmiştir.

Libya'nın sahip olduğu önemli konum ve kapladığı geniş alana uygun olarak Libya eğitiminin, gelişim ve yayılım dönemleri boyunca ülkenin imkânları, koşulları ve tarihi olaylarla etkileşim içinde olarak Libya halkının tarihini yansıttığını görüyoruz.

Libya Fenikeliler, Ptolemaos hanedanlığı, Romalılar gibi pek çok farklı yönetimlerin altına kalmışsa da antik zamanlardan beri idari birliğini korumayı başarmıştır. Daha önceki dönemlerde güçlü imparatorluklar olmalarına rağmen Fenikeliler ve Romalılar Libya'da tutunamamışlar. Araplar Libya'ya geldiklerinde birleşik ve uyumlu bir Arap ülkesi oluşturmayı başarmışlardır. Ülke, Arapların elinde birkaç yüzyıl kaldıktan sonra yabancı saldırılara maruz kalmış, 1147-1158 yılları arasında Sicilyalı Normanların kötü ve istikrarsız yönetimi altına girmiş, ardından İtalyanlar, İspanyollar gelmiş, İmparator V. Charles tarafından 1530 yılında Malta ile birlikte Libya Malta Şövalyelerine verilmiş, 1551'de Osmanlılar tarafından Libya'dan çıkarılana kadar ülkeye hâkim olmuşlardır (Fuad Shukri, 1957, s. 210).

İlk Osmanlı valisi olarak Trablus'da manda rejimi kurmak arzusuyla büyük bir askeri kuvvetle gelen Murad Ağa Tajora'yı 1551'de ele geçirmiştir. Bu olayın ardından Libya, yaklaşık 360 yıl boyunca bir Osmanlı eyaleti olarak kalmıştır. Türkler Libya'yı Barka, Trablus ve Fizan olarak üç farklı eyalete ayırarak yönetmişlerdir. Libya'nın iç idari yönetimleri Libyalı liderlerin ve aşiret liderlerinin ellerine verilmiştir. Osmanlı Dönemi boyunca eğitim alanında da yansımaları görüldüğümüz üzere Libya'nın en önemli idari, ekonomik, sosyal ve siyasi özellikleri şu şekildedir:

1. Ülke yönetimi: Libya, Trablus, Misrata ve Fizan olarak üç eyalete ayrılmıştır. 1843'te ise Trablus ve Bingazi olarak bölünmüştür. Bingazi doğrudan İstanbul'dan idare edilmiş ve Libya'ya hâkim olan kişi vali olarak adlandırılmıştır. Valiye ekonomik ve adli konularda idari meclis olarak adlandırılan bir tavsiye kurulu yardımcı olmuştur.
2. Ekonomik yaşam: Diğer üçüncü dünya ülkeleri gibi Libya ekonomisi tarım, hafif sanayi ve ticarete dayanmakta olup ekonominin başlıca dayanak noktasını tarım oluşturmuyordu. Yönetim, çalışanların ücretlerini vergi toplayarak öderdi.
3. Sosyal yaşam: Libya toplumu fertleri arasındaki ilişkiler aşiret bağlarına dayanır. Tarihsel koşullar ve olaylar toplumun birleşmesini ve ulusal bir birlik meydana getirmesini engellemesine rağmen bu durum bağlarının kopmamasında etkili olmuştur. Osmanlı döneminde Libya halkını bir arada tutmayı başaran etkenler, kendilerini bir araya getiren güçlü temellerin olması değil, aşiretler arasındaki ilişkiler, tüm Libyalıları bir araya getiren İslam inancı ve ülke halkı tarafından konuşulan Arapça olmuştur (Al-Qamati, 2011, s. 64). Bazı yabancı Avrupa toplulukları ve Osmanlı Türklerinin mevcudiyetine rağmen sosyal yaşamı belirleyen Arap İslam tarzı gelenek, görenek ve

değerler olmuştur. Libya topraklarında yaşayan farklı gruplar tüm bu koşulların etkisi altında kalmıştır.

4. Siyasi Yaşam: Osmanlılar Libya'yı bir Osmanlı eyaleti olarak tutmak istemişler, bu yüzden tüm ülkeyi ele geçirebileceği korkusuyla valilerini çok uzun süre görevde tutmamışlardır. Ülkenin fakirliği Bab-ı Ali'de söz hakkı olmayan bir eyalet haline gelmesine neden olmuştur. Yolsuzluğun yaygınlaşması, kötü yönetimler yüzünden iç kısımlar daha da ihmal edilmiş ve insanlar yoksulluk ve sefalet içinde, düşük gelir düzeyleriyle yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu tarz bir Osmanlı yönetimi, İtalya'nın sömürgecilik hevesini gerçekleştirmesine yardımcı olmuş ve yirminci yüzyılın başlarında Libya'nın İtalya tarafından işgal edilmesiyle sonuçlanmıştır (Al-Qamati, 2011, s. 55-66).

2.4.1. Osmanlı Dönemi'nde Libya'da Eğitim (1551-1911)

İslam fethinden (H.23, M.644) önce Libya, coğrafi konumu sayesinde uygarlıkların buluşma noktası olmuştur. Bu nedenle Libya halkı bu uygarlıkların etkisi altında kalmıştır. Libyalılar, Kartaca uygarlığı da dâhil olmak üzere İskenderiye akımının kültürel, bilimsel ve felsefi Rönesans'ından faydalanmış ve eğitimlerine katkı sağlamışlardır. Müslümanların Libya'yı fethetmesinden sonra Libya'daki eğitim İslam'ın öğretilmesi ve anlaşılması amacına hizmet eden çabalara dönüşmüş ve eğitime yönelik yapılan masraflar bu doğrultuda harcanarak Libya eğitim sisteminin belirleyici karakteristik özelliğini oluşturmuştur. Libya'ya pek çok Müslüman göç etmiş ve burada İslam ve Arap kültürünü kurmuştur. Ömer bin Abdul Aziz Libya halkını dini konularda eğitmek için bir ilim adamı grubu göndermiş ve Arapça ülkedeki tüm şehirlerde kullanılan resmi dil haline gelmiştir (Ahmed Al-Qamati, 2011, s. 67).

Yukarıda bahsedilen hususlardan da anlaşılacağı üzere erken tarihlerden itibaren eğitimin, İslami eğitim olduğunu görülmektedir. Eğitim, şeyhler tarafından camilerde öğretilen eğitimle, doğu - batı arasında yolculuk yapan ve Libya içinden geçen kervanlardaki bilim adamlarının verdiği derslerle sınırlandırılmıştır. Ancak çeşitli çabalarla ülkenin her yerine okulların yaygınlaşmaya başlaması da bu dönemdedir.

Libya'da tesis edilen okullar camilerin bitişiğindeki dersliklerde verilen ilköğretim düzeyi eğitim ile büyük camilerdeki bilim adamları tarafından verilen daha yüksek düzey eğitimler arasında orta aşamalı bir yeri temsil ederdi. Eğitim programı Kuran ve Hadis'in

yorumlanması ile içtihat ilimlerinin içinde yer aldığı dini bilimlerin kapsamlı biçimde ele alındığı bir yapıdaydı. Dini bilimlerin yanında hukuk, astronomi, coğrafya, tarih, tıp, edebiyat ve edebiyat bilimi, takdim, gramer ve retoriğin verildiği dilbilimi dersleri okutulurdu. İslamiyet'in Libya'ya girmesinden sonra Libya eğitim sistemi farklı aşamalardan geçmiş olup, bu aşamaların en önemlileri şu şekildedir:

- 1- Seminerler: Libya'daki eğitim sisteminin ilk örneklerini meydana getiren seminerler ülkede yaşayan ve ülkeden bir şekilde gelip geçen Müslüman bilim adamları tarafından verilirdi. Bu seminerler okul binası, sınıf, müfredat veya kitap ile sınırlı değildi. Öğretim yöntemleri, öğrenciler ile bilim adamları arasındaki diyaloga ve pozitif bilimlere dayanır ve camilerde verilirdi.
- 2- Özel eğitim: Libya'da görülen eğitim sistemlerinin ikincisidir. Özel eğitimin yaygınlaşması İslamiyet'in ve kitapların yaygınlaşması ile bağlantılıdır. Ailelerin çocuklarını Kuran, Hadis, okuma, yazma ve matematik için gönderdikleri, özünde İslami temeli olan bir eğitim türüdür. Özel eğitim olarak adlandırılan bu sistem Libya'da şahsi çabalarla başlamıştır.
- 3- Örgün Eğitim: Geleneksel biçimiyle Osmanlı döneminin sonuna kadar uygulanmamıştır. İlk başta İslam eğitimi temelli olup camilerde verilen Arapça, Kuran, Hadis, İslam bilimleri öğretimine dayanan bir yapıdadır. Bu sistem halkın çabaları neticesinde ortaya çıkmıştır. Müfredat ise öğrencilere eğitim veren bilim adamlarının bilgi birikimlerine ve uzmanlıklarına dayanmaktadır.

Osmanlı döneminde Libya'da eğitim sistemi aşağıda belirtildiği şekildedir.

A. Dini eğitim: Libya'da dini eğitim, Libya'da ilk seminerleri başlatan Muhammad Ibn Ali al-Sanusi tarafından kurulan Sinusilik cemaati ile bağlantılıdır. 1843'te al-Bayda ismini almış ve Kuran'ın ezberlenmesi için bir okul ve bilim enstitüsü olarak kullanılmıştır. Libya kentlerinin büyük bölümünde ülke boyunca yaygınlaşmış, aynı zamanda Kuran öğreten ve idaresini yürüten yaşlı âlimler tarafından seminerler verilmiş, Kuran ve Hadis ile birlikte hukuk, gramer, tefsir, retorik, edebiyat gibi çeşitli bilimsel dersler öğretilmiştir. Seminer yoluyla verilen eğitim süreci bilimsel veya eğitim temelli olmaktan ziyade yalnızca çocuklara ayetlerin ezberletildiği ve her birinin öğretmenin önünde Kuran okuduğu bir yapıdadır (Şeyh, 1972, s. 110).

B. Halk eğitimi: Osmanlı döneminde eğitim sistemi, ülkenin eğitim düzeyini değiştirmek veya geliştirmek konusunda herhangi bir çaba göstermeyen valiler tarafından ihmal

edilmiştir. Ayrıca valiler tarafından Libya okullarında Türkçe dili öğretimi uygulamasına gidilmiştir. Okullarda Osmanlı olmayanlara öğretmenlerin eğitim vermesini reddeden bir yayın yayımlanmış, (Trablus'ta Tarihsel Arşivler (Bilgi)) devletin ihtiyaçlarını karşılayacak çalışanların eğitilmesini amaçlayan özel okullar kurulmuştur. Bunların yanında halkın eğitildiği okullar da bulunmakta olup, bunlar çok çeşitli özel okulların eğitim vermeye başlamasından sonra kurulmuşlardır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında modern okullar aşağıda verdiğimiz biçimlerde eğitim vermeye başlamıştır:

- 1- Üç yıllık ilkokullar
- 2- Üç yıllık rüştiye okulları
- 3- Orta dereceli okullar: Mahallelerde yer alan orta dereceli okulların eğitim süresi beş yıldır ve eyaletlerde bulunan orta dereceli okulların eğitim süresi ise yedi yıldır. Bazı okullar öğretmenlik, sanayi ve ticaret eğitimi için kurulmuş olup bunlar doğrudan İstanbul'dan yönetilmekteydi. Ayrıca tıp, hukuk, yönetim ve diğer bilim dallarıyla ilgili okullar bu dönemde çeşitli yerlere dağılmış durumdadır (Şeyh, 1972, s. 80-81).

2.4.1.1. Osmanlı Döneminde Modern Ulusal Okullar

Ulusal okul ismi, ilkokullar, rüştiye mektepleri ve orta öğretim kurumları dâhil olmak üzere Libya yurttaşlarının çocuklarının devam ettiği okullarla başlamıştır. Libya, Osmanlı İmparatorluğu'nda yer alan daha yüksek seviyeli okullardan ise yoksun kalmıştır.

İlk Okullar: Bu tip okullar çocuklarını eğitmek isteyen ailelerin gönüllü katkılarına dayanır. Devletin denetimi altındadırlar ve üç yıllık bir dönem için eğitim verilir. Çalışma şartları Osmanlı İmparatorluğu tarafından Türkçe olarak yayımlanmıştır. Şartlar yanında öğretmene yönelik bilimsel nitelikler, müfredatı nasıl bağlı kalınacağı, eğitim zamanının nasıl kullanılacağı, genel olarak eğitim sürecinin organizasyonu ile okulun idari durumları ve diğer koşullar belirlenmiştir. Eğitim süresi öğrencileri birinci sınıfa hazırlamak üzere verilen bir yıllık okul öncesi eğitime ilaveten üç yıldır.

Rüştiye Okulları: Bu okullar modern okulların ikinci aşamasını temsil eder ve modern bilimde yaşanan gelişmeler ile Türk dili eğitimiyle uyumlu olarak yeni bir eğitim müfredatı belirleme ihtiyacından dolayı kurulmuşlardır. 1877'de Trablus, Bingazi, Khomein, Derna ve Merzak kentlerinde bu tipte beş okul kurulmuştur. Öğretmenler Türk'tür çünkü öğretim

dili Türkçedir. Bu okullar öğrencileri Osmanlı İmparatorluğu'ndaki askeri ve kamu görevlerine hazırlamaktadır (Trablus'ta Tarihsel Arşivler (Bilgi)).

Orta Dereceli Okullar: Bu okullar ülkedeki eğitim aşamalarının tamamlandığı yerlerdir ve Rüştîye okullarından mezun olanlar kabul edilir. Öğretim süresi dört yıl olup Libya'daki memurlar, yüksek rütbeliler ve askerlerin oğullarını kabul etmiş, diğer insanlar ise bu okullara alınmamıştır. 1909'da eğitim süresi beş yıla uzatılmıştır. Bu okullar, kendileri için eğitim planlarının geliştirildiği İstanbul'daki kamusal bilgi yönetimini takip ederlerdi (Al-Qamati, 2011, s. 85-86).

2.4.1.2. Yabancıların Okulları

Bu türdeki okullar Yahudi okulları, dini misyoner okulları ve Avrupalıların açtıkları okulları kapsar. Sadece belirli topluluklara ait özel okullar olduklarından Müslümanların burada eğitim almaları engellenmiştir. İbranice, Fransızca ve İtalyanca eğitim verilen Yahudi Okulu Trablus'ta 1804 yılında kurulmuştur. Yahudi sinagogunun bitişiğindedir ve öğretmenlerinin çoğu Trablus'taki Yahudi cemiyeti mensuplarıdır.

Dini okullar ve Avrupalı cemiyetlerin okulları Arap ülkelerinde tehlikeli roller oynamışlardır. Yabancı ülkelerin koruması altında tutulmuşlar ve bu ülkelerin dillerinin yaygınlaştırılması için bir araç olarak kullanılmışlardır. Örneğin İtalyan okulunda eğitim İtalyanca ve Fransızca olarak verilmekteydi. Bu türdeki ilkokul 1810 yılında Trablus'ta kurulmuş, 1888'de doğrudan İtalyan yönetiminin idaresi altına girmiştir. Bu okulların Humus, Bingazi ve Derna'da yaygınlaştığı görülür. İtalya işgalinden sonra okullar iki bölüme ayrılmıştır: İlk grup İtalya hükümetinin idaresi altındadır ve diğeri başka hükümet ve halkların desteğine bağlıdır (Al-Qamati, 2011, s. 88-89).

2.4.1.3. Teknik ve Mesleki Eğitim

Bu eğitim türleri Osmanlı yönetiminin son dönemlerinde hayata geçmiş ve farklı türleri de bulunmakla birlikte endüstri ve tarım alanında faaliyette bulunmuştur .

Endüstriyel Eğitim: 1899'da açılan İslam Sanatları ve Zanaatları Okulu Libya'da kurulan ilk teknik okuldur. Bağışlar yoluyla kurulmuştur. Bu okula kabul için aranan şartlardan bazıları şunlardır: öğrencinin okula başladığında 11 - 15 yaş aralığında olması, öksüz veya yetim olmasıdır. Bu okullarda öğrencilere faydalanacakları bir zanaat öğretilirdi. Bu okullar altı bölümden oluşurdu .

Tarımsal Eğitim: Tarım okulu ilk olarak Trablus'ta Sidi El Masri'de 1909'de kurulmuştur. Peynir ve yağ üretimi gibi uygulamalı alanların yanında tarımsal materyallerin dâhil edildiği bir ders programı uygulanmasıdır.

Mesleki Eğitim: Bu okullar 1899'da Trablus ve Bingazi'de kurulmuştur. Eğitim süresi yalnızca iki yıldır. Bu okullara kabul şartları, dini bir merkezden alınmış dini bir belgesinin bulunması veya okuma ve yazma bilmesiydi. İlk öğrenci grubu 1903 yılında mezun olmuştur.

Eğitimin Denetimi:1899 yılına kadar eğitim sürecini bizzat vali denetlerdi. Daha sonra 1909'da eğitimi yönetmek üzere bir devlet bilim kurulu oluşturulmuştur. Kurulun başkanlığını vali yapmaktaydı ve bilim yöneticisi kendisine yardımcı olurdu. Konseyin dört üyesi öğretmenlerin direktörü konumunda olup iki üye Rüştîye okullarından, iki üye orta öğretim kurumlarından seçilirdi ve bilim yöneticisi tarafından müfettişlerden seçilen iki üye vardı, (Trablus'ta Tarihsel Arşivler (Bilgi)). Bu reformlar, Libya'ya Osmanlı Dönemi'nde geç bir dönemde gelse de, Libya'daki eğitim yönetiminin ve yönetim yapısının tarihi kökenlerinin başlangıcını temsil etmektedirler.

2.4.2. İtalya Sömürgesi Döneminde Libya'da Eğitim

1911 yılında ülkeyi işgal etmelerinin ilk anından itibaren İtalyanlar Libya'yı iki biçimde kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Bunlardan ilki kendi ülkelerinden Libya'ya göçü teşvik etmek ve ülkenin kültürünü, İtalyan kültürüne dönüştürmektir. İşgal öncesinde başlatılan tüm eğitim çabaları durmuştur. İtalya, dinsel manifestoları ve Arapçayı ortadan kaldırmaya çalışmış, Libyalı öğrencilerin ilkokulu bitirdikten sonra orta öğretim okullarına girmelerini engellemiş, İslam sanatları ve zanaatları okullarını kapatmış daha sonra bu okulları İtalya tarafından geliştirilen bir sisteme uygun olarak yeniden açmıştır. Bu okullardaki müfredatlar İtalyan kentlerindeki İtalyan okullarına uygulanan müfredata benzer hale getirilmiştir. Libya'nın güney kesimlerinde eğitime olan ilginin eksikliği ile birlikte ülkede daha üst seviye eğitimlerin ortadan kaldırılması, sömürge dönemi boyunca İtalya'nın Libya halkı üzerinde uyguladığı pek çok sömürge uygulamaları arasındadır (El-Fanish, 1967, s. 37).

Her okulda iki tür eğitim verilmekteydi: İlki İtalyanca ve ikincisi Arapçadır. Okulun idaresi konusunda tüm yetki İtalyan bir öğretmenin elindedir. Libyalı öğretmenlerin başarı düzeyi İtalyan öğretmenler tarafından değerlendirilmektedir. İlkokullarda eğitim süresi beş

yıl olup Libya halkı çeşitli yoksunlukların sıkıntısını çekmektedir. İtalya cemiyetlerine tahsis edilen okullarla kıyaslandığında Libyalılara tahsis edilen okullarda eğitim süreci için gerekli olan demirbaşlar konusunda eksiklerle karşılaşmaktadır (El-Fanish, 1967, s. 38).

Faşist yönetim, İtalyan memurları ve askeri görevlilerin çocukları için ortaöğretim düzeyinde eğitim bulmakla ilgileniyordu. Böylece bu kişileri İtalya'ya gönderme maliyeti olmaksızın eğitimlerine Libya'da devam edebileceklerdi. Ancak İtalya, Libya halkını teknik ve mesleki eğitimden mahrum etmiştir. Bu yıllarda Libya'nın çeşitli yerlerine dağılmış Arap okulları, İtalyan ve Yahudi okulları vardır. İtalya sömürgeciliğinin eğitimi bizzat denetim altında tuttuğu ve Libya halkının üzerinden Arap milliyetçiliğini kaldırmak ve Arap ve İslam kültürünü yok etmek olan kendi eğitim politikasını uygulamaya koyduğu da açıkça anlaşılmaktadır. Bu okullar İtalyan idareciler tarafından yönetilmiş, İtalyan bir gözlemci tarafından gözetim altında tutulmuş ve müfredatlar İtalyanca olarak İtalyan bir öğretmen tarafından hazırlanmıştır (Trablus'ta Tarihsel Arşivler (Bilgi)).

2.4.3. İngiliz ve Fransız Dönemlerinde Libya'da Eğitim

İtalya'nın II. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkmasından sonra, Libya galip gelen ülkelerin askeri idareleri tarafından paylaşılmıştır. Trablus ve Barqa, iki İngiliz askeri idarenin olmuştur, Fizan eyaleti Fransız idaresi tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. Barqa eyaletindeki İngiliz idaresi Mısır eğitim sistemini benimsemiş ve Trablus eyaletinde Filistin eğitim sistemini uygulamıştır. Fransa, Fransız ve Tunus sistemini uygulamaya çalışmıştır.

Bu dönem ülkenin farklı bölgeleri arasındaki entelektüel birliğin tahrip edilmesinin hedeflendiği yıllardır. İlköğretim ilk başta beş yıl olmuş daha sonra bu dönem altı yıla yükseltilmiştir. Ortaöğretim okulları 1946-1947 yılları arasında Bingazi, Trablus ve Al-Zawia'da kurulmuştur. Bingazi ve Trablus'ta öğretmen enstitüleri kurulmuştur. Eğitim süresi üç yıldır. Ayrıca Bingazi'de bir sanayi ve ticaret okulu kurulmuştur. İngiliz ve Fransızlar Libya'nın üç bölgesi arasındaki bağları bir şekilde zayıflatmaya çalışmış ve bu durum ülkenin ekonomik yaşamı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmuştur (Al-Qamati, 2011, s. 133-149).

Eğitim durumundaki gelişmelerle birlikte, özellikle ortaöğretim düzeyindeki okulların sayısı da bir miktar yükselmiştir. Öğretmen yetiştirmek ve mesleğe hazırlamak için bir okul açılmıştır. Ancak eğitim sisteminde yaşanan gelişmelere rağmen İtalyan işgalinin

sonlarından itibaren Libya halkının eğitim isteği kaybolmuş ve çocuklarını okula göndermeyi durdurmuşlardır. Bu dönemde, eğitim sürecinin Libya şartlarına ve özelliklerine uygun olarak planlama ve yöntemlerinin eksikliği görülmektedir (Al-Shaibani, 2000).

2.4.4. Bağımsızlık Sonrası Eğitim

1951 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Libya Krallığı döneminde Libya’da eğitim sistemi nitelik ve nicelik bakımından önemli bir sıçrayışa şahit olmuştur. Bu dönemde ilk, orta ve lise düzeyindeki okullar, anaokulları, enstitüler, mesleki okullar ve öğretmen yetiştirme enstitülerinin sayısında önemli bir artış görülmüştür. Libya Üniversitesi ile Eğitim Fakültesi’nin kurulması ve bu okullardan pek çok öğrencinin mezun olmasıyla Libya’daki eğitim seviyesinde büyük bir patlama yaşanmıştır.

Libya Krallığı döneminde birbiri ardına gelen yönetimler tarafından izlenen bir eğitim politikası olmamasına rağmen, takip edilen plan, program ve hedeflerin amacının, Osmanlı yönetimi ve İtalyan işgali sırasında neredeyse hiç bulunmayan ve İngiliz ve Fransız mandaları döneminde ise yeterli düzeyde olmayan isteyen herkese eğitim sağlama olduğu açıktır (Libya Politika ve Stratejileri Organizasyonu, 2016, s. 3).

Libya bir sömürgecilik döneminden çıkmıştır ve farklı seviyelerde eğitim almış ve bilgi sahibi insan gücünü yaratabilecek bir eğitim sistemine ihtiyacı vardır. Kendi halkının, ülkelerinin potansiyelinden ve doğal kaynaklarından yararlanmalarını sağlamak, çeşitli yönetim kurulları oluşturmak ve hükümetin hedeflerini yerine getirebilecek işçi, teknisyen ve idarecileri hazırlamak için bu dönem eğitim sistemlerinde, eğitimin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi projelerinde, öğrencilerin yetiştirilmesinde çok büyük gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak kendini göstermektedir. Bu dönemin özellikleri şu şekildedir:

1. Ülke halkı arasında fırsat eşitliğini sağlayabilmek için eğitimde sayısal düzeyde ve farklı türlerde eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi hususunda bir patlama yaşanmıştır
2. Halkın yarısını oluşturan kadınların eğitimine olan ilgi artmıştır.
3. İçerik ve müfredat geliştirme ile eğitimin kalitesini artırmaya özen gösterilmiştir.
4. Üniversite eğitimine olan ilgi artmıştır .
5. Öğretmen yetiştirme enstitüleri yaygınlaşmıştır (Eğitim ve Öğretim Bakanlığı - Planlama ve Takip Daire Başkanlığı, 1974, s. 24).

Bakanlık Mısır ve Filistin'den öğretmenlerin görevlendirilmesini uygulamaya koymuş ve kademeli olarak Libya'lı öğretmenlerin profesör seviyesinde eğitilmesini ve diğer öğretmenlerin yetiştirilmesini sağlamıştır. 1951 yılı, sömürge dönemi ile bağımsızlık dönemi arasında ara dönem olarak düşünülebilir. Yasama kuruluşlarını oluşturmak için anayasa getirilmiş, eğitim idaresi de bu anayasadan etkilenmiştir. İlk eğitim yasası 1952 yılında getirilmiş ve eğitim idaresi yeniden düzenlenmiştir. Federal Anayasa'nın 36. Maddesi üniversitelerdeki eğitim konularıyla ilgilidir. 1952 yılında çıkarılan eğitim kanununun 3. maddesi çeşitli şartlar bakımından eğitim bakanı tarafından gerçekleştirilecek eylemleri içerir. Bakana, aşağıda yer verdiğimiz konularla ilgili düzenleme yapma yetkisi verilmiştir (Al-Qamati, 2011, s. 185-186).

1. Müfredat ve eğitim malzemeleri ile okul gün ve saatlerinin belirlenmesi.
2. Ulaşılması arzulanan bilim düzeyine ulaşma
3. Kitaplarda işlenmesi gereken konuların ve bu konulara nelerin eşlik edeceğini tetkik edecek bir yapıyı oluşturmak.
4. Ülke dışı eğitim kurumları tarafından kabul edilecek belgeler de dâhil olmak üzere yeterlilik belgelerinin yayınlanması ve incelenmesi.
5. Öğretmen nitelik ve standartlarının belirlenmesi.
6. Enstitü ve ücretsiz okulların denetlenmesi ve idare edilmesi.

Libya'da eğitim, hazırlık aşamasında üç sınıf ve ortaöğretim düzeyinde de üç sınıf olmak üzere ilköğretim dönemi altı sınıftan oluşmaktadır. Eğitim basamağının en tepesinde ise üniversite eğitimi bulunur. Libya eğitim sistemi üç türe ayrılmaktadır .

1. Hazırlık, ilköğretim ve orta öğretim okulların olduğu genel eğitim.
2. Mesleki ve teknik eğitim. İki bölüme ayrılır:
 - Öğrencilere ön sertifikanın verildiği orta düzey eğitim.
 - Öğrencilere bir hazırlık sertifikasının verildiği üst sınıf.
3. Dini Eğitim: Okul öncesi (Kuran kursları), ilkokul, ortaokul ve yükseköğretimi kapsar (Hussein Mahmoud, 1961, s. 352).

Ortaöğretimi düzenleyen 19. Maddede ortaöğretimin şu türlere ayrıldığı belirtilmektedir :

- 1- Genel ortaöğretim.

2- Kız Ortaöğretimi.

3- Teknik ortaöğretim (endüstri, tarım, ticaret).

20. madde öğretim süresini belirler. 21. madde ortaöğretim kabul sisteminin ilk yılı ile ilgili olup, 22. madde ilk başvuru sahiplerinin kabul şartlarıyla ilgilidir. Madde 24, ortaöğretimin ilk yılında okutulan konuları belirtir. Madde 25, son iki yıldaki eğitimi iki bölüme ayırmaktadır (edebiyat bölümü ve fen bölümü). Madde 26, edebiyat ve fen bölümünde öğretilen konularla ve verilen derslerle ilgilidir (Al-Qamati, 2011, s. 203-204).

Libya'nın petrol ülkelerine katılması hükümetin eğitim de dâhil olmak üzere kamu alanlarında refah seviyesini yükseltmesine olanak vermiş ve bağımsızlığın ardından eğitime olan ilgi yüksek bir düzeye ulaşmıştır. 1963 yılına gelindiğinde eğitim yeni bir rol üstlenmiştir. Hedefler, kapsamlı planlama prensiplerine odaklanmıştır. Libya'da eğitim alanında öğrenci sayıları bakımından çarpıcı bir gelişme yaşanmış, ilkokul ve hazırlık aşamalarında kayıtlı öğrenci sayısı 1962 yılında 65.500 iken 1970'de bu sayı 361.400'e çıkmıştır. İlkokul düzeyinde eğitim alan öğrenci sayıları 1965-1966 döneminde 189.774 iken 1969-1970 döneminde 310.846'ya yükselmiştir. Aynı dönemde hazırlık sınıfı öğrenci sayıları 18.720'den 36.316'ya, ortaöğretim düzeyindeki öğrenci sayıları 4.326'dan 8.304'e yükselmiştir. Aynı şekilde teknik ve mesleki eğitim düzeyinde yaşanan gelişmeler eğitimin diğer alanları ile aynı biçimde gerçekleşmiş ve bu yıllarda öğrenci sayıları iki katına çıkmıştır (Al-Qamati, 2011, s. 233-260).

Sonuç olarak denilebilir ki; Libya devleti tarafından krallık döneminde benimsenen ulusal plan kapsamlı bir eğitim sürecinin başlangıcı olmuştur ve yaşanan bu deneyimler aşağıda belirtilen bazı eksiklikleri içermektedir.

- Tüm konular için özgün bir Libya müfredatının oluşturulması konusunda başarısız olunması ve büyük oranda Mısır müfredatına dayalı bir sistem kullanılması .
- Kraliyet dönemi boyunca bu alanlarda Libyalı öğretmenlerin niteliklerinin zayıflığı nedeniyle özellikle matematik ve fizik gibi sayısal alanlarda Mısırlı öğretmenlere bağlı kalınması.
- Öğrencilerin, temel eğitimi tamamladıktan sonra eğitim enstitülerine devam etme konusunda yaşanan eksiklikler.
- Mesleki eğitimlerde, teorik ve pratik müfredatın bağdaşmaması ve tekrarların fazla olması .

- Verilen eğitimlerle ulaşılmak istenen hedefler arasındaki bağlantının zayıflığı, mezun olan öğrencilerden gerekli ölçüde yararlanma konusunda herhangi bir planın olmaması.

Bu yılların ardından ülkede 1969 yılında başlayan ve 2011 yılında biten Kaddafi dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde Libya devletinin çeşitli alanlarında çok sayıda değişikliğe şahit olunmuştur. Eğitim sisteminde meydana gelen en dikkat çekici gelişme 11 Aralık 1969 tarihinde devrim komuta konseyi tarafından yayınlanan anayasa bildirgesinde belirtildiği gibi hazırlık aşamalarını da kapsayacak biçimde zorunlu eğitim süresinin artırılarak altı yıldan dokuz yıla çıkarılmasıdır. 1975 yılında, ilköğretim ve hazırlık eğitiminin tüm erkek ve kız çocuklar için zorunlu kılan bir yasa çıkarılmıştır. Yasa, okul yaşına ulaşan çocukların okula kayıt ettirilmesi zorunluluğunu getirmiştir (Al-Qamati, 2011, s. 290-294).

Bu durum ilkokul sertifikalarının kaldırılmasını ve altıncı sınıfta öğrencilerin girdiği sınavların yalnızca okul seviyesinde yapılması kararı ile sonuçlanmıştır. Bu seviye, sınavların eyalet düzeyinde gerçekleştiği yerlerde öğrencileri hayata hazırlamak ve hazırlık sertifikasını aldığı anda eğilim ve isteklerini ortaya çıkarmayı amaçlar. 1971 yasasının kabul edilmesi ve ortaöğretim seviyesinden sonra gelen eğitim aşamalarından mezun olanlarla ilgili düzenlemelerin gerçekleştirilmesi yanında eğitim, tüm Libyalılar için bir hak ve görev olmuştur. Devlet ayrıca eğitim politikasını bir kez daha ele alarak, eğitim hedeflerini genel olarak kamu yararına olacak şekilde yeniden düzenlemiştir (Al-Falouqi & Al-Kaddafi, 1990a, s. 96-106).

Ortaöğretim seviyesi, genel eğitim basamağının sonudur ve bu aşamada eğitim devlet tarafından kurulmuş okullarda ücretsiz olarak verilir. Eğitim süresi üç yıldır ve ülke düzeyinde gerçekleştirilen genel bir sınavla sona erer. Bu seviyenin ilk sınıfında eğitim tüm öğrenciler için ortaktır. İkinci ve üçüncü sınıflarda öğrenciler sayısal veya sözel bölümlere devam ederler. Bu aşamadaki amaçlardan biri de öğrencilerin üniversite eğitimine yönelik istek ve arzularını ortaya çıkartmak ve genel olarak güncel hayatla bağlantılı konularla ilgili fırsatlar sunmaktır (Al-Falouqi & Kaddafi, 1990b, s. 299-300).

Bu dönemde bazı eksiklikleri gidermek amacıyla bir ortaöğretim komitesi kurulmuş ve aşağıda belirtilen konularla ilgili sorumluklar üstlenmiştir:

- A. Merkezinde teknik yönlerin olduğu yeni bir eğitim sistemini hayata geçirmek.
- B. Önerilen eğitim kurumlarının uzamsal ve coğrafi kapsamı ile binaların özellikleri, idari sistem ve müfredat önerileri getirmek.

C. Önerilen sistemleri uygulamak için ihtiyaç duyulan insan gücünün nasıl hazırlanacağını ve seviyelerini belirlemek (Al-Falouqi & el-Kaddafi, 1990a, s. 241-242) .

1970 – 1980 yılları arasındaki eğitim politikasının uygulanması ve Kaddafi yönetiminin ortaya koyduğu yeni politikalarla 1973’ de yayımlanan tüm eğitim aşamaları dört ana bölümde listelenebilir :

- 1- Ortaöğretim düzeyindeki eğitimin hedef ve altyapısını ve ortaöğretim ile yükseköğretimin ayrıştırılmasını içerir .
- 2- Öğrencileri gerçek hayata hazırlayacak şekilde öğrencilerin gerekli yetenekleri elde etmelerini sağlayacak temel eğitim süresi dokuz yıldır .
- 3- Ortaöğretim düzeyindeki eğitim şunlardan oluşur. A) Genel ortaöğretim, B) Mesleki eğitim C) Teknik öğretim, D) Öğretmen enstitüleri. Bu tür zamanın bilimsel ve teknolojik ilerlemeleriyle uyumlu, ekonomik, sosyal, kültürel ve teknik gelişmelerin nitelikli biçimde aktarıldığı gelişmiş bir eğitim sağlamayı hedefler .
- 4- Üniversite eğitimi, eğitimin en üst aşamasıdır. Nitelikli ve uzmanlaşmış bir toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı ve danışmanlık hizmetleri ile teknik kuruluşları geliştirmeyi amaçlayan uzmanlaşma merkezleridir (Al-Falouqi & el-Kaddafi, 1990a, s. 249-250).

Tüm türlerdeki eğitim aşamaları zamanın bilimsel ve teknolojik ilerlemeleriyle uyumlu gelişmiş bir eğitim sağlamayı; ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda nitelikli biçimde büyümesini; gelişmiş bir eğitim başarısına ulaşma konusunda önemli katkılar yapan ülkeler seviyesini yakalamayı hedefler .

Bunun yanında öğretmen ihtiyacını karşılamaya yönelik özel ve kamu enstitüleri kurulmuştur. Bu yerlere kayıt olma şartları 15 yaşından küçük olmamak ve temel eğitim sertifikasına sahip olmaktır. Bu enstitülerde öğretim süresi dört yıldır. Öğretim süresine göre üç tipe ayrılmıştır. İçlerinde iki, dört ve beş yıllık sistemler bulunur. Bu enstitülerde eğitim ücretsizdir ve öğrenci bursları vardır. Ülkenin ilk ve orta düzey okullarında eğitim verecek başarılı öğretmenler yetiştirilmesini sağlamaktadırlar. Ayrıca devletin, bu enstitülerden mezun olanların daha üst seviyede eğitimlerine devam etmelerini teşvik ettiği ve devam edebilecekleri yüksek okullar açtığı teknik, tarım, endüstri ve ticari eğitimler de vardır. Ayrıca Kuran, Sünnet ve Fıkıh öğretilen dini eğitim kuruluşları da bulunur (Al-Falouqi & el-Kaddafi, 1990, s. 301-305).

Yalnızca Libya’da değil Arap ülkelerinin çoğunda coğrafya öğretimi sömürgecilik dönemlerinde sahneye konulan ve sömürge güçlerine bağımlılık gösteren siyasi koşulların etkisine maruz kalmıştır. Sömürge güçleri tarafından eğitime dayatılan hususlar rejime teslimiyet ve bağlılığı işleminin yanında vatandaşlık hislerini köreltmektir. Fakat sömürgecilik döneminden sonra bu durum değişmiş ve çoğu Arap ülkesi sömürge ülkelerinin eğitim sisteminde arkalarında bıraktıkları etkileri yok etme çalışmalarına başlamışlardır. Bu değişim üç aşamada gerçekleşmiştir :

- 1- 1950 ’lerde egemen eğilim; müfredatın, sömürge ülkelerinin kendi kültürel hedeflerine ulaşmak için yerleştirdikleri konulardan arındırılmasıdır .
- 2- 1960 ’larda Arap ülkeleri, Arap birliği fikrine yönelmiş ve bu geniş ulus fikrini desteklemek için coğrafyanın da dâhil olduğu biçimde sosyal derslerdeki eğitim sistemi değiştirilmeye başlanmıştır.
- 3- 1970 ’lerde ders konuları Trablus Konferansı’nın tavsiye kararlarına göre şekillenmiştir. Bu konferansın hedefi Arap milliyetçiliği fikrini desteklemek ve Arap ülkeleri arasında güçlü bir siyasi, ekonomik ve sosyal bağ oluşturarak, aralarındaki birliği sağlamaktır. 1980’li yıllarda hazırlanan günümüzde kullanılan mevcut müfredata ise, genellikle Trablus Konferansı tavsiyeleriyle uyumlu olacak şekilde bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Ayrıca coğrafya öğretimi Arap dünyası ve onunla ilgili farklı bölgelerin incelenmesi, yerel bölgelerden başlayarak memleketin tamamının ve ardından bir bütün olarak dünyanın kapsamlı biçimde incelenmesini içermektedir. Aynı zamanda farklı kıtalardan seçilen ve Arap dünyası ile bağlantılı bazı ülkelerin dâhil edildiği uluslararası perspektifle işlenen bir içeriğe sahiptir (Mohamed, 1999, s. 161).

Bu değişiklikler müfredat, dersler ve ders içeriklerinde pratik bir biçimde yansımaları bulmuştur fakat üç problem ortadan kaldırılamamıştır :

Birincisi: Değişikler doğrultusunda ve hatta öğretmenler tarafından kendi çerçevesi içinde dahi hareket etme özgürlüğünü engelleyen sistem kısıtlamaları.

İkincisi: Geleneksel sınav değerlendirme sisteminin tek yol olduğu düşüncesi coğrafya öğretiminde duygusal hedefler ve kavramsal uygulamalardaki yaratıcılığa engel olmaktadır .

Üçüncüsü: Bir bilgi sistemi olarak coğrafya kavramlarında meydana gelen değişiklikler, hayatın farklı yönleri ile bağlantısı ve öğrencilerin özellikleriyle okul çevresinde ortaya çıkan çağın getirdiği gelişmelerin dikkate alınmaması (Mohamed, 1999, s. 163).

Eğitim süreci, öğrencilerin kaynaklardan bilgi toplama ve bunlardan yararlanma konusunda etkili bir rol oynamamaktadır. Öğretmenlerin öğretim biçimi hala geleneksel ezberleme yöntemine dayanmakta olup öğrencilerin sınavları geçmeleri için başarmak zorunda oldukları yegâne yoldur. Öğrencilerin zihinlerinde yer edecek ve yaşamları boyunca onlara yol gösterecek bilgi, beceri ve değerler edinmelerine yardımcı olan yöntemler mevcut değildir. Burada amacımız coğrafya müfredatı ve tüm eğitim aşamalarında mevcut ders içeriklerinin tümünden bir değerlendirilmesi değildir. Burada yaptığımız değerlendirmeler coğrafyanın öğretilme yöntemlerinin teorik bir incelemesidir (Adriş Sultan, 2003, s. 98).

Libya eğitim sisteminde coğrafya öğretiminin mevcut durumuyla ilgili gözlemler ve analitik değerlendirmeler neticesinde şunlar söylenebilir:

- 1- Okul programlarında coğrafyaya ayrılan süre haftada iki ya da üç saat ile sınırlıdır ve bu durum öğretmeni resmi müfredatta mevcut olan konularla sınırlamak zorunda bırakmaktadır. Bu nedenle sadece anlatım yöntemi uygulanabilmekte, bunun haricinde herhangi başka eğitim aktivitesine zaman kalmamakta, konuların incelenmesiyle bağlantılı genel ve özel amaçlar göz ardı edilmekte ve pek çok ünite de konulara dâhil edilememektedir.
- 2- Öğrencilerin başarılarını ve öğretmenlerin performanslarını değerlendirmenin tek yolu olarak kullanılmaya devam edilen geleneksel sınav sistemi, öğretmenlere modern ve yaratıcı farklı yöntem ve aktiviteleri uygulayabilecekleri zeminden uzaktır.
- 3- Çoğu okulda, müfredat ile bağlantılı eğitim aktivitelerinin farklılaştırılıp yeni öğretim yöntemlerinin geliştirilmesine yardımcı olabilecek cihaz ve eğitim malzemeleri mevcut değildir.
- 4- Öğretmenin ve öğrencinin elindeki ana eğitim materyali olan ders kitabı hala geleneksel biçimlerde. Öğrencilerde merak uyandıracak, gerekli entelektüel kapasite meydana getirecek yöntemler geliştirmekten ve çeşitli hedeflere ulaşmayı sağlayacak, yetenekleri ortaya çıkartacak eğitim aktiviteleri ile arzulanan eğilimleri meydana getirebilecek içerikten yoksundurlar.
- 5- Müfredat sözel anlatım eğilimli olup hedefleri dersler ile işlenen konulardan ayrılmaktadır. Coğrafya, uydu aracılığıyla veri toplama, coğrafi bilgi sistemlerinin çoklu uygulamaları veya yeni eklenen coğrafya dalları gibi bu alanda ortaya çıkan

çağdaş yönelimlere ayak uyduracak değişimlerin uygulanmadığı geleneksel ya da bölgesel bir tarzı devam ettirmektedir.

- 6- Öğretmenler tarafından kullanılan öğretim yöntemleri anlatıma dayalı geleneksel yöntemleri devam ettirmekte olup dersler eğitim teknolojileri, konstrüksiyon yönetimi, bütünleşik eğilimler, coğrafya projeleri, alan araştırmaları ve çevre gözlemi gibi coğrafya öğretimindeki yeni ortaya çıkan çağdaş eğilimlere ayak uyduramamaktadır .
- 7- Coğrafya öğretmenlerinin hem öğretme yetenekleri hem de coğrafya içeriğine ilişkin akademik yeterlilik konularında gösterdikleri performansta açıkça kendini hissettiren noksanlıklar yanında coğrafya alanında yakın zamanlarda ortaya çıkan bilimsel gelişmeler ve çeşitli uygulamalar ile bunları hayatın farklı alanında kullanım biçimlerini takip etme hususunda eksiklikler görülmektedir (Abeer Kamel, 2003, s. 54).

2.5. Eğitim Politikası

Eğitimin temel aldığı ve eğitim sistemi ile onun çeşitli kuruluşları için eğitim felsefesi, amaçları, sistemleri ve genel çerçevesini belirleyebileceğimiz bazı prensipler vardır. Eğitim sistemi için genel çerçeve, ülke ihtiyaçları ile ülkedeki eğitim kuruluşlarının çalışmalarının değerlendirilmesi yoluyla bu kuruluşların yapması gerekenler arasındaki ilişkiyi oluşturur. Bu çerçeve, bir toplumun siyasi tercihleri, değerleri, gelenekleri, varlıkları, insan kaynakları ve gelecek algılarını yansıtır biçimde yetkili departmanlar tarafından toplumun bazı üyelerinin katılımı ile oluşturulabilir.

2.5.1. Eğitim Politikasının Amaçları

Eğitim politikasının amaçları ülkeden ülkeye değişiklik gösterir ve eğitim politikasının amaçlarının belirlenme süreci, politikanın uygulanması adına en önemli adımlardan biri olarak görülür. Eğitim politikasının amaçları belirlenirken dikkate alınması gereken hususlar arasında:

1. Eğitim politikası da dâhil olmak üzere ülkenin genel politikasını dikkate almak.
2. Eğitim çalışmaları ile diğer aktivitelerin aynı istikamette gerçekleştirilmesini sağlamak için eğitim hedefleri ile diğer hedefler arasında uyum ve tamamlayıcılık sağlamak.
3. Devletin kamu politikasının en güncel hedeflerine ulaşabilmesi için ülkede eğitim amaçları ile diğer genel amaçlar arasında bağlantı kurmak.

4. Devletin kamu yararı için gereksinim duyulan hedeflerin seçilmesi ve modifikasyonlarda yeterli esneklik sağlanması ve eğitim politikasının amaçlarının belirlenmesi sürecini objektif bir süreç olarak değerlendirmek.

Eğitim politikalarının, yukarıda saydıklarımız doğrultusunda, planlı bir şekilde takip edilmesinin devletler açısından önemli olduğuna inanıyoruz. Fakat Libya’da, mevcut durumda dahi, eğitim sürecindeki uygulamaların ülke gerçeklerinden oldukça uzak olduğu görülmektedir.

2.5.2. Eğitim Politikasının Aşamaları

Eğitim politikası çeşitli aşamalardan geçerek oluşmaktadır ve eğitim sisteminin istikrarlı biçimde gelişme göstererek daha iyi seviyeye gelebilmesi için çok bölümlü olmalarına rağmen, her bir aşama diğeriyle ilişkili, bütünleşik ve uyumludur. Bu aşamalar şu şekildedir:

1. Eğitim politikasının asıl seçim aşaması. Ülkede bulunan çok çeşitli alternatifler arasından, önem ve önceliklerine göre yapılan bir seçimdir. Uygulamaya geçmesi için zamana gereksinim duyulur ve uygulanabilir olması beklenir.
2. Uygulamaya konulması için gerekli uygulama yöntemlerinin seçimi aşaması. Bir diğer adı strateji aşamasıdır ve siyasi seçeneklerin, daha açık ve net hale gelebilmesi için uygulama adımlarına dönüştürülmesini ifade eder. Strateji kavramı üç temel prensibi içermektedir.
 - Risk almak ve gerçekleşme ihtimallerini göz önünde bulundurmak.
 - Rastlantısal olarak meydana gelen problemlere yönelik saptamalar yapmak. Ayrıca Strateji şu özelliklere sahip olmalıdır: (Kapsama, entegrasyon, nispeten uzun süreli olma, kontrol edilebilme, esneklik)
3. Planlama Aşaması: Bu aşama yollar ve yöntemler aşaması olarak da adlandırılır ve karar verme süreciyle görevlendirilen uzmanların çalışmalarını kolaylaştırır. Bunlar tek bir dizi halinde eğitim politikasının aşamalarıdır. Her bir aşamada alınan kararların devamlılığı ve etkinliğini sağlamak için bir aşamadan diğerine geçerken aralarındaki sıralamanın da dikkate alınarak tutarlı bir şekilde birbirleriyle ilişkili olmaları gerekir. Önceki aşamalar arasında sıralamanın takibinde hata yapılması, dünyanın pek çok ülkesinde eğitim alanında meydana gelen hataların ana sebebidir.

2.5.3. Eğitim Politikasını Etkileyen Faktörler

Eğitim politikası, içinde yer aldığı toplumun gerçekliğini yansıtır ve toplumun bir yansımasıdır. Bundan dolayı, eğitim politikasının başarısı, eğitim politikasının formülasyonu, materyallerin uygulamalarıyla ilgili planlamaları ve uygulama yollarının tanımlanmasını etkileyen bir dizi politik, sosyal ve ekonomik faktöre dayanır (Abdullah, 1982, s. 59-133). Bu faktörler:

2.5.3.1. Siyasi Faktör

Siyasi faktör, eğitim sisteminin tüm türlerini ve aşamalarını etkiler ve genellikle hakim olan gücün isteklerine göre belirlenir ya da bir devletin işgali durumunda işgal güçleri tarafından kontrol altında tutulur. Siyasi faktörler eğitim sistemini iki biçimde etkiler:

- A. Siyasi teori veya siyasi ideoloji: İdeoloji sosyal ve kültürel miras ile ulusun değerlerinin karışımıdır ve eğitim politikası toplumda hakim olan siyasi ideolojiden etkilenir. Çünkü eğitim politikası tasarımı yalnızca gelecekle ilgili istekler ışığında toplumun arzuladığı bir yurttaş imajı açıkça ortaya konulabilirse başarılı olur ve bu da toplum tarafından benimsenmiş genel bir düşünsel örnek ile davranış ve düşünce biçimlerinin düzenlenmiş standartlarının bulunmasını gerektirir.
- B. Acil Siyasi Koşullar: Bu koşullar, eğitim politikasını terk etmesi ya da eğitim politikasının bozulmasında devletin rolünün olduğu durumlardır. Gösteriler, grevler, mezhep savaşları gibi iç kaynaklı koşullar yanında, bir başka devletle savaşa girilmesi ya da devletin işgal edilmesi gibi dış kaynaklı koşullarla da karşılaşılabilir. Bu koşullar ayrıca devletin eğitime yaptığı harcamaları düşürmesine, ücretlerin ve yabancı dilin uygulamaya konulmasına veya bazı eğitim malzemelerinin değiştirilmesi ya da çıkartılmasına neden olabilir.

2.5.3.2. Ekonomik Faktör

Eğitim sisteminin ihtiyaç duyduğu bütçe, ülkenin ekonomisi ile doğrudan ilişkili olduğundan, ekonomide ortaya çıkacak olumlu ve olumsuz sonuçlar üzerinde en önemli faktörlerden biridir. Aslında dünya çapında eğitimin yeni kavramı eğitimin bir yatırım süreci olarak görülmesidir. Eğitim için planlamalar yapma, ekonomik göstergelere dayanır ve aralarında karşılıklı bir etkileşim bulunur. Ekonomi geliştikçe eğitimin gelişmesi gibi eğitim geliştikçe ekonomi de gelişir çünkü ekonomi eğitiminin çıktılarından

yararlanır. Yani, eğer ekonominin gelişimi için bir araç olan eğitim, gelişim göstermezse ekonominin sınırlı bir değeri olabileceği açıktır.

2.5.3.3. Coğrafi Faktörler

Ekonomik faktör, coğrafi faktör ile ilişkilidir çünkü her ülkenin ekonomisi doğrudan o ülkenin coğrafi faktörüne dayanmaktadır. Ayrıca bu kuralı bozan bazı durumlar olsa da doğal ve diğer varlıksal kaynaklar da coğrafi faktörler ile bağlantılıdır. Coğrafi faktörler eğitim sistemini üç şekilde etkiler.

İklim: Zorunlu okula başlama yaşı, tatil sezonu, okul gününün kısalığı ya da uzunluğu, binaların biçimi, bina malzemelerinin özellikleri, mobilyaları, laboratuvarları ve eğitim malzemeleri gibi iklim koşullarına bağlı olarak değişiklik gösteren bütün özellikleri belirler.

Çevrenin Doğal Yapısı- Topoloji: Bireyler çevreden etkilendikleri gibi çevreyi de etkilerler ve coğrafi çevre her biri bir öğrenme deneyimi olan pek çok doğal olay ile insana ilham verir. Bu yüzden insanın çevre ile olan ilişkisini incelemek, öğrenciye çevresi hakkında yeterli bilgi vermek, kademeli olarak bu çevreye adapte olmasını sağlamak ve eğitim aktiviteleri yoluyla buna karşılık verebilmek için eğitim programları içerisinde çevreye de yer verilmelidir. Ayrıca, çevrenin doğal yapısı, araştırma programlarının içeriğini, eğitim yönetiminin biçimini, araştırma malzemelerini ve doğal kaynakların zenginliğini belirler. Doğal kaynaklar bir çevreden diğerine değişiklik gösterir ve farklı doğal zenginlik kaynakları eğitim ile ilgili harcamalarda kullanılabilir.

2.5.3.4. Sosyal Faktörler

Eğitim, bireyin algılamasını ve toplumun diğer üyeleriyle olan ilişkilerini ve organizasyonların iyileşmesini sağlar. Çünkü eğitim temel olarak sosyal bir süreçtir ve toplum eğitiminin boyutlarından biridir. Eğitim sistemi, devletlerin her seviyede insan gücünü karşılaması bakımından devletin devamlılığının dayandığı alanlardandır. Geleceğin insanlarını biçimlendirerek devletlerin geleceğini de şekillendiren eğitim bu yönüyle devletin asıl görevlerinden biridir. Bundan dolayı bazı devletler ilk eğitim aşamalarını zorunlu yapmaktadır. Sosyal faktörler eğitim sistemlerini din, dil ve sosyal yapı yoluyla etkiler.

2.5.3.5. Nüfus Faktörü

Demografi, eğitim sistemlerini geniş ölçekte etkiler ve bir toplumdan diğerine değişen nüfus faktörlerindeki farklıların bir sonucu olarak eğitim sistemlerinin de değişmesinde rol oynar. En önemli nüfus faktörleri şu şekildedir:

- A. Nüfusun ırksal bileşimi: Her türlü unsur veya ırk, nüfusun ırksal bileşimi, insan ırklarının ayrı bir sınıfının ortaya çıkmasına yol açan biyolojik bakış açısı ile yakından ilişkilidir.
- B. Nüfus artışı ve dağılımı: Öğrenci sayılarına bağlı olarak bir bölgeden diğerine değişiklik gösteren, ülke içindeki duruma bağlı olarak nüfus artışı ve dağılımı eğitim hizmetleri planlanırken dikkate alınması gereken bir diğer husustur.
- C. Nüfus patlaması: İçinde bulunduğumuz çağda pek çok ülke ve bölgede hızlı nüfus artışını ifade eden nüfus patlamaları görülmektedir. Nüfus patlaması, gelişme hızı ile aynı oranda artış gösteriyorsa, bu durum bir eğitim sorunu ya da eğitim sistemlerini etkileyen bir faktör olarak düşünülmemelidir. Ancak büyüme hızının, nüfus artış hızının gerisinde kaldığı durumlarda özellikle sınırlı kaynakları bulunan gelişmekte olan ülkelerde bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu da nüfus artış hızı ile eğitimin gelişimi arasındaki dengenin bozulmasına yol açılmasına neden olmaktadır (Abdullah, 1982, s. 135-150).

Eğitim politikası liderler tarafından takip edilen genel politikalara dönüştürülmektedir ve devletin istek ve amaçlarının başarılmasında eğitim programları, eğitimle ilgili alınan kararlar, farklı eğitim yöntemleri ve gençlerin yeni keşiflere ve yaşam standartlarının yükselmesini sağlayacak ürünlerin kullanımına aşina olmasını sağlayan modern eğitim yolları önemli rol oynamaktadır (Al vekil, 1999, s. 85).

2.6. Eğitimle Alakalı Bazı Kavramlar

Öğretim yöntemleri ve müfredat alanında pek çok temel kavram ve terminoloji bulunmaktadır. Bunlar genel olarak eğitim alanında, özelde ise müfredat ve öğretim kapsamı alanında çalışan, araştırmacılar tarafından bilinmesi gerekir. Ayrıca daha sonra bazılarını ele alacağımız karar, içerik, eğitim ve talim programları gibi kavramların aralarındaki farkların da idrak edilmesi önemlidir (Zeitouni, 1997, s. 260).

Müfredat: Eğitim literatüründe çok farklı tanımlamaları olan bir terimdir. Fakat bu tanımlamaların çoğunun iki anlam üzerinde uzlaştığı görülür. Müfredatın tanımlarından biri oldukça kısadır: “Örgün eğitim kurumlarının duvarları içinde araştırma aşamaları veya sınıflarda öğrencilere sunulan eğitim deneyimleri için düzenlenmiş kapsamlı bir plandır.” Kapsamlı ve geniş olan diğer tanım ise şu şekildedir: “Bir sınıfta ya da örgün eğitim kurumlarının duvarları içinde ya da dışında gerçekleşen belirli araştırma aşamalarında öğrenciler tarafından alınan kavramsal, yeteneksel ve duygusal öğrenme deneyimleri ile öğretim çeşitleri için yapılan bütünlük ve kapsamlı planın da dâhil olduğu yazılı belgelerdir” (Zeitouni, 1997, s. 260).

Ders Dizisi Kavramı: Müfredat kavramı ile örtüşebilecek kavramlardan biri ders dizisi kavramıdır ve herhangi bir bilim insanı grubuna yönlendirilen herhangi bir müfredat eğitim programının bilimsel içeriğini oluşturan ana öge, başlık ve konuları ifade eder. Aslında, müfredat, içerik ve karar arasında bir karışıklık mevcuttur. Temel olarak ders dizisi kavramı şu şekilde tanımlanabilir: “Fikirleri ve aktiviteleri öğretmek için yapısal bir çerçeve sağlayan ve öğretmenin kendi yolları ve fikirlerini de ekleyebileceği bir müfredattır.” Ayrıca bu terim herhangi bir sınıf ya da eğitim aşamasındaki temel müfredatın bir parçası olarak da kabul edilebilir.

Ders Dizisi kavramı şu şekilde de tanımlanmıştır: “Özel bir plana göre bir dönemden tüm bir akademik yıla kadar değişiklik gösterebilen özel bir zaman dilimi içerisinde öğrencilerin araştırmak zorunda oldukları konuları içeren eğitim programının bir parçasıdır.” Müfredat, ders dizileri ve öğretim sırasındaki dağılımlarıyla yönlendirilen konular yoluyla ulaşılmak istenen eğitim hedeflerinin, hedef öğrenci gruplarının, öğretmenlerin belirlenmesi bakımından ders dizisinin tam bir tanımını ifade eden inceleme planı kavramı ile ilişkilidir. Uygulaması bakımından en önemli eğitim gereksinimleri, başarılması arzulanan hedefler doğrultusunda kapsamının genişletilmesini hedefleyen değerlendirme yöntemleri ve ders dizinin öğretilmesi ve öğrenilmesini destekleyen kaynak listeleridir (Ali, 1998, s. 13).

İçerik Kavramı: İçerik herhangi bir şeyin içerdiği şeyleri ifade eden genel bir terimdir. Bu terim, müfredatın bir ögesi ya da bileşenlerinden bahsedildiği eğitim müfredatı alanında yaygın biçimde kullanılır. Herhangi bir müfredatın ikinci bileşenidir ve ilk bileşen olan “amaçlardan” sonra gelir. Müfredat içeriği, müfredat aracılığıyla öğrenciye verilmek istenen tüm deneyimler, bilgi, enformasyon, yetenekler ve tutumları içermektedir. Müfredat içeriği aynı zamanda genellikle ders kitaplarını biçimlendiren müfredat

belgesinde yer alan yazılı enformasyon, terimler, kavramlar, prensipler, yasalar, teoriler, tanımlar, aktiviteler, alıştırmalar, sorular, testleri de ifade etmektedir ve bu durum müfredat ve içerik kavramları arasında bir karışıklığa yol açabilmektedir (Kandil, 1998, s. 95).

Program Kavramı: Program pek çok anlamı olan genel bir terimdir ve anlamı, sözü edildiğı alana göre değışiklik gösterebilir. Genel olarak program özel bir hedefe ulaşabilmek için bir birey, grup veya daha büyük kitleler için, tek bir yerde veya farklı yerlerde, işitsel veya görsel, doğrudan ya da dolaylı, eğitimsel ya da dinleme ağırlıklı içeriğe sahip özel deneyimleri nakletmek için kullanılan bir dizi prosedür, adım, yönerge ve kurallardır (Sabry, 2002, s. 145).

Eğitim Programı: Bir bireyin eğitim kurumu içerisinde ya da dışında aldığı, kavramsal, yeteneksel veya duygusal yönden kendisinde bir değışime yol açan amaçlı deneyimlerden oluşan her şeydir. Eğitim programı bireysel, toplu veya radyo ve televizyon aracılığıyla yayınlanan eğitim programlarıyla yapıldığı gibi kitlesel de olabilir (Sabry, 2002, s. 145).

Eğitim programı bir öğrenci, bir eğitim sınıfı, bir eğitim kurumu ya da bir eğitim kurumları dizisinin bir gün, birkaç gün, bir dönem, tüm bir akademik yıl veya tamamlanması daha da uzun sürebilen süreçlerde uygulanması için geliştirilen bir eğitim planıdır. Bu plan öğrencinin belirli bir zaman süreci içerisinde sınıf içerisinde ya da dışında yapması gereken tüm aktiviteleri, adımları, eylemleri ve dersleri içerir. Okul müfredatlarının coğrafya ve İslam eğitimi için bir program, Arapça eğitimi için bir başka program, fen eğitimi için bir üçüncü program, matematik için dördüncü bir program... gibi devam eder biçimde farklı programlar içerdiği söylenebilir (Sabry, 2002, s. 155).

Eğitim Programı: Eğitim sürecinde, eğitim alanında çalışan öğretmenler, teknisyenler ve yöneticilerden alınan bir çeşit program olup, çalışanların eğitim alanında ortaya çıkan tüm yeniliklerle uyumlu hale getirilmesini ifade eder. Bu programlar, süre, sağlanan deneyim kalitesi, öğretme ve uygulama yöntemleri bakımından değışiklik göstermekte olup eğitim verilen kişilerin amaçları ve niteliklerine bağlıdır. Aslında talim programının, öğretim programlarından, süreç bakımından temel bir farklılıkları vardır. Talim programları sınırlı bir zaman içerisinde yoğunlaştırılmıştır, genellikle kısadır ve üç gün ile bir ay arasında değışiklik gösterir. Programın amaçları ve doğasına bağlı olarak da birkaç aya kadar uzayabilir. Ayrıca eğitim programları bu programların amaçları bakımından farklılaşır (Sabry, 2002, s. 153).

Kitap Kavramı: Müfredat, herhangi bir sınıfta herhangi bir konunun öğrenci tarafından incelenen bir kitabıdır. Fakat müfredat kavramı kitap kavramından farklıdır. Çünkü kitap bir konu ya da alan ile bağlantılı bilgi, veri, görsel ve çizimler barındıran, sayfalardan oluşan basılı bir belgeyi ifade eder. Kitap tipleri konu, amaç ve kategorilerine göre değişir. Eğitim alanında kullanılan bazı kitap tip ve biçimleri şu şekildedir (Sabry, 2002, s. 431-432):

Ders Kitabı: Tüm bilimsel ayrıntıları barındıracak şekilde bir araştırma alanında, planlanan konuların bulunduğu basılı ya da elektronik araçtır. Ders kitabı genellikle tüm öğrencilerin bilgi edinmek için başvurdukları ilk kaynaktır (Sabry, 2002, s. 433).

Okul Kitabı: Genellikle üniversite öncesi zorunlu eğitim aşamalarında kullanılan bir çeşit ders kitabıdır. Herhangi bir alan ya da dersteki konuların içeriği ve ayrıntılarını ihtiva eder. Öğretim, müfredat ve okul eğitim sistemlerinde önemli bir yeri vardır (Sabry, 2002, s. 433).

Okul kitabı öğrencinin bilgi edinmek için herhangi bir başka kaynaktan çok daha fazla başvurduğu birinci kaynak olduğu gibi öğretmenlerin, sınıftaki öğrencilerle bir araya gelmeden önce derse hazırlandıkları temel aracı meydana getirir (Allagany, 1990, s. 73).

Öğrenme Stratejileri: Yusuf Qatami (Kitami) öğrenmeyi şöyle tanımlar: organize etmek, toplu, bireysel veya ortaklaşa modelleri belirlemek için kullanılan bir yöntem olup mevcut eğitim kaynaklarının programlanmasıdır. Bu stratejiler iki tür değişken içermektedir. Kavram, prensip ve ilişki gibi tek bir fikre yöneltilen özel öğelere göre öğrenmenin organize edilmesini barındıran mikro strateji değişkenleri. Metin analizi, problem çözümü gibi bir fikirden daha fazlası ile bağlantılı öğretim yönünün özel öğesinin organizasyonunu içeren kapsamlı strateji değişkenleri. Bu tanım öğretme ve öğrenme stratejileri arasında örtüşme ve ilişkilerin doğasını açıklar (Kitami, 1998, s. 16).

Bu tanımlamalar, yeni bir plan ve müfredat geliştirildiğinde onun önemli kurallarını anlamamızı sağlar ve takip edilmesi gereken ana noktaları açıklığa kavuşturur. Libya eğitim sistemi, özellikle eğitim alanında ilerlemiş ülkelerdeki eğitim sisteminde gerçekleşen gelişmeler doğrultusunda, Libya için yeni bazı avantajlar sağlayabilecek bir sistem ya da programı ortaya koyarak tüm bu bileşenlerin üzerinde durmamızı sağlayacak dezavantajlar ve eksikliklere sahiptir.

Toplumumuzun ve iş gücü piyasasının geliştirilmesi için gereksinim duyulan ihtiyaçların karşılanacağı güçlü bir eğitim sisteminin kurulmasını sağlayacak bir reform sürecinin

başlatılması için bu ülkede bulunan uzmanlardan yararlanılmalıdır. Ancak bu süreci başlatmak için, eğitim sistemimizin mevcut durumu ve tarihi deneyiminin değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Araştırma, eğitim sisteminin genel yapısına, yönetsel durumuna ve insan kaynaklarına odaklanarak Libya eğitim sisteminin izlenmesi ve geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu süreç aracılığıyla araştırmamız Libya eğitim sisteminin ana sorunları ve yüz yüze kaldığı zorluklara ışık tutacaktır. Ayrıca ülkedeki eğitim sistemini geliştirmek için gerekli olan ihtiyaçları tespit edebilmek, eğitim sektörünü geliştirme yollarını sağlayabilmek ve eğitim sisteminin iyileştirilmesi için uygun olabilecek bir planın genel çerçevesini çizmek üzere Libya eğitim sisteminin eksiklikleri de tanımlanarak Libya eğitim sistemlerinin genel bir taslağı ortaya konulacaktır.

2.7. Eğitim Programlarının Gelişimi

Eğitim programları eğitim sürecinde, bir taraftan eğitim kalitesini artırmaya yardımcı olmak, diğer taraftan tüm dünyadaki gelişmelere ayak uydurmak ve toplumun gereksinim duyduğu ihtiyaçları karşılamak için sürekli olarak güncellenmesi ve geliştirilmesi gereken ana öğelerden biridir. 21. yüzyılın başlamasıyla, üniversite ve okullarda eğitim alanındaki uzmanlar, eğitim programlarının bilgi ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan sürece ayak uydurması gerektiği hususunda hemfikir olmuştur. Ayrıca, ekonominin küreselleşmesi, büyük ve küçük şirketlerin ekonomik hareketliliği, üretim ve tüketim bakımından toplumdaki gelişmeler, bilgi geliştirme ve üretme konusunda öğrencinin yeteneğine odaklanma eğilimi, bilgi ekonomisi denilen bir kavramın ortaya çıkması vb. gibi gelişmeler yetenekli ve nitelikli zihinler ile yeni teknolojileri kullanma yeteneği olan ve bu teknolojilerle etkileşime geçebilecek kişilere olan ihtiyacı artırmıştır.

Müfredat geliştirmenin yeni felsefesi temelinde, müfredat geliştirilmesi ve müfredat gibi eğitim malzemeleri konusunda yeni bir model ve diğerlerinden farklı bir yöntem, gelecek bilimleriyle modern iletişim yöntemleri odağında gerçekleştirilmelidir. Müfredat geliştirme, gelecekte ortaya çıkacak gereksinimleri karşılamak amacıyla sürekliliği olan bir süreçtir ve yaşamın tüm alanlarında, gelecekte meydana gelebilecek ve doğal olarak toplum üzerinde etkisi olacak siyasi, ekonomik ya da sosyal değişimlerle bağlantılı biçimde toplumun eğilimlerine göre şekillenir ve yine toplumun geliştirilmesini hedefler. Bu geliştirme kavramının içinde yer alabilecek olanlar şu şekildedir:

1. Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip etmesi ve çağın gereksinimleriyle ilişkili olması.
2. Problem çözme ve yaratıcı düşünme yeteneğinin geliştirilmesi için teknolojinin de dâhil olduğu hazırlayıcı eğitim aşamasında yeni materyallerin kullanımı.
3. Her seviyedeki eğitimin düşünme, araştırma, okuma ve yeni bir şeyler geliştirme konularında yetenekler kazandıracak biçimde geliştirilmesi.
4. Otel ve hizmet sektörü için gelişmiş mesleki okullarının kurulması.
5. Bilgisayar bilimleri, yeni enerjiler ve teknik eğitim alanında gelişmiş yöntemlerin getirilmesi.

2.7.1. Eğitim Sistemlerini Etkileyen Faktörler

Genel olarak, tüm ülkelerde eğitim sistemleri, ülkenin iç işlerinden kaynaklı çeşitli faktörlerden etkilenir. Bu faktörlerden bir bölümü yurtdışı kaynaklı, bazıları da coğrafi, ekonomik, ırksal, felsefi, dilsel, etnik ya da dini kaynaklı olabilir. Diğerlerine ilave olarak aşağıda saydıklarımız eğitim sistemlerini etkileyen ana faktörler olarak değerlendirilmektedir (Arap Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (ASESCO), 1999).

1. Coğrafi Faktörler: Coğrafi faktörlerin, uygarlık ve kültür seviyeleri ile genel olarak eğitim üzerinde büyük etkisi görülür. Örneğin, tarım devletleri eğitim sistemlerinde tarım eğitimi ilkeleri üzerinde dururken, sanayi ülkeleri ise teknoloji ve sanayiye inceleme alanlarına dâhil ederler. Ayrıca kış ve yaz dönemlerindeki tatillerin uzunluk ve kısalığını etkileyen bir diğer unsurun iklim olduğunu söyleyebiliriz.

2. Ekonomik Faktör: Ekonomi ve eğitim sistemleri arasında karşılıklı bir ilişki bulunur. Eğitimin örgütlenmesi, içeriği, yayılması ve gelişimi toplumda egemen olan ekonomik faktörlerden etkilenmektedir. Ayrıca, nitelik ve kalite bağlamında eğitim, bireylerin yaşam standartlarını etkilemektedir. Eğitim alanındaki gelişmeler yoluyla toplumun refaha kavuşması maddi yönden gelişme gösteren toplumların bir özelliği olup, bu toplumlarda eğitim, gelişme ve kalkınma yolunda en önemli gereksinim olarak görülürken, gelişmemiş toplumların özelliklerinden biri eğitim sistemlerinin geri kalmışlığıdır.

3. Etnik Faktör: Etnik faktörler, özellikle belirli bir ırkın bir ülkenin hâkimiyetini ele geçirdiği durumlarda eğitim aktivitelerini etkilemektedir. Bu duruma bir örnek olarak sömürge güçlerinin etnik üstünlüklerine dayanarak sömürgelerini kurdukları ülkelerde

kendi eğitim sistemlerini uygulamaya koymaları gösterilebilir. Bu ülkelerin kendi kültürlerini empoze etme yollarının başında eğitim sistemleri gelmektedir.

4. *Sosyal Faktör*: Eğitim sistemi, birey ve toplum arasındaki ilişkilerle ilgili hâkim bakış açılarından da etkilenmektedir. Kapitalist toplumlarda, bireylerin eğilimleri, ihtiyaçları ve arzularının giderilmesi bireyin özgürlüğünün farkında olması ve diğerlerinden olan farkını ifade etmesine dayanan bir hedef olarak görülür. Sosyalist toplumlarda ise bireyin değeri kendisi için değil içinde yaşadığı toplum için gerçekleştirdiği işlerle ölçülür ve toplumdan ayrıldığı durumlarda hiçbir değeri yoktur. Yani, bireyin amaçları, eğilimleri ve ihtiyaçlarından önce toplumun amaçları gelmektedir.

5. *Dini Faktör*: Dini faktörlerin eğitim üzerinde eskiden olduğu gibi günümüzde de açıktan görülen bir etkisi vardır. Hristiyanlığın ve ardından İslamiyet'in ortaya çıkışı eğitimin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Dini reformdan önce Hristiyan Avrupa'da, aralarında avukatlar, doktorlar ve öğretmenlerin yer aldığı aydın sınıf için Katolik öğretilerine uygun bir eğitim almak ana amaçlardan biriydi. Protestanlığın ortaya çıkışı ise eğitimin daha da yaygınlaşmasına yol açmıştır.

6. *Siyasi Faktör*: Siyasi ortam, toplumdaki eğitimin kapsamını da etkilemektedir ve iki ana perspektiften değerlendirilebilir:

Birinci Perspektif: Toplumdaki siyasi güç, mutlak bir hükümdarın hâkimiyetinde olabileceği gibi insanların çoğunluğu tarafından bir siyasi parti aracılığıyla temsil edilen bir grubun ya da azınlığın elinde olabilir. Bu üç durumun her birinde de, kendi bağlamında eğitim sistemi üzerinde belirgin etkileri görülecektir.

İkinci Perspektif: Batıda görülen siyasi sistemlerde olduğu gibi ister çok partili bir sisteme sahip olunsun, isterse tek parti politikaları temelinde bir siyasi sistemin kabul gördüğü kolektif bir yapısı olsun veya sosyalist toplumlarda görülen politikalara sahip olunsun, bu siyasi sistemlerin her biri kendi açısından eğitim sistemlerini etkileyecektir.

7. *Hümanizm ile Bağlantılı Faktörler*: Yaşam boyunca karşılaşılan olayların açıklanması hususunda insanı efsanelerden kurtarmanın çaresi bilimsel yöntemlere başvurmaktır. Bu prensip son yüzyıllarda oldukça yaygınlaşmış olup, insanın her durumda asıl odak noktasını meydana getirdiği ve her şeyin ölçütü olduğu fikri kabul edilmektedir.

8. *Tarihi Faktör*: Karşılaştırmalı eğitim, eğitim sistemleri ya da çağdaş eğitim problemlerinin incelenmesine odaklanmakla birlikte, bu sorunların anlaşılması ve çözümler bulunmasının yolu yakın ve uzak tarihli köklerine bakmayı gerektirmektedir.

Günümüz problemleri ile bunların tarihi kökleri arasındaki güçlü bağlar bu sorunlarla başa çıkılması ve derinlemesine anlaşılmasının temelidir (Araştırma ve Geliştirme Eğitim Merkezi, 2000).

2.8. Eğitim Sürecinin Genel Görünümü

Libya gibi gelişmekte olan ülkelerde eğitim süreci, eğitim bilimlerinin yararına kullanılabilecek imkânların mevcudiyeti ve kullanımında karşılaşılan bazı eksikliklerden dolayı sıkıntı çekmektedir. Bunlar arasında:

1. Ülkedeki eğitim süreci için herhangi bir planın olmaması: Eğitim sürecinin felsefesini, hedeflerini, eğitim süreci sonunda ulaşılmaları arzulanan sonuçları ortaya koyan bir plan yazılmalıdır. Böylesi bir plan ülke ekonomisi ve Libya devletinin ihtiyaçları ile olanaklarına uygun bir iş gücünün meydana getirilmesinin de dâhil olduğu bir ulusal program ile uyumlu olmalı ve bu program ile birleştirilmelidir.
2. Müfredatın büyük oranda ve özellikle bilimsel materyaller yönünden Singapur müfredatlarından alıntılanmış olmasıdır. Singapur müfredat sisteminin Libya ortamından farklı bir ortam için tasarlandığını ve farklı bir eğitim planı ile farklı bir bilimsel yaklaşım ile bağlantılı olduğunu düşünürsek, Libya eğitim sistemi için uygun bir seçim olmadığını, eğitimsel ve bütünleşik amaçları karşılayamadığını söylemek mümkündür.
3. Geleneksel eğitim sistemi, eğitim sürecinin yalnızca yazdırma ve anlatım yöntemleriyle yapılması ve uygulamalı eğitimin zayıflığı nedeniyle şu anki mevcut durumda öğrencinin eğitim başarısının yalnızca ne ezberlediği ve sınav kâğıdına bu ezberlediklerini nasıl naklettiğinin ölçülmesine dayanır. Bu yöntem, öğrencinin gerçekten ne öğrendiğini, yeteneklerini ve kabiliyetlerini de ortaya koyabilecek nitelikte değildir.
4. Eğitime erişim eksikliği ve öğrencilerin eğitim kurumlarından kaçması. Burada kullandığımız kaçma terimi özellikle ilkökul seviyesi sonrasında öğrencilerin çeşitli sebeplerle okula devam etmemelerini ifade eder. İlkokuldan sonra ortaöğretim seviyesinde okulu bırakan öğrencilerin sayısında çok hafif bir azalma olmasının yanında, lise ve üniversite seviyelerinde bu rakam daha da yükselmektedir. Okuldan ayrılmanın, derslerde başarısız olunması, sınavlardan aldıkları düşük notlar nedeniyle öğrencilerde meydana gelen hayal kırıklıkları, mevcut başka yetenekleri olsa bile

bunları gösterebilecek fırsatları bulamamaları ve kendilerini akademik olarak başarısız gösterecek biçimde değerlendirmelerin yalnızca geleneksel yöntemlerle yapılması gibi çok çeşitli sebepleri mevcuttur (Altomai, 1992, s. 96).

5. Öğretmenlerin performanslarının düşük olmasına rağmen eğitim denetim departmanı yetkililerinin uygulamalarının zayıflığı. Bu birim öğretmenleri her yönden yetiştirmesi gerekirken, kurumun pratik uygulamaları, yalnızca öğretmenlerin performansları, kullandıkları yöntemlerin zayıf ve eksik yönlerini ortaya koymakla sınırlı kalmaktadır.
6. Eğitim kurumlarının uyum eksikliği. Eğitim sürecinin amaçları doğrultusunda aynı sonuca ulaşmak için her bir eğitim seviyesinin diğer eğitim seviyeleriyle uyum içinde olması gerekmektedir. Eğitim kurumları arasında olduğu gibi mesleki eğitim ve yaygın eğitim türleri arasında da uyum eksikliği olduğu görülmektedir.
7. Libya'daki özel eğitim kurumlarının zayıflığı. Oldukça çok sayıda öğrenciye eğitim imkânı sunarak kamu okullarının üzerindeki yükü azaltması ve kamu okullarında verilen eğitim kalitesinin daha üstünde bir eğitim vermesi beklenen Libya'da ki özel eğitim kurumlarının bu beklentilere cevap veremediği gözlenmektedir.
8. Eğitim bakanlığında, bakanlık hakkında gerçekleştirilen inceleme ve araştırmaların etkili takibinin yapılmaması. Aynı zamanda daha önceki eğitim projelerinin uygulanmasında ortaya çıkan finansal yolsuzluk ve projelerin takibini olumsuz etkileyen çok başlı yönetim sisteminin varlığı. Bunun yanında okul yönetimlerinin zayıflıkları ve buna bağlı olumsuzluklar.
9. Libya eğitim sürecine yol gösteren kanunların ve düzenlemelerin zayıflığı.
10. Özel grupların eğitim sürecine entegrasyonunu sağlayacak uygulamaların yetersizliği (Kantavi ve diğerleri, 2009).

Biraz önce üzerinde durduğumuz konular aracılığıyla Libya eğitim sürecindeki eksiklikleri ortaya koymaya çalıştık. Coğrafya ve coğrafya müfredatının değerlendirilmesi ve ders kitapları ve eğitim sistemi ile bağlantılı olan araştırmamızın asıl konusuna bakıldığında; coğrafyanın temel okul programlarında yer alan konulardan biri olduğunu ve öğrencinin kültürel ve bilimsel olarak gelişmesinde önemli bir rolü bulunduğunu görürüz. Özellikle, küresel bir dünya görüşünün ve milli duyguların geliştirilmesine yardımcı olması bağlamında coğrafya kendi yurttaşları için önemli bir alandır. Gençlerin kavram, eğilim, yetenek ve amaçları ile bağlantılı eğitim hedeflerine ulaşmasına katkı sağlar. Öğrencilerin

düşünme, analiz, sentez ve muhakeme etme gibi yönlerinin de geliştirilmesine katkı sağlayan bir bilim dalıdır (Halil, 1991).

Böylesine önemli bir bilim dalı olmasından ötürü coğrafya öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi ve ilerletilmesine ihtiyaç duyulur. Fakat bütün bu ihtiyaca rağmen öğretmenler hala klasik öğretme yöntemlerini kullanmaktadırlar. Bunun nedeni, öğretmenlerin konunun uzmanı olmayan kişilerin eğitim verdiği merkezlerden mezun olmaları ve bir sonraki aşamada katıldıkları uygulamalı kursların ders içeriklerinin de onlara yeni bir katkı sağlayacak niteliklere sahip olmamasıdır (Karzari & Hamza, 2005, s. 77).

Ancak modern coğrafya yaklaşımı, teorik ve uygulamalı yönleri bir araya getirmesini sağlayacak biçimde öğrencinin kendisini çok sayıda coğrafi bilgi ve yetenekle donatmasını, eğitim ya da çevresel ve kalkınmaya yönelik projelerle sınıfın içinde olduğu gibi dışında da öğrenimi gerçekleştirilmesini ve çevreye açılım sağlamasını önerir. Bu yeni yöntem, düz anlatım ve ezber yüzünden sıkıcı olarak görülen coğrafya öğretimini, öğrencinin günlük yaşamında kullanacak bilgiye dönüştürmesi yoluyla zevkli ve fonksiyonel bir hale dönüştürecektir. “Fara’a Hassan” (2001)’ ında belirttiği gibi: “Başarılı bir eğitimin ölçütü, yalnızca teorik açıdan öğrencilerin ne öğrendiğinin değerlendirilmesi değil, öğrendiği teorik bilgileri yaşamında nasıl kullanılabileceğinin de bir değerlendirilmesinin yapılmasıdır” (Mechel & David, 2003).

2.9. Müfredat Geliştirme

Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyamız çeşitli alanlarda dikkat çekici ve hızlı bilimsel gelişmelere tanık oldu. Bu gelişmeler toplum yaşamının çeşitli alanlarında iz bıraktı. Bundan dolayı eğitimciler, eğitim çalışmalarına destek vermek, küresel gelişmelere ayak uydurmak amacıyla eğitim kurumlarındaki insan ilişkilerini, eğitim araçlarını ve yöntemlerini geliştirmek ve bu yolla arzulanan hedeflere ulaşarak toplumdaki gelişmeyi sağlayabilmek için sürecin gelişimine olumlu katkı sağlayabilecek iletişim teknolojisi ve psikolojideki en son gelişmelerden yararlanmayı gerekli görmektedir.

Bundan dolayı, müfredat geliştirme süreci manevi bir sorumluluk, yurttaşlık görevi ve milli menfaatler adına acil bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Genel olarak eğitimin geliştirilmesine özen göstermek çok önemli bir stratejik vizyonu yansıtır. Kesinlikle rastgele uygulamalarla değil, her seviyede tüm çevresel değişkenlerin geniş tabanlı bir

perspektifinden kaynaklı olması gerekir. Ayrıca, müfredat geliştirme, sonu olmayan devamlı bir süreç olup yaşam alanındaki tüm oluşumlarla bağlantılı olarak özel bir yere sahiptir. Müfredat eğitim malzemeleri, çevre, toplum, eğitim ve psikoloji araştırmaları alanlarındaki gelişmelere son derece duyarlıdır ve oldukça esnektir (Allagany, 1995, s. 15-28).

2.9.1. Müfredat Geliştirme Kavramı

Müfredat geliştirme kavramı, müfredattan sağlanması gereken verimi artırmak için gerçekleştirilen işlem ve süreçlere işaret eder. Bazı eğitimciler için bu kavram müfredatın kısmen ya da tamamen geliştirilmesi ya da bir başkasıyla yer değiştirmesi anlamında da kullanılır. Hem Al-mojawer hem de Al-dieb tarafından üzerinde durulduğu üzere müfredat geliştirme, müfredatın bazı ya da tüm unsurlarında uygun görülen düzenlemelerin gerçekleştirilmesini amaçlanmakta olup bu değişikliklerin kapsamı eğitim sürecini geliştirecek güncelleme doğrultusundaki planlarla uyumludur (Mujawar & Fathi, 2000, s. 585).

Müfredat, birbiriyle kesişen faktörler ve bileşenler dizisiyle bağlantılı bir sistem olduğundan ve tüm bu faktör ve bileşenler bir bütünün parçalarını oluşturduğundan, müfredat geliştirme de kapsamlılık ve entegrasyon eğilimlidir. Müfredat, geniş bir bütünü oluşturan eğitim sisteminin bir parçasını oluşturur ve aynı zamanda toplumda hâkim olan sosyal, ekonomik ve siyasi sistemlerin bir yansımasıdır (Micavir & el-Dib, 1991, s. 585).

2.9.2. Müfredat Geliştirmenin Sebepleri

Müfredat geliştirmenin sebepleri, öncelikle müfredattaki bazı eksiklik, zayıf yönlerin keşfedilmesi veya öğrencinin başarısını olumsuz etkileyen ve eğitim sürecinde hedeflere ulaşılamamasına neden olan ve içerikte uyumsuzluk gösteren yönlerinin fark edilmesidir. Tüm sebepler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Mevcut müfredatın değerlendirme sonuçlarında ortaya çıkan eksiklikleri ortadan kaldırarak, dâhili ve harici verimlilik ve etkinlik seviyesini daha yüksek seviyelere çıkartmak.
- Temel, psikolojik, sosyal ve eğitim bilim dallarında ortaya çıkan değişim ve gelişmeleri takip etmek.

- Gelişme ve ilerlemeye etkin biçimde katkı verebilecek insan ögesinin yetiştirilmesinin de dâhil olduğu ekonomik ve sosyal gelişmelerin gereksinimlerine cevap verebilmek.
- Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak ve insanlık ve uygarlığa katkı sağlamak için eğitim sürecini iyileştirmek.
- Eğitim bölümleri veya eğitim araştırma merkezleri ya da ilgili araştırmacılar tarafından yürütülmekte olan bilimsel araştırma ve inceleme sonuçlarına cevap vermek.
- Kamuoyunun, basılı, işitsel ve görsel medyada müfredat hakkında kendini gösteren taleplerine cevap vermek (Mujawar & Fathi, 2000, s. 594).
- Mevcut müfredatı, yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde kendini gösteren siyasi gelişmeler, ekonomik ve sosyal dönüşümler doğrultusunda geliştirilmek ve değiştirmek.
- Son olarak, yakın gelecekte ortaya çıkması muhtemel gelişmelerle ilgili çalışmalar yapacak araştırma merkezleri ve araştırmacıların beklentilerine cevap vermek ve meydana gelmeleri durumlarda böylesi gelişmelerin ilk sarsıntılarını ortadan kaldıracı için müfredatın önleyici ve tedbir oluşturuıcı yönlerini geliştirmek (Mujawar & Fathi, 2000, s. 599).

Gelişim, hedeflerine ulaşabilmek için kapsamlı ve güvenilir bir planı gerektirir. Bu plan birbirini takip eden aşamalardan oluşmakta olup her bir aşamanın kendi hedefleri, yöntemleri, yolları ve uygulama için ayrılmış bir zamanı bulunur.

Al-Talafah (2013, s. 330) müfredat planlayıcılarının, eğitim sürecinin bütün öğelerini kapsayan doğru ve kapsamlı bir plan hazırlayabilmeleri için güvenilir verilere ve yeterli araştırmalara ihtiyaç duyduğundan bahseder. Planlamanın güvenilir olabilmesi için aşağıda belirtildiği gibi bilimsel kurallar ve temellere de dayanması gerekmektedir:

- Öncelik tanıma ilkesinin göz önünde bulundurulması: Mevcut kaynaklar, her zaman tüm hedeflere aynı anda ulaşamayabilir. Bu durum, planda yer alan projelerin ilk önce daha önemli olanla başlamasını, ardından daha az önemli olanın uygulamaya geçirilmesini, temelde önemlerine göre bir düzenleme yapılmasını gerektirir. Aynı zamanda müfredat geliştirilmesinde benimsenen temel süreçlerde de bu durum dikkate alınır.
- Şu anki mevcut durum, boyutlar ve potansiyel/mevcut yanında tahmini imkânlar da dikkate alınmalıdır. Bu yapılmazsa, planlama bir tür hayal veya kâbusa dönüşebilir.

- Entegrasyon ve kapsayıcılık kavramının tanıtılması.
- Planlamanın mevcut müfredatın gerçekliğine ilişkin doğru veri ve istatistiklere dayanması gerekliliğinden veri ve istatistiklerin doğru olması.
- Esneklik: Planda yeterli esneklik bulunmalıdır. Gelişim planının uygulanması esnasında, beklenmeyen bazı durumlar ortaya çıkabilir ya da tahmin edilemeyen olaylar meydana gelebilir. Böylesi durumlarda arzulanan hedeflere ulaşmak, tüm sorunların ve engellerin üstesinden gelebilmek için plan üzerinde değişiklikler yapılması gerekir (Al Wakeel, 1991).

2.9.3. Müfredat Geliştirme Metotları

Pek çok ülke, çağdaş gelişmelerin gereksinimlerini karşılayabilmek için müfredat geliştirme ve mevcut müfredatları modernize etme arayışı içindedir. Bununla birlikte eğitim sistemlerinin modernleştirilmesinin, iç ve değişkenlerle aynı doğrultuda ele alınması gerekir. Müfredat geliştirme ve müfredatta yer alacak teknoloji kullanımıyla ilgili farkındalıklar artmakta, eğitim ve rehabilitasyon alanındaki ilerlemeler, öğretme yöntemlerindeki gelişmeler, konuyla ilgili yazılan kitaplar, çağdaş teknolojiler ile uyumlu; yerel ve çevresel konularla bağlantılı olarak geliştirilmeye devam etmektedir. Eğitimin hayata dair bir milletin istekleri ve umutlarını karşılayabilmesi için eğitim müfredatının kaçınılmaz ve düzenli olarak değiştirilmesi ve geliştirilmesi uygun olacaktır. Bu doğrultuda müfredat geliştirme yöntemleri şu şekilde bölümlere ayrılabilir:

A- Geleneksel geliştirme metotları

Bu yöntemleri alt gruplara ayırmamız mümkündür:

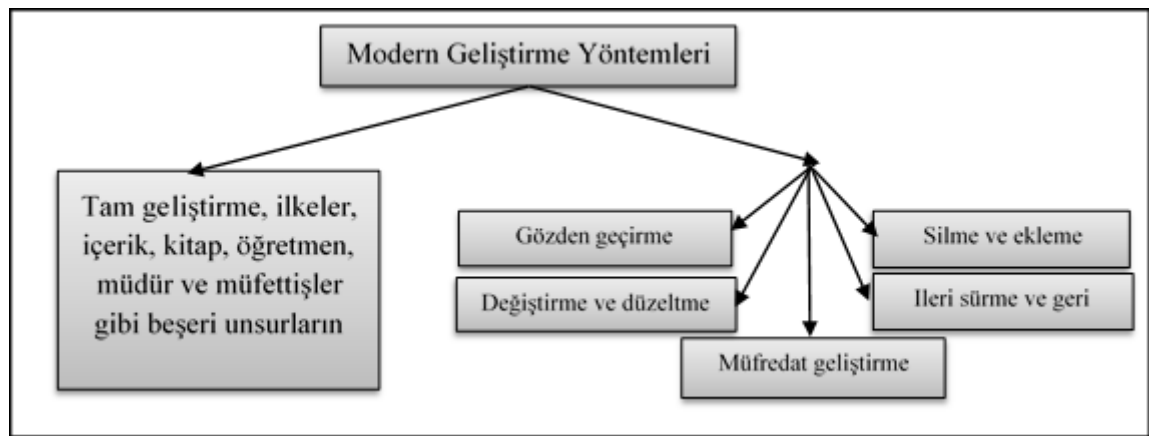
1. *Silme ve Ekleme*: Bu yöntemde, eğitimle ilgili yetkililerin ya da bir denetleyicilerin tespit ettiği bir nedenden ötürü bir başlığın tamamı ya da bir kısmı, bir araştırma ünitesi, tüm bir konu silinir veya bir başlığın bir bölümüne, tüm bir başlığa, üniteye ya da konunun tamamına bazı bilgiler ilave edilir.
2. *İlerletme ve Geriye Atma*: Bir konunun düzenlenmesinde gerçekleştirilir. Bazı başlıklar eğitimsel, psikolojik ya da mantıksal sebeplerden ötürü ileri seviyeye taşınırken bazıları daha alt seviyelere çekilir.
3. *Revizyon ve Yeniden Tasarlama*: Bu yöntemde müfredat, yazım yanlışları ve yeni gelişmeler nedeniyle geçerliliğini yitiren bilimsel hatalardan temizlenir ya da sunum tarzı ve yazım dili tekrar ele alınır.

4. *Değiştirme ve Tashi*: Bu yöntemde bilgiler değiştirilir, güncellenir, genişletilir ya da müfredattaki benzer konularla ilgili başlıklar özetlenir. En son veriler ışığında müfredatta yer alan bilgiler ve başlıklar yeniden gözden geçirilerek değiştirilir.

5. *Müfredattaki Bir veya Daha Fazla Öğenin Geliştirilmesi*: Değerlendirme yöntemlerinin geliştirilmesi, öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi veya müfredatın genel düzeninin birbirinden farklı materyaller yerine birbiriyle bağlantılı ve bütüncül materyalleri içermesinin sağlanmasını ifade eder.

B- Modern Geliştirme Metotları

Araştırmamızda gelişme kavramı, genel olarak müfredat ile ilgili kapsamlı süreç olarak ele alınmaktadır ve ilk olarak felsefi temeli ve değerlendirme sürecinin amaçlarına değinilecektir. Müfredatın gelişme planının tümüne amaçların, özelliklerinin, formülasyonunun ve çeşitliliklerinin ortaya konulması ile başlanmalıdır. Bu bağlamda, içeriğin ve bunların düzenlenme yöntemlerinin seçimi materyaller, eğitim yöntemleri ve psikoloji teorisi alanlarındaki en son bulgulara dayanarak gözden geçirilmesi önemlidir. Daha sonrasında eğitim içerikleri ve deneyimlerindeki yeniliklerden dolayı öğretim ve öğrenim yöntemleri, eskiden seçilmiş olan yöntemlerden bir miktar farklılık gösterebilir. Örneğin bir önceki müfredattaki parçalı yöntemlerin yerini bütüncül öğretim yöntemi alabilir veya okullarda giderek artan öğrenci sayıları nedeniyle tekli öğretim yerine gruplara yönelik öğretim yöntemlerinin kullanımının üzerinde durulmaya başlanabilir (Sarhan, 2003, s. 208-212).

Şekil 5. Modern geliştirme metotları

Modern teknikler öğretmenlerin kabiliyetlerini öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkları uyumlu hale getirebilecek düzeye çıkartmalarını sağlamak için gerçekleştirilebilir. Tüm

bunlar ölçme, değerlendirme ve sınav yöntemlerinde bir gelişmenin meydana gelmesine yardımcı olduğundan, rehberlik ve teknik gözetmenlikteki gelişmelerin de yardımıyla her bir öğrencinin zihinsel, yeteneksel ve duygusal olarak çeşitli açılardan kendilerini daha iyi düzeye çıkarmasını de sağlayacaktır. Ayrıca, gelişme yenileştirilmiş müfredatın uygulaması konusunda öğretmenlerin eğitilmesini de içermektedir ve öğretmenlerin bu yeni müfredatı uygulayabilecek yeterliliklere ulaşabilecekleri yetenekler, bilgiler ve davranışlar kazanmış olarak mezun olabilmeleri için üniversiteler ve eğitim fakültelerindeki hazırlık programlarında da dâhil edilmelidir.

Müfredat geliştiricilerin çağdaş küresel eğilimler de dâhil olmak üzere dikkate alması gereken hususlar şunlardır:

- Müfredatın toplum, çevre ve yaşam ile bağlantısını sağlamak.
- Teknolojinin müfredat içeriğine entegrasyonunu sağlamak.
- Müfredatı bütüncül müfredat anlayışına göre düzenlemek.
- Düşünme, planlama ve problem çözme konularına odaklanmak.
- Müfredatın farklı seviyelerdeki tüm öğrenciler için uygun ve kullanılabilir olmasına özen göstermek.
- Müfredat içeriğindeki sayfaların sayısını azaltmak.
- Öğrencileri arkadaşlarıyla diyalog içine girme, tartışma ve iletişim kurmaya cesaretlendirmek.
- Öğrenci değerlendirme yöntemlerinde çeşitlilik sağlamak (Shehata, 2003, s. 259-260).

Suadat ve İbrahim (2008, s. 528) gibi çeşitli kaynaklardan elde edilen toplum hakkındaki bilgi ve verilerden en önemlileri şu şekildedir:

- Politikacılar, toplumun felsefi yöneliminden ve gelecek planlarından yeterli oranda haberdardır.
- Uzmanlar ve sosyologlar, uzmanlık alanlarındaki yetkinliklerden dolayı sosyal yapı, iç sistemler ve toplum içindeki ilişkiler hakkında bilgi sahibidir.
- Eğitim uzmanları, eğitim felsefesi ve bunun okul müfredatının amaçlarının belirlenmesinde kullanılan eğitim hedeflerinin biçimlendirilmesine nasıl dâhil edileceği konusunda bilgi sahibidir.

- Toplumun eğitimli ve bilinçli kesimi toplumsal gerçeklerin daha fazla farkında oldukları için; en önemli sosyal problemler, öğrenciler arasında bu konulara yönelik farkındalık yaratılması ve öğrencilere bu sorunlarla baş ederek uyum çözümler geliştirme yeteneği kazandırılabilmesi için bu konuların müfredata yerleştirilmesi gerektiği bilincine sahiptir.

Müfredat geliştirme süreci, eğitim sürecinin yararlı olabilmesi için müfettişlere rehberlik etmenin de dâhil olduğu çok sayıda aşamaya sahiptir ve müfredatın en önemli aşamaları ve süreçleri aşağıda belirttiğimiz çeşitli kısımlardan geçmektedir.

1. Tanım: İçeriğinin analiz edilmesi ve geliştirilmesi için müfredatın şu anki durumunun tanımlanması, içeriğinin analizi, eksik yönleri ile farklı açılardan sahip olduğu problemlerin tanımlanması ve geliştirilmesi için nelere ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesidir.

2. Planlama: Gelecekteki ihtiyaçlar ve eğitim stratejilerinin tanımlanmasıyla birlikte tüm yönlerden müfredatın geliştirilmesi, gelişme sürecinin girdileri ve mevcut müfredatın bazı bölümlerinin geliştirilmesi ve revizyonu. (Al-Tafeha'nın da bahsettiği gibi), müfredat planlamacılarının eğitim sürecinin tüm öğelerinin dâhil olduğu kapsamlı ve doğru bir plan hazırlayabilmeleri için güvenilir veri ve yeterli incelemelerin elde edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, planlama bilimsel temellere dayanmalıdır. Bunların arasında öncelik sırasına göre karar verme prensibinin dikkate alınması, gerçekleştirilebilirlik ve muhtemellik ilkelerine dikkat edilmesi, veri ve istatistiklerin doğru, entegre ve kapsamlı olma kuralının benimsenmesi gibi hususlar bulunur (el-Tafeef, 2013, s. 330).

3. Tasarım: Anlamı, genel eğitim felsefesinin hedefler haline dönüştürülmesidir. Konuların, içeriklerin, uygulama biçimlerinin ve öğretim saatlerinin sayısının tanımlanması, müfredatın farklı yönlerinin daha iyi planlanması ve içeriğin yeniden düzenlenmesini kapsar.

4. Yaratıcılık: Bu aşamada farklı sorunlar için çözümler bulunur ve bu çözümlerin bazıları daha önce olmayan versiyonlar halinde ortaya çıkar.

5. Yapım: Hedefler, içerik, aktiviteler, araçlar ve iyi planlanmış bir sıralama ile entegre edilmiş eğitim materyalleri de dahil olmak üzere, eğitimsel ve bilimsel temeller ile modern öğrenim stratejilerine göre düzenlenmiş gelişmiş müfredatın planlamacıları ve tasarımcıları tarafından alınan kararları ifade eder.

6. *Deneme*: Tasarım aşamasından önce geliştirilmiş müfredatın doğruluğundan emin olmak, güçlü noktalarını öğrenmek ve bunları daha da güçlü hale getirmek ve asıl uygulama öncesinde olumsuz yönlerini ortadan kaldıracırmak, yaygınlaştırılmadan önce müfredatı denemek küçük bir ölçekte dahi olsa deneme sürecinde ortaya çıkabilecek hatalardan arındırabilmek geliştirme sürecinin çok önemli bir adımıdır. Bu yaklaşım Swaq (1995) tarafından şu şekilde ifade edilerek doğrulanmaktadır:

“Gelişmiş müfredatın denenmesi, istenilen hedeflerine ulaşp ulaşamayacağını doğrulamanın en garanti yoludur. Aynı zamanda deneyin değerlendirme sonuçlarına dayanan yeni müfredat geliştirmeleri için de bir başlangıç noktası meydana getirir” (Şavki, 1996, s. 85-97).

7. *Değerlendirme*: Karar verme ve geri bildirim almada kilit role sahip olup, deneyler yoluyla şu mevcut durumun teşhisinin yapıldığı ve geliştirilmiş müfredatın kendisi ya da müfredat geliştirme sürecinin başarılı ya da başarısız olduğu kararının verildiği aşamadır.

8. *Revizyon*: Değerlendirmeler ışığında müfredat bir kez daha gözden geçirilerek sonuçlandırılır.

9. *İzleme*: Yenilikçi izleme anlamında da kullanılan önceki aşamalardaki sürecin izlenmesinin ardından geliştirilmiş müfredatın kullanım ve uygulamalarının takibini kapsar.

10. Müfredat, eğitim sürecinin nasıl organize edildiği ve eğitim sistemlerini yöneten kuruluşların diğer ülkelerle karşılaştırma işlemlerini yürütmek.

Müfredat incelemesi bir dizi adıma dayanır. Eğer bu adımlar gelişim süreci içerisinde atılırsa, arzulanan hedeflere ulaşma konusunda etkin bir katkısı olacak ve çalışmalar sağlam bir temel üzerinde yükselebilecektir. Bu hususları dikkate alarak, atılacak adımların sırasında, gelişim sürecinden sorumlu gözetimcilerin eğilimlerine uygun olarak bazı değişiklikler görülebilir (Mari & Mahmut, 2011, s. 56-65).

11. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurmak: İnsanlık en çarpıcı biçimde atom ve uzay devriminde ve ardından da bilgi ve iletişim alanındaki gelişmelerde kendini gösteren bilim ve teknolojik açıdan büyük değişimlere şahit oluyor. Tüm bu değişim ve gelişmeler eğitim alanımıza bazı yeniliklerin eklenmesine neden oluyor. Hassan (2001)’a göre bu gelişmeler müfredat aracılığıyla şu şekilde ele alınabilir:

“Sahip olunan değerler, planlama, uygulama, değerlendirme aşamalarında temel bazı değişimlere ihtiyaç duyulan eğitim sürecinin lehine modern teknoloji ve yatırım verilerinin avantajlarından yararlanılmalıdır. Asıl mesele, sadece laboratuvarların inşa edilmesi, ekipmanların tedarik edilmesi ve tekniklerin uygulanması değildir; aynı zamanda bu girdileri etkin biçimde kullanma yeteneğine sahip bireylerin yetiştirilmesidir. Müfredatlar yoluyla öğrencinin düşünme sürecinin daha üst seviyelere çıkmasına odaklanmak, onların yeni ortaya çıkan bilgilerin içeriklerini kavrayabilmelerine yardımcı olacaktır (Hüseyin, 2001, s. 173).

Temsilci ve Mufti (2011) tarafından ifade edilen pilot uygulamaların amaçları şu şekilde ortaya konulabilir:

- Denenen geliştirilmiş müfredatta yer alan konuların doğru ve yanlışlarını tespit etmek.
- Güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek.
- Uygulama ve deneme aşamasında ortaya çıkan problemleri tanımlamak ve ardından bunlar için uygun bilimsel çözümler bulmak.
- Müfredatın bir safhasının diğer safhalar üzerindeki etkisini tanımlamak ve ardından bunlar üzerinde değişiklikler yapmak (Mari & Mahmoud, 2011, s. 57-58).

2.9.4. Müfredat Tasarımı Planlama Prensipleri ve Kavramları

Son yıllarda tüm dünya, çağın beklentileriyle uyumlu ve eğitim sürecinin geleceğini planlayacak bir eğitim müfredatının tasarlanmasına doğru ilerlemektedir. Müfredat tasarımları, eğitim sistemlerinin arzulanan hedeflere ulaşma yollarından biridir (www.alukah.net).

Tasarım özel bir eğitim çerçevesi için müfredat geliştirilmesine katkı sağlayan bir yöntem tasarımıdır. Öğretmenin öğreteceği dersin tüm ayrıntılı içeriği hakkında bilgi sahibi olmasına yardımcı olur. Ayrıca müfredat tasarımı amaç, değerlendirme yöntemleri, destekleyici araçlar, çoklu aktiviteler, soru kitapları ve çözümleri mevcut müfredatın tüm içeriklerinin toplanması olarak tanımlanır. Öğretmenin öğretme yöntemlerine katkı sağlar, öğrencilerle daha iyi etkileşim halinde olmalarını imkan verir ve ders için ayrılan zamanın verimli kullanılmasına yardımcı olur.

Burt (1980) doğal sistemler teorisinin bütünlük ve tutarlılık ile karakterize edildiğini söylemektedir. Diğer taraftan eğitim müfredatı, doğal sistemlerin ne şekilde karakterize

edildiğini bilmeye ihtiyaç duyar. Aslında tasarım değişmez bir süreç değildir. İnsan ve toplumun hizmetinde kullanılmak üzere ileri bir tasarımı sürekli geliştirmek için tasarımcıların özgün karakterlerinin karşılıklı ve çok yönlü ilişkilerinin dinamik ve yaratıcı bir hareketidir. Tasarım, uygulama yoluyla teorinin geliştirilmesini sağlamaz. Prosedürle ilgili bilimsel durumlarda karar verme aşamasına rehberlik eder. Tasarımcı gerçekleştirilebilecek ve başarıyla sonuçlandırılacak görevlerin seçilmesine rehberlik edecek öncelikleri belirlemek zorundadır. Bu kararlar genel olarak toplumda ve özelde de öğrencide bir değerler sisteminin üstlenilmesine sağlayabilir.

Eğitim tasarımı, 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış modern bilimlerden biridir. Bu bilim dalında belirli koşullar altında arzulanan eğitim çıktılarına elde etmek ve geliştirmek için uygun prosedürler ve yöntemlerin tamamı araştırılır. Teorik ve uygulamalı öğretim yöntemlerinin birleştirilmesine çalışılır. Eğitimin teorik yönleri genel olarak psikoloji ve özel olarak da öğrenme teorileri ile bağlantılıdır. Uygulama yönü ise çeşitli teknik yöntemleri tanımlamak için kullanılır. Eğitim tasarımı, eğitimin tasarım modelleri olarak adlandırılan, eğitimi dizayn etmek için kullanılan pek çok kavram ile ilgilidir. Eğitim tasarım bilimi modelleri; tasarlama, öğrenim durumu ya da ürün geliştirme, kullanma ve geliştirmenin her aşamasında doğru karar alma hususunda tasarımcılara rehberlik etmektedir (el-Hilye, 1999, s. 95).

2.10. Ders Kitabı

Ders kitabı, eğitimin temel dayanak noktası ve öğretim gören belirli bir grubun kültürel, sosyal ve sanatsal açılarından geliştirilebilmesi amacıyla kullanılan eğitim araçlarından biridir. Kitap içindeki bilgiler kolaydan zora doğru ölçeklendirilir ve öğrencilerin yetkinlikleri ile uzmanlıklarını artırmayı amaçlar. Geçmişte ders kitabı kavramı, müfredatta yer alan bilgilere temel bir referans meydana getirmekle sınırlıydı ve öğrencinin kitaptan edindiği bu bilgilerin seviyesi öğretmeni tarafından değerlendirmeye alınırdı. Ancak son yıllarda ders kitabının tanımı genişletilerek sınıfta gerçekleştirilen aktiviteler yoluyla bilgi ve yeteneklerini geliştirmeleri için öğrencilerle etkileşim içinde olan bir araç haline dönüştürülmüştür.

2.10.1. Ders Kitabının Önemi

Ders kitaplarının eğitim için önemli bir araç ve hatta ana kaynak olduğunu söyleyebiliriz. Eğitimde her zaman var olmuş ve öğrenciler sınavlara hazırlanmak ve konuları ezberlemek için bu kaynaklara başvurmuşlardır. Ayrıca ders kitapları, öğretmenin öğretme sürecinde temel kaynak olarak kullandığı bir materyaldir. Öğretmen, kitaptaki bilgileri zaman dilimlerine bölerek öğrencilere aktarır ve böylece öğretme sürecinde kendisine yardımcı olarak kullanır. Bir kitabın mevcudiyeti, tek bilgi kaynağı olarak yalnızca öğretmene bağımlı kalınmasının önüne geçer ve öğrenciler arasında okuma ve araştırma arzusunu geliştirerek; düşünme, analiz ve sonuç çıkarma yeteneklerini artırır

2.10.2. Ders Kitabının Özellikleri

Ders kitapları, müfredat detaylandırıldıktan sonra müfredat amaçlarına ulaşmak için herhangi bir eğitim materyali uygulamaya konulduğunda, müfredatta öğretilmesi gereken tüm bölümleri içeren uygun bir kaynak olarak görülür. Öğrenciler, öğrenmeleri gereken bilgileri bu kaynaklardan alırlar ve diğer kitap ve referans kaynaklar ile birlikte ilgilendikleri konularla ilgili ders kitaplarından yararlanırlar. Bu nedenle bu kitaplar, öğrencilerin gelişim, eğilim ve davranışlarını şekillendiren; ihtiyaç, arzu ve yeteneklerini tatmin ederek hedef ve amaçlarına ulaşabilmelerine yardımcı olan özellikleri ile yeterli ve çeşitli fırsatlar sağlayan kaynaklar olarak önemli görülürler.

Farklı yaşam durumları ile ilgili dengeli ve hassas hareket edebilmek ve yerel çevre ile bütünleşme sağlayabilmeleri için ders kitaplarının öğrencilerin sosyal ve kültürel gerçekleri ile uyumlu olmaları gerekir. Ayrıca:

- Öğrencilere önceden edindikleri bilgiler ile yeni öğrendikleri bilgiler arasında bağlantı kurabilme fırsatı sağlar. Bu nedenle kitapta yer verilen bilgilerin arzulanan derinlikte, entegrasyon sağlayıcı ve kavrayışı artıran bir içerikte olması arzulanır.
- Öğretmenlerin, ders kitaplarının hazırlık aşamalarında katılımcı olarak yer almaları yararlı olacaktır. Çünkü katılımcı olmak kitabı ve dayandığı prensipleri ve felsefesini daha iyi anlamalarına yardımcı olacağı gibi farklı öğretme yöntemleri ve prensiplerini öğrenmelerini de sağlayacaktır. Ders kitabı, müfredatın uygulanmasının ana araçlarından biri olsa da tek araç olduğu söylenemez. Kitapların yanında müfredatı tam anlamıyla uygulayabilmek için slaytlar ve filmler gibi çeşitli araçlara gereksinim duyulur.

- Ders kitaplarında yer alan bilgiler, bilimsel teoriler ve istatistiklerle bağlantılı güncel bilgiler ve gerçeklerle tutarlı olmalıdır.
- Öğretme ve öğrenme sürecindeki önemine rağmen ders kitabı diğer yöntemlerden bağımsız bir eğitim aracı olarak düşünülemez ve öğretmenin de yerini tutamaz. Sadece öğretmenler tarafından öğretimin pek çok alanında içerdiği bilgiler, deneyimler ve soru çözümlerinden yararlanılan temel bir eğitim aracı olarak nitelendirebilir. Tartışma, diyalog, kendi kendine çalışma, uygulama veya projelerin işlenmesi odağında bireysel veya gruplara yönelik aktiviteler için de bir yönlendiricidir. Bu yüzden ders kitaplarının yazarları bu kitapları eğitim amaçlarına adapte etmek zorundadırlar. Ders kitapları bu özellikleriyle tek başlarına kullanılacak bir vasıta olmaktan ziyade okulda öğretmenlerin uygulamalarıyla öne çıkmasına destek veren ve öğrencilerin öğrenime yönelik arzularını arttıran bir yardımcı olarak tanımlanabilir (www.tech.ibda3.org).

Yeryüzünün özellikleriyle ilgili öğrencilerin farkındalıklarını geliştirme ve yetişmelerinde önemli yeri olan sosyal bilim dallarının tamamı bilimsel düşünme yöntemi ve yeteneklerine sahip olunmasını gerektirir ve bu yeteneklerin elde edilmesi de eğitim sürecinin amaçlarından biridir. Öğrencinin anlama, analiz etme, yorumlama, bağlantı kurma, çıkarım yapma, tahmin yürütme ve genellemelerde bulunabilme adına zihinsel yeteneklerini kullanmalarını gerekir.

Coğrafya eğitiminin önemi, uyumlu bir toplum içinde iyi bir yaşam sürdüren örnek vatandaş olmanın yollarını da göstermesinden kaynaklanır. İlköğretim aşamasından başlayarak üniversite eğitimi ve daha sonrasında öğrencilerin yetenek ve bilgilerinin kademeli olarak geliştirildiği eğitim aşamalarında coğrafya öğretimi ile ulaşılması gereken hedeflerin kısaca üzerinde durmak araştırmamızın da odak noktasını oluşturmaktadır.

2.11. İlgili Araştırmalar

Araştırmanın konusu ile ilgili önceki araştırmalar ele alınmıştır. Araştırmanın konusunun bir yönünü ele alan bazı eğitsel çalışmaların gözden geçirilmesi ve çalışılmasıyla sınırlıdır. Guirlish Study (2005)'te tanımlayıcı analitik yöntem kullanılmıştır. ABD Ohio Eyaleti'ndeki sosyal bilgiler öğretiminde bilgisayar kullanımının değerlendirmesini içermektedir. Öğretmenlerin nitelikleri ve deneyimlerini belirlemek için örneklem ilköğretim okullarındaki sosyal bilgiler öğretmenlerinden oluşturulmuştur. Anket

sonuçlarına göre, öğretimde bilgisayar kullanımının düşük olduğu, ve sosyal bilgiler öğretiminde bilgisayar kullanımının önerildiği belirlenmiştir.

Bir diğer çalışmada, tarih derslerinin, küresel boyutta tarihi dersler sunup sunmadığını bulmak amacıyla Suudi Arabistan Krallığı'ndaki ilk ve ortaöğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin tarih kitapları analiz edilmiştir (2003). Çalışmada yerel tarih, İslam tarihi ve dünya tarihi konularının, bir listesi özetlenip sınıflandırılmıştır.

Al-Rashed (2002) çalışmasında, Bahreyn'deki hazırlık aşaması sosyal çalışmaların müfredatı bazı uluslararası eğilimler ışığında değerlendirilmiştir. Üç araçtan oluşan ölçütlerin bir listesini hazırlamak için analitik betimsel yöntem uygulanmıştır(26). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini araştırmak için bir anket kullanılmış, çalışmanın sonuçları mevcut sosyal bilgiler öğretim programının küresel eğilimleri önemsemediğini göstermiştir.

Wilson ve Marsh'ın (2002)'de internet ve eğitim teknolojisini kullanarak, müfredat geliştirme ve öğretim yöntemleri teorilerindeki önemli dönüşümlerin bir parçası olarak sosyal bilgiler öğretiminde internet kullanımının önemini ve sosyal bilgiler öğretimi hakkında geleneksel düşüncenin ortaya çıkardığı büyük zorluklar vurgulanmıştır.

Smith (2001), Avustralya'daki Temel Eğitimde Sosyal Bilgiler Kitaplarını Küresel Standartlarda Değerlendirme başlıklı bir çalışma yürütmüştür. Araçtaki içerik analizi için aynı kriterlerin bir listesini kullanarak, küresel standartlar listesine dayalı olarak doğru bilgi toplamak amacıyla iki araç kullanmıştır. 114 öğretmenin katıldığı bir anket hazırlanmıştır. Sosyal bilgiler öğretim programının içeriğinin analizi neticesinde, coğrafya dersi öğretim programında uluslararası standartların uygulanmadığı görülmüştür. Bu araştırma sosyal bilgiler öğretim programının uluslararası standartlara göre geliştirilmesini önermiştir.

Sosyal bilgiler öğretim programının değerlendirmesini ele alan çalışmaların analitik incelemesinden genel olarak, müfredat değerlendirmesi ve özelde de sosyal bilgiler öğretim müfredatının değerlendirilmesi önemli bulunmuştur. Müfredatı zenginleştirmek, geliştirmek, değiştirmek ve takip etmek suretiyle güçlü ve zayıf yönleri tespit etmek mümkün olur. Genel olarak müfredatın ve özelde de sosyal dersler müfredatlarının değerlendirilmesi problemlerin çözümünü kolaylaştıracaktır. Ayrıca incelenen konuyu zenginleştirmeye yardımcı olur.

Coğrafya konusuna özel olarak müfredatın değerlendirilmesi ile ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır, bunlardan bazıları seçilerek aktarılmıştır.

Yunan okullarındaki coğrafya müfredatının bilgisayar yardımıyla değerlendirilmesi ve öğrenciler üzerindeki etkisi üzerine yapılan bir çalışmada, deneysel yöntem kullanılmıştır. Çalışma aracı aynı yılın ilk döneminde öğrencilere uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, temel aşamadaki öğrencilerin bilgisayar aracılığıyla öğrenmede daha olumlu etki sağladığı ortaya konulmuştur. Anlatım temelli eğitimin, müfredatın değerini düşürdüğü ve öğrenme hedeflerine ulaşmaya yardımcı olmadığı gösterilmiştir. Araştırmada, günümüz gerçekleriyle uyumlu olacak şekilde coğrafya müfredatının ve öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi önerilmiştir.

Borg (2004), çalışmasında, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki coğrafya müfredatını bazı New York Eyalet okullarında GIS kullanımı bakımından değerlendirmiştir. Araştırmacı deneysel yöntemi kullanmış ve bu amaç için temel öğretim aşamasındaki öğrencilerden rastgele bir örneklem grubu seçmiştir. Sonuçlar, GIS programı ile dersi öğrenen öğrencilerin dersle etkileşimlerinin olduğunu ve bunun neticesinde dersten faydalandıklarını göstermiştir. Geleneksel açıklama yöntemine dayanan sistemde öğrencilerin dersle etkileşimleri bulunmadığı için dersten yararlanamadıklarını göstermiştir.

Ghariani'nin (2004) çalışması, Libya'daki hazırlık aşamasındaki coğrafya dersi müfredatını bazı özel kriterler ışığında değerlendirmiş, analitik tanımlayıcı yöntemi kullanmış ve bir anket hazırlamıştır. Sonuçlar, coğrafya dersi öğretim programının zayıf olduğunu ve koruma ve ezberlemeye odaklandığını göstermiştir. Araştırmacı, öğrenci seviyelerinin, bilimsel materyalini gözden geçirilmesi gerektiğini ve entelektüel yeteneklerin geliştirilmesinde mevcut müfredatın düzenlenmesini önermiştir.

Shehadeh (2003), bu çalışma, Mısır'daki ikincil aşamadaki coğrafya müfredatının uluslararası trend standartları ışığında değerlendirilmesini amaçlamıştır. Tanımlayıcı analitik yaklaşımı kullanmıştır. Elde edilen sonuçlar, coğrafya yaklaşımında küresel eğilimlerin genel kullanılabilirliğinin (%24,19) olduğunu göstermiştir. Bunun üzerine, coğrafya müfredatının gözden geçirilmesini ve küresel standartlara uygun şekilde yeniden tasarlamasını önermiştir. Mısır'da ortaöğretim birinci sınıf coğrafya kitaplarının öğretmenler tarafından değerlendirilmesi üzerine bir çalışma olup ve genel formu, bilimsel makaleyi, materyalin sunumunu, eğitim araçlarını içeren altı alandan oluşan bir anket kullanılmıştır. Çalışmanın problemini izlemek için bir takım kriter ve mevcut analitik

tanımlayıcı metodu kullanmıştır. Çalışma, kitap kapağının görünüşü ve niteliği ile alakalı ve kitabı renkli çeşitli haritalarla zenginleştiren birkaç öneri sunmuştur.

Demerdash (2002) çalışmasında Mısır'daki ders kitaplarının teknolojik yenilikler ışığında incelenmesini konu almıştır. Çalışmada (265) coğrafya öğretmeni örneklem oluşturmuştur. Tanımlayıcı analitik yöntem kullanılmış, veri toplama aracı olarak anket tercih edilmiştir. Sonuç olarak coğrafya ders kitaplarının eğitim hedeflerine hizmet etmediği yönünde olmuştur.

Coğrafya öğretiminde bilişim teknolojisinin kullanımının birinci sınıf ortaöğretim öğrencilerinde bazı araştırma ve başarı becerilerinin geliştirilmesindeki etkinliğini belirlemek amacıyla yapılmış bir çalışmadır. Araştırma, bazı araştırma becerilerini ve akademik başarıyı geliştirmek için bilgi teknolojilerinin kullanımının etkinliğini konu almıştır. Araştırma sonucunda mezuniyet sonrası verilecek eğitimde bunun etkinliğinin olması gerektiği vurgulanmıştır.

Murhof (2000) çalışması. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki coğrafya kitaplarının uluslararası standartlarla değerlendirilmesi üzerinedir. Araştırmacı coğrafya kitaplarında bulunabilecek ölçütlerin bir listesini hazırlamıştır. Sonuçlar uygulamalı coğrafya kitaplarının gerektiği gibi bilimsel standartları içermediğini göstermiştir.

Akademik yıldaki dokuzuncu sınıf coğrafya kitabının değerlendirilmesiyle ilgilenen Al-Kannadiya (1999), coğrafya müfredatının Kanada'da beklenen ihtiyacı karşılamak için coğrafya müfredatı kitabının yapımında uygun kriterleri belirlemeyi amaçlamıştır. Başvuru kaynağı olan ve dokuzuncu sınıfla yakından ilgili olan ders kitabında çok çeşitli referanslar kullanılır. Ders kitabındaki yöntemler ve stratejiler, farklı öğrenme stillerinin ve çok çeşitli bilimsel etkinliklerin kullanılmasına olanak sağlar. Ders kitabında ilgi çekici, iyi düzenlenmiş, öğrenciler için uygun ve öğrencilerin ilgilendikleri bir endeks vardır. Çalışma, bu kitabı eğitime uygulamak için bir öneriyle sonuçlanmıştır.

Çalışmanın sonuçları, Müfredat Belgesinde yer alan bir dizi farklı alanın değerlendirilmesinde cinsiyet değişkenleri, iş unvanı, akademik yeterlilik, eğitim nitelikleri ve yılların tecrübesi nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Araştırmanın örnekleminde, yukarıda belirtilen yöntemlerde diğer alanların değerlendirilmesinde farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüş olup, çalışma örneklemindeki aynı değişkenlere aittir.

Filistin'in kuzeyindeki öğretmenler ve öğretmenler açısından temel aşama için coğrafya kitaplarının değerlendirilmesi” adlı çalışmada, bilimsel eğitim araçlarında eksiklik bulunduğu, kapağın dayanıklı olmadığı ve hedeflerin açık şekilde yansıtılmadığı belirlenmiştir. Yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu seviye kitaplarının içeriğinin yerel çevre sorunlarına bütünsel olarak yaklaşmadığı belirlenmiştir.

Bu çalışma, eğitim programlarının tasarlanmasında, geliştirilmesinde, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde eğitim tasarım sisteminin benimsenmesi gereklidir. Yöntem ve Beceriler üzerine yapılan eğitim çalışmaları ve literatür taraması sonucunda, bir yandan eğitim tasarım süreçlerinin çıktıları ve eğitim programlarının tasarım ve geliştirmedeki temel beceriler bilgisi ile uygulama prosedürleri arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.

İncelenen çalışmalarda, özellikle coğrafya müfredatının uluslararası standartlara uygun olarak geliştirilmesi, , öğrenme sürecinin etkinliğinin, öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarının artırılması amaçlanmıştır. Becerilere dayalı pratik öğrenmenin korunması ve kullanılması konusundaki çalışmalar açısından coğrafya müfredatının değerlendirilmesi amaçlanmıştır..

Araştırmada kullanılan araçlara gelince, bazı öğrenciler ders kitabının içeriğini sunarak ve öğrencilere akademik aşamada sunulan müfredatı ele alarak analiz ve değerlendirmeyi birleştirmeyi kabul etmişlerdir.

Bu araştırmalar coğrafya eğitiminde ulusal ve küresel eğilimlerin yakalanmasına katkıda bulunmuştur. Yapılacak olan çalışma için benzer ve farklı yönleri ile yol gösterici olmuştur. Genel olarak iş standartlarının belirlenmesi buna bağlı olarak da coğrafya öğretmenlerinin ve öğrencilerinin beceri ve yeterliliklerinin hangi kriterlere bağlı olarak ortaya konulacağının açıklanması bakımından da önemli görülmüştür. Bireysel farklılıkların göz önüne alınması, çeşitli eğitim araçlarının kullanılması, modern teknolojinin tüm uygulamalarının hayata geçirilmesi hem öğretmenler hem de öğrenciler açısından gereklidir. Modern öğretim yöntemlerinin kullanılması da dikkate alınmalıdır.

Bu konulara dikkat edilerek yapılacak eğitim öğrencilerin başarısını, öğrenme motivasyonlarını, yeteneklerini ve becerilerini arttırır, çeşitli şekillerde öğrenme için daha geniş ufuklar açar. Bireysel farklılıklarını öğrenmelerine yardımcı olarak kendini öğrenmelerini ve ekip çalışması geliştirmelerini sağlar. Coğrafya öğretiminde geleneksel öğrenimden ziyade bilgisayarı ve diğer modern araçları kullanarak yapılacak

uygulamaların etkililiği açıktır. Kısaca ilgili literatürü şu konularda analiz etmek mümkündür.

- Genel olarak analitik tanımlayıcı yaklaşıma dayanmaktadırlar. İçeriğın tanımı ve analizi üzerine yoğunlaşmışlardır. Müfredat değeriendirme, güçlü ve zayıf yönlerini belirleme konularında yapılan çalışmalardır. Her seviyedeki eğitimi içeren çalışmalara yer verilmiştir. Coğrafiya eğitiminde teknoloji kullanımı ve özellikle CBS'nin yer almasının gerekliliği vurgulanmıştır. Coğrafiya içeriğinde küresel konuların yer almasının önemi de çalışmalarda belirtilmiştir.

BÖLÜM III

LİBYA'DA COĞRAFYA EĞİTİMİ (DERS KİTABI-MÜFREDAT)

3.1. Libya'da Eğitime Genel Bakış

Libya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğmuş modern bir ülkedir. Sömürgeciliğin ardından, yoksulluk, okuryazarlığın düşük olması ve az gelişmişlik nedeniyle geride kalan Libya, bu dönemlerde kaynak yetersizliğinin sıkıntılarını yaşamıştır. Libya hükümetinin ise tüm bu sorunlara rağmen eğitim fırsatları yaratma arzusu içinde olduğu görülmüştür.

Okulların yapımına ağırlık vermiş ve son kralın hediye olarak sarayını bağışlamasıyla ilk Libya üniversitesi kurulmuştur.

Bu dönemde eğitim kurumlarında dikkate değer bir gelişmeye şahit olunmuştur. 1970'li yıllara kadar Libya üniversiteleri üst düzey eğitim kurumları olarak tanınmıştır.

Libya'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından, Libya'nın ve hükümetin başlıca hedefi eğitim olmuştur. Bu yıllarda Libya halkı arasındaki okuryazarlık oranı çok yüksek değildi. 1951'de Libya Anayasası ile tüm Libyalılara eğitim fırsatı sağlanmıştır. Bu dönemde eğitimin dört temel ayağı bulunmaktaydı. Eğitim Felsefesi Modeli, Liyakatli Bir Öğretmen, Uygun Niteliklere Sahip Bir Okul, Açık Fikirli Sahip Bir Öğrenci (www.facebook.com).

- 1- Eğitim Felsefesi: Her eğitim modeli, nihayetinde bir ulus inşa edecek, iş gücü piyasasına temel oluşturacak, bilimsel bilgi ve insani değerlere sahip nesillerin yetiştirilmelerini sağlayacak, gelecekle ilgili bilimsel planlar ve programlar belirleyecek bir felsefeye sahiptir.
- 2- Öğretmenler: Eğitimin temel ayaklarından biri olarak kabul edilen öğretmenler öğretme misyonunu yerine getirebilecek yetenek ve kabiliyetleri olan kişiler arasından seçilir. Daha sonra mesleki ve bilimsel yeteneklerini ortaya koymak için her yıl

değerlendirmeye alınırlar ve bunun karşılığında görevlerini en iyi biçimde gerçekleştirebilmeleri için sağlık güvencesi, sosyal güvence ve maaşla ödüllendirilirler.

- 3- Okul: Okul, yalnızca okuma ve yazma öğrenim sürecinin gerçekleştiği bir yer değildir. Aynı zamanda öğrencilerin sosyal ve insani değerler kazandıkları, teknik ve atletik yeteneklerini geliştirdikleri bütüncül kurumlardır.
- 4- Öğrenci: Öğrenci, eğitim sürecinin merkezindedir ve tüm programlar ile uygulamalı eğitim planları öğrenciye çağdaş bir eğitim sağlamak ve insani kavramlar ile değerleri kazanarak yaşamasını sağlamak için yardımcı olmayı hedefler.

1969 askeri darbesiyle ordunun iktidara gelmesinin ardından petrol fiyatlarındaki yükselişin de bir sonucu olarak eğitim kurumlarının sayısı artmıştır. Ancak kısa bir süre sonra ve özellikle sözde öğrenci devrimiyle devrimcilerin eğitim kurumlarını ele geçirmesi ve bu durumun eğitim kurumlarında mali yolsuzlukların yaygınlaşmasına yol açmasıyla birlikte eğitim seviyesinin düştüğü ve bozulduğu gerçeği açığa çıkmıştır. Sahtekârlıkların artması, vasıfsız yabancı ve yerli öğretmenlerin istihdam edilmesinin de eğitim alanındaki bozulmalara etkisi olmuştur. Bu askeri darbenin ardından eğitim müfredatı ulusal düzeyde dışa kapanma, ideolojik aşırılıklar ve idareyi eline alan rejimin dünya ile olan gergin siyasi ilişkileriyle şekillenmiştir (www.facebook.com).

Bilimsel misyonlar sadece sadık seçkinlere ve yakın ilişkisi olanlarla sınırlandırılmış, askeri ve güvenlik misyonları akademik, eğitim ve idari misyonlara zarar verecek biçimde artmıştır. Rejimin devrimcilerinin eğitim kurumlarını ele geçirerek bozduğu yerlerdeki işinin ehli öğretmenlerin çoğu görevden ayrılmıştır. Libya devleti ülkedeki eğitimin durumunu düzeltecek ve böylece gelecek nesiller önceki nesillerden daha iyi koşullarda bir yaşam sürdürecektir.

Libya bağımsızlığını kazandığında, okuryazarlık oranı tüm ülke genelinde çok düşüktü. 1951 yılında Libya Anayasası, tüm erkek ve kadınlara eğitim hakkı tanımış, kaynakların azlığı ve yetersizliğine rağmen ilk ve ortaöğretim seviyelerindeki eğitim mecburi hale getirilmiştir. Bu dönemde tüm Libya'lı çocuklar ücretsiz eğitim alabilmekteydi. Ayrıca hükümet, şehirlerde ve ülkenin geri kalan kısımlarında yeni okullar inşa etmeye başladı. Öğretmenler, kitaplar ve diğer tüm ekipmanlar getirilerek mevcut eğitim imkânları ücretsiz olarak sağlandı. Eğitim sistemi başarılı olup, ilerlemeyi sağlama ve mevcut durumu değiştirme yeterliliği olan eğitimli insanların yetiştirilmesi de sağlandı.

Okullar ve enstitüler ülkenin bütün şehir ve bölgelerinde yaygınlaştı. Okuryazarlık oranı ve öğrenci sayıları arttı. 1955 yılında Bingazi’de ilk üniversite kuruldu ve Libya Üniversitesi ismi verildi. Üniversitenin ilk tohumu, o dönemde 31 öğrencisi bulunan Sanat ve Eğitim Fakültesi ile atıldı. 1957’de Bingazi’de Ekonomi ve Trablus’ta Fen Fakültesi kuruldu ve daha sonra bunlara Hukuk Fakültesi ve Ziraat Fakültesi eklendi. Ardından Yüksek Teknik Araştırmalar Fakültesi ile Yüksek Öğretmen Fakültesi kuruldu ve bu okulların isimleri daha sonra Mühendislik Fakültesi ve Eğitim Fakültesi olarak değiştirildi.

1959 ’da yeni petrol yataklarının keşfedilmesiyle ülkede değişimler yaşanmış ve devlet eğitim alanında iddialı ve kapsamlı planlar geliştirmeye başlamıştır. Bu yıllarda eğitim devletin bir önceliği idi ve Libya’nın petrol gelirleri 1969 yılına gelindiğinde 2 milyara ulaştığı tahmin ediliyordu. Günümüzde Bingazi Üniversitesi olarak bilinen yeni şehir üniversitesi bu bölgede inşa edilen en büyük binalardan biriydi.

Eğitim sisteminin ve ülke seviyesinde okul müfredatının geliştirilmesi Eğitim Bakanlığı’nın sorumluluğundaydı. Dünyanın en iyi üniversitelerine gidenlerin de dâhil olduğu en nitelikli personeli ülkeye çekmek için Kral İdris’in mektupları en zeki ve tecrübeli öğretmenlere ve profesörlere götürülmüş, böylece Libya Üniversitesi’nin fakülteleri ve hatta yüksek okulları Araplar ve yabancılar da dahil olmak üzere iyi profesörlere sahip bir kurum haline gelmiştir.

İlk defa yüzlerce Libyalı öğrenci Amerika ve Avrupa’daki tanınmış üniversitelere gönderilmiştir. Bu, üniversitelerde incelenecek ilk ve en büyük bilimsel Arap misyonudur. Bu kişiler, tüm kesimleri kapsayan bir toplum yaratılması ve cehaletin yok edilmesi amacıyla yetişkin okuryazarlık merkezleri kurulurken genç yaşta eğitim fırsatını kaçırmış olanları da unutmadılar.

Ancak Libya’daki durum anayasal hukuk devletinin yok edilmesine yol açan 1969 Askeri Darbesi’nden sonra değişmiştir. Bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik kurumlar ile tüm sektörler ve kamu tesisleri çöküntüye uğramış ve bu durumdan eğitim de olumsuz biçimde etkilenmiştir (www.facebook.com).

Eğitim, günümüzde Libya devletinin karşı karşıya kaldığı temel sorunlardan biridir. Eski rejimin en kötü kalıntılarından biri, özellikle temel ve orta eğitim düzeyinde sistemli ve kasıtlı bir şekilde meydana getirilen düşük eğitim seviyesidir. Hâlbuki temel ve ortaöğretim, öğrencinin kişiliğini belirleyen ve üniversite eğitiminin girdilerinin üretilmesiyle bağlantılı biçimde bilim ve öğrenme vizyonunu oluşturan ilk tuğladır.

Eğitim, eski rejim tarafından benimsenen politikalardan en çok etkilenen sektörlerden biri olmuştur ve seviyesi ile çıktılarının bozulmasına yol açmıştır. Eğitim çıktıları zayıftır ve bu durum işgücü pazarını etkilediğinden üniversitelerden ve yüksekokullardan mezun olanlar mevcut işleri gerçekleştirecek gerekli deneyim ve yeteneklere, bilimsel ve mesleki yeterliliklere sahip olmamışlardır. Özellikle bilimsel ve teknolojik ilerlemelerle uyumlu ve ülkedeki işgücü pazarının ihtiyaç ve gereksinimlerine uygun olmamaları da işsizliğin yaygınlaşmasının nedenleri arasındadır. Bu duruma örnek vermek gerekirse Libya okulları ve üniversiteleri İngilizce eğitim konusunda çok geç kalmış ve bu durum Libyalıların yabancı şirketlerde çalışabilmelerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Son kırk yıl boyunca Libya'daki eğitim kurumlarının seviyesinin, kapasitesi ve etkinliğiyle gelişmiş ülkelerdeki eğitim seviyesinden düşük olduğu kolayca fark edilebilir. Bu aşamada eğitimin vizyon ve hedefleri hala belirsiz ve plansızdır. Hedefler, amaçlar ve hatta planlar müfredatın içeriğini değiştirmeksizin neredeyse sadece eğitim-öğretim yılının başlangıç ve bitiş tarihlerini gösteren zaman çizelgeleri olarak isimlendirilebilecek yıllık programlar ile sınırlıdır. Bu durumun nedenlerini anlayabilmek için biraz geriye gitmek gerekir. 2010 yılında kabul edilen 18 sayılı kanun, eğitimin veya eğitimin herhangi bir aşamasının ne olduğunu belirtmeksizin genel olarak eğitim hedeflerini şu şekilde tanımlamıştır:

1. Çağın karmaşıklıklarıyla ve geleceğin zorluklarıyla baş edebilecek, vatanına, milletine ve insani konulara sadık ve İslami değerlere inanan eğitilmiş vatandaşlar yetiştirmek .
2. Ülkeye özel bilimsel ve mesleki nitelikler kazandırarak bunların toplumun gelişmesi ve yönlendirilmesine katkı sağlayacak biçimde düzenlemek.
3. Bilimi geliştirmek, edebiyat ve sanat alanında ilerlemeler kaydetmek, öğrenci ve araştırmacıların girişimlerini cesaretlendirerek, düşünme ve yenilikler yapabilmeleri için cesaretlendirerek bilimsel ve yaratıcı bir ortam sağlamak.
4. Arap diline özel bir önem vermek ve bu dilin, bilim ve bilgiyi özümseme yeterliliğine sahip olduğu inancını derinleştirmek. Arap kimliğinin temel bir sembolü olarak gurur duymak.
5. Bilimsel araştırmaya önem vermek, bilim ve teknolojinin önemine dair farkındalığı arttırmak, bilgi boşluklarını doldurmayı cesaretlendirmek ve kurumlara, ulusal ve uluslararası kuruluşlara uzmanlık ve bilimsel tavsiyelerde bulunmak.
6. Kaynakların verimli kullanımı sağlamak, çalışmanın değeri, çevrenin korunması ve benzeri önemli konularla ilgili bilinci artırmak.

7. Diğer ülkelerdeki bilim ve kültür kurumlarıyla bilimsel ve kültürel bağları güçlendirmek, küresel bilimsel gelişmelerden faydalanmak ve Libya toplumunun değerlerini güçlendirmek için bunlardan yararlanmak.

Görüleceği üzere bu kanunda ortaya konulanlar temel ve ortaöğretimden ziyade yükseköğretime yönelik genel hedeflerdir. Bundan dolayı bu aşamalara da uyarlanabilmelerini sağlamak amacıyla eğitim hedeflerinin yeniden tanımlanması gerekmektedir.

Bu noktada, eğitim sisteminde durağanlığın görüldüğü bazı noktalarda birtakım adımların atılarak hızlı bir değişimin yapılmasının arzulandığı görülmektedir. Siyasi ideolojilerin eğitim sürecine dâhil edilmesiyle eğitim kurumları bu ideolojilerin empoze edildiği kurumlar haline gelmiş ve eğitim sistemi bozulmuştur. Bu nedenle öğrenciler evde çalışarak sadece okullarda sınavlara girmeye başlamıştır.

Sonuç olarak eğitim çıktıları, vizyon, hedef ve planlar açısından eğitimin ne olması gerektiğinin göz önünde bulundurulmadığı her bir eğitim öğretim yılının sonunda gösterilen istatistiki verilere dönüşmüştür. Bu yüzden, Libya'daki eğitim sistemi hala teorik derslere dayanan, bilgi alışverişiyle düz anlatım yönteminin kullanıldığı geleneksel yöntemlere göre yürütülmektedir. Bu sistem öğrencinin zihninin hazır bilgilerle doldurularak daha sonra sınav gününde otomatikleşmiş bir şekilde bu bilgilerin geri istendiği ortak çalışma, yaratıcı düşünme ve bilginin kullanımının dikkate alınmadığı bir yöntemdir. Eğitimin birçok aşamasında büyük ölçüde bu sistemin kullanımı devam etmektedir (www.almarefh.org).

Öğrenci yalnızca hafızasında depoladığı şeyleri yazıya geçirmek için kâğıt ve kalem kullanmayı öğrenmektedir. Bu bağlamda değerlendirme sistemindeki başarı kriteri de öğrencinin öğrendiği şeyleri yeniden ortaya koyma becerisidir. Asıl olarak bu sistemde öğrenci uygulama ve deney yoluyla bilginin kullanımı, davranışsal yeteneklerin ve sorun çözmek için düşünme stratejilerinin geliştirilmesini dikkate almadan yalnızca daha üst bir aşamaya kabul edilmesine yarayacak bir diploma elde etmekle ilgilenmektedir. Hâlbuki kazandırılması konusunda eksiklik yaşanan bu beceri ve yetkinlikler öğrencinin çalışma ve günlük yaşamında karşılaşacağı zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olacak asıl unsurlardır.

Bu eğitim gerçeği sadece, bir görüşün ve bir düşüncenin ideolojisini benimsemiş olduğundan ve özgürlük ile demokrasiye sahip olmadığından dolayı eski siyasi sistemin

doğasını yansıtır. Fikirlerin ifade edilebileceği özgür bir ortam ve pozitif diyalog, öğrencinin çoklu seçimler yapabilme fırsatı gibi hususlar eğitim sisteminde yer almamaktadır. Hükümet de, öğrencilerin içindeki yaratıcı enerji ve sahip oldukları yetenekleri ortaya çıkaracak doğru eğitim yaklaşımının dayandığı temelleri göz ardı etmeye devam etmektedir. Doğru eğitim sistemi öğrenciye Tanrı'nın kendisine verdiği yaratıcı enerjiyi geliştirmesi ve yeteneklerini ifade edebilmesi için fırsat tanıyan ve özgürlüğe ulaşması için baskıya karşı gelmesi gereken bir yolu takip etmesi gereken bir sistemdir (www.almarefh.org).

Öğrencinin kendi yetersizliğiyle ilgili algıların ortadan kaldırılması ve zihinlerini kontrol edebilme yeteneği okullar ve üniversitelerde sağlanır. Mevcut eğitim sistemi, yaratıcılıktan, doğruya ulaşma arzusundan, farklı düşünceler arasında hareket etme kabiliyetinden yoksun tekrarlanan formüller ve kalıplar üretmiştir. Bu durum neticesinde sistemin değiştirilmesi gerektiğine yönelik bir hisse sahip olmak yerine mevcut durumun daha da kalıplaşmasına katkı veren bir eğitim sistemine ulaşılmıştır. Genel olarak eğitim alanındaki şu anki sorunların bir önceki dönemden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Libya'daki eğitim sisteminin en önemli özellikleri şu şekilde tanımlanabilir :

1. Temel ve ortaöğretim sisteminde vizyon eksikliği.
2. Hedeflerin net ve açık olmaması.
3. Eğitim ve kapsamlı kalkınma planları arasındaki koordinasyon eksikliği.
4. Önceki sistemin anlayışının tüm eğitim çalışmalarına dahil edilmesi.
5. Bazı eğitim kurumlarındaki kötü yönetim.
6. Eğitim kararlarında belirli aralıklarla gerçekleştirilen değişiklik.
7. Bölgeler arasında eğitim hizmetlerindeki keskin farklılıklar.
8. Okulların kapasitesinin öğrenci sayısına yeterli olmaması.
9. Herhangi bir yasal düzenleme ve sınırlama olmaksızın yabancı okulların yaygınlaşması.
10. Milli kimliği tehlikeye sokan ve din ve vatan değerlerinden uzaklaştıran ve bunlara tehdit oluşturan yabancı kolonilere ait okulların Libyalı öğrencileri kabul etmelerine izin verilmesi.

11. İlköğretim aşamasını tamamladıktan sonra bir kısım öğrencilerin özel eğitim veren okullara geçmesi

Eğitim sistemi yöntemlerinin, telkin, ezber, baskıya dayanması.

3.2. Libya’da Eğitim Kademeleri

3.2.1. İlköğretim

İlköğretim, zorunlu eğitim aşamasının ilk basamağıdır. 6 – 12 yaşları arasındaki çocukların devam ettiği ilköğretim altı yıl sürmekte ve iki aşamaya ayrılmaktadır:

İlköğretim okullarının neredeyse tamamında tek öğretmenli sisteme dayanan ilk aşama. Bu aşamada öğretmen İngilizce, müzik ve beden eğitim dersleri haricinde tüm konuları öğretir. İkinci aşama ise daha üst seviyede olup her konunun uzman ve nitelikli bir öğretmenin bulunduğu üç sınıftan oluşmaktadır.

İlköğretim müfredatı Arapça, Türkçe, Matematik, İslam Eğitimi, Bilim, Aile Eğitimi, Sosyal Bilimler, Sanat Eğitimi ve Beden Eğitiminden ibarettir

Eğitimin ilk yapı taşı olarak nitelendirilebilecek ilköğretim, eğitim merdivenindeki ilk basamaktır. Bundan dolayı öğretmenlerin ve eğitimcilerin doğru bilgiyi, bu aşamadaki öğrencilerin yaş ve algılama düzeylerine uygun olarak en uygun ve kolay biçimde aktarmak amacıyla çifte çaba göstermeleri gerekmektedir (www.alukah.net).

Bu seviyede coğrafya öğretiminin amacı öğrencilere çevrenin insan yaşamı üzerindeki etkisini, çevreye nasıl adapte olunacağını ve değerlendirileceğini öğretmektir. Ayrıca kendi ülkeleri ile diğer ülkelerin özellikleri ve bunlar arasındaki uluslararası ilişkiler hakkında bilgilendirmekle beraber devletin doğal zenginlikleri ve bunların korunması ile ilgili bilinçlendirmektir.

3.2.1.1. İlköğretimin Hedefleri

İlk aşama, gençliğe geçişin temellendiği; çocukların anlamlı davranışlar, doğru tutumlar, deneyimler ve yetenekler kazandığı dönemdir. Bu aşamada pek çok hedef olmakla birlikte bunların arasında en önemlileri şunlardır (Lachhab, 2007, 227-229):

- Çocuğun zihninde, İslam inancını sağlamlaştırmak ve onu bedensel, zihinsel ve dilsel yönden İslam eğitimiyle bütünlüklü biçimde yetiştirmek.

- Öğrenciye ibadet eğitimi vermek; ona erdem kazandırmak ve görgü kurallarını öğretmek.
- Bedensel, sayısal ve dilsel beceriler gibi temel yeteneklerini geliştirmek.
- Öğrencinin çeşitli alanlarda ve konularda uygun miktarlarda bilgi edinmesini temin etmek.
- Öğrenciyi yaşamın sonraki aşamaları için hazırlamak.
- Kendi yaşının sınırları dâhilindeki haklar ve görevlerinin farkına varması için öğrencinin farkındalığını geliştirmek.
- Çocukların kalbine vatan sevgisini aşılamak.
- Öğrencide faydalı bilgiler edinme ve iyi işler yapma arzusu uyandırmak.
- Öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme yolları hakkında eğitim vermek.

3.2.2. Ortaöğretim

Ortaöğretim aşamasındaki coğrafya eğitimi ilköğretim aşamasının bir parçası olarak düşünülebilir. Öğrencilerin coğrafi şekilleri okuma, anlama, çizme, haritalandırma ve düşünme konusundaki yetenek seviyeleri arttırılmaya çalışılır. Ayrıca bir birey olarak tüm dünya ile bağlantısının artırılması, dünyanın farklı yerlerinde yaşayanlarla ortak paylaşımları hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ortak sorunların nedenlerini çözmesi, insanın çevre ile olan ilişkilerinin neticelerinin farkına varması ve çevreye yönelik sorumluluklarını öğrenmesi gerekir. Bunun yanında edindiği bazı temel coğrafya bilgileri ve genel coğrafya kavramları ve terimleri arasında bağlantı kurabilmesi hedeflenir (www.mawdoo3.com). Ortaöğretimde öğrenciler liselere devam ederler.

Lise: Hem öğrenciler hem de eğitim alanında görev alan diğer kişiler için önemli olan, bu eğitim aşamasında öğrencinin kartografi prensipleri, coğrafya, yerel ve uluslararası çağdaş konular, dünyanın önde gelen güçlerinin dünyamız üzerinde meydana getirdiği etkiler hakkında bilgi sahibi haline gelmesidir. Öğrenci bu aşamada yaratıcıya yönelik inancı güçlenmiş, analiz etme ve sonuç çıkarma yeteneği gelişmiştir. Öğrencinin bilimsel düşünme yeteneğinin gelişmesi sebep sonuç ilişkisini anlamaya başlamasına dayanır. Bu aşamadaki bazı ayrıntılar daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır (Faluki & el-Kaddafi, 1990b, s. 107-108).

Öğrenci, temel eğitim aşamasını tamamladıktan ve 14 – 15 yaşlarına geldikten sonra, lise veya teknik eğitim olarak da bilinen dengi eğitim kurumlarına kaydolar. Birazdan ele alacağımız üzere lise eğitiminin kendine has bazı özellikleri vardır.

Lise Eğitimi, ilk veya orta seviyedeki temel eğitimin başarıyla tamamlanmasının ardından tüm öğrencilere verilen zorunlu eğitimin son aşamasıdır. Mezun olmasının ardından takip edeceği üniversite uzmanlığının veya sonrasında icra edeceği mesleğin niteliğini belirleyen aşamadır. Genellikle ergenlik ile başlayan bu eğitim seviyesi yükseköğretim olarak da tanımlanır. Öğrencilerin hem sözel hem de yazılı olarak kendilerini ifade edebilme kapasitelerinin geliştirilmesi, edebiyat ve dil alanlarında iyi bir eğitim verilmesi bu aşamada sağlanmaktadır.

Bu dönemde öğrenciye coğrafyanın temellerini anlama ve öğrendiği bilgileri yaşamın farklı alanlarında kullanma yeteneği de kazandırılır. Bir taraftan doğa bilimleri eğitimi verilirken, diğer taraftan kendisini saran çevre ile olan ilişkilerinin geliştirilmesi sağlanır. İletişim yetenekleri geliştirilir. Yabancı dil eğitiminin verilmesi, öğrenciye yabancılarla iletişime geçme şansı sağladığı gibi bilim ve kültür konularında bilgisini arttırmasına da yardımcı olur.

Lise Eğitimi, eğitim döngüsünün önemli bir parçasıdır ve genellikle 12 ile 18 yaşları arasına tekabül etmekle birlikte söz konusu yaşlar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca, Lise eğitimi sosyal ve ekonomik dönüşümü sağlamak ve gelişim ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli sanatsal ve teknik yetenekler kazandırma sorumluluğunu da taşımaktadır. Eğitimin bu aşaması çok önemlidir, bu nedenle dünyadaki eğitimciler bu döneme özel ilgi gösterirler. Günümüz uygarlığının farklı alanlarda ulaştığı hızlı gelişimi de göz önünde bulundurursak şu anki ve geleceğe yönelik hedeflere hizmet edebilecek biçimde eğitim sisteminde yenilikler yapmanın, eğitim içeriği ve yöntemlerinin yeniden gözden geçirmenin önemi yadsınamaz (Al-Faliki & Al-Kaddafi, 1990a, s. 107).

Araştırmacının genel olarak bu aşamayı ele almak istemesinin nedeni, lise döneminin araştırmanın gerçekleştirildiği eğitim aşaması olmasının yanında; araştırma sayesinde ortaya konulabilecek temeller, programlar ve tavsiyelerin hayata geçirilebileceği özellikler ve öğeleri taşımasıdır.

Bu aşamanın önemi ve özelliklerinden dolayı, yeterli olmasa da kendimizi bu açıklamayı yapmak zorunda hissettik. Gayemiz ve hedefimiz gerçekleştirdiğimiz çalışmanın, Libya’da yetkililer tarafından bu konuya gereken önem verilme de en önemli eğitim aşamalarından

biri olarak kabul edilen Lise eğitiminin geliştirilmesine hizmet etmesidir. Ayrıca araştırmamızın ortaya koyduğu bazı eksikliklerin giderilebileceğini de ümit etmekteyiz.

3.2.2.1. Lise Eğitimi

Lise, ilk ve ortaöğretimde alınan temel eğitimlerden sonra tüm öğrencilere yönelik zorunlu eğitimin son aşamasıdır. Mezuniyetten sonra öğrencinin okuyacağı üniversitelerin belirlendiği ve ardından meslek seçiminin yapıldığı aşamadır ve bu dönem bireylerin ergenlik dönemlerine denk gelmektedir.

3.2.2.1.1. Lise Eğitiminin Aşamaları

- Gerçekçi bir biçimde günlük yaşam ile yüzleşebilmeleri için öğrencilerin karakterlerini şekillendirmek.
- Çok sayıda entelektüel yeteneğe kavuşturulmaları sayesinde öğrencileri yenilikçi düşünmeye motive etmek.
- Öğrencilerin kabiliyetleri ile yeteneklerini tanımlamak ve geliştirmek.
- Eğitim sürecinin en yüksek seviyesine ulaşabilmeleri için öğrencileri daha üst düzey eğitime hazırlamak.
- Öğrencilere bazı pratik kavramlar öğretmek ve bunları gerçek dünyada toplum yararına uygulayabilecekleri yolları göstermek.
- Öğrencilerin, kendilerine olduğu kadar içinde yaşadıkları topluma yönelik sorumluluk hislerini geliştirmek.
- Öğrencilerin hak ve yükümlülüklerini tanımlamak ve hayatın gerçekleri ile bağlantı kurmalarını sağlamak. Bir taraftan toplumun ihtiyaçları hakkında bilgi sahibi olurken diğer yandan gelişmesine katkı sağlayabilecek bireyler olarak yetiştirmek. Lise öğrencilerinin kendilerini sözlü ve yazılı ifade etme konusunda geliştirilmelerine ilaveten edebiyat ve dil gibi alanlarda da iyi bir eğitim almalarını sağlamak.
- Coğrafyanın temelleri konusunda uzmanlaşmalarını sağlayarak, öğrendiklerini hayatın çok farklı alanlarında kullanma ve uygulama yeteneklerini geliştirmek. Bir yandan doğal bilimler alanında bilgi sahibi olmalarını sağlarken, diğer yandan kendilerini saran çevreyle olan ilişkileriyle ilgili bilinçlendirmek. Diğer bireylerle iletişim kurmalarının yolunu açmak. Öğrencilerin diğer millet ve uluslarla iletişim yeteneklerinin

geliştirilmesi ile bilim ve kültürlerini öğrenmelerine yardımcı olabilecek yabancı dil yetenekleri kazandırmak (www.sites.google.com).

Lise eğitimi, eğitim döngüsünün önemli bir parçasıdır ve bu seviyedeki yaş aralığı bir ülkeden diğerine değişiklik gösterse bilse ortalama 12 ile 18 yaş arasına tekabül etmektedir. Bireylerin genel teknik bilgi ve becerilerle donatıldığı aşamadır. Tüm dünyada eğitimin bu aşamasının önemi nedeniyle sürekli gözden geçirilmekte, yenilenmesine çalışılmakta, içerik ve yöntemleri geliştirilerek, içinde bulunduğumuz dönemde sağlanan farklı bilim dallarındaki hızlı ilerlemelerle uyumlu ve insanın gelişim ve ihtiyaçlarını dikkate alır biçimde geleceğe yönelik hedefler doğrultusunda etkili biçimde hizmet vermesine çalışılmaktadır (www.sites.google.com).

Genel olarak bu aşamayı ayrıntılı olarak incelemek istememizin nedeni, araştırma konumuzun bu aşama çevresinde şekillenmesi yanında özelliklerini, programlarının geliştirilmesine katkı verecek öğelerini ve araştırmamızda ele aldığımız tavsiyeleri ortaya koymak. Takip ettiğimiz yol bu seviyenin özelliklerini tanımlamaya yeterli olacaktır. Belirlediğimiz kadarıyla Libya’da konuyla ilgili yetkin otoritelerin görüşleri dikkate alınmamaktadır. Bu yüzden sorunlarla ilgili eksikliklerin üzerinde de durulmuştur.

3.2.2.1.2. Lise Eğitiminin Genel Hedefleri

1. Dünya düşüncesi gelişimini reddeden fanatizm olmadan milli ve İslami kültürel kimliğe vurgu yaparak gelecekte karşı karşıya kalınabilecek güçlüklerle başa çıkabilecek bir kişilik oluşturmak.
2. Öğrenciye kendi kendine öğrenme süreci için gerekli entelektüel ve zihinsel yetenekleri sağlayarak inovasyon ve analiz yeteneğine sahip bir birey olarak yetiştirmek.
3. Öğrencilerde mevcut dini ve ahlaki değerleri sağlamlaştırmanın yanında kendilerini geliştirebilmeleri için sahip oldukları yetenek ve becerileri keşfetmelerini sağlamak.
4. Kapsamlı bir gelişimi sağlamaları için öğrencilerin yükseköğretim ve üniversiteye devam etmelerini temin etmek.
5. Başarılı öğrencileri cesaretlendirmek ve bir alanda becerisi olan öğrencilerin sahip oldukları bu yetenekleri geliştirmeleri için fırsatlar sunmak.
6. Öğrencilere, toplum hizmetinde kullanabilecekleri, içinde bulunduğumuz çağın gerektirdiği insani kavramları benimsetmek.

7. Sorumluluk duygularının geliştirilmesinin yanında, kendi hak ve görevleriyle ilgili bilinç oluşturmak.
8. Sanat zevki aşıl原因arak, yetenek, beceri ve diğer özel kabiliyetlerin geliştirilmesini sağlamak.
9. Toplumun ihtiyaçlarını tespit ederek, kalkınma ve ilerlemesine katkı sağlayacak bir nesil yetiştirmek.

Bu hedeflere ulaşabilmek için, Lise öğrencilerinin aşağıdaki yeteneklere sahip olması gerekir:

1. Sözlü ve yazılı ifade kabiliyetlerinin iyi düzeyde olması ve diğer insanlarla iletişim kurma yeteneğine sahip olmaları.
2. Edebiyat, dil, sosyal bilimler ile özellikle dünyayı ve nasıl geliştirebileceğini anlamasına yardımcı olacak bilim dallarına hâkim olmaları.
3. Hayatın farklı alanlarındaki gereksinimlerde kullanabilecek düzeyde matematiğe hâkim olmaları.
4. Doğa bilimine hâkim olarak bu bilimlerin çevre ile olan bağlantısını kurmaları.
5. Orta düzeyde de olsa farklı kültürlerin kapısını açacak ve öğrenmelerini sağlayacak yabancı dil bilmeleri.
6. Bilgisayar kullanımı ve bilgi teknolojileri alanlarında problemleri analiz etme, tanımlama, bu problemlere yaratıcı ve yenilikçi çözümler getirme yeterliliğine sahip olmaları.

Genel olarak bu hedefler aşağıda verildiği gibi ölçülebilir eğitim çıktılarını yansıtmalıdır:

- Öğrencinin edindiği bilgileri, hayatını ve çevresini geliştirmek, mevcut problemleri çözmek için kullanma becerisi.
- Düşünme metodolojisi ve bilimsel yöntemleri takip etme.
- Kendi kendine öğrenme yöntemleri ve bilgi kaynaklarına ulaşarak bunlardan faydalanma konusunda uzmanlaşma.
- Kararlarını, kanıtlanmış bilgilere uygun olarak verebilme ve nesnelliği dikkate alma yeterliliği.

- Modern teknolojiyi uygun biçimde kullanabilme, bakım ve geliştirme bilinci ve becerisine sahip olma.
- Analiz etme, yorumlama, tahmin etme, ilişki ve bağlantı kurma becerisi (www.angelfire.com).

3.2.3. Yükseköğretim

Coğrafya bilgilerinin daha ayrıntılı hale geldiği ve arttığı üniversite eğitiminin konumu farklıdır. Bu dönemde öğretilen kitapların türüne ve uzmanlık alanlarına göre verilen bilgiler farklılaşır. Gezegenimizin doğal ve beşeri özellikleri, ülkelerin coğrafyalarının en ince ayrıntıları, dünyanın nasıl korunacağı ile ilgili bilgiler verilir. Kültürel, sosyal, ekonomik sorunlar ile bunların nasıl çözüleceğine ilişkin fikirlerine ilaveten bir dizi bilgi, kavram, teori, değer, eğilim ve coğrafya ile ilgili yetkinlikler kazandırılır.

3.2.3.1. Yükseköğretimin Hedefleri

Yükseköğretim, her tür ve seviyede bilimsel uzmanlaşma, maharet kazanma, becerilerin geliştirilmesi; toplumun şu an ortaya çıkan ve gelecekte ortaya çıkması muhtemel farklı ihtiyaçlarının, ülke hedeflerine fayda fayda sağlayacak biçimde giderilebileceği yeteneklerin kazandırılması aşamasıdır (www.mutnbak.mam9.com).

1. Allah'a bağlılık prensipleri geliştirip, öğrencilere İslam kültürü edinme yolları göstererek Allah'a karşı sorumluk bilincin arttırılması ve böylece ülkelere fayda sağlayabilecekleri bilimsel uygulamalara yönelmelerinin yolunun açılması.
2. Ülkelerinin hizmetinde görevlerini layıkıyla yerine getirebilecek bilimsel ve entelektüel birikime sahip vatandaşlar yetiştirerek İslam inancı ile prensipleri ışığında ülkenin kalkınmasını sağlamak.
3. Yetenekli öğrencilere, farklı bilimsel disiplinlerde eğitim alma fırsatı vermek.
4. Dünyadaki gelişmelere, bilim ve icatlara katkıda bulunmalarını ve ilerlemelerin gereksinimlerine uygun olarak bilimsel araştırmalarda etkin bir rol oynamalarını sağlamak.
5. Bilimin İslam anlayışına hizmet etme yollarını araştıran bilimsel üretim ve yazarlık hareketlerini teşvik etmek. Ülkeyi ateist sapmalardan uzak tutarak insanlığı doğruluğa

götüren yolda rehberlik edecek ve uygarlığı inşa edecek liderlik rolüne getirmeyi sağlamak.

6. Yararlı bilimleri ve bilgileri Arapça'ya tercüme ederek, yeni terminolojiyle Arap dilinin zenginliğini arttırmak ve bu yolla bilginin çok sayıda yurttaşla ulaştırılmasını temin etmek.
7. Eğitim sırasında edinilen bilgilerin mezuniyet sonrasında çalışılacak alana transferini sağlamak ve dikkat edilecek hususlarla ilgili eğitim ve “güncelleme” çalışmaları yürütmek.

3.3. Son Yıllarda Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler

Eğitim her zaman gündemde olan bir konudur ve geliştirilmesi hakkında yapılan tartışmalar asla sona ermemiştir. Koşullarının iyileştirilmesi, müfredatının modernleştirilmesi her eğitim bakanının önceliklerinden biri olmuşsa da gerçek reel durum bu konuda özel bir strateji veya net bir vizyonun olmadığını göstermektedir. Bazen, birkaç ay içerisinde hayata geçirilecekmiş gibi bazı iyileştirmelerle ilgili açıklamalar yapılmakta, ancak neticede bir şey değişmemektedir. Aslında eğitim sisteminde standartların olmayışı en büyük sıkıntıdır. Bu konuyla ilgili istatistikler tablolarda gösterilmektedir (Libya Stratejik Politikalar Sistemi, 2016, s. 8).

Temel eğitimin ilk bölümünde tüm akademik yıllardaki öğrenci sayılarını gösteren bu istatistik ülke genelindeki bütün okulların tam bir dönüşümüne şahit olunan Şubat Devrimi'nden sonraki ilk akademik yıl olan 2011-2012 eğitim öğretim döneminde gerçekleştirilmiştir .

Bu istatistik Eğitim Bakanlığı'nın resmi internet adresinden elde ettiğimiz en güncel istatistiktir. İstatistik, Temmuz 2012'de Ulusal Geçici Konsey'e gönderilen resmi bir yazının ekidir. Trablus'ta bulunan Eğitim Bakanlığı aracılığıyla daha güncel bilgilere ulaşma çabalarımıza rağmen, Al-Beydah kentinde Eğitim Bakanlığı'na bağlı doğu bölgelerindeki eğitimin durumuyla ilgili istatistiklere ulaşamamıştır. Bunun anlamı 2013-2014, 2014-2015 ve 2015-2016 yıllarıyla ilgili herhangi bir istatistiğin olmadığıdır (Tablo 1).

Tablo 1

2011-2012 Eğitim- Öğretim Döneminde Temel Eğitim (İlköğretim ve Hazırlık) Sınıflarındaki Öğrenci Sayıları

Cinsiyet	1.SINIF	2.SINIF	3.SINIF	4.SINIF	5.SINIF	6.SINIF	7.SINIF	9.SINIF	TOPLAM
Erkekler	65247	59379	52009	55740	54229	55576	54377	51462	508641
Kızlar	63698	57626	56538	54250	51774	51369	53058	53095	495224
Toplam	128945	117005	114547	109990	106003	106945	107435	104557	1003865

Kaynak: Eğitim Bakanlığı, Tripoli, 2016. (Libya Stratejik Politikalar Sistemi, 2016, s. 8)

Tablo 2

2011-2012 Ortaöğretim öğrencileri

Bölüm	Temel bilimler		Yaşam bilimleri		Mühendislik bilimleri		İktisadi bilimler		Sosyal bilimler		Dil		Toplam
Cinsiyet	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	
Sayı	9687	20726	10901	35230	31213	7785	26955	17749	7591	12311	11220	32255	97567 126056
Toplam	30413		46131		38998		44703		19902		43475		223623

Kaynak: Eğitim Bakanlığı, Tripoli, 2016. (Libya Stratejik Politikalar Sistemi, 2016, s. 9)

Yükseköğrenimle alakalı olarak, Bakanlar Kurulu'na sunulan ve Tablo (3)'de gösterilen üniversite ve öğrenci sayılarıyla ilgili istatistikleri barındıran raporlara bakılabilir. Tablodan da görülebileceği gibi Libya'da, ülkenin farklı bölgelerine yayılmış 12 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerde yaklaşık 198 fakülte ve 1256 bölüm bulunur. Üniversitelere devam eden öğrenci sayısı ise 342795'tir. Öğretim kadrosuna baktığımızda Libya asıllı 9525 profesörün yanında, çoğunlukla diğer Arap ülkelerinden olmak üzere 1727 yabancı Profesör Libya üniversitelerinde görev yapmaktadır. Ayrıca üniversite dışından sayıları 11252 olan geçici öğretim üyesi vardır. Bu durum öğretim üyeleri konusunda büyük bir eksikliğin bulunduğunu ve derslerin verilmesinde sorunlara yol açabileceğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3

Yükseköğretim Sektörü için 2015 Yılı Sayıştay Raporu

Açıklama	Sayı
1 Üniversiteler	12
2 Fakülteler	198
3 Bölümler	1256
4 Öğrenciler	342795
5 Libya Asıllı Daimi Öğretim Görevlileri	9525
6 Yabancı Öğretim Görevlileri	1727
7 Geçici Öğretim Görevlileri	5194
8 Geçici Üyeler Dışında Kalan Öğretim Görevlileri	11252
9 Yardımcı Doçent	4114
10 Üniversite Personeli	18627
11 Lisansüstü Öğretimi İçin Yurtdışına Gönderilen Öğrenciler	5948
12 İç Bölümlerin Kapasitesi	31938

Kaynak: Libya Yükseköğretiminin Mevcut Durumu: Yükseköğretim Sektörü için 2015 Yılı Sayıştay Raporu

Libya Üniversitelerindeki öğrenci sayılarına baktığımızda, Tablo (3)'de gösterildiği gibi önümüzdeki yıllarda öğrenci sayılarının sürekli olarak artacağına yönelik bir tahminde bulunmaktadır. Bu durum, Libya devletinin, üniversite öğrenci sayılarındaki bu artış ile orantılı olarak uygun plan ve stratejiler geliştirmesi gerektiğini göstermektedir. Yeni öğrencilere yeni sınıflar ve kaliteli öğretim malzemeleri sağlanmalı, ayrıca bu kesime hitap edebilecek dersler geliştirilmeli, eğitim sürecine katkıda bulunacak laboratuvarlar hizmete konulmalıdır. Sonuç olarak bu öğrenciler toplumun ilerlemesi ve gelişimi aşamasında yararlı bireyler haline dönüştürülmelidir.

Tablo 4

2000'den 2025'e Kadar Yükseköğretime Devam Eden Öğrenci Sayılarıyla İlgili Tahminler

Yıl	Toplam Sayı
1999-2000	256.370 öğrenci
2004-2005	293.355 öğrenci
2009-2010	330.190 öğrenci
2014-2015	372.010 öğrenci
2019-2020	425.590 öğrenci
2024-2025	502.840 öğrenci

Kaynak: Libya Yükseköğretiminin Mevcut Durumu: Yükseköğretim Sektörü için 2015 Yılı Sayıştay Raporu

Eğitim almak için yurtdışına gönderilen öğrencilerin sayısının gösterildiği Tablo (4), eğitim sürecini ileriye taşımak, ülke dışındaki gelişmiş toplumlar ve uzmanlardan yararlanmak adına gelişmiş bir eğitim süreci adına önemli bir adımdır. Burada savunma

bakanlığının da desteği görülmektedir. Bu anlayışın, Libya hükümeti tarafından, eğitimi geliştirmek adına atılan doğru bir adım olduğu söylenebilir.

Tablo 5

31.12.2015 tarihine kadar yurtdışına gönderilen öğrenci sayısı

Bakanlık	Eğitim Almak İçin Öğrencilerin Gönderildiği Ülke Sayısı	Eğitime Devam Eden Öğrenci Sayısı
Yükseköğretim	54	15665
Savunma Bakanlığı	40	2235
Toplam	94	17900

Kaynak: Libya Yükseköğretiminin Mevcut Durumu: Yükseköğretim Sektörü için 2015 Yılı Sayıştay Raporu

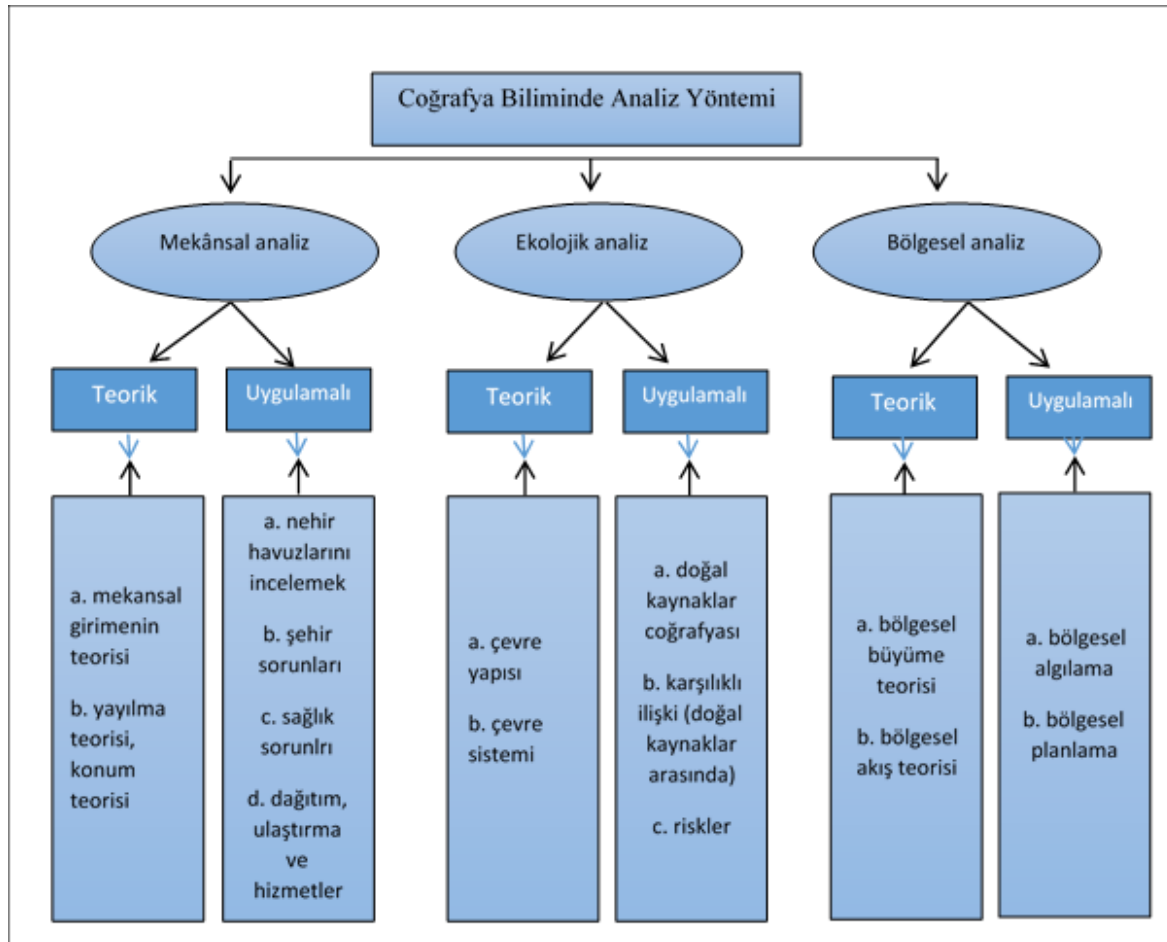
3.4. Eğitim Öğretimde Coğrafyanın Önemi

Coğrafya alanında ortaya çıkan değişimlerin, yalnızca olayların tanımlamasında kendini gösterdiğini söylemek yüzeysel bir tanımlama olacaktır. Bu değişimler anlama, yorumlama, analiz, ölçme, ilişkilendirme ve modern teoriler ile bilimin kullanılmasına dayanmaktadır. Coğrafya diğer bilimlerle uyumlu biçimde bir değişim göstermiş ve günümüzde pek çok bilim dalıyla birleşen, etkileşen ve bu alanlarda yaşanan gelişmelerin avantajlarından yararlanan bir alan haline gelmiştir. Bu durumun nedeni coğrafyanın aşağıda saydığımız sebeplerden ötürü giderek daha da önemli bir bilim dalına dönüşmüş olmasıdır (Al-Farra,1989, s. 15).

- Tıp dışında insanı çevre ile birleştiren, aralarındaki ilişkiyi ve etkileşim yollarını inceleyen tek bilim dalıdır.
- Coğrafya şu anda modern teknolojinin –uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri gibi- adaptasyonuna katkı sağlayarak insanoğlunun çevresindeki olaylarla ilgili vizyonunda devrim niteliğinde değişiklikler yapmakta; gelişme ve ilerleme yolunda öncü rollerden birini üstlenmektedir. Bu durum özellikle gelişmiş ülkelerin coğrafyadan yararlanma ve coğrafyayı kullanma arayışlarıyla küresel bir eğilim haline gelmiştir.
- Komşu ülkelerin doğal zenginlikleri, varlıkları ve onlarla bu alanlardaki ekonomik alışveriş imkânlarını inceler.
- Depremler, volkanlar gibi doğal afetleri ve bunların sebeplerini inceleyerek böylesi tehlikelerden korunma yollarını araştırır.
- Yeryüzünde ya da yerkürenin içinde meydana gelen olayları yorumlamasından dolayı çok önemli bir bilim dalıdır.

- Harita kullanımı gereken çok çeşitli alanlar için öğrencilere bilimsel yeterlilikler kazandırır.
- Öğrencilerde uzamsal zekanın gelişmesini ve kendilerini saran çevreyi daha iyi anlama yeteneğini geliştirir.
- Öğrencilerde bazı yeterlilikler ve yetenekler geliştirilmesi konusunda öğretmenlere yardımcı olur.

Coğrafya, önemi nedeniyle eğitimin tüm aşamalarında ders olarak öğrencilere aktarılır. Bu nedenle coğrafya öğretiminde gösterilen çaba ve harcanan zamanın verimli olabilmesi için hedeflerin açık ve belirgin olarak ortaya konulmuş olması gerekir. Yukarıda belirttiğimiz hususlar nedeniyle hedeflerinin sürekli gelişme gösterdiği, eğitiminin ise öğrencilerin gelişim ve yaş seviyeleri, toplumun değer ve gelenekleri ve devletin genel eğitim hedefleriyle uyum içinde şekillendiği söylenebilir. Şekil (6) Coğrafya biliminin analiz yöntemlerini göstermektedir (Al-Farra,1989, s. 17-20).

Şekil 6. Coğrafyada analiz metodolojisi (Mahmut, 2005, s. 55).

Yukarıda aktardığımız şekilden, coğrafi analiz yöntemlerinin üç bölüme ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki teorik ve uygulamalı bölümlerdir. İkincisi yerlerin incelemesi ve ekolojik analizlerle ilgilidir. Diğeri ise doğa olayları arasındaki karşılıklı ilişkiler ve ekosistemler için teorik ve uygulamalı etkinlikler, teoriler, sistemler ve planlamalardır.

3.5. Coğrafyadaki Çağdaş Gelişmeler

Son yirmi yılda, davranışçılık, görsel örnekleme ve mimari gibi yeni metodolojik ve entelektüel hareketlerin coğrafya içine dâhil edilmesinden sonra coğrafya, enformasyon devrimi ve teknoloji devrimiyle etkileşime girmeye başlamış ve coğrafya bilgi teorisi teknoloji kullanımının ileri yöntemleri ile zenginleşmiştir (İmsilhi, 1994, s. 37).

Coğrafya araştırmalarında nicel yöntemlerin beraberinde ortaya çıkan bu zenginleşme ve ilerlemenin en çarpıcı özellikleri; bilgisayar bilimleri, iletişim, bilgisayar devrimi, uydu aracılığıyla uzaktan bilgi toplama teknikleri ve coğrafi bilgi sistemlerindeki muazzam ilerlemelerden yararlanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Yeni coğrafya yöntemlerinin ortaya çıkışı bilgi alanındaki devrimlere uyumlu olarak ilerler. Rekreasyon coğrafyası, turizm coğrafyası, spor coğrafyası, hizmet coğrafyası, suç coğrafyası, tıbbi coğrafya gibi yeni coğrafya türleri uygulanmaya konmuş; çok kültürlü dünya, küresel zenginlik, uluslararası terörizm gibi yeni kavramlar ortaya çıkmış; sınırlar, egemenlik, devlet vb. gibi bazı coğrafi kavramların algısında değişimler yaşanmaya başlanmıştır (Abbas, 1999, s. 160).

Coğrafya artık sadece çevre ve insan unsurları hakkında farklı bilgilerin bir sentezi değildir. Yalnızca olguların dağılımı ve sınıflandırılması bilimi de değildir. Bunun yerine felsefesi olguların analizine dayanan bilimsel bir sisteme dönüşmüş, insan ve çevre ilişkileri ile karşılıklı etkileşimlerin incelenmesi yeni temel kavramlar, analitik metodolojinin ve aynı zamanda diğer bilim dallarıyla entegrasyonun dâhil edildiği geniş kapsamlı bir bilim haline gelmiştir. Gelişmiş ülkelerin tamamında özellikle de coğrafyanın bu yüzyıl içinde karşı karşıya kalınacak beş temel konudan biri olarak görüldüğü Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eğitim sistemlerinde yeniden ele alınmaya başlanmıştır.

21. yüzyıla girerken coğrafya alanında sadece yeni fikirler, stratejiler ve uygulamalara değil, aynı zamanda modern bilgi nakilleri, yazılım ve bilgisayar grafikleri, küresel konumlandırma sistemleri ve uzaktan algılama sistemleri yoluyla bilimin en üst

seviyelerine çıkarak çevresel, ulusal ve küresel sorunlara hizmet verebilecek yeni coğrafi sistemlere de ihtiyacımız bulunmaktadır” (Muhammed, 2001, s. 58).

Araştırmacılar, aralarında coğrafyanın da yer aldığı sosyal bilim dalları müfredatlarının temel kavram ve genellemelerini geliştirme, eleştirel düşünme ve efektif bir yurttaşlık oluşturma yollarını araştırma, diğer insanların haklarına saygı duyma ve evrensellik kavramını vurgulama ve coğrafya da dâhil olmak üzere sosyal araştırmaların geliştirilmesine yönelik bir eğilim oluşturma gerektiğini, zira geleceğin biçimlendirilmesinde katılımcılık, sorun çözme ve karar verebilme yeteneği, uluslar arası bilgi ağları ve diğer alanlardan gelişmiş modern teknolojilerin avantajlarının alınmasının önemli bir payı olacağını belirtmektedir (Mullins, 1990, s. 21).

Üstte yer verdiklerimiz ışığında, coğrafya ve coğrafya müfredatı eğitimi amaçları doğrultusunda bir kısım yönlendirmeler aşağıda belirtilmiştir:

- Coğrafya alanındaki kazanımların coğrafi olgulardan daha fazlası oldukları algısını oluşturmak için farklı çevre ve yerlerin uzamsal perspektifinin geliştirilmesine çalışmak.
- Bilginin hızlı gelişimine ayak uydurmak ve bilgi birikimlerini arttırabilmek için coğrafi kavramlar ve prensiplere daha fazla özen göstermek.
- Uygulamalı coğrafya da dâhil olmak üzere coğrafya alanındaki en güncel eğilimlere odaklanmak.
- Küresel, bölgesel ve yerel seviyede coğrafi bir ölçekte toplumsal sorunlara özen gösterirken, bu sorunlarla yüzleşme hususunda bireyin, devletin ve uluslararası toplumun rolünü tanımlamak.
- Dünyanın ekonomik, politik ve gelecek çevresel senaryolarına ilgi göstermek.
- Öğrencilerin coğrafya da dâhil olmak üzere gelecek mesleklerine dair farkındalık geliştirmelerine ve yönlendirilmelerine özen göstermek.
- Öğrencilerin dünyanın farklı kültürlerini anlamalarına yardımcı olacak temeller meydana getirecek eğilimler yaratmak.
- Dünyanın farklı bölgelerinde karşılaşılan sorunları anlamak ve böylesi sorunlara çözüm bulmak konusunda deneyimlerden ve bilgilerden yararlanabilecekleri yetenekleri geliştirmek için öğrencileri bilgilendirmek.

- Olguları gözlemleyebilmek, haritaları kullanabilmek, okumak, analiz etmek, modeller, örnekler ile genel teorileri anlayabilmeleri için öğrencilerin yeteneklerini geliştirmek.
- Öğrencilerin, olguları yönlendiren kuralların ve teorilerin formülasyonunda toplanan verileri kullanarak, modeller ve örnekler oluşturma, eleştirel ve analitik düşünebilme yeteneklerini geliştirmek (Nakayama, 1998, s. 21).

3.5.1. Coğrafya Müfredatı Öğretimin Temel Prensipleri

Temel eğitim de dâhil olmak üzere farklı eğitim aşamalarındaki coğrafya öğretiminin temel prensipleri Gold tarafından aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

1. İyi bir coğrafya öğretimi, öğrenciler arasında işbirliği ruhunu teşvik etmelidir.
2. İyi bir coğrafya öğretimi, öğrenme sürecini aktif bir hale getirmeli ve öğrencilere hızlı geri bildirim sağlamalıdır.
3. İyi bir coğrafya öğretimi, öğretim süreci esnasında çalışma kavramına odaklanmalıdır.
4. İyi bir coğrafya öğretimi, öğrencilerin öğrenme yöntemlerini ve yeteneklerini geliştirmesini sağlamalıdır.
5. İyi bir coğrafya öğretimi, öğrencilerin kendi kendini değerlendirme kabiliyetlerini geliştirmelidir.
6. İyi bir coğrafya öğretiminin hedefleri ve kaynakları açık biçimde ortaya konulmalıdır (Mahmut, 1998, s. 30).

Yukarıda bahsedilenler ışığında, araştırmacı öğretim kalitesindeki önemli bir gruba odaklanan Gold'un prensiplerine katılmaktadır. Bu prensiplere uyulması durumunda eğitim sürecinde coğrafya eğitimi daha iyi bir yere gelecek ve daha gelişmiş ve ilerlemiş niteliklere sahip olabilecektir. Eğer coğrafyanın içeriği farklı konulara ve iyi bir öğretim için önemli bir başlangıç noktası olan küresel eğilimlere odaklanırsa daha kaliteli, gelişmiş ve aynı zamanda çağdaş bir düzeye ulaşabilecektir.

Araştırmacı, Gold'un bu açıklamalarının konuya ilişkin doğru saptamalar olduğunu düşünmektedir. Bunun nedeni, araştırmacının da hemfikir olduğu üzere arzulanan hedeflere ulaşılabilmesini sağlamak için uygulanan öğretim yöntemlerinin çeşitli yönleriyle ve kapsamlı olarak verilmesidir. Ayrıca araştırmacı, öğretimin ve öğrencilerin

niteliklerinin daha iyi olması, eğitimin küresel eğilimler ve çağın gereksinimleriyle uyumlu olabilmesi için aşağıda verilen noktaları da eklemektedir (Mahmut, 1998, s. 35).

1. Coğrafya öğretiminin verildiği sınıflarda farklı medya araçları ve vasıtaları kullanılması ve eğitim teknolojilerinden yararlanılması.
2. En iyi öğretim, kendi kendine öğrenmeyi temel alan öğretimdir.
3. İyi öğretim; gözlem, tanımlama, yorumlama, analiz, sonuç çıkarma ve genellemeler yoluyla öğrencinin zihinsel yeteneklerinin geliştirilmesine dayanmalıdır.
4. Öğretmenin, eğitim sürecindeki rolü rehberlik yapmak ve öğrencilere güvenmek olmalıdır.
5. Coğrafya alanında iyi öğretim, haritalar, veriler, tablolar, görüntüler, şekiller, grafik araçları gibi coğrafi ifade araçlarının kullanımına dayanır.
6. İyi öğretim bilgisayar, internet ve coğrafi bilgi sistemlerinin kullanımını gerektirir.

İyi öğretim, özellikle de coğrafya müfredatının içeriği bakımından, geleneksel yöntemlerden farklılaşan, bilgisayar, internet, coğrafi bilgi sistemleri kullanımına odaklanmış çağdaş küresel eğilimleri temel alır. Bu yenilikleri kullanmak, öğrencilerin coğrafi olguları anlama, yorumlama, analiz etme, sebep-sonuç ilişkisi kurmalarına yardımcı olan kavrama yeteneklerini geliştirir ve böylece daha yararlı eğitim çıktılarına ulaşılma fırsatı sağlar.

3.6. Libya'daki Coğrafya Eğitim ve Öğretiminin Tarihi Gelişimi

Eğitim müfredatının 1950'lerden beri pek çok değişiklik geçirdiğini fakat 1980'ler boyunca büyük oranda hâkim yönetimin siyasi kaprislerine maruz bırakıldığını söyleyebiliriz. Kaddafi, müfredatı devrimci fikirlerini ve direktiflerini ele alacak karışık felsefelere göre değiştirmiştir. 2011 şubat devriminden sonra eğitimin çeşitli aşamalarında müfredatın değiştirilmesine yönelik geçiş hükümetinin taleplerine rağmen, müfredat tamamen değiştirilmemiştir. Temel eğitim aşamasının müfredatı değiştirilmiştir. Fakat özellikle öğrencilere verilen bilgilerin açıklanmasında benimsenen yöntemle ilgili bir eleştiri dalgası da oluşmuştur. Üniversite müfredatı ise değişmeden kalmıştır (Eğitim Programları ve Eğitim Araştırmaları Merkezi, 2017-2018).

Libya'da müfredatta yapılan değişikliğin niteliği hakkında yapılan bir görüşmede Eğitim Bakanlığı Bilgi Departmanı Müdürü "New Arab" dergisine ilkökul birinci sınıftan ortaokul

üçüncü sınıfa kadar olan temel eğitim müfredatının, özellikle de tarih, edebiyat ve İslam eğitimi ile ilgili olan kısımlarının devrimden sonra tamamen değiştiğini ifade etmiştir. Açıkladığı üzere müfredatta tarih ile ilgili yanlışlıklar vardır ve Muammer Kaddafi'nin Yeşil Kitap'ından yapılan alıntılarını içermektedir. İtalya sömürgeciliğinden Eylül darbesine kadar olan yıllardan bahsederken, Libya Krallığı döneminden bahsetmemesi ve tarihteki bazı olayları çarpıtmasının yanında kitaplarda Kaddafi'yi öven edebi metinler de yer almıştır (www.alaraby.co.uk).

Coğrafya, son zamanlarda hem kullanılan materyaller hem de modern bilimsel yöntemlerle ele alınması bakımından, araştırma ve bilimsel düşünme yaklaşımı ve yöntemlerinde önemli değişiklikler yaşanmış gelişmiş bilimlerden biri haline gelmiştir. Matematiksel analizler yoluyla istatistiki ve niceliksel yöntemler kullanılmaya başlanmış, içeriğindeki gelişmelerle alanında yeni dalların ortaya çıktığı da ortaya konulmuştur. Coğrafya araştırmalarında izlenmeye başlanan ve coğrafyanın diğer bilimlerle bir araya gelmesini sağlayan bir bilim dalı olması yolunda kendini güçlendiren analiz mantığına dayalı sonuç çıkarma ve bağlantı kurmaya dayanan bilimsel uygulamalar yoluyla çevre konularıyla daha iyi etkileşim kurabilir hale gelmiştir (Mahmoud ve diğerleri, 1996, s. 12).

Soru: Libya'da coğrafya eğitimi müfredatı metodolojik devrime maruz kalmış mıdır? Bu modern eğilimler müfredatı ve okul ve üniversitelerde öğretilen coğrafya konularının içeriğini değiştirmiş midir ?

Bu soruya cevap verebilmek için, şu anda kullanılan mevcut çeşitli coğrafya ders kitaplarına bakılmalı gerekmektedir. Bunun yanında coğrafya derslerinin içeriği ile müfredatından beklenen amaçlara bakılmalı ve olumsuz yönlerinin ele alınması gerekmektedir. Aslına bakılacak olursa, müfredat hala dağlar, platolar, ovalar, vadiler ve iklimin soyut olarak incelendiği kavramsal bir bakış açısıyla sınırlıdır. Böylesi bir yöntemde öğrenci, herhangi bir yetenek veya yaratıcılık yönünü geliştirebileceğini düşünmediğinden bu değişmez konulardan uzak durmaktadır. Böylece öğrenci kendisini saran çevre ile olan sıkı bağını tamamen kaybetmiş olarak mezun olur. Bu dönemlerdeki gözden geçirilmiş kitaplarda bile, öğrencinin her bölgenin özel bölgesel koşulları ve altyapısı ile bağlantılı olarak çevresel sorunlarla başa çıkabilmesini sağlayacak, bilgisayarların kullanıldığı eğitim programları sayesinde çözüme ulaşma ve çevresel konularla ilgili modeller tasarlama eğitimleriyle elde edilebilecek modern teknoloji ve araçlarla pratik bakış açılarının eksik kaldığı görülür.

Haritalarla ilgili eğitim vermek için gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizdeki okullarda laboratuvarların bulunmaması nedeniyle öğrenciler suçlanamaz. Üniversitelerimizin coğrafya bölümlerinin çoğu arazi kullanım haritaları, hava ve iklim haritaları, elektronik işaretleyici ve tarayıcılar, yerel çevre olaylarıyla etkileşime girmelerini sağlayan coğrafi bilgi sistemleri, coğrafi veri ve bilgileri kullanımlarını kolaylaştıran hazır programlar gibi öğrencilerin çok sayıda harita türünü tasarlaması, uygulaması ve kullanabilmesini sağlayan gelişmiş kartografik cihazların bulunduğu laboratuvarlardan yoksundur.

Bu nedenlerle hem okullardan hem de üniversitelerden mezun olanların bilimsel seviyeleri istenen düzeyde olmadığı görülmektedir. Öğrencilerin çoğu coğrafya bölümlerine girdiklerine pişman olmaktadır. Bunun nedeni, coğrafyanın herhangi bir gelişme içermeyen bilgidir ibaret olduğu inancı ve dünya yüzeyinin her yerinde meydana gelen doğal ve çevresel olguların doğrudan aktarıldığı değişmeyen olgularla uğraştıkları hissine kapılmalarıdır.

Coğrafya bölümlerinden mezun olanların ve öğrencilerimizin düşük seviyesinin nedenlerinden biri de uygulamaların, laboratuvarların, bilimsel gezi ve ziyaretlerin ihmal edilmesi ve coğrafya konularının öğrenci çevresi ile bağlantısının yeterince yapılmamasıdır. Bu durum mevcut kaynakların yetersizliğinin bir sonucu da olabilir.

Öğrenci kalitesini arttıracak laboratuvarlara hükümet aracılığıyla kaynak bulmak zor olması durumunda bu sorun yardım kuruluşları, vakıflar ve uluslararası organizasyonlar yoluyla finanse edilerek çözülebilir. Ülkemizde gerekli vizyonu ortaya koymak için gelişmiş ülkelere coğrafyacı ve danışmanların gönderilmesi önemli ve gereklidir. Coğrafi bilgi sistemleri aracılığıyla coğrafya alanında yaşanan son gelişmeler, bizlerden sonra yolun geri kalanını yürüyecek öğrencilerimize bir milli görev olarak benimsetilmesi gereken zorunluluklardan biri haline gelmiştir. Bilime, laboratuvarlara ve uygulamalı çalışmalara yapılan kısıtlamalar gelecekte uygarlık yarışında daha fazla geri kalmışlık ve cehaletle sonuçlanacaktır (www.platform.almanhal.com).

3.7. Okulda Verilen Coğrafya Eğitiminin Eğitimsel Değeri

Coğrafya biliminin önemsenmemesi, teknolojik ilerlemeler ve iletişimdeki gelişmeler sayesinde günümüzde giderek küçülen ve sınırların ortadan kalktığı dünyamızı anlayabilmemizin önünde bir engeldir. Öğrenciler coğrafya biliminde uzmanlaştıklarında,

dünya üzerindeki diğer insanlarla aralarındaki bağları ve ilişkileri, yerleri, kültürleri ve ekonomileri daha iyi anlayabilmektedirler (Ozdi, 2010, s. 120).

Coğrafya alanında çalışılması ve bu alanda çalışanların gerekli olan algı ve yöntemlerle donatılması, özellikle yerel ve küresel coğrafi boyutlarla da çok güçlü ilişkisi olan büyük değişim ve gelişmelere şahit olduğumuz günümüz dünyasında coğrafyayı hayati ve ilginç bir konuma getirmektedir. Coğrafya öğretimi öğrencilerin kendi yaşam çevreleri ile birlikte tüm dünyadaki coğrafya konularını, sel baskınlarını, küresel ısınmayı, ekonomik problemleri anlamalarına ve genel olarak coğrafya bilimini tanımalarına yardımcı olur. Endemik türleri tanımlama ve kontrol altına alma gibi görevlerini gerçekleştirmesi, etkisini farklı bilim alanlarına genişletebilmesi, kültürel, bilimsel ve eğitim alanında etkinliklerde bulunması, çağın gelişmeleriyle uyum sağlama hedefleri doğrultusunda ders kitaplarının fonksiyonel bir görevi vardır (Ozdi, 2010, s. 122).

Son yıllarda çevrede yaşanan değişimler coğrafyanın önemli işlevinin bir başka kanıtıdır. Coğrafya biliminin doğasında öylesine radikal değişimler yaşanmıştır ki, içerik, konular, metodoloji ve hatta analiz ve değerlendirmelerde kullanılan bilimsel ölçü birimleri dahi değişmiştir. Farklı yönleriyle diğer bilim dallarından ödünç aldığı hususlar mevcuttur (el-Fra, 1989, s. 79). Öğretim alanında yalnızca sınıf içi anlatımdan çıkarak gerçeklerle ilişkisi olan coğrafya uygulamalarına ve hayatta karşılaşılan sorunlara çözüm bulma konusunda katılımcı role bürünmesi gibi farklı değişim ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu husus gerçek coğrafyanın sınıf dışında anlaşılabilirliğini söyleyen “Wooldrige” tarafından da vurgulanmaktadır (el-Fra, 1989, s. 80). Tablo (6) coğrafya ve coğrafya bağlantılı kriterleri göstermektedir (Tablo 6).

Tablo 6

Coğrafya Alanları ve Bağlantılı Kriterler

Coğrafya alanı	İlgili standartlar ve sorular
1-Uzamsal Terimlerle Dünya	1.1. Uzamsal bilgileri elde etmek ve iletişim kurmak için haritalar, farklı coğrafi semboller, araçlar, bilgiler ve iletişim teknolojileri nasıl kullanılır? 1.2. Coğrafi bir perspektiften nüfus, yerler ve çevre hakkında düzenli bilgiler elde etmek için zihinsel haritalar nasıl kullanılır? 1.3. Hâlihazırda analizleri gerçekleştirilen nüfus, yerler ve çevrenin uzamsal düzenlemeleri nasıldır?
2- Yerler ve Bölgeler	2.1. Bölgenin doğal ve beşeri özellikleri nelerdir? 2.2. İnsanlar yaşadıkları bölgenin güçlüklerinin üstesinden nasıl geliyorlar? 2.3. Kültür ve deneyimler insanların yerler ve bölgelerle ilgili algılarını nasıl etkiliyor? (Coğrafi Betimlemeler)
3- Fiziki Sistemler	3.1. Kara parçaları veya toprak örneklerinin oluşumlarını kontrol eden doğal süreçler. 3.2. Karasal bölgelerde çevresel sistemlerin uzamsal dağılımının özellikleri.
4- Beşeri Sistemler	4.1. Kültürel mozağin dağılımı ve zorluklarının özellikleri. 4.2. Ekonomik olarak toprağa bağımlılık ve ticaret ağları ile biçimleri (tarım, endüstri, ticaret) 4.3. İnsan yerleşmelerinin süreçleri, biçimleri ve fonksiyonları (kentsel ve kırsal kalkınma, şehirleşme...) 4.4. İşbirliği ve çekişme süreçleri insan kümeleşmeleri ve toprak kontrolünü nasıl etkiler?
5- Çevre ve Toplum	5.1. İnsan aktiviteleri doğal çevrenin değişimine nasıl katkı sağlar? 5.2. Doğal sistemler beşeri sistemleri nasıl etkiler? 5.3. Doğal kaynakların anlamı, kullanımı, dağılımı ve önemindeki değişiklikler.
6. Coğrafyanın Kullanımları	6.1. Uzamsal bir perspektiften geçmişi yorumlama konusunda coğrafya nasıl değerlendirilebilir? (iklim...) 6.2. Uzamsal bir perspektiften gelecek için planlar yapma ve günümüzü yorumlama konularında coğrafya nasıl değerlendirilebilir?

Kaynak: National Geography Standards Index.

Biraz önce verdiğimiz tablo tüm dünyada coğrafya biliminin farklı alanlarını göstermektedir. Haritaların nasıl okunabileceği ve haritalardaki bilgi ve sembollerin nasıl kavranabileceği, coğrafi bilgilerin organizasyonunu gösteren zihinsel haritaların kullanımı, çeşitli yerlerin doğal ve beşeri özellikleri, topraktaki değişiklikler ve farklı biçimlerin dağılımıyla özelliklerinin beşeri sistemleri nasıl etkilediği, farklı çevrelerin insan aktivitelerine ne gibi katkıları olduğu, doğal kaynakların kullanımı ve dağılımını etkileyen önemli değişiklikler, coğrafya biliminin kullanımı ve uzamsal olguların yorumlanmasında nasıl geliştirilebileceği, günümüz perspektifinden geleceğin nasıl planlanabileceği bu konular arasında yer alır.

Coğrafya bilgisi, öğrencilerin dünya ile dünyanın çevresel, ekonomik, politik ve demografik değişkenlerini daha net ve kapsamlı bir bakış açısıyla görmesini sağlar; yerel ve küresel seviyelerde kendisini çevreleyen sorunlar ve konuları anlamasına yardımcı olarak tüm bu konularla ilgili doğru yargılamalar yapabilmesini mümkün kılar. Günümüz

dünyası ve değişkenleriyle ilgili vizyon geliştirmesi ve kendisi ile çevresi arasındaki ilişkileri anlayabilmesinde de coğrafya bilimi yardımcı olur. Yani kısaca coğrafya öğrencinin yakın ve uzak çevresiyle ilgili bir algı geliştirmesini sağlamaktadır.

Ayrıca tüm olguların, uzamsal organizasyonların, bölgesel düzenlerin ve çeşitli doğal ve insan faktörü kaynaklı sorunların, doğa ve insanın birbiriyle olan ilişkisinin farkına varmasını sağlar. İnsanoğlunun yetenekleri ve arzularını keşfetmesine, zaman ve yer kavramları arasında bağlantı kurmasına yardımcı olur. İnsanlar arasında bir farklılığın mevcut olmadığı, daha üst ve daha alt sınıf ırkların bulunmadığının, tüm insanların eşit ve benzer olduğunun, farklılıkların yalnızca çevresel koşullardan veya çevresel öğeler ile bulunulan mekân ve insan ilişkilerinin neticesinde ortaya çıktığının farkına varır (Abbas, 1999, s. 165).

3.8. Coğrafya Öğretiminin Eğitimsel Değeri

Coğrafya öğretiminin eğitimsel değeri, öğrencinin coğrafyayı öğrenmesine yardımcı olan entelektüel ve bilimsel yeteneklerini geliştirmesi ve tanımlama, tahayyül, analiz, yorumlama, gözlem yoluyla yeteneklerinin gelişmesi ve artmasında kendini gösterir.

Al-Dulaimi, coğrafya sayesinde öğrencide geliştirilmesi arzulanan bazı zihinsel yetenekler üzerinde durmaktadır. Bunlardan biri zihinsel yeteneklerin gözlem yoluyla geliştirilmesidir. Gözlem, coğrafya öğretiminde kullanılan önemli yöntemlerden biridir ve bir bilim ve araştırma konusu olarak coğrafyanın doğasıyla da uyumludur. Coğrafya, kapsamlı ve yerel açıdan araştırma ve incelemelerle belirli olayların düzenlendiği ve gözlemlendiği deneysel ve doğal bilimlere yakındır (el-Duleymi, 2007, s. 22).

Coğrafi olguların tanımlanması, gözlemlenmesi, analizi ve yorumlanması yoluyla öğrencinin entelektüel ve zihinsel yeteneklerinin geliştirilmesine odaklanıldığından dolayı coğrafya öğretiminin eğitimsel değerinin önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Coğrafya bilimi, çevresel ve coğrafi olgular ile ilgili doğru ve gerçekçi kararlar alması ve coğrafya içeriği kapsamında yer alan güvenilir bilimsel farkındalıklar yaratması yoluyla karşılaştığı sorunları çözebilmesi için bireyi hazırlar.

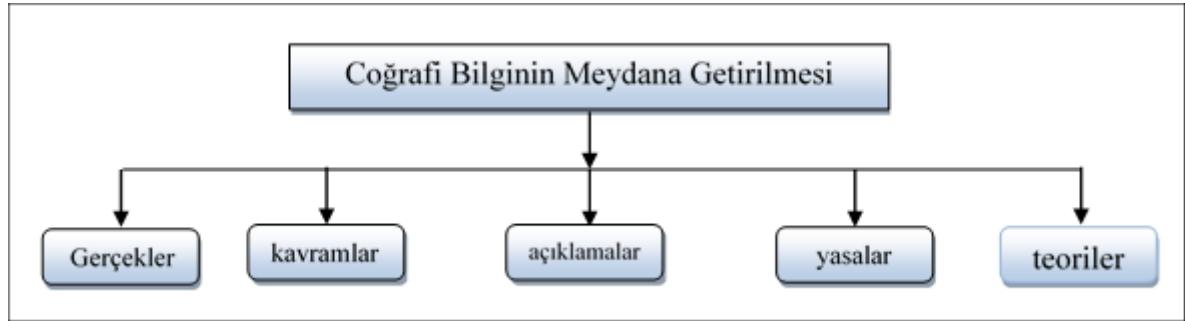
Libya’da coğrafya eskiden olduğu gibi günümüzde de farklı eğitim aşamalarındaki öğrencilerin eğitim sürecinde zorunlu olarak aldıkları ve okulu bitirmek için başarılı olmak zorunda oldukları derslerden biridir. Öğrencinin yerel çevresinde kendisini çevreleyen coğrafi olayların gözlemlenmesi, analiz edilmesi, deneyimlenmesi ve yorumlanmasına

uygun imkânlar mevcut değildir. Bu nedenle coğrafya bilgilerini açıklığa kavuşturmak ve gelecek ile ilgili sorunların önüne geçebilmek amacıyla öğretmenlerin gerekli temel ilkeleri ders öğretimi esnasında uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

3.9. Coğrafya Bilgi Yapısı

Coğrafyada Bilginin Meydana Getirilmesi ve Organizasyonu

Coğrafya bilgi yapısı gerçekler, kavramlar, genellemeler, yasalar ve coğrafya teorilerinden kaynaklanan ve insan faaliyetleriyle ulaşılan sonuçlar ile bileşenlerin bir dizisini içermekte olup bu yapı coğrafyada bilginin meydana getirilmesi ve organizasyonunu göstermektedir.

Şekil 7. Coğrafi bilişsel yapıyı gösterir (Hassuna, 2009, s. 15).

Biraz önceki şekilden, coğrafya bilgi dallarının kaynağını nereden aldığını ortaya koymak mümkündür. Bu dallar aşağıdaki gibidir:

Coğrafi Olgular: Coğrafi olgular belirli objeler, kişiler, olgular veya olaylar hakkında geçerli, doğrulanabilir ve kanıtlanabilir olduklarına inanılan veri ve bilgilerden oluşur.

Coğrafi Kavramlar: Kavramlar, coğrafi bilgi yapısının önemli bileşenleri olduklarından önemlidirler. Kavram, belirli özelliklerindeki ortaklıklar veya benzerliklerden ötürü bir arada gruplanabilen olgular ya da semboller grubu ile ilgili basit bir zihinsel algıdır.

Coğrafi Genellemeler: Bir dizi benzer olgu olarak adlandırılan hükümlerdir ve aşağıdaki gibi çeşitli bölümlere ayrılabilirler:

A. **Betimsel Genellemeler:** Benzer olguların bir grup halinde toplanmasıdır. Örneğin her taraftan sularla çevrili olan tüm kara parçalarının ada olarak adlandırılması gibi.

B. **Nedensel Genellemeler:** Bu genellemeler belirli bir deneyin sonucu olan nedensel ilişkilere dayanır. Örneğin “kutup bölgelerine doğru gidildiğinde sıcaklık düşer” bilgisi gibi.

Kıymetli Değer: Fabrikaların sahipleri çevreyi kirlilikten korumak zorundadırlar gibi etik ve sosyal kriterleri yansıtır.

Premsipler ve Yasaların Teorileri Olarak Düşünölen Genellemeler: İnsanların yaşam biçimlerini değıştirme hususunda teknolojik ilerlemelerin etkisi gibi bazı problemlerle ilgili bilimsel araştırmaların sonucu olan teoriler.

Coğrafi Yasalar: İki ya da daha fazla coğrafi olgu arasındaki ilişkileri açıklayan cümleler ve tabirlerdir.

Coğrafi Teoriler: Coğrafya teorisi en yüksek soyutlama derecesidir. Birbiriyle bağlantılı genellemeler ve kavramlardır. Ekonomik ve siyasi olguların altındaki sistemi açığa çıkaran fikirler grubudur. Coğrafyanın yapısı, coğrafi bilgi yapısını temsil eden dikey ve yatay deneyimler dizisi ile boyutları verilen modellere göre düzenlenmiş konular biçiminde organize edilir (Hassuna, 2009, s. 15-16).

3.10. Coğrafya Öğretiminin Amaçları

Coğrafya doğa, insan, deneysel ve siyasi bilimler ile yakından bağlantılı bir sosyal bilimdir. Önemi ve prestiji dolayısıyla da en önemli sosyal eğitim müfredatlarından birine sahiptir. Coğrafya öğretiminin amaçları şu şekildedir (Abdullah, 1970, s. 62):

- Öğrencilere, coğrafya teorileri, olguları, kavramları, genellemeleri ve yasaları hakkında bilgi aktarmak.
- Harita, çizim, çizelge, tablo yapımı ve coğrafi araştırmaların yazılabilmesi için hava fotoğraflarının, raporların analiz edilebilmesi; görüşmelerin, seminerlerin ve coğrafi araştırma hazırlıklarının değerdendirilebilmesi gibi coğrafi yeteneklerini geliştirmek.
- Bilimsel düşünme metotlarının da dâhil olduğu farklı düşünme yöntemlerini geliştirilmek.
- İnsanın çevre ile olan ilişkisini anlamak ve çevre koruma bilincini geliştirmek.
- Öğrencilerin, içinde yaşadıkları toplumla ve çevreleriyle olan ilişkilerini geliştirmektir. Çevre problemleri ve bu problemlerin üstesinden nasıl gelinebileceğı hakkında öğrencileri bilgilendirmektir.
- Öğrencilerin, toplum ve inançlarıyla ilgili eğilim ve değerdurmak.

- Ülkesinin ya da yer aldığı toplumun maruz kalabileceği siyasi, ekonomik, sosyal ve dini krizleri ve problemleri çözebilmelerine yardımcı olabilmek için öğrencileri psikolojik olarak hazırlamak, bunlarla baş edebilmeleri veya ortaya çıkmalarını ya da yayılmalarını sınırlandırmak üzere yeteneklerini bu yönde geliştirmek.
- Ülkenin değerleri ve zenginlikleri ile bunların nasıl korunacağı konusunda bilgilendirmek.

İyi öğretimin hedefi, düşüncede bağımsız olarak, yaratıcılık ruhu ile kendine güveni geliştirmektir. Bu prensipler ve temellere ulaşılabilmesi için öğretmenlerin bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özelliklerden bazıları şunlardır:

- Toplumun ulaştığı bilgi ve teknoloji seviyesi hakkında öğretmenler bilgi sahibi olmaları gerekir.
- Psikolojik olarak sağlıklı ve dinamik bir karaktere sahip olmaktır. Çünkü öğretmenlik stresli bir meslek olup sağlığın temeli olan sinir sistemi üzerinde büyük baskı meydana getirir. Öğrenciler hayata tutkuyla bağlı olan, bilgiyi seven, bilime sadık, aktif, karakterli öğretmenlere hayranlık duyar ve derslere katılım sağlarlar. Durağan veya pasif bir öğretmen ile etkileşime girmezler (Abdullah, 1970, s. 64).
- Sınıf içindeki sistemi devam ettirebilme ve öğrencileri kontrol edebilme adına organizasyon yeteneği ve hassasiyetine sahip olmaları gerekir.

Okul döneminin başlangıcında öğrencilerle tüm konuları ve kurallar tartışılarak eğitim dönemi boyunca kendilerinden nelerin beklendiği, eğitim hedefleri, çalışma yöntemleri anlatılmalıdır. Bunun nedeni, kuralların belirlenmesi aşamasına katılım sağlayan öğrencilerin yıl boyunca bu kuralları daha fazla benimsemeleridir. Kuşkusuz otoriter kontrol yöntemlerinin uygulanması demokratik yaklaşımlardan daha kolay olsa da ek çabalar ve öğrenci psikolojisi hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Eğitim üniteleri arasındaki geçişin hızı ve bilişsel organizasyonunun takibinde de bilimsel yaklaşımlar sağlanmalıdır (Süleyman, 1977, s. 87).

3.11. Coğrafya Öğretim Yöntemleri

Okul coğrafyası, içeriğindeki çoklu program seviyelerinde coğrafya öğretmenlerinin yüzleştiği bazı sorunlar ortaya koyar. Ders kitapları da dâhil olmak üzere bu programlar sürekli olarak yenilenmektedir. Programlar ayrıca toplumun algıları ve görüşlerini yansıtan

gazete ve dergilerin etkisi altında da kalabilmektedir. Özellikle ihtisaslaşma gerçekleşmemişse bu değişimler ve farklılaşmalar öğretmenin sürekli endişeli ve kafa karışıklığı içinde olmasına neden olur. Akademik coğrafya ile ilgili özellikler açısından bu farklar ve varyasyonlara rağmen, öğrencinin edindiği coğrafya bilgisi zenginleştirici niteliklidir. Coğrafya bilgilerinin kaynağını meydana getiren materyalleri öğretmene sağlayan faktörler coğrafya öğretimi alanındaki çalışmalar temelinde şekillenen seçimler, entegrasyon ve derecelendirmelerdir (Fakih, 2005, s. 85).

Coğrafya Öğretimi: Konunun içeriğine odaklanıldığı aşamadır. Bu aşamada coğrafi bilgiler, isimler ve etiketlerin öğretilmesine odaklanılır. Öğretim yöntem ve teknikleri önemli bir hale gelir (Gözütok, 2006; Senemoğlu, 2007). Bir yandan doğal verilerin gözden geçirilmesine benzer biçimde coğrafi bilgiler özetlenir (Giulio, 1992, s. 168). Diğer yandan öğrencilerin dersin özetini ortaya koyabilecek makalelerden gerekli bilgileri edinmesi ve hafızaya alması coğrafya öğretiminin ezberleme ile bağlantısını ortaya koyar (Lefort, 1994).

Coğrafya Öğretimi ve Amaçların Uygulanması Aşaması: Bu aşama, öğrencinin yerler ve bölgelerle ilgili bilgileri öğrenmesinin gerçekleştiği, analiz ve yeteneklerinin de dâhil olacak şekilde bu alanın anlaşılabilmesi, yeryüzünde meydana gelen büyük problemleri idrak edebilmesi ve ufkunun açılmasına yardımcı olacak şekilde coğrafya öğretiminin hedefleri ve amaçlarını temsil eder (el-Vahabi, s. 23).

Coğrafya Öğretimi ve Yeni Pedagojik Anlayış: Bu aşamada coğrafya öğretimi pek çok durumda uygulamalı özelliklere sahiptir. Bu durum, coğrafyayı hedeflere yönelik uygulamalı bilimsel alanlardan biri yapmaktadır. Lise aşamasında coğrafya öğretiminin amaçları arasında; öğretmenlerin uygulamalarının devamlılığı, yerel çevrede doğrudan gözlemler yoluyla bilgi toplanması; haritalar üzerine çalışma, okuma, anlama, yorumlama, analiz etme, öğrencilerin sınav dönemlerinde gerekli bilgileri edinmesi ve ezber ziyade toplumu anlayabilme ve ona katkı sağlayabilme doğrultusunda içinde yaşadıkları toplum ile uyumlu olma fırsatı sağlaması yer alır (el-Fra, 1989, s. 84).

Coğrafya Öğretimindeki Sorunlar: Coğrafya biliminin önemsenmemesi, teknoloji ve iletişim bilimlerindeki gelişmelerden dolayı gün geçtikçe küçülen ve daralan dünyamızın anlaşılabilmesinin önünde bir engel oluşturur. Hâlbuki öğrencilerin coğrafya alanında uzmanlaşmaları kendileri ile tüm dünyadaki diğer insanlar, yerler, kültürler arasındaki ilişki ve bağları anlamalarını sağlayabilmektedir (Ozdi, 2010, s. 120).

Bu alanda araştırmacının gereksinim duyduğu coğrafya incelemesi ve yaklaşımların öğretilmesidir. Bir dizi mekanizma ve olguyla donatılmış olmaları bu konuları çok önemli ve ilginç bir hale getirmektedir. Hem yerel hem küresel düzeyde coğrafya ile bağlantılı güçlü ilişkileri olan değişimler ve gelişmelere şahit olunmaktadır. Bundan dolayı zaman zaman coğrafya müfredatının gözden geçirilmesi gereklidir.

Pek çok bilim adamı, insanın çevresini tanıma ve etrafı keşfetme ihtiyaı nedeniyle coğrafya öğrenimine duyulan gereksinimin pek çok diğer bilim dalına göre çok daha erken tarihli gelişim gösterdiğine inanır. Coğrafya ğrenimi ihtiyaı, özellikle daha fazla tüketime gereksinim hissedildiği refah dönemlerinde olmak üzere ağlar boyunca değişimlere uğramıştır. Modern coğrafyanın tanımındaki bazı ortak öğeler aşağıdaki şekilde tanımlanabilir:

- 1- Beşeri ve doğal coğrafya olgularının dağılımı ile insan ve doğal evre arasındaki karşılıklı ilişkileri incelemek.
- 2- Doğal, beşeri ve ekonomik olguların uzamsal farklılıklarını incelemek.
- 3- Bireyler ve kurumlar tarafından karar verme süreçleriyle belirlenen kentsel ve kırsal alanlar içindeki toprak kullanımı örneklerindeki değişkenler gibi çeşitli olguların ortaya çıkma süreçlerini incelemek.
- 4- Diğer bilimlerle koordinasyon içinde bilgi edinme ya da iyileştirme yöntem ve yolları arayarak, insan gelişimi için engel oluşturan sorunların çözüm yollarını araştırmak (İbrahim, 1998, s. 19).

Bu bilimsel araştırmanın önemi, gelecek nesillere aktarılabilecek, ğretililebilecek ve uygulanabilecek bilimsel yöntemleri geliştirme ihtiyacından kaynaklanır. Fakat bu alanda yapılan gözlemler, öğrencilerin bu araştırmaları faydalı bulmadıkları ve bilimsel olmayan bir malzeme olarak gördüklerini ortaya çıkarmıştır. Bu durumun temel nedeni ğrenci ya da coğrafya bilimi ile alakalı değildir. Sorunun kaynağı, konu ile ilgili eğitim bilimcilerin ve ğretim yöntemlerinin eksikliğidir. Ele aldığımız araştırma alanı ve coğrafya öğretiminin en önemli metotlarını, deneyimler neticesinde uygun olduğunu düşündüğümüz süreçlerin incelenmesiyle ortaya koyabildiğimiz yöntemlerin uygulamalarını analiz etme konusunda uzman bir eğitimciyi bulmakta zorluklar yaşadık.

Coğrafya ğretim yöntemlerinden bahsetmeden önce, ğretim sürecinin dayandığı temeller ve prensipler gibi çok önemli noktaları açıklığa kavuşturmak zorundayız. Bunlar arasında en önemli bulduğumuz hususlar şu şekildedir:

- 1- Eğitim yalnızca bilgilerin öğrencilere aktarılmasından ibaret olmayıp daha geniş bir anlamı ifade etmektedir ve bunun nedenleri şunlardır:
 - a. Öğrenciye rehberlik eder, bilgiyi kendi başına arama çabalarını en üst düzeye getirir.
 - b. Öğretmen bir bilgi sağlayıcı olmaktan ziyade bir yönlendiricidir.
- 2- Eğitim amaçlarına, zorlama ve baskı yoluyla değil, otomatik olarak araştırma yöntemleri ve araçlarının edinilmesi ile ulaşılır.
- 3- İyi öğretim yöntemleri, öğrencilerin incelemeye değer buldukları konular, başlıklar, problemler ve sorulara araştırmacıları yönlendirerek yeni ufuklar açar (Abdülhamit ve diğerleri, 1985, s. 53).

Eğitimde kullanılan “yöntem” terimi genellikle öğretmenler tarafından öğrencilere bir takım şeyler öğretmek için gerçekleştirilen bir dizi aktivite ve faaliyetleri açıklamak için kullanılır (Senemoğlu, 2007; Şahin, 2010). Bir diğer ifadeyle, öğretmenin bilgi aktarma ve bilgileri açıklama yöntemi ile öğrencilerin bu bilgileri ne kadar hızlı anlayabildikleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Öğrencilerin belirli bir zaman aralığında öğrenebildikleri konuların yüksek bir yüzde yakalamış olması başarılı bir yöntem uygulandığının kanıtıdır ve öğrenci bunu başarı oranı ile gösterir (Osman, 1983, s. 175). Öğrenciler öğretme yöntemlerinden memnun olduklarında, öğretmen de mesleğinde daha başarılı olacaktır.

Öğretmenlerin bilgiyi nakletmek için seçtikleri yöntemi belirleyen çeşitli faktörler vardır. Bunların arasında en önemlileri; dersin amaçlarının belirlenmesi, öğrencilerin bilgi seviyelerinin bilinmesi ve mevcut eğitim araçlarını kullanma konusundaki yeterliliklerdir. Okullardaki eğitim araçlarının eksik olması, belirli yöntemlerin kullanılmasına bir engel teşkil ederken, özellikle yerler bilimi olarak tanımlanabilecek coğrafya dersinde okul araçlarında çeşitlilik sağlanması öğretmenin bilgileri ve coğrafi olguları somut bilimsel yollar ile öğrencilere aktarabilme ihtimalini de arttıracaktır. Kırsal çevrede çok sayıda bitki, meyve ağaçları, ormanlar bulunur. Kentsel çevre ise ulaşım imkânları, sergiler, yapılar, fabrikalar, baskı cihazları, bankalar, yönetim merkezleri gibi imkânlarla sahiptir. Gruplar halinde bilimsel geziler düzenlenebilir veya öğrencilerin kendi başlarına bu yerleri ziyaret etmeleri teşvik edilebilir (Othman, 1983, s. 171-175).

Eğitim yöntemlerinin bazıları coğrafya öğretimine hitap eder. İlk olarak eski yöntemleri hızlıca gözden geçirerek, her bir yöntemin olumlu yönleri ile birlikte, bunların önüne geçebilme amacıyla olumsuz yönlerini de vurgulayacağız.

A. Konferans / Otomasyon Yöntemi

Bu yöntem asıl olarak bilgilerin öğretmen tarafından verilmesi ve açıklanmasına dayanır. Öğrencilerin tek görevi dinlemektir. Öğretmen eğitim sürecinin merkezi veya temel akışını oluşturur.

Yöntemin olumlu yönleri:

- Özellikle eğer anlatılan konu öğrenciler için yeniyse öğretmen öğrencilerin ilgisini uyandırarak dikkatlerini çekebilir.
- Kitaplarda yazılı olmayan ilave bilgilerin verilebilmesini sağlar.
- Ders esnasında kitaplardaki bazı bilgilerin açıklığa kavuşturulması fırsatını sağlar. Kitaplar sıklıkla fikir veya sorunları muğlak bir halde bırakmaktadır. Bu nedenle öğretmen öğrencilere kitapların açıklamadığı boyutları aktarır ve kendi deneyim ve bilgilerine göre alternatif açıklamalar sunabilir.

Yöntemin olumsuz yönleri:

- Bilgi odaklıdır ve öğrencinin kişisel yapısını çok fazla dikkate almamaktadır.
- Çok zaman isteyen bir yöntemdir ve öğrenci öğretmen tarafından verilen bilgilerin çoğunu ders kitabına başvurarak elde edebilir.
- En eski yöntemlerden biridir ve avantajlarına göre kusurları daha fazladır. Bunun yanında ilgi çekici bir yöntemle konuların özetlendiği durumlarda bazen son derece başarılıdır. Öğretmen asıl konular veya fikirleri seçerek aktarabilir (Abdülhamit ve diğerleri, 1985, s. 79). Bu yöntem, Libya’da en yaygın kullanılan yöntemler arasındadır.

B. Soru Sorma Yöntemi

Soru sorma yönteminin amaçları şunlardır (Zidan, 1974, s. 64-81):

- Öğrencilerin bilgisinin test edilmesi. İki amacı vardır. Birincisi: Öğrencilerin bilgi seviyelerinin test edilmesi. İkincisi: Bu bilgileri anlama derecelerinin tespit edilmesi. Çünkü ders konularının hafızada tutulması her zaman öğrencilerin bunları anladığı anlamına gelmemektedir.
- Öğrencilerin yeni öğrendikleri bilgiler ile önceki deneyimleri arasında bağlantı kurmasının, yani derste öğrenilenler ile hayatın, çevrenin ve bunların içerisinde barınan bilgilerin ilişkilendirilmesinin sağlanması.

- Öğrencileri düşünmeye teşvik etmek. Problemlere dair her sorunun özü “neden” sorusunun sorulmasıdır. Modern eğitimde de soru sormanın amacı düşünmeye teşvik etmektir. Soruların sorulma biçimlerinin öğrencilerin zihinsel yeterliklerine uygun olması, sorunun içeriğindeki sözcük ve enformasyon bilgisi önemlidir. İlköğretim döneminde sorulan soruların bir metodoloji fikri yaratması ve fikirleri organize etmeye yöneltmesi beklenir. Fakat lise dönemindeki öğretiminde öğrencilerin mevcut problemlere çözüm üretebilmeleri için hipotezler geliştirmeleri arzulandır.
- Öğrencilerin ilgisinin derse yöneltilmesi. Bazen soruların etkileyici sonuçları olur ve öğrencilerin ilgisini öğretmene yöneltir. Eğer öğretmen bir soru sorar ve bu sorusunu net bir ses tonuyla tekrarlarsa öğrencilerin dikkatini çeker ve dikkatin dağıldığı anlarda tekrar odaklanmalarını sağlar. Öğrenci öğretmen ilişkisi gibi anlatıma konu olan olaylar ve olgular arasındaki ilişkiler de sorular vasıtasıyla sağlanabilir (Zeyden, 1974, s. 64-81).
- Öğrencilerin ders esnasında önemli bilgileri özümsemelerini sağlamak. Dersin başlangıcında öğrencilere yöneltilen sorular basit, daha önceki derste öğrendikleri kabul edilen olgu ve bilgileri hatırlatma hedefli olmalıdır. Dersin sonundaki sorular ise dersi özetlemek amacıyla veya öğrencinin dersi ne miktarda özümseydiğini ölçmek ve değerlendirmek amacıyla yapılır ve bir çeşit tekrar niteliğindedir.
- Bir fikri barındıran önemli bir soru ders kitabının anlatım yöntemleri içerisinde formüle edilemeyebilir. Bu noktada öğretmen devreye girerek kendisine tek bir öğrencinin cevap vermesini istemek yerine tüm öğrencilere yönelik sorular sorup herkesi düşünmeye sevk eder ve cevapla ilgili zihnini çalıştırmasını sağlar. Ardından soruyu tek öğrenciye yönelttiğinde öğretmenin en iyi pedagojik yaklaşımının bu soruyu en iyi cevabı verebileceğini düşündüğü öğrenciye sormasıdır. Bu yöntem öğrencilerin derse dikkatlerini vermek ve katılım göstermeyi alışkanlık haline getirmelerini sağlar. Bir diğer dikkat edilmesi gereken nokta cevap veremeyen öğrencide ısrar edilmemesidir.
- Bir arkadaşının doğru cevap verdiğini duyması öğrencilerin zihninde arkadaşının çalıştığı için sorunun cevabını basit biçimde verebildiği düşüncesinin yerleşmesinde büyük bir etkiye sahiptir ve bu durum öğrenciler arasında rekabet ruhunu harekete geçirerek daha çok çalışmalarını ve derse daha iyi hazırlanmalarını sağlar.

C. Toplu Tartışma Yöntemi

Bu yöntem çok farklı türlere sahip olduğu için bu tezde tamamına değinmemiz çok zordur. Bu nedenle iki çeşidini ya da iki ana yöntemini ele alacağız:

A) Sistematik Toplu Tartışma Yaklaşımı: Bu yöntem sınıfın bir kurum gibi organize edilmesini kapsar ve sınıfın başkanlığını arkadaşları tarafından seçilen bir öğrenci yapar. Öğretmen sınıfın arkasında bir yere oturur ve yapılan çalışmaları gözetim altında tutar. Bu esnada her ne zaman gerekli görürse tartışmalara müdahale edebilir. Çalışmaların ardından öğrenciler, araştırma veya ödev verilen seçilmiş öğrenciye sorular sorarlar. Bu yöntemin amacı öğrencilere nasıl bilgi toplandığını, bilgilerin nasıl anlamlandırıldığını ve daha sonra diğerlerine nasıl aktarıldığını öğretmektir. Amaç tartışmanın kendisi değildir. Amaç bilgi toplama süreci, sunum ve öğrenciler arasında işbirliğidir. Bu yöntem öğrenciler üzerinde etki yaratarak, yaratıcılığı ve ders için hazırlıklar gerçekleştirmelerine katkı verir (Al-Sheikh, 1981, s. 240).

B) Serbest Yöntem Olarak da Adlandırılan İkinci Yöntem: Öğretmen sınıfı ikiye ayırır veya iki takımın öğrencileri öğretmenlerinin kendilerine verdiği bir konuyu tartışır. İlk önce takımlardan biri verilen konunun güçlü yönlerini savunurken ikinci takım buna karşılık verir veya zayıflıklarının üzerinde durur. Öğretmen takımların ortasında oturur ve tartışmalara katılmaz. Bunun yerine tartışmaları çözümleyen ve otorite sağlayan bir hakem gibi hareket eder. Bu yöntemin amacı genel bir demokrasi atmosferi içinde özgür bir tartışma ortamı yaratmaktır. Böylece her bir öğrenci öğretmenin müdahalesi olmaksızın tartışmaya katılabilir. Diğer avantajı da öğrenciler arasında kendilerine özgü sade bilgi aktarımını sağlamasıdır. Öğrencileri çeşitli konularda eğitmek, diğerlerinden öğrenmek, cesaretlendirmek ve topluluk içinde konuşmaya alıştırmak açısından en iyi yöntemdir (el-Şeyh, 1981, s. 241).

Ortak tartışma yöntemi her türlü eğitim durumu için uygun olamayabilir. Fakat özellikle coğrafi, ekonomik, sosyal, felsefi konularda genel bilgileri içeren derslerde çok yararlı olabilmektedir. Bu yöntem, dersle ilgili iyi bir seçim yapılması konusunda öğretmenin etkinliğine çok fazla bağımlıdır. Öğrenilecek ünite ve kaynakların seçimi ile öğrencilerin belgelere yönlendirilmesini içerdiğinden sürekli olarak öğretmeni dinlemekten kaynaklanabilecek sıkılmaları engeller. Grubun, diğer birey ve grupların fikirlerini kabullenmesini sağladığı gibi aynı zamanda kendi fikirlerinin her zaman doğru, diğer bireylerin fikirlerinin her zaman yanlış olduğu algısının doğru olmadığını yerleştirir ve karşılıklı bilgi alışverişini sağlar.

D) Problem Çözme Yöntemi

Bu yöntemin önemi, öğrencileri düşünmeye teşvik etmesinden kaynaklanır. Bir kişi, bir güçlük ya da zorlukla karşılaştığında doğal olarak bu zorluğun üstesinden gelerek sorunu çözmek ister. Öğretmen tarafından öğrencilere sunulan problemde, öğrenciden bir sorunu veya problemi çözmek için düşünmesi, bir çözüm üretmesi istenir. Öğrencinin buradaki rolü, problemin çözümü için öğretmene bir seçenek sunmasıdır. Öğretmenler de bu süreç içerisinde öğrencinin tavır, gerekçe ve sunumları neticesinde eğilimlerini tespit etmeye çalışırlar. Ayrıca öğretmenin bu süreçte rehberlik etme fırsatı da vardır. Bundan dolayı rehberlik, eğitim sürecinin bir parçasını meydana getirir (Abdullah, 2003, s. 245).

Problem, dersin amacı veya aranılan mücevherdir. Örneğin “Neden Arap dünyasında kuraklık yaygındır?” şeklinde bir soru iklimle ilgili bir derste öğrencilere sorulabilir. Veya ekonomi derslerinde öğrencilerden “Neden Arap dünyası endüstriyel olarak geri kalmıştır?” sorusuna çözümler bulmaları istenebilir. Amaç, sebeplerin araştırılmasıdır. Sebebin bulunması bu tür sorunlarda en önemli hedeftir. Çünkü eğer sebep bilinirse problem de ortadan kaldırılabilir, yani sorunu çözmek kişinin kendi elinde olur.

İlk aşama, sebeplerin tanımlanması ve çözümün hipotezleri hakkında temel sorular sormakla başlar. İlkokul seviyesinde öğretmen yalnızca eğitimsel fırsatlar ve tavırlar yaratmakla işe başlar ve daha sonra problem veya soruyu sunarak bir müddet sonra bu sorunun cevaplandırılmasını ister (Abdullah, 2003, s. 246).

Tamamlayıcı aşamada, öğretmenin rolü teşvikle başlar ve dersin amacını belirlemek için çok sayıda soru sorar. Bu aşamada problemi çözmek öğrencilere o kadar çok katkı sağlar ki okuyarak, gezerek ve bazı genel çözümleri geliştirerek çok sayıda bilgi toplama kanalına ulaşırlar.

Üçüncü aşama, öğrencilerin dersin hedefi olan problemin yapısını anlamalarının ışığında sürekli olarak öğretmenin rehberliği altında sorular sorarak nedenler tespit edilir. Öğretmenlerin bir diğer görevi, nedenler ve çözüm yolları için araştırmalar yapan öğrencilere rehberlik etmek ve çözümler ile varsayımların uygunluğunu değerlendirme konusunda aceleci davranmalarını engellemektir. Her bir hipotez ve bilimsel referansın arkasındaki nedenlerin incelenmesini de içerir (Abdullah, 2003, s. 246).

Problem çözme yönteminin avantajları ve dezavantajları, yaşamın doğası ve ekonomik, beşeri ve doğal coğrafya materyalleri ile içerik ve eğitim amaçları bakımından bu yöntem içerisinde vücut bulmuştur. Yaşam, öğretmenin rehberliği altında bilimsel çözümlerin

düşünülmesi ve yönlendirilmesi gereken problemlerle doludur. Bu yöntem, öğrencinin problem çözme yeteneğini ve edindiği bilgileri test etme amacıyla kullanılmamaktadır. Burada önemli olan, öğrencinin gerçekçi bir bilimsel yöntemle problem çözebilmesi ve işbirliğiyle takım ruhu geliştirmesi sayesinde eğitime pozitif katkı yapılan bu süreçte öğrendikleridir.

Bu yönetime yöneltilen eleştiriler de vardır. Bunların arasında ortaya konulan problemlerin tamamının öğrencilerin ve toplumun ihtiyaçları ile bağlantılı olmaması ve zihinsel ve kavramsal kavrayışın kısmi olmasıdır. Fakat öğretme amaçları konusunda eğitim alan öğretmenlerin sınıftaki hâkimiyetini öğrenciye bırakması ve öğrenciye düşünme, daha önce öğrendiği tüm bilgileri birleştirme fırsatı sağlaması nedeniyle en modern öğretme metotlarından biri olarak düşünülen bu yönetime güvenilebilir (Bin Misi, s. 152-157).

Coğrafya öğretimin sonuçları nasıl değerlendirilir? Coğrafyada başarının değerlendirilmesi yetenek ve kabiliyet içeren diğer derslerdeki başarının değerlendirilmesinden çok daha zordur ve sonuçları kendine özgüdür. Coğrafya öğretmeni uygun testi seçme sorunuyla yüzleşirken, bu seçim eğitim süreciyle ilişkili pek çok faktör tarafından yönlendirilir. Değerlendirme süreci ayrıca öğretme yöntemine de bağlıdır. Klasik anlatım yönteminde öğrencinin belirli bir ders ya da bir dersin bir bölümünde öğretilen olguları ve bilgileri hatırlama yeteneğini ölçen yazılı sınavlar uygulanır. Ancak modern yöntemler problem çözmeyi temele alır ve aşağıda olduğu gibi öğrencinin olgular arasındaki nedensel ilişkileri kavrayabilme yeteneğinin ölçülmesi amaçlanır (Bin Misi, s. 59).

- Arjantin'in neden et ve yün ihracatıyla tanınmış bir ülke olduğunu açıklayın.

- Muson yağmurlarının yağdığı yerlerde bazen neden kuraklığa yol açtığını açıklayın.

Öğrencilerin olgular arasındaki nedensel ilişkisine dayanan konularda veya karşılaştırmalarda düşünme, bir sorunu çözebilmek için olguları değerlendirme, bir konuyu, bir fikri tartışabilme gibi yeteneklerini kullanması beklenir. Doğrulama süreci ise yazılı cevaplarda ortaya çıkabilen şeylere karşı notları hesaplamaya yönelik hedefsel bir süreçtir. Bazı modern Anglosakson okullarında, doğru ve yanlış seçme yönteminin benimsenerek daha da ileriye gidildiği görülür. Bu sınav tipinde öğretmen çeşitli alternatifler verir ve öğrencinin yapması gereken her bir cümle için önüne doğru ya da yanlış işaretini yerleştirmesidir. Örneğin “Ankara’da esen rüzgârlar genellikle kurudur” Doğru / Yanlış gibi.

Bu tarz bir seçme yöntemi coğrafyada, özellikle de yer, okyanus ve kent isimlerinin öğrenilmesinde olduğu gibi bazı eğitim hedeflerine ulaşılmasını sağlayabilir. Öğrenciden kendisine verilen metinlerden bazı isimleri silmesi veya uygun ismi seçerek cümle aralarına yazması beklenir: Örneğin “Avrupa ve Afrika Akdeniz / Kızıl Deniz / Kara Deniz / Kuzey Denizi ile ayrılır”. Bu tür bir sınav yöntemi sebep sonuç ilişkisi ve problem çözmeyle temele alan öğretim yöntemleri ile uyumludur (Bin Misi, s. 60-61).

3.12. Libyada’ki Coğrafya Ders Kitaplarının İçeriği

Öğrencilerin zihnini doğru bir biçimde geliştirebilmek adına kapsamlılık, denge ve bilgelik temelinde uygun bir yaklaşım barındıran bir müfredat, öğrenci gelişiminde önemli rol oynar. Bu durumun başlıca nedeni de müfredatın içeriğinde yer verilen prensipler, değerler, bilgiler, kurallar, yeni eğilimler ve fikirlerin öğrencilerin zihninde yer edecek olan düşüncelerin temelini oluşturmamasından ileri gelir.

Bu nedenlerden ve konunun öneminden ötürü müfredat hazırlığı, öğrencilerin zihinlerinin şekillendirilmesi adına en önemli aşamalardan biri olarak görülmektedir. Bu noktada coğrafyaya dair temel kavramların bilinmesi de gereklidir (Şahin, 2003). Bununla birlikte onun etkili olabilmesi için tüm yetkilerin, bilimsel yeterliliklerin ve konuyla ilgili uzmanlıkların bir araya getirilmesine ihtiyaç duyulduğu bir süreç olduğu da unutulmamalıdır. Birey ve toplum açısından müfredatın sahip olduğu bu önem, konuya ilişkin yetkili kişi ve kurumlar tarafından müfredatın sürekli olarak takip edilmesini ve etkin bir rol oynanmasını zorunlu kılmaktadır. Kaliteyi sürekli olarak koruyabilmek ve müfredatta karşılaşılmaması muhtemel eksikliklerin tespit edilerek gerekli görülen durumlarda düzeltilmesi ancak bu şekilde sağlanabilir.

Çalışmamızda, Libya’daki tüm eğitim aşamalarındaki derslerin içeriği, okul müfredatlarının ayrıntıları ve konuları birlikte incelenecektir. İlk olarak ilköğretim aşaması ele alınacak ve müfredatın bir parçası olması nedeniyle bu eğitim aşamasında coğrafya ile bağlantılı konular ve başlıklar ele alınacaktır.

3.12.1. Dördüncü Sınıf Coğrafya Ders Kitabı

Libya’da coğrafya eğitimi, öğrencilere bazı temel coğrafya bilgilerinin verildiği dördüncü sınıfta başlamaktadır. Bu aşamada kullanılan “Coğrafi İncelemeler ve Kavramlar” başlıklı ders kitabı Rasem Al-Baghdadi ve Jumaa Al-Saghir tarafından hazırlanmıştır. Bu kitap, Dr.

Siddiq Al-Aqeel ve Profesör Mahmoud al-Shuhaidi vd. tarafından kontrol edilmiş, fotoğraflar ve şekiller Profesör Nahed Ali, metinler Fawzia Mohammed tarafından hazırlanmış ve 2014-2015 akademik eğitim döneminde Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırmaları Merkezi tarafından desteklenmiştir.

Sözünü ettiğimiz ders kitabı üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde güneşin doğuşu ve batışı, hareketleri, güneş ve ayın faydaları gibi genel doğa olaylarına yer verilmiştir. İkinci bölümde dağlar, tepeler, platolar, ovalar, nehirler, çöller, denizler, adalar, sahiller, boğazlar ve rüzgârlar gibi doğal coğrafya ile bağlantılı bilgiler ve kavramlar anlatılmıştır. Tüm bu kavramlara, öğrencilerin konuları daha iyi kavrayabilmeleri için resimler ve şekiller eşlik etmektedir. Üçüncü bölümde, köy, tarım, tarımsal aletler, tarım ürünleri ve türleri, hayvancılık ve bazı hayvan türleri, kentler, limanlar, hava alanları, köprüler, barajlar, deniz kanalları ve tüneller gibi beşeri coğrafya ile ilgili kavramlar bulunur.

3.12.2. Beşinci Sınıf Coğrafya Ders Kitabı

Öğrencilerin Coğrafi prensipleri öğrendiği bu seviyenin kitabı Profesör Mahmud Alşvihdi, Said Mehmet tarafından yazılmıştır. Kontrolü Dr. Siddiq Al-Aqil ve Mahmud Alşvihdi tarafından tapılmış, kullanılan resimler, haritalar ve şekiller ise Profesör Nahed Ali tarafından hazırlanmıştır. Kitabın tasarım ve editörlüğünü Fawzia Mohammed yapmış olup, 2014-2015 eğitim öğretim yılı için Eğitim Müfredatı ve Araştırmaları Merkezi desteğiyle yayımlanmıştır.

Ders kitabı iki dönemde işlenen sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde güneş sistemi ve güneş sisteminin genel özelliklerinden bahsedilir. İkinci bölümde dünyanın şekli ve boyutları, dünyanın bir küre biçiminde olmasına dair kanıtlar, güneş ve ay tutulması ile ilgili bilgiler verilir. Üçüncü bölüm, Dünya'nın eksenini, günlük ve yıllık hareketleri ve bu hareketlerin sonuçları hakkındadır. Dördüncü bölümde enlem ve boylamlar, bunların önemi ve faydaları ele alınır. Beşinci bölüm, yerleşimlerin ve ülkelerin dünya üzerindeki konumları ve yönleri ile ilgilidir. Altıncı bölüm yeryüzü, yeryüzünün bileşenleri, kara ve suların dağılımı ile ilgili olup birinci dönem konuları bu bölümle birlikte sona erer.

Beşinci sınıf müfredatının ikinci dönemi, haritalarda konumların belirlenmesi ile ilgili olan yedinci bölüm ile başlar. Kitabın son kısmını oluşturan sekizinci bölümde ise haritalardaki semboller ve işaretlerin özellikleri, bunların nasıl kullanılacağı ve coğrafi özelliklerin belirlenmesi aşamasında bu sembollerden nasıl yararlanılabileceği ele alınmaktadır.

Kitapta yer alan konulara, öğrencilerin algılama ve öğrenmelerine yardımcı olması amacıyla güneş sistemi, dünya ve coğrafi olgularla ilgili bazı şekil ve resimler eşlik etmektedir.

3.12.3. Altıncı Sınıf Coğrafya Ders Kitabı

“Doğal Coğrafya Prensipleri” başlığını taşıyan ders kitabı, Prof. Omar Ali ve Prof. Adel Sabah tarafından yazılmıştır. Kontrolü, Sıddık Al-Aqil ve Mahmoud Al-Shuhaidi tarafından, haritalar, şekiller ve fotoğraflar ise Prof. Nahed Ali tarafından hazırlanmıştır. Prof. Fawzia Mohammed editör olarak görev yapmış ve diğer ders kitaplarında olduğu gibi Eğitim Müfredatı ve Araştırmaları Merkezi desteğiyle yayımlanmıştır.

Eğitimin bu aşamasında kullanılmakta olan ders kitabı bazı alt bölümlere sahip dört üniteye ayrılmıştır ve her ünite sonunda işlenen konuların tekrar edilmesi ve pekiştirilmesi amacıyla sorulara yer verilmiştir. İlk ünite, depremler ve volkanlar gibi iç faktörler ile rüzgâr, yağmur, erozyon ve akarsular gibi dış faktörlerin yeryüzü şekillerinin oluşumunu nasıl etkilediği ve kaya oluşumlarının özellikleri hakkındadır. İkinci ünite, iklim coğrafyası ile ilgili olup ilk bölümde hava ve iklim, hava ve iklimin yaşam açısından önemi ve bunlarla ilişkili diğer konularda bilgiler verilir. Ünitinin ikinci bölümünde yerleşimlerin bulundukları enlem ve boylamların, yüksekliklerin, su kaynaklarına uzak ve yakın bulunmalarının, rüzgârın ve deniz akıntılarının iklim üzerindeki etkisi incelenir. Üçüncü ünite de yaşamlarımızda suyun önemi, Arap coğrafyasındaki su kaynakları, yoğunlaşma ve yağışın nasıl oluştuğu, yer altı suyu terimiyle neyin ifade edildiği konularına yer verilmiştir. Dördüncü ünitenin ilk bölümünde kirlilik kavramı, türleri ve nedenleri ele alınır. İkinci bölümde kirlilik nedeniyle ortaya çıkan sorunların nasıl çözülebileceği ve havanın bu konuda oynadığı role değinilmiş, üçüncü bölümde ise Arap coğrafyasındaki kirlilik sorunu ele alınmıştır.

3.12.4. Yedinci Sınıf Coğrafya Ders Kitabı

Yedinci Sınıf Coğrafya kitabı Libya Coğrafyası ile ilgilidir. 2014/2015 dönemi için Dr. Ali Ayyad, Dr. Mohamed Al-Kouha ve Dr. Nahed tarafından kaleme alınmıştır. Dört bölüme ayrılmış olup, bu bölümlerin içerikleri şu şekildedir:

İlk bölümde Libya'nın konumu, stratejik önemi ve özellikleri gibi genel özellikleri hakkında bilgi verilir. Ayrıca doğal coğrafyasının da ele alındığı bu bölümde topografyası,

ovaları, dağları, çölleri ile ilgili bilgiler haricinde iklimi ve Libya ikliminin oluşmasına yol açan iklim bölgeleri ele alınır. Bölüm tekrar soruları ile sona erer.

İkinci bölüm, Libya'nın nüfus yapısı ve özellikleri, nüfus artış hızı, doğum ve ölüm oranları yanında nüfus dağılımı, nüfus dağılımını etkileyen faktörler ve bileşenleri gibi beşeri konularla ilgilidir. Konular tekrar sorularıyla sona erer.

Üçüncü bölüm, ekonomik faaliyetler yani ekonomik coğrafya hakkındadır. İlk olarak tarımsal üretim, türleri ve ülkenin ekonomik gelişimi açısından en önemli tarım ürünlerinin ne olduğu ele alınmış, ardından genel olarak hayvansal üretim ve Libya'nın sahip olduğu deniz ürünleri zenginliğine değinilmiş, son olarak ise petrol, gaz, madenler ve bu ürünlere dayalı endüstrilerden söz edilmiştir.

Dördüncü bölüm, turizm faaliyetleri hakkında olup genel olarak çöl turizmi, deniz ve dağlar, tarihi kentler ve antik kalıntılar gibi Libya'nın en önemli turizm cazibe faktörlerinden bahsedilmiştir. Bunun dışında turizm açısından önemli bir gereklilik olan ulaşım altyapısı da ele alınmış ve Libya'nın kara, deniz ve hava ulaşımı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümün sonundaki değerlendirme sorularının ardından kitap, yazımında yararlanılan kaynakların bir listesi ile sona ermektedir.

3.12.5. Sekizinci Sınıf Coğrafya Ders Kitabı

Öğrencilerin Arap coğrafyasını öğrendiği bu seviyenin kitabı Prof. Jumaa Al-Sagheer tarafından yazılmıştır. Dr. Siddiq Al-Aqil tarafından kontrol edilmiş ve kullanılan resimler, haritalar ve şekiller ise Profesör Nahed Ali tarafından hazırlanmıştır. Kitabın 2014-2015 baskısı tasarımının sahibi ise Hosni Al-Meshabi'dir.

Ders kitabı iki üniteye ayrılmış olup ilk ünite Arap dünyası coğrafyası, ikinci ünite ise gıda sorunuyla ilgilidir. Yedi bölüme sahip olan ilk ünitenin birinci bölümünde coğrafi sınırlar, kültür, din, turizm, stratejik ve ekonomik önemi bakımından Arap coğrafyası ile ilgili genel bilgiler verilmektedir. İkinci bölüm, topografya başlığını taşır. Bu bölümde tepeler, dağlar, ovalar gibi Arap dünyasının topografyasını meydana getiren unsurlara değinilmektedir. İklim başlığına sahip üçüncü bölümde, Arap coğrafyasındaki iklim bölgeleri, sıcaklık, atmosfer basıncı, yağmurlar gibi iklim unsurları incelenir. Dördüncü bölüm bölgedeki doğal bitki örtüsü ve bitki gelişimini etkileyen doğal faktörler hakkındadır. Beşinci bölümde genel nüfus bilgileri verilmekte olup, nüfus dağılımı, nüfus yoğunluğunun yaşandığı yerler gibi konulara değinilmektedir. Altıncı bölüm, Arap

coğrafyasındaki tarımsal ve hayvansal üretim, su kaynakları ile ilgili konular haricinde maden üretimi ve maden zenginliklerini de ele alır. Yedinci bölümde Arap ülkelerindeki ulaşım türleri ve ulaşım altyapısına değinilmektedir.

Genel olarak gıda sorunuyla ilgili olan ikinci ünitenin ilk bölümünün başlığı yiyecek kaynakları ve önemidir. İkinci bölüm, Arap dünyası nüfusu ile gıda kaynakları ilişkisi hakkındadır. Son olarak üçüncü bölümde ise gıda konusundaki uluslararası politikalara yer verilmektedir.

3.12.6. Dokuzuncu Sınıf Coğrafya Ders Kitabı

Ders kitabı “Dünya Coğrafyası” başlığına sahip olup, Prof. Ab-Qasim Mohamed ve Omar Munisir’in tarafından yazılmıştır. Dr. Siddiq Al-Aqil. tarafından kontrol edilmiş, Nahed tarafından haritaları hazırlanmış ve tasarımı Hosni Al-Mushabi tarafından yapılmıştır. 2016 eğitim yılında Eğitim Müfredatı ve Araştırmaları Merkezi’nin desteğiyle yayımlanmıştır.

Bu seviyenin kitabı altı bölümden oluşmaktadır ve her bir bölüm dünyanın bir kıtasına ayrılmıştır. İlk bölüm Afrika kıtası hakkında olup; bu kıtanın konumu, yer şekilleri, iklimi, iklim bölgeleri, nüfusu, doğal kaynakları hakkında bilgiler verildikten sonra öğrencilerin bölüm sonundaki değerlendirme sorularını cevaplandırmaları istenmektedir. İkinci bölümden altıncı bölüme kadar olan kısım sırasıyla Asya, Avrupa, Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Avustralya kıtalarına ayrılmış olup benzer biçimde her bölümde bu kıtaların konumu, yer şekilleri, iklimi, iklim bölgeleri, nüfusu ve doğal kaynakları ile ilgili bilgiler aktarılmaktadır. Yine her bölümün sonunda değerlendirme sorularına yer verilmektedir (www.libyanschoolusa.org).

Şimdiye kadar aktardığımız bilgiler ilköğretimde kullanılan ders kitaplarıyla ilgilidir. Ayrıntılarını verdiğimiz içeriklerde bazı durumlarda değişiklikler yapılabilmekte olup, bu değişiklikler ya bazı belirsiz noktaları açıklığa kavuşturmak adına içeriğe yapılan eklemelerle ya da idarecilerin bu aşama için gereksiz veya yararsız olduğunu düşündükleri bazı başlıkların çıkarılmasıyla gerçekleşmektedir. Bahsi geçen bu konular ve kitaplar incelendikten sonra, ders kitaplarıyla ilgili yaptığımız genel değerlendirme sonucunda, müfredat hazırlama sürecinin dünyanın gelişmiş ülkelerinin ulaşmış olduğu ilerleme ve seviyeden uzakta olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca önceki yıllarda coğrafya, sosyal dersler başlığı altında tarih ile birleştirilmiştir. Bu nedenle müfredat hazırlama sürecinin karar

verme aşamasında, müfredat geliştirme konusunda yetkili kişilerin görevlendirilmesinin yanında bazı değişiklikler yapılmasına da ihtiyaç duyulduğu çok açıktır.

3.13. Temel Eğitim Müfredatı

Müfredat, Libya eğitim merkezi niteliğinden ötürü, Eğitim Müfredat Merkezi'nin faaliyetlerinden biri olarak görülmektedir. Bu nedenle, merkez müfredatını hazırlamakta ve ardından Libya'daki çeşitli eğitim bürolarına dağıtmaktadır. Ardından eğitim büroları da bu çalışma planlarını çeşitli eğitim kurumlarına iletme görevini üstlenmektedir. Eğitim Planı, ilgili Merkez'e konu ile ilgili başvuru yapılmadığı müddetçe, üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan iletildiği haliyle uygulamaya konulmaktadır.

Yaptığımız incelemede, müfredatın özellikle ilköğretim düzeyinde yani birinci sınıftan altıncı sınıfa kadar olan kısmın Arapça ağırlıkta olup birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda haftada sekiz saat eğitiminin verildiği; dört, beş ve altıncı sınıflarda da ders saatinin haftada yedi olduğu görülmüştür. Bunu haftada altı saat ile matematik takip eder. Ders saati bakımından bir sonraki sırayı İslam eğitimi alır. Fen dersleri üçüncü sınıftan itibaren verilmeye başlanır ve ders saati haftada üç veya dört saattir.

Tablo (7)'den görülebileceği gibi temel eğitim aşaması Arapça, matematik, fen ve İslam eğitimi konularına odaklanmış durumdadır. Bu konular, hazırlık aşaması olarak da adlandırılan temel eğitimde öğrencileri bir sonraki aşamaya hazırlamak için verilen temel dersler olarak kabul edilir. Böylece öğrenci farklı bilimsel ve edebi konuları derinlemesine öğrenmeye ve anlamaya hazır gele gelecek, bir sonraki aşamaya geçmekte zorluk çekmeyecektir.

İngilizce dil eğitimi temel eğitimin beşinci sınıfından itibaren haftada dört saat olarak verilmeye başlanmaktadır. Bu durum, bakanlığın Libya'da dil eğitimine verdiği önemin bir işareti olduğu söylenebilir. Bakanlık ayrıca İngilizcenin öğrenciler arasında mümkün olduğunca erken bir dönemde yayılmasını sağlamak amacıyla birinci sınıftan itibaren eğitimini vermeyi planlamaktadır. Öğrencilerin bu dile erken yaştan itibaren aşina olmaları sayesinde, ilerleyen yıllarda zorluk çekmeyecekleri düşünülmektedir.

Aşağıda yer verdiğimiz tablo haftalık ders saati dağılımını göstermektedir.

Tablo 7

2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılında İlköğretim Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Sınıflar İçin Müfredat

No	Sınıf Dersler	Dördüncü	Beşinci	Altıncı	Notlar
1	İslam Eğitimi	4	3	3	Öğrencilerin eğitimin ardından sınava girdiği dersler
2	Gramer, Okuma ve Metinler	4	4	4	
3	Yazma (ifade, heceleme, el yazısı)	3	3	3	
4	İngilizce	3	3	3	
5	Bilgisayar	-	2	2	
6	Matematik	5	5	5	
7	Fen	4	4	4	
8	Tarih	2	2	2	
9	Coğrafya	2	2	2	
10	Milli Eğitim	1	1	1	
11	Sanat Eğitimi	2	1	1	Sınavsız Dersler
12	İlahi, ant ve Ezgi	1	1	1	
13	Beden Eğitimi	2	2	2	
Toplam		30	34	34	

Kaynak: Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırmaları ve Eğitim Müfredatı Merkezi

Ders saatleri bakımında öğrenciler 4 ile 6. Sınıflar arasında günde 6 saat çalışmaktadır. Net ders saati 4.5 saattir. Her ders 45 dakikadan oluşmaktadır ve aralarda 15 dakikalık aralar verilmektedir.

Sınavlarda öğrenciler yalnızca bir önceki tabloda verilen konularla ilgili sınava tabi tutulur. Öğrencilerin bir çeşit eğlence olarak gördükleri ve bazı öğrencilerin yeteneklerinin ortaya çıkartılmasını sağlayan sanat, beden eğitimi, ilahi ve müzik gibi etkinliğe dayalı konularda sınava girmezler.

Tablo 8

2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılında Temel Eğitim Seviyesi (Hazırlık Seviyesi) İçin Müfredat

No	Sınıf Dersler	Yedinci	Sekizinci	Dokuzuncu	Notlar
1	İslam Eğitimi	2	2	2	Öğrencilerin eğitimin ardından sınava girdiği dersler
2	Grammer, okuma and metinler	4	4	4	
3	Yazma (İfade, Heceleme, El Yazısı)	2	2	2	
4	İngilizce	4	4	4	
5	Bilgisayar	2	2	2	
6	Matematik	5	5	5	
7	Fen	6	6	6	
8	Tarih	2	2	2	
9	Coğrafya	2	2	2	
10	Milli Eğitim	1	1	1	Sınavsız dersler
11	Sanat Eğitimi	2	2	2	
12	İlahi ve Müzik	1	1	1	
13	Beden Eğitimi	2	2	2	
Toplam		35	35	35	

Kaynak: Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırmaları ve Eğitim Müfredatı Merkezi

Tablolardan görülebileceği gibi hazırlık ve temel eğitim sınıflarının çalışma planlarında konular bakımından büyük benzerlikler vardır. Ayrıca, coğrafya derslerinin sayısı benzer biçimde haftada 90 dakikadır. Bu diğer konulara ayrılan saatlerle karşılaştırıldığında, konunun faydaları paralelinde yeterli olmayan bir süredir. Öğrenciler açısından bilimsel önemi göz önüne alındığında haftada üç kez olmak üzere başka bir ders daha eklenebilir. Böylece eklenecek yeni bir ders ile öğrencilerin elde edebileceği yararlar, bilgi miktarı artacak, aynı zamanda öğrenci açısından konunun önemli olduğuna dair bir algı oluşacaktır.

3.13.1. Temel Eğitim Aşamasında Derslerin Dağılımı

Dördüncü sınıf müfredatında, coğrafi kavramların yer aldığı ders kitabı için haftada iki saat ayrılmıştır. Birinci dönemin ilk haftası güneşin doğuşu gibi doğal olayların anlatımıyla başlar. Bu konuların daha iyi anlaşılabilmesi için öğretmen tarafından öğrencilere bazı şekil ve resimler de gösterilir. Konuların verilmesinin ardından, işlenen dersin pekiştirilmesi adına öğretmen soruları cevaplandırır. Daha sonra, Körfez başlığını taşıyan son dersin işlendiği on beşinci haftaya kadar takip eden konular ele alınır. Derslerin tamamlanması ile öğretim yılının birinci dönemi gözden geçirme soruları ile sona erer ve ardından bir ara sınav uygulanır.

İkinci dönem, beşeri coğrafi kavramlar ağırlıklıdır. Köy, tarım gibi kavramların öğretilmesiyle başlanan ikinci dönem de on beş haftalık bir süreci kapsar. Dönem sonunda öğrenciler birinci ve ikinci dönemlerde öğrendikleri tüm konulardan sorumlu oldukları bir sınava girerler. Sınav neticesine göre beşinci sınıfa geçebilirler veya aynı sınıfı tekrar etmek zorunda kalırlar. Ayrıca, sınavda başarısız olan öğrencilerin sınıfı geçebilmelerini sağlayacak ikinci bir fırsat olarak, ikinci oturum olarak adlandırılan sınav tekrarı da mevcuttur.

Beşinci sınıfta da müfredat her biri on beş hafta süren ve aralarında on beş günlük bir tatil süresi bulunan iki döneme ayrılmıştır. Ders kitabı “Coğrafya Prensipleri” başlığını taşır. Daha önce de belirttiğimiz gibi on beş haftalık bir döneme göre düzenlenmiş olan müfredatta coğrafya dersleri haftada iki saatlik bir yer kaplamaktadır. İlk hafta, güneş sistemi ve bileşenleri ele alınır. Öğretmenler ders kitabında yer alan bilgiler haricinde, anlatımlarına açıklık getirmek ve öğrencinin öğrenme düzeyini arttırmak ve/veya kolaylaştırmak amacıyla çeşitli görseller ve tablolardan yararlanırlar. Her dersin sonunda, işlenen konularla ilgili sözlü soruların haricinde ilk dönemin sonunda öğrencilerin bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla bir sınav yapılır.

İkinci dönemin başlamasıyla birlikte öğretmen coğrafi ağlar konusunu işlemeye başlar. Bu konuya açıklık getirmek amacıyla kürelerden yararlanarak, enlem ve boylamların ne şekilde düzenlendiğiyle ilgili öğrencilere bilgi verir. Dersler, ilk dönemde olduğu gibi ikinci dönemin sonuna kadar da Bakanlık Müfredat Merkezi tarafından gerçekleştirilen plana uygun olarak işlenir. Öğretmen ders kitabında yer verilen bilgileri ele alarak, öğrencileri değerlendirmek adına bir sınav hazırlar. Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu son sınavda başarısız olan öğrencilerin bir sonraki eğitim dönemine devam edebilmeleri adına bir telafi sınavı gerçekleştirilmektedir.

Altıncı sınıf, yine on beşer hafta süren her iki dönemde de yer verilen coğrafya dersine sahiptir ve ders kitabı “Doğal Coğrafya Prensipleri” başlığına sahiptir. İlk hafta, yeryüzündeki kaya oluşumları, dünya yüzeyini biçimlendiren faktörler ele alınır. Diğer konularda da olduğu gibi öğretmen bu dersin içeriğinin anlaşılabilmesini sağlamak adına ders kitabında yer verilen ya da başka kaynaklardan elde edilebilen resimler ve haritalar gibi görsellerden faydalanır. Takip eden haftalarda, müfredattaki plan doğrultusunda derse devam edilir. On beşinci haftanın sonu itibarıyla öğrencilerin bilgi düzeyini ölçmek amacıyla bir değerlendirme sınavı yapılır. İkinci dönem rüzgâr konulu ders ile başlar. Dönem sonuna kadar devam ettirilen ve on beş hafta süren derslerin ardından öğrenciler

sınıfı geçebilmek amacıyla yıl boyunca öğrendikleri konulardan sorumlu oldukları bir sınava girerler.

Yedinci sınıfta kullanılan ders kitabının başlığı “Libya Coğrafyasıdır. Öğretmen ilk olarak Libya’nın coğrafi konumu, bulunduğu bu konumun genel özellikleri ve öneminin yer aldığı doğal coğrafi özelliklerinden bahseder. Libya’nın dünya üzerindeki konumunun öğrencilerin zihninde daha iyi yer edebilmesi adına haritalar ve görsellerden faydalanılır. Libya’nın nüfus yapısının aktarıldığı on beşinci hafta dersinin ardından, Libya hakkında öğretilen bilgilerin gözden geçirildiği bir sınavla ilk dönem sona erer. Ara yıl tatilinin ardından, öğrencilere Libya’nın ekonomik coğrafyası ve tarımsal üretimi konuları öğretilir. Benzer biçimde dersin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak ve verilen bilgileri pekiştirmek adına görsellerden ve haritalardan yararlanılır. İkinci dönem de, ilk dönem olduğu gibi bir genel değerlendirme sınavıyla tamamlanır.

Sekizinci sınıfta, haftada iki saat işlenen coğrafya ders kitabı “Arap Dünyası Coğrafyasıdır. İlk haftada Arap dünyasının konumu ve önemi ile ilgili bilgiler aktarılır, daha sonra bu konumun genel özelliklerinden bahsedilir. Bu dönemin son dersi olan Arap dünyası nüfus yapısının anlatılmasıyla ilk dönem dersleri sona erer. Tatil dönüşü dersler Arap dünyasının ekonomik kaynakları ve tarımsal üretimi konusu ile başlar. Kitapta yer eden konular öğrenci algısını arttırmak ve bilgi düzeyine katkı sağlamak adına çizimler ve şekillerden yararlanılarak verilir. Sene sonunda, sınıfını tamamlayarak bir sonraki eğitim aşamasına geçebilecek düzeyde bilgi edinmiş öğrencilerin tespit edilmesi amacıyla bir final sınavı gerçekleştirilir.

Temel eğitimin son aşaması olan dokuzuncu sınıf ders kitabı “Dünya Coğrafyasıdır. Bu seviyeyi başarıyla tamamlayan öğrenciler ortaöğretim olarak adlandırılan yeni bir eğitim seviyesine devam etmeye hak kazanırlar. Bu yılın ders kitabı bütün olarak dünya ve kıtalar hakkındadır. Öğretmen ilk derse Afrika kıtası ile başlar ve bu kıtanın konumu ve önemi ile ilgili bilgiler aktarır. Derste konuları daha iyi açıklayabilmek amacıyla eğitim araçları ve kıtalardan bahseden bilimsel kasetlerden yararlanır. Dönem sonuna kadar devam ettirilen derslerin ardından ara dönem sınavı uygulanır. Yıl boyunca öğrencilerin bilgiyi daha iyi özümsemesini kolaylaştırmak amacıyla ders kitabı haricinde şekillerden yararlanıldığı görülür. Müfredatta yer eden konuların sene sonuna kadar tamamlanmasının ardından öğrenciler bölge ya da kent düzeyinde gerçekleştirilen genel bir sınava girerler.

3.14. Ortaöğretim Coğrafya Müfredatı

Libya’da lise eğitimi yukarıda belirtildiği gibi çeşitli bölümlere ayrılmıştır. İlk yılın tamamlanmasından sonra sayısal ve sözel olarak iki bölüme ayrılan genel bir lise sistemi vardır. Ayrıca teknik ve meslek liseleri vardır. Tezimizin konusu genel lise hakkında olduğu için, öğretim yılının her bir sömestrindeki müfredatı izlemenin yanında bu aşamadaki coğrafya müfredatı dâhilinde nelerin yer aldığını bilmek de mümkündür. İlk yıl genel bir eğitim verilmektedir. Öğrenci bu yılı tamamladıktan sonra eğitim sayısal ve sözel olarak iki bölüme ayrılır. Sayısal bölümde coğrafya eğitimi verilmez, genel olarak uygulamalı materyaller incelenir. Sözel bölümünün ikinci ve üçüncü yıllarında coğrafya eğitimi yapılır. Bu bağlamda coğrafya müfredatının bölümleri aşağıdaki şekildedir.

3.14.1. Lise Birinci Sınıf

Uygulamalı ve sözel konuların genel bağlamda öğretildiği aşamadır ve öğrenci bu aşamayı geçtikten sonra ya sayısal ya da sözel bölümüne devam eder. Burada bizi ilgilendiren husus, bu yıl içerisinde öğretilen ve 2015 yılının lise birinci sınıfına ait “Genel Coğrafyanın İlkeleri” başlıklı kitabın işlendiği coğrafya müfredatının içeriğidir. Bu kitap Libya Eğitim Bakanlığı tarafından 2015-2016 akademik yılı için onaylanmış, 17 Şubat devriminden sonra kabul edilen yeni Libya müfredatının lise seviyesinin birinci sınıfında okutulmasına karar verilmiştir. Sistematik bir ders kitabıdır ve ne şekilde adlandırılırsa adlandırılırsın, bir ders kitabının ilkelerini taşımaktadır. Dr. Abdullah Omar tarafından yazılmış, Dr. Sadiq al-Aqil ve Dr. Miftah Dakheel tarafından kontrolü yapılarak yayına hazırlanmıştır. Bakanlığın Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırmaları Merkezi’nin gözetimi ve idaresi altında gerekli metodolojik hedeflere ulaşmak için eğitim ve öğretimde öğrenci ve öğretmenler tarafından sıklıkla kullanılan bir eğitim materyalidir. Kitaptaki haritalar Dr. Ali Abu Zayd tarafından hazırlanmış, dil yönünden ise Muhammad al-Turki ve Abu al-Nour Muhammed tarafından incelenmiştir.

Kitabı oluşturan yedi bölümün her birinde alt bölümler yer almaktadır. İlk bölüm, astrofizik ilkeleri hakkındadır. İlk bölümün birinci alt bölümünde evren ve bileşenlerinin üzerinde durulmaktadır ve En ünlü Arap bilim adamları, evren hakkında Kuran’da yer verilen bilgiler, güneş sistemi ve evrendeki gezegenlerin yörüngeleri gibi bazı başlıklar altında konular incelenmektedir. İkinci alt bölüm gezegenlerin kökenleri, biçimleri, boyutları ve hareketleri hakkındadır. Ayrıca dünyadaki jeotermal bölgeler, dünyanın önemi, bileşenleri, içyapısı, yeryüzünün nitelikleri, dünyanın boyutları ve eksenine

değinilir. İkinci alt bölümde enlem ve boylamlar ile dünya yüzeyindeki yerlerin konumlarının belirlenme yöntemleri verilmiştir. Bu konuların genel biçimde ve basit olarak verilmesinin nedeni bazı konuları açıklamak, öğrencinin evren ve içindekileri kısaca ve sade bir yolla anlamasını sağlamaktır.

Kitabın ikinci bölümü, dünya yüzeyini biçimlendiren faktörler hakkındadır ve iki alt bölüme ayrılmıştır. Birinci alt bölümde depremler, volkanlar, bükülmeler ve kırılmalar gibi yeryüzünün yüzeyini biçimlendiren iç etmeler ele alınır. Birinci alt bölüm bu faktörleri ayrıntılı tanımlamaları, dünya yüzeyindeki coğrafi dağılımları ile birlikte ele alırken ikinci alt bölüm dünya yüzeyini biçimlendiren ve aralarında hava dolaşımı, rüzgâr, akan sular ve her türde erozyonun da olduğu dış etmenler ile ilgilidir.

Üçüncü bölüm, iklim özellikleri başlığını taşımaktadır. Birinci alt bölümde iklim ve iklimi etkileyen faktörlerden bahsedilir. İkinci alt bölümde sıcaklık, sıcaklığın ölçümü ve sıcaklık ortalamaları yer alır. Üçüncü alt bölümde rüzgâr, yağmur ve diğer yağış tipleri açıklanarak, her birinin tanımları, tipleri ve ögeleri özet halinde verilir.

Dördüncü bölümde ormanlar, doğal bitki örtüsü ve yabani hayvanlar ele alınır. Dünyadaki doğal bitki çeşitleri, her türlü orman, yabani hayvanlarla türleri ve dağılımlarını etkileyen faktörlerin tamamı bu bölümde yer almaktadır.

Beşinci bölüm, beşeri coğrafya hakkındadır ve bu bölümde insanlar ile nüfus artışına odaklanılmaktadır. Birinci alt bölümde dünya nüfusu, nüfus artışı, nüfus artışını etkileyen faktörler ele alınır ve enflasyon, yiyecek kıtlığı gibi konulara değinilir. İkinci alt bölüm, köyler, kırsal alanlar, kentler ve kentlerin sınıflandırılması gibi insan yerleşimleriyle ilgilidir.

Altıncı bölüm, ekonomik kaynaklar başlığını taşır. Birinci alt bölümünde tarım kaynakları, ormancılık, hayvancılık ve balıkçılık konuları ele alınır. Tarımsal üretimin doğal ve beşeri bileşenleri, dünyanın tarımsal modellerinin ne olduğu, hayvancılık ve balıkçılığı etkileyen faktörler gibi başlıklar bu bölümdedir. İkinci alt bölüm ekonomi, madencilik ve sanayi kaynakları ile ilgilidir. Genel olarak sanayi kaynaklarına yapılan atıflarla, dünyadaki madenciliğin ekonomik önemi ve üretim faktörlerine odaklanılmaktadır.

Yedinci bölüm, Süveyş Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Malta Adası, Arap Körfezi ve Panama Kanalı'nın da dahil olduğu dünyanın önemli stratejik noktaları hakkındadır. Son kısımda kitabın hazırlanmasında kullanılan kaynakların listesi verilir.

Ayrıca, kitapta bahsedilen doğa olayları ve oluşumlarının daha iyi anlaşılabilmesi için yazarlar tarafından üzerinde durulan bazı konularla ilgili 22 harita, coğrafi özelliklerinin bazılarını açıklığa kavuşturmak için de kitapta yer eden veri ve cihazların 24 adet illüstrasyonu içermektedir.

Bu yaklaşıma sahip yazarların genel coğrafyada tanımlayıcı bir çalışma yöntemi izledikleri görülür. Bu yöntem doğa ve insana ait özellikler ve olguların mümkün olduğunca çok üzerinde durulabilmesi için coğrafyanın genel konularının ele alınmasıyla gerçekleştirilmiştir.

Kitabın, lise birinci sınıf öğrencilerine öğretilmesine karar verilen bölümlerinin tamamlanması için çok sayıda Arap ve modern yabancı kaynaklar ile referanslara ve güncel bilgilere dayanılarak yazıldığından bahsedilmesi gerekir. Kitabın ilk üç bölümü birinci yarıyıl, diğer dört bölümü ise ikinci yarıyılta öğretilmektedir.

Bu kitapla ilgili ulaştığımız bazı sonuçlar ve kitabın yazarları tarafından düzeltilebilecek bazı hatalar hakkında aldığımız notlar şu şekildedir: Kullanılan bazı çizimler veya şekiller elle çizilmiştir ve bu şekillerle ilgili bazı açıklamalar net olarak okunamayan bir el yazısıyla yazılmıştır. Elle çizilen bu şekiller, özellikle bu erken dönemdeki çocuklara kullanım amaçlarıyla uygun temel boyutları vermekten uzaktır.

3.14.2. Lise İkinci Sınıf (Sözel Bölüm)

Bu aşamaya, öğrencilerin lise birinci sınıf eğitimini başarıyla tamamlamasının ardından başlanır. İlk yılın sonunda öğrenci ya sayısal ya da sözel bölümünü seçer. Sayısal bölümde uygulamalı bilimsel konular hâkimdir. Sözel bölümde ise öğrencilere çoğunlukla sözel konular öğretilmektedir ve coğrafya da öğrencilere aktarılan bu tür konulardan biridir. “Arap Dünyası Coğrafyası” başlığını taşıyan kitap, bu alanda müfredat yönetimi uzmanları tarafından sözel bölümünün ikinci sınıfı için hazırlanmıştır. Kitapta, Arap dünyasının konumu ve idari sınırlarından bahsedildiği “Arap Dünyası Coğrafyası” başlıklı ilk bölümünde Arap ülkelerinin coğrafyası hakkında bilgiler verilmektedir. Afrika ve Asya’nın bazı bölgelerini kapsadığından dolayı, Arap dünyasının yayıldığı coğrafi konumun önemi, farklı özellikleri, yüzeyin biçimlendiği toprakların nitelikleri üzerinde de durulmaktadır. Arap dünyasının topografyası ile ilgili olan kısımlarda Afrika bölümündeki çöller, dağ zincirleri, en önemli kıyı ovaları ve havzaları üzerinde durulur. Asya bölümüyle

ilgili olarak da platolar, dağ zincirleri ve ovalar ile Arap ülkelerinin yer aldığı toprakların konumu ve özelliklerinden bahsedilir.

İkinci bölüm, ilkim ve çok büyük bir alana yayılmış Arap topraklarındaki iklimi etkileyen faktörler hakkındadır. Yüzey oluşumları, toprak ve suyun dağılımı, atmosfer basınç aralıkları, Arap topraklarındaki hâkim rüzgârların yönü, yağmur yağış dönemleri, Arap dünyasının iklim bölgeleri ile bu bölümde yer verilen konularla ilgili bazı sorulardan oluşmaktadır.

Üçüncü bölüm, Arap dünyasındaki toprak ve doğal bitki örtüsü hakkındadır. Toprağın içeriği, sınıflandırılması, türleri ve toprağı etkileyen doğal ve beşeri faktörler bu bölümde ele alınmıştır. Ayrıca Arap dünyası ve farklı bölümlerindeki ormanlık bölgelere yer verilmiştir. Ilıman ormanlar, çimenler, bataklık bitkileri, yayla bitkilerinin de yer aldığı bu bölümdeki anlatımların sonunda, yer verilen konuların gözden geçirilmesini hedefleyen sorular bulunmaktadır.

Dördüncü bölüm, Arap dünyasındaki sular hakkındadır. Yağmur suları ve yüzey suları, göller, su yolları ve nehirlerden bahsedildikten sonra Arap dünyasındaki en önemli nehirler ve bulundukları yerlerin üzerinde durulmaktadır. Daha sonra, kaynak suları ve kuyular gibi yer altı sularından bahsedilir. Ayrıca genel olarak Arap dünyasındaki su ile bağlantılı sorunlardan söz edilmektedir.

Beşinci bölüm nüfustur. Arap dünyasındaki nüfusun temel bileşenleri, nüfus yapısındaki farklılıklar ve benzerliklerden bahsedilmesiyle başlayan bölüm nüfus dağılımı ve nüfus bölgeleri ile nüfus bağlantılı sorunlardan bahsedilmesiyle devam etmekte, niteliksel, yaşsal ve mesleki nüfus yapısına da yer verilmektedir. Bu bölüm de, diğerlerinde olduğu gibi, aktarılan konuların tekrarlanması hedefini taşıyan sorularla sonlanmaktadır.

Altıncı bölüm, tarım ve tarımın Arap ekonomisine katkısı ile ilgilidir. Tarım kavramı ve özellikleri, tarımın tarihi, Arap dünyasında tarımın bileşenleri, tarımsal ürünleri etkileyen doğal ve beşeri faktörler ile Arap dünyasında tarımsal üretimin karşı karşıya kaldığı sorunlardan söz edilmektedir.

Yedinci bölüm, Arap dünyasındaki önemli tarım mahsulleri ile ilgili olduğundan ve konuyla ilgili çeşitli alt kısımlara ayrıldığından altıncı bölümün tamamlayıcısı niteliğindedir. İlk alt bölümde buğday, mısır ve pirinç gibi tahıllar ve bunların üretim alanlarından bahsedilir. İkinci alt bölümde pamuk, tütün, şeker kamışı, şeker pancarı, incir gibi ürünlerden, üçüncü alt bölümde ise meyve, sebze, meyve ağaçları, hurma, üzüm,

narenciye, turunçgillerden bahsedildikten sonra yine bölüm içerisindeki konuların tekrarı amaçlı sorulara yer verilir.

Sekizinci bölüm, Arap dünyasındaki hayvan varlığı, yetiştirilme nedenleri ve hayvan ürünleri kalitesini etkileyen faktörler hakkındadır. Koyun, keçi, sığırın yanında balıklar ve Arap kıyılarındaki en önemli balıkçılık alanları hakkında bilgi verilmektedir. Balıkçılık bölümünde, sünger, incir ve mercan gibi bu dalın en önemli ürünlerinden söz edildikten sonra bölümdeki konuların yeniden üzerinden geçilebilmesi için bölüm hakkındaki sorulara yer verilmiştir.

Dokuzuncu bölüm fosfat, demir, manganez, bakır, çinko gibi maden ürünleri ve zenginliği ile maden alanlarından bahsedildikten sonra bölümle ilgili sorularla bitmektedir.

Onuncu bölümde, Arap bölgesinde ekonominin omurgasını meydana getiren petrolle başlayarak genel olarak enerji kaynakları, bu kaynakların önemi, rezerv ve üretime değinilmekte ve en önemli havzalar üzerinde durulmuştur. Arap dünyasında doğalgaz ve rezervleri ile üretimi de bu bölümde ele alınmıştır. Ayrıca Arap ülkelerinde kullanılan alternatif enerji kaynaklarından da söz edilmiştir.

On birinci bölümde ham madde, itici güçler ve insan kaynakları gibi Arap dünyasının potansiyeline ek olarak sanayi, sanayi bileşenleri ve türleri ele alınmıştır. Aynı zamanda sanayinin önemi, Arap dünyasında sanayinin yüz yüze kaldığı sorunlar ve bu sorunların üstesinden gelme yollarına değinilmektedir. Bölüm sonunda, verilen bilgilerin gözden geçirilmesi amacıyla sorular bulunmaktadır.

On ikinci bölüm, Arap dünyasında ulaştırma ve haberleşme konusuna ayrılmış ve kara taşımacılığı, deniz taşımacılığı ve hava taşımacılığının aralarında olduğu ulaştırma türlerinden söz edilmiş, bölüm hakkındaki sorularla sona ermiştir.

Kitapta ayrıca, içeriğinde yer verilen konuların açıklamasında kullanılan 37 harita, 10 tablo ve bazı konularla ilgili resimler yer almaktadır. Kitap 325 sayfadan oluşmaktadır. Bu özelliği ile öğrencilerin kapasitesini aşan çok miktarda bilgiyi içerdiği söylenebilir.

3.14.3. Lise Üçüncü Sınıf (Sözel Bölüm)

Bu seviyede okutulan kitap Dr. Hassan Al-Jadidi ve Mohammed Amqili tarafından yazılmıştır. Coğrafya alanında bilimsel deneyime sahip olan ve Trablus Üniversitesi coğrafya bölüm başkanlığını yürüten Dr. Siddiq Al-Aqeel ve Dr. Mohammed Al-Saadi

tarafından kontrol edilmiştir. “İnsan ve Çevre” başlığını taşıyan kitap 2014-2015 öğretim dönemi için basılmış ve asıl olarak çevre konuları ile çevre sorunları hakkındaki araştırmalara değinmektedir. Çevre üzerinde insan etkisi ve çevre kirliliğinin artmasında insanın rolü açıklanmaktadır. Her biri çevre ve insan hakkında başlıklara sahip beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, çevre kavramı, çevrenin önemi ve hem canlı hem de canlı olmayan bileşenler hakkındadır. Bölümün sonunda, konuların gözden geçirilmesini amaçlayan sorular yer almaktadır.

İkinci bölüm, çevre türleri ve özellikleri ile ilgilidir. Bu bölümde çevre, su, toprak, orman, çayırliklar, çöller olmak üzere doğal çevre ile sosyal çevreye ayrılmıştır. Bu bölümde doğal çevre ve sosyal çevre arasındaki ilişki üzerinde durulmuş, ikisi arasındaki denge kavramı açıklanmıştır. Doğal çevrenin dengesini oluşturma yolları, insan faaliyetlerinden kaynaklı olarak dengenin nasıl bozulduğu ve bu dengenin yeniden nasıl kurulabileceği üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde de, verilen bilgilerin tekrarı amacıyla eklenmiş sorular bulunmaktadır.

Üçüncü bölüm, nüfusun yoğunlaştığı merkezler ve sorunları ile bölgeler ve sorunları hakkında bilgileri içermektedir. Nüfus patlamasının neden olduğu doğal kaynakların tükenmesi sorunu, köyler ve köylerdeki sorunlar, kent ve kent sorunlarıyla ilgili kısımların ardından bölüm tekrar sorularla sona ermektedir.

Dördüncü bölümde çevre kirliliği üzerinde durulmuş ve kirlilik çeşitlerinden hava kirliliğine, nedenlerine ve korunma yollarına değinilmiştir. Ayrıca tatlı su, deniz ve okyanus kirliliğine yer verilen su kirliliği ile ilgili bilgiler mevcuttur. Daha sonra toprak kirliliği, nedenleri, gıda kirliliği ile toprak ve gıdaların kirlilikten nasıl korunabileceği bilgileri verilmiştir. Ayrıca gürültü kirliliği ve nasıl azaltılacağı da yine bu bölümde alınmıştır. Bölüm sonunda bir kez daha konuların gözden geçirilmesini amaçlayan sorular bulunmaktadır.

Beşinci bölümde doğal çevrenin korunması konusuna odaklanılmıştır. Bu koruma, otlak alanları, yabani hayvanlar ve kuşların korunmasının yanında insan medeniyetinin geleceği ile sosyal çevrenin korunmasıyla bağlantılıdır. Bölümde bahsedilen konuların tekrarı adına sorular bölüm sonuna eklenmiştir.

Yaklaşık 215 sayfadan oluşan kitap verileri açıklamak için kullanılan 16 şekil içermektedir ve aktarılan bilgiler yaklaşık 20 farklı kaynaktan alınmıştır.

Libya okullarında lise coğrafya müfredatı bu şekildedir. Eğitim Bakanlığı, Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırmaları Merkezi'nin gözetimi altında lise eğitimi için, bölümlere ayrılmış konuların olduğu genel çalışma planları düzenlenmiştir. Bu bağlamda, coğrafya dersleri lisenin birinci sınıfı için haftada iki ders iken, ikinci sınıfta haftada üç derstir. Benzer biçimde üçüncü sınıfta da coğrafya ders sayısı haftada üçtür (2017-2018 eğitim-öğretim yılı için Eğitim Bakanlığı, Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırmaları Merkezi, Temel ve Orta Öğretim Eğitim Planı).

3.15. Müfredat ve Derslerin Bölünmesi

Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırmaları merkezi, ders programlarındaki konuları, akademik hafta boyunca belirli bir zaman çizelgesine göre bölümlere ayırmıştır. Amaç, bu merkez tarafından belirlenen öğretim hedeflerine ulaşabilmesine katkı sağlayacak biçimde müfredat konularının mevcut zaman çizelgesinde yer almasıdır. Merkez, öğretmenin bu bölümlemeyi yardımcı bir araç olarak kullanması ve planlamasını bu doğrultuda yapmasını sağlamayı; aynı zamanda eğitim süreci ve içeriği arasındaki işbirliği ve etkileşimin geliştirilmesi konusunda öğretmene yardımcı olmayı planlamıştır.

Eğitim sürecinin ileri aşamalarında coğrafyanın öğretilmesine de karar vermiştir. Bu amaçla coğrafya eğitimi ilkokul dördüncü sınıftan başlamakta ve lise üçüncü sınıfın sonuna kadar devam etmektedir. Dördüncü sınıftan lise birinci sınıfa kadar haftada iki ders yapılırken, lise ikinci ve üçüncü sınıflarda ders sayısı haftada üçe çıkmaktadır. Bu plan asıl olarak eğitimin ilk aşamalarında öğrencilerin yeteneklerini arttırarak, merak ve keşfetme duygularını uyandırmayı, deneyimler sunarak bilimsel kavramları öğrenmelerinin yolunu açmayı hedeflemektedir. Bunun yanında araştırma ve kişisel karar verme kabiliyetlerini geliştirmelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

3.15.1. Lise Birinci Sınıf Müfredat Bölümleri

Müfredat, öğrencilerin yeteneklerini geliştirmek, bazı coğrafi kavramları derinleştirmek ve onlara coğrafya becerileri kazandırmayı amaçlamaktır. Bunun yanında öğrencileri eğitmek ve dünyamız ve diğer gezegenlerle alakalı bilgi sahibi olmalarını sağlamayı hedeflemektedir. Ders kitabı, Dr. Abdullah Salem Omer tarafından yazılmış ve genel coğrafya olarak adlandırılmıştır. Haftalık olarak coğrafya dersleri için iki bölüm ayrılmış, müfredat daha sonra iki sömestre bölünmüştür. Birinci dönem 15 haftadan oluşur ve 30

coğrafya dersini içerir. İkinci dönemde ise 28 dersin verilmesi planlanmıştır. Her bir dönemin on beşinci haftasının son iki dersi, konuların genel olarak gözden geçirilmesini içerir.

Müfredatın haftalara bölünmesi, öğrencilerin ilk haftaki iki derste genel kuralları ve önemini öğrenmesiyle başlar. Ayrıca, planlanmış derslerin açıklanma ve uygulanma yöntemleri, ders sırasında yapılacak işlemler anlatılır. Bunun yanında derste verilen bilgilerin açıklanması için öğretmenin kullanacağı materyaller ve bu dönem boyunca öğretmen tarafından anlatılacak konuların uygulama aşamalarını içerir. Örneğin, bu bölümün sonuçlarıyla bağlantılı olan, doğal bitkiler başlığı altındaki dördüncü konuya kadar olan kısım birinci bölüm başlığı altında verilir.

Müfredat, ilk derste öğretmenin evren kavramı ve bileşenleri başlıklı ilk konuyu öğretmesini önermektedir. Burada öğretmen, evreni ve onu oluşturan bileşenleri öğrencilerine açıklayacak, bu konuyla ilgili öğrencileri test edebilmek ve Kuran-ı Kerim'den ayetlere işaret etmek için bazı sorular soracaktır. Öğretmenin dersi açıklarken, bazı gökyüzü fotoğraflarını göstermesinin, öğrencinin ders kitabındaki bu konuyu daha iyi anlamasına yardımcı olacağı ifade edilmektedir.

İkinci bölüm, Nüfus ve İnsan Mimarisi adlı beşinci başlıktaki derslerle başlamaktadır. Bu bölüm öğretmenin gerçekleştirmesi gereken testler ve aylık sınavlar gibi öğrencilerin izlenebileceği bazı test ve sınavları da içerir. Konular iki döneme ayrıldığından, sınavlardan biri birinci dönemin sonunda yapılarak bu dönem boyunca öğrencinin edindiği bilginin miktarının tespitine çalışılır. Bu sınav resmi olarak okulda, kent veya belediyenin sınırları içinde gerçekleştirilir. Öğrenci, Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırma merkezi tarafından belirlenen başarı derecesini elde edemezse bu dönem içinde sınıfta kalmaz. İkinci sömestrin sonunda, final sınavları yapılır ve bu aşamada öğrenci başarılı olursa bir sonraki sınıfa geçer fakat belirlenen başarı derecesini elde edemezse aynı dersi tekrarlar. Bu, dördüncü sınıfa kadar olan dönemler hariç, ülkedeki tüm eğitim aşamalarında uygulanan sistemdir. Öğrenci aldığı notlara göre değerlendirilir, yani bulunduğu seviyeyi geçebilmesi için gerekli puanı alması gereklidir, aksi halde aynı seviyede kalır. Bir sonraki seviyeye geçebilmesinin tek yolu belirlenen notları elde etmesidir.

Tablo 9

Müfredat Merkezine Göre 2017-2018 Döneminin Not Dağılımını

Büyük Son	İkinci tur sınavı	İki yarıyıldaki toplam puan	Toplam sınıf puanlar.	Sınav Sonucu.	Sınıf çalışmasının toplam derecesi	Bölüm Dereceleri		
						Ara sınav.	Günlük aktiviteler	Ortalama uygulama puanları
80	56	80	40	28	12	4	4	4

Kaynak: Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırmaları Merkezi, 2017-2018.

Günlük aktivitelerin dağılımı ise şu şekildedir.

- Öğrenci defteri (1) bir derece.
- Öğrenci alıştırma kitabı (1) bir derece.
- Günlük katılım (2) iki derece.

Sömestr boyunca birden fazla sınav yapılır. Sömestr ortasından önce ve sonra yapılan sınavların ortalamaları alınarak öğrencinin puanı hesaplanır. Öğrencinin en son puanı ise birinci ve ikinci sömestrde aldığı toplam puanlara göre hesaplanır. Ayrıca, öğrencinin iki sömestrin final sınavlarında başarılı olabilmesi için, iki sömestrin sonundaki sınavların toplam puanının %40'ı ve her bir ders notunun %50'sini almış olması gereklidir. Bu, müfredat merkezi tarafından getirilen zorunluluktur (Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırmaları Merkezi, 2017-2018).

3.15.2. Lise İkinci Sınıf Müfredat Bölümleri (Sözel Bölüm)

İkinci sınıfta, coğrafyaya ayrılan derslerin sayısı haftada ikiden üçe çıkartılmıştır. Bu seviyede kullanılan kitap, “Arap Dünyası Coğrafyası” ismini taşımaktadır ve 2013-2014 öğretim döneminde müfredat bölümünün gözetimi altında hazırlanmıştır. İki döneme ayrılmış olan öğretim yılının birinci dönemi on beş haftadır ve son hafta ilk on dört hafta boyunca öğretilen konuların bir kez daha gözden geçirilmesine ayrılmıştır. İlk haftanın müfredatı, Arap dünyasının konumu, yayıldığı alan ve Kuzey Afrika platosu hakkındadır. Bu hafta boyunca öğretmen Arap dünyasının yeri, kapladığı alanı ve özellikleri ile önemi hakkında bilgiler verir. Arazi kavramı açıklanır, platoların genel özellikleri ile jeolojik oluşumlarının üzerinden geçirilir ve Arap dünyasındaki toprakların genel görünimleri anlatılır. Dersler esnasında öğretmenin konuyu daha iyi açıklayabilmesi için yardımcı araçlar yazı tahtası, Arap toprakları hakkında bir film ile bölgedeki platoların resimleridir.

Bu kısım, tarım, tarım bileşenleri ve tarımsal üretimi etkileyen faktörlerin anlatıldığı kitabın altıncı bölümüyle ve bölge seviyesinde ara dönem sınavıyla sona erer. Sorular aynı okuldan gelir, yani konunun öğretmeni sorulardan sorumludur. Bu yüzden, dersler esnasında öğrencinin edindiği bilgilerin kapsamı bilinebilir. İkinci kısım, Arap dünyasındaki tarımsal ürünlerin ve Arap halkının yiyeceklerinin temelini oluşturan buğday, arpa, mısır pirinç gibi tahıllar ile diğer tarım ürünlerinin incelenmesine ayrılmış olan kitabın yedinci bölümüyle başlar.

Dersler, on dördüncü haftada tamamlanır ve son hafta öğrenciler tarafından anlaşılmayan konuların açıklanması ve yeniden gözden geçirilmesine ayrılır. Sene sonunda yapılan sınav, yıl boyunca işlenen tüm konuları içerir. Bu sınav genellikle okul düzeyinde yapılır ve sınavın sonucunda öğrenci bu yılı başarıyla tamamlayarak lise üçüncü sınıfa geçmeye hak kazanır.

İkinci yıl, öğrencinin lise diplomasına başvuru yapabilmesi için bir hazırlık aşamasıdır ve sonraki dönemlerde bilgi ve deneyimlerle donandığında diploma almaya hak kazanır. Müfredat ve yıl boyunca nelerin ele alındığı konusunda daha fazla bilgi için, yıl boyunca notların dağılımı Tablo (10)'de görüldüğü gibi, notlar akademik yıla ayrılır ve öğrencinin bir sonraki yıla geçebilmesi için gerekli olan bazı sınırlar bulunur.

Tablo 10

Müfredat Merkezi'ne Göre 2017-2018 Döneminin Not Dağılımı

Büyük Son	İkinci tur sınavı	İki yarıyıl da ki toplam puan	Toplam sınıf puanları	Sınav Sonucu	Sınıf çalışmasının toplam derecesi	Bölüm Dereceleri		
						Ara sınav	Günlük aktiviteler	Ortalama uygulama puanları
120	84	120	60	42	18	6	6	6

Kaynak: Eğitim Müfredatı ve Eğitim Araştırmaları Merkezi, 2017-2018.

Günlük aktivitelerin dağılımı ise şu şekildedir.

- Öğrenci defteri (2) iki derece .
- Öğrenci alıştırma kitabı (2) iki derece.
- Günlük katılım (2) iki derece.

Öğrencinin başarılı sayılabilmesi için gerekli koşullar, ilk yıldaki başarı koşullarına benzer. Yani iki sömestrin sonunda ve yıl ortasında öğrencinin elde edilen notlar bakımından kriterler bir önceki yıllara aynıdır.

3.15.3. Lise Üçüncü Sınıf Müfredat Bölümleri

Lise üçüncü sınıf, lise eğitiminin sona ererek diplomanın alındığı yıldır. Coğrafyaya haftada üç ders ayrılmıştır. Dr. Hassan Al-Jadidi ve Dr. Amjad Amqili tarafından 2014-2015 öğretim döneminde hazırlanmış ders kitabı “İnsan ve Çevre” başlığını taşımaktadır. Bu kitap, final sınavının yapıldığı kitaptır. Bu sınav, ülke düzeyinde gerçekleştirilen, soruların doğrudan eğitim bakanlığı tarafından hazırlandığı ve sınavın bakanlık tarafından denetlendiği bir sınavdır. Bu nedenle kitap ayrıntılı hazırlanmıştır. Ayrıca soruların belirlenmesi, sınav kağıtlarının düzeltilmesi, düzeltmelerin gözden geçirilmesi, notların izlenmesi ve değerlendirilmesi, sonuçların açıklanması için komiteler vardır.

Lise üçüncü sınıf için müfredat bölümleri, birinci ve ikinci sınıflarda olduğu gibi her bir sömestr için on beş hafta olarak düzenlenmiştir. On beşinci haftada, önceki dersler gözden geçirilir. İlk hafta çevre kavramı ve çevrenin önemi üzerinde durulur. Öğretmen çevre hakkında uygun bir özet hazırlar ve öğrencilerle çevrenin önemini tartışırken verdiği bilgilerin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı haritalar ve görseller kullanır. İkinci hafta süresince, öğretmen hem canlı hem de cansız bileşenleriyle birlikte doğal eko sistemleri açıklar. Ders esnasında ders kitabı yanında anlattığı bilgilerin açıklanabilmesi için görsel kasetler de kullanır. Nüfus ve nüfusla ilgili problemlerin incelendiği üçüncü bölüm ile sona eren bu sömestr ders esnasında öğretilenlerin gözden geçirilmesini amaçlayan bazı sorularla sonlanmaktadır. Ara sınav, okul içinde hazırlanmakta ve ilk sömestr sonunda gerçekleştirilmektedir.

İkinci sömestr döneminde müfredat on beş haftaya bölünmüştür ve son hafta öğrencilerin müfredatı kavrama derecelerini ölçmeye ve değerlendirmeye ayrılmıştır. Öğretmen öğrencilerin anlamadığı konuları netleştirmeye ve ders kitabındaki tüm soruları çözmeye çalışmalıdır.

Tablo 11

Akademik yıl süresince öğrencilerin not dağılımını göstermektedir

Dersin Adı	Ders Sayısı	En Yüksek Puan	En Düşük Puan	Yıllık Performans Puanı %30	Yıl Sonu Final Puanı 70%	Final Sınavını Geçmek için Gereken En Düşük Puan
Coğrafya	3	120	60	36	84	42

Kaynak: Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırmaları ve Eğitim Müfredatı Merkezi (2017-2018).

Lisede döneminde okutulan derslerin incelemesi sonunda, Libya'daki eğitim kurumlarında takip edilen müfredatın ve derslerin uygulamalı yönleri bulunmadığı, öğrencinin çevresi ile öğretilenler arasında bağın kurulamadığı, eğitim süreci sonucunda meydana gelmesi beklenen hedeflerin çoğunun öğrencinin çevresinde neler olup bittiğinin sadece basit bir vizyonunu elde etmesiyle sınırlı kaldığı söylenebilir .

Bu tarz derslerin etkili uygulamalar içermemesi nedeniyle çıktıların arzulanan hedeflerden oldukça uzak kaldığı görülmektedir. Bu durum, eğitim sektörünün yaşadığı sorunlarla ilişkili olabileceği gibi, okulların ve öğretmenlerin dersleri gerektiği gibi uygulama imkânlarının bulunmayışı ya da öğretmenlerin yeterli niteliklere sahip olmayışından da kaynaklanıyor olabilir. Eğitim, çoğu insanın zannettiği gibi yalnızca müfredatın öğretilmesi ve okutulması demek değildir. Asıl olarak öğretmenin öğrencilere sınıfta teorik olarak öğrettiği şeyleri, öğrencinin yaşadığı çevre veya toplum ile ilişkilendirebilmesi için pratik uygulamalara ihtiyaç vardır. Böylece öğrenci, öğrendikleriyle tecrübe ettiklerinin birbirlerinden farklı şeyler olmadığı sonucuna ulaşabilecektir .

Müfredat geliştirilmesinde ana unsur olan öğretmenin, çağdaş müfredat kavramına uyum sağlayabilmesi için onun uygun hazırlanması gerekmektedir. Öğrencileri etkileyen en önemli rol model olan ve yaşamlarının farklı dönemlerinde kendileriyle ilgilenen öğretmenlerin müfredat için hazırlanması görevi bu konuda uzmanlaşmış üniversiteler ve fakültelere düşmektedir.

Çağın gereksinimleri ve teknolojiye meydana gelen değişimler doğrultusunda gelişme ve ilerlemenin gerekliliklerinin yanında dinimizin gerçeklerinden kaynaklanan değerler, adetler ve gelenekleri de koruyarak çocukların veya öğrencilerin kişiliklerini oluşturmaya başardığımızda kesinlikle toplumun bütün kademelerinde bir gelişime şahit olacağız. Tüm bu konular müfredatta yer almalı ve bunlara odaklanılmalıdır. Böylece geçmişte olduğumuz gibi tekrar lider konumda bir ulus olarak arzularımız tatmin edecek olumlu sonuçlara ulaşabiliriz.

Eğitim sürecinin çıktılarının arzulananandan uzak ve amaca yönelik olmamasının şu anki yönetimin yaşadığı problemlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca eski öğretim yöntemleri eğitimin durumunun bu halde olması sonucunu doğurmaktadır. Bu alanda gelişmiş ülkelerin, ulaştığı noktaya bakarsak sorunların çoğunun üstesinden gelinebileceğini söyleyebiliriz .

Öğretim yöntemlerinde çok sayıda yeni eğilim ortaya çıkmıştır ve eğitim sürecinin odağını oluşturan öğrencinin aktif bir rol üstlenmesi çevresinde şekillenen birçok yöntem olduğu görülür (Açıkgöz, 2004). Bununla birlikte, özellikle hala neredeyse tüm konularda kullanılan anlatım yöntemi gibi bazen modern yöntemlerin önemli bir parçasını oluşturan eski yöntemler de hala geçerliliğini sürdürmektedirler ve kullanımları da bazı durumlarda mecburidir .

Diğer ülkelerin tecrübelerinden yararlanılabileceği düşünülse de bu durum Singapur uygulanmasında karşımıza çıktığı gibi yalnızca müfredatın belli oranda alıntılanmasıyla gerçekleştirilemez. Singapur'un eğitim alanındaki tecrübesini sadece belli kısımlarını alarak ve geri kalan kısımlarını arkada bırakarak değil tüm içeriğiyle almak, incelemek ve Libya toplumunun gerçekliğine uyarlanarak yararlanmak bu yöntemi daha faydalı hale getirebilirdi.

Libya'daki temel eğitim sisteminin, ülkedeki çalışma saatleri, çevre ve iklim gibi pek çok farklı değişkenle bağlantılı olmasının yanında, ayrıca ülkede ki idari sistemle de ilgilidir.

Fakat bana göre tüm bu değişimler, tam zamanlı tüm gün eğitimi engellemez ve tahminime göre bu sistemi geliştirmek istiyorsak artıları ve eksileri arasında bir denge kurulmalı ve şu anki sistem ile arzulanan sistem arasında bir karşılaştırma yapılmalıdır. Aslına bakılacak olursa, bu sistemi uygulayan ülkelerin durumu bizimkinden daha iyi değildir, iklimleri bizim ilkimizden daha farklı değildir, öğrencilerin eğitim başarıları da bizim öğrencilerimizin başarı durumlarından daha iyi değildir. Aradaki fark, bu ülkelerdeki uzun dönemli planlamalar, mantıklı ve rasyonel eğitim politikaları ve dünyada olanlar okunarak aydınlanmanın yaşanmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Libya'daki eğitim sistemiyle ilgili söylenecek ve yapılabilecek çok şey vardır. Fakat bundan daha önemlisi, bu ülkenin içten, şeffaf, dürüst, vatansever hisleri olmasıdır ve ülkemizin bu öğelerle dolu olduğuna hiç şüphe yoktur. Eğer temellerini ve hedeflerinden birini eğitim oluşturmuyorsa hiç bir kalkınma politikası amaçlarını gerçekleştirme ve hedeflerine ulaşma konusunda başarılı olamaz. Çocuklarımıza parlak bir gelecek bırakmak için zamanı en etkili biçimde kullanmalıyız. Çünkü zaman bizi beklemeden akıp gidiyor.

3.16. Ortaöğretim Coğrafya Müfredatının Hedefleri

1. Öğrenme kaynaklarını kullanma becerilerini geliştirmek.
2. Bilgi üretebilmesi için öğrencinin düşünme yeteneklerini geliştirmek.

3. Çağdaş teknolojiyi kullanma yeteneklerini geliştirmek. Harita, çizim, tablo ve istatistik kullanma yeteneklerini geliştirmek.
4. Sorumluluk alma duygusunu geliştirmek.
5. Hayat boyu öğrenme yeteneklerini geliştirmek.
6. Coğrafyada, Coğrafi Bilgi Sistemleri ve uzaktan algılama gibi modern yöntemlere ilgi çekmek.
7. İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi anlamalarını sağlamak.
8. Öğrencinin, coğrafya kültürünü geliştirmek.
9. Etik değerlere bağlılık duygularını geliştirmek.
10. Tüm öğrenim durumlarında öğrencinin pozitif katılımını sağlamak ve bunu geliştirmek.
11. Farklı alanlarda çağlar boyunca gerçekleştirilen hak mücadelelerinin değerini anlamasını sağlamak.
12. Çevre ile rasyonel mücadele edebilme ve çevreye yönelik iyi bir yatırım yapıp devamını sağlama yeteneklerini geliştirmek.
13. Coğrafya alanındaki bilimsel gelişmelere yönelik farkındalık geliştirmek.
14. Toplumun gelişme ve ilerlemesinde coğrafyanın rolü ve değerinin anlaşılmasını sağlamak.
15. Öğrencinin, mesleki yaşamında coğrafi bilgileri kullanabilme yeteneğini geliştirmek.
16. Coğrafya alanındaki en son gelişmeleri öğrenmek.
17. Coğrafi bilgilerin toplanması ve organize edilmesinde bilgi teknolojilerini kullanma yeteneklerini geliştirmek.
18. Problem çözme, kriz yönetimi ve karar verme yeteneklerini geliştirmek.
19. Sosyal sorunların çözümünde coğrafyanın rolüyle ilgili uygulama örnekleri edinmek.
20. Yerel ve küresel düzeyde çağdaş konular ve sorunlarla ilgili farkındalık geliştirmek.

3.17. Yükseköğretim Coğrafya Müfredatı

Çalışmamız kapsamında, Libya’da üniversite eğitimi tarihi hakkında bilgi edinme aşamasında zorluklar yaşanmıştır. Karşılaştığımız bu sorunlar, özellikle eski rejim döneminde üniversitelerin kurulma veya yeniden düzenlenme kararlarıyla ilgili olmasının yanında hala devlet kurumlarının bir kaos içinde bulunması ve iç savaş döneminde resmi kurumlardaki belgelerin tahrip edilerek ortadan kaldırılmış olması ile ilgilidir. Bu sorunlara rağmen, eski rejimin yönetiminde olduğu yıllarda üniversite eğitim süreciyle ilgili bazı raporlar yanında Genel Halk Komitesi (Başkanlık Konseyi) tarafın yayımlanan ve üniversitelerle ilişkili bazı kararlara ulaşmayı başardık.

Libya’da üniversite eğitiminin tarihi kökleri 1950’li yıllara kadar gitmektedir. Üniversite eğitiminin başlatılmasıyla ilgili ilk kanun 1955’te yayımlanmış ve Libya, milli bir üniversite eğitime sahip beşinci Arap ülkesi olmuştur. Bu karara dayanarak Bingazi’de “Libya Üniversitesi” kurulmuştur. Üniversitelerin yapısını düzenlemek için yayımlanan kanunlarla da üniversitelerin ve fakültelerin sayısı giderek artmıştır. 1970 yılında Libya’da bir devlet üniversitesi ve dört enstitüye ilaveten bir açık öğretim fakültesi bulunuyordu. 1980’e gelindiğinde ise sayı 11 üniversite, 15 enstitüye ulaşmış, ayrıca açık öğretim fakültesi haricinde özel merkezlerde eğitimler vermeye başlanmıştır. 1995 yılında, Libya’da 11 üniversite, 54 enstitü, özel merkezler ve açık öğretim fakültesi mevcuttur. 2010 yılında ise sayı 20 fakülteye sahip 7 üniversiteye düşmüş ve devrimin ardından 2017 yılına kadar Libya’da 24 devlet üniversitesi açılmıştır (2013 Araştırma Raporu).

Derinlemesine bir inceleme yapıldığında Libya’da üniversite eğitiminin, belirli bir eğitim felsefesinin bulunmayışından muzdarip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (www.researchgate.net).

Üniversite eğitimiyle ilgili olarak 1955 yılında Libya’da üniversite kurma ile alakalı, 1968 kanunu, 1972 kanunu, 1977 yılı 32 sayılı kanun ve 1981 kanunu mevcut olmakla birlikte bu kanunlarda üniversite eğitiminin dayandığı temeller ve eğitim felsefesi ile bağlantılı içerik konusunda eksiklikler görülür. Bunların en günceli 2010 yılında yürürlüğe giren 18 sayılı “Eğitim Kanunu” olmakla birlikte, bu kanun üniversitelerin yönetimiyle ilgili genel hükümler ve prensipler haricinde ayrıntılı bir içeriğe sahip olmadığından ve bu kanunların hiçbirini belirli hedefler ve kapsamlı amaçlara dönüştürülmediğinden üniversiteler eğitimlerini belirli bir prensip ve felsefe olmadan gerçekleştirmektedir (al-Badri, 2007, s. 144; al-Shaibani, 2004).

2011 yılı sonrası dönemde, eski rejim tarafından eğitim hedefleri arasına eklenmiş bazı siyasi bildirilerin silinmesi haricinde Libya üniversitelerinin hedefleri değiştirilmeden, revize edilmeden ve geliştirilip güncellenmesi yönünde bir çaba gösterilmeden olduğu gibi bırakılmıştır. Bundan dolayı, üniversite eğitim sisteminde bir reformun gerçekleştirilmesi için, öncelikle güncel küresel beklenti ve gelişmeler doğrultusunda üniversite eğitiminin amaçlarının belirlenmesi gerektiği açıktır. Bu bağlamda coğrafya bölümleri ve hedefleri de güncellenmeli ve bu doğrultuda müfredatlarının geliştirilmesi konusunda da yeni bir yol izlenmelidir. Bu doğrultuda aşağıda, Libya’da mevcut Coğrafya Bölümü ile ilgili genel bir tanım ve nasıl geliştirilebileceği ile ilgili önerilerimize yer verilmiştir.

3.17.1. Coğrafya Bölümü

Coğrafya Bölümü, Libya’da üniversitelerin kurulma aşamasında yer verilen bölümlerden biridir. Gelişmiş, özel ve devamlı eğitimin verildiği akademik birimlerden biri olarak öğrencilere kamusal eğitim, meteoroloji, şehir planlama, ulaşım gibi konularda iş fırsatları sunan ve onları genel olarak ülkenin gelişimine katkı sağlayabilecek donanımlı bireylere dönüştürmek amacıyla seçkin bilimsel eğitimle donatan bir bölüm olarak dikkat çeker.

3.17.1.1. Coğrafya Bölümünün Vizyonu

Yakın gelecekte, coğrafya bölümü genel olarak küresel ve özel olarak da yerel düzeyde diğer bölümler arasında seçkin bir yere ulaşmayı, dünyada coğrafya alanındaki bilimsel gelişmeleri güncel olarak takip etmek ve coğrafi bilimlerin her alanında ilişkili olduğu toplumsal gereksinimleri karşılayabilmek amacıyla akademik düzeyini ve araştırma seviyelerini arttırmayı hedeflemektedir. Bu hedefe ulaşılabilmesi için eğitim kalitesinin üst düzeye çıkarılması, öğrencilere coğrafya biliminin gerektirdiği düzeyde eğitim fırsatları sunulması, işgücü pazarının taleplerini karşılamanın yanında ülkenin kalkınma planlarındaki hedeflere ulaşmaya katkı sağlayacak nitelikli kadroları yetiştirecek düzeyde bir eğitimin verilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

3.17.1.2. Coğrafya Bölümünün Hedefleri

1. Eğitim, planlama, kalkınma, çevre, iklim, özel bilimsel merkezler gibi farklı alanlarda hizmet verebilecek nitelikli öğrenciler yetiştirmek.

2. Açık öğretim sisteminin misyonunu yerine getirmesine katkı vermek; ulusal ve uluslararası düzeyde kalite standartları ışığında hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak.
3. Seminerler, çalıştaylar ve bilimsel konferanslara katılarak, bilimsel yayınlar yayımlayarak, diğer bilim kurumlarıyla ilişkileri güçlendirerek ve deneyimleri paylaşarak coğrafya bilimine katkı sağlamak.
4. Ulusal araştırma projelerine katılmak; çevresel ve toplumsal sorunları çözmek adına öneriler getirmek.

3.17.2. Yükseköğretim Lisans Düzeyinde Coğrafya Derslerinin Değerlendirilmesi

Coğrafya bölümünün dersleri bir bölümden diğerine ve bir fakülteden diğer fakülteye farklılık göstermektedir. Bu bölümde, İngilizce dâhil olmak üzere diğer konuların yanında ve coğrafya bölümünün bulunduğu üniversitenin doğası gereği bazı eğitim konularının coğrafya bölümünde ele alınmasıyla ilgili öneriler verilecektir

- 1- Doğal Coğrafya: Güneş sistemi, yeryüzü, iklim ve doğal bitki örtüsünün ele alındığı bir derstir. Öğrencilere, sonraki yıllarda ayrı derslere dönüştürülen konular hakkında kısa bilgiler verilir. Coğrafyada doğayla ilgili tüm konulara açılan kapıyı temsil etmektedir.
- 2- Beşeri Coğrafya: Konum, topografya ve iklim gibi farklı doğal çevre etkenlerinin insan aktiviteleri üzerinde etkilerini göstermek; nüfus yoğunluğu ve dağılımına neden olan coğrafi, doğal ve beşeri faktörlerin etkilerini belirlemek gibi bir dizi eğitimsel ve davranışsal hedefe ulaşılmasının amaçlandığı derstir. Ayrıca, insanın doğal kaynakları kullanımı, bu kullanımın gelişimi, çeşitli göçler ile bu göçlerin sebepleri ve sonuçları da ders kapsamında ele alınır.
- 3- Arap Dünyası Coğrafyası: Arap dünyasının doğal ve beşeri özelliklerinin üzerinde durarak, Arap coğrafyasında bulunan ülkeler arasındaki birlik ve bütünleşme unsurlarına ışık tutmak; Arap dünyasının karşı karşıya kaldığı çevresel ve siyasi sorunların tür ve boyutlarının kavranmasını sağlamak amaçlanmaktadır.
- 4- Harita Prensiplerinin Öğretilmesi: Öğrencilere yüzey araştırmalarının temel prensiplerinin mesafeleri, alanları, açıları ölçme yöntemlerinin ve ölçüm araçlarının

kullanımları, su ve hava özelliklerinin incelenme yöntemleri ile bunların harita çiziminde kullanılması ve eşyükselti eğri haritalarının çiziminin öğretilmesi.

- 5- İklim Coğrafyası: Öğrencilere iklim coğrafyasının temel kavramlarını ve uygulamalı önemini anlatmak, İklim unsurları ve bunların istatistiksel olarak nasıl ele alınacağını, ölçüleceğini ve nasıl kaydedileceğini açıklamak. Atmosferin önemini, atmosferi tehdit eden unsurları ve bunlarla nasıl başa çıkılacağını öğretmek. Ayrıca iklim unsurlarını, bu unsurları etkileyen faktörleri, coğrafi dağılımını açıklamak ve öğrencilere iklim özelliklerini uygun semboller kullanarak harita üzerinde gösterme yeteneği kazandırmak. İklim bölgelerini, kendilerine has niteliklerini ve coğrafi dağılımlarını açıklamak ve öğrencilere hava olayları, kasırgalar, hava cepheleri, türleri, nasıl meydana geldikleri ve coğrafi yayılım biçimleriyle ilgili bilgi vermek.
- 6- Coğrafi İstatistik İlkeler: Öğrencileri nicel yaklaşımın ve bilimsel yöntemlerin temelleri ile tanıştırmak, ölçüm konusunda istatistiki ve matematiksel yöntemlerin özel önemini anlamalarını sağlamak, teoriler, kanunlar ve modellerin coğrafi bilginin zenginleştirilmesindeki rolünü açıklamak, farklı coğrafi alanlardaki istatistiki veri kaynaklarını tanıtmak ve öğrencilere çeşitli coğrafya dallarında istatistiki uygulama eğitimleri vermek.
- 7- Harita İlkeleri: Harita temelleri dersinin verilme amacı, öğrencilere harita türleri ve tarihi gelişimlerini öğretmektir. Bunun yanında haritalandırma sanatının gelişimini ve farklı yöntemlerini dikkate alarak farklı çizim standartları ve ölçüm araçlarına uygun olarak çizim araç ve aletlerinin nasıl kullanılacağını öğretmektir. Ayrıca öğrenciler farklı ölçme yöntemlerine göre haritaların nasıl küçültülüp büyütüleceği konusunda da eğitilir.
- 8- Coğrafi Düşüncenin Gelişimi: Dönemler boyunca coğrafi ve bilimsel mirası tanıtmak, küresel coğrafya alanında Arap coğrafyacıların rolünü ortaya koymak ve çağdaş küresel coğrafi düşünce ile eğilimlerin özelliklerini ele almak.
- 9- Avrupa Coğrafyası: Avrupa kıtasının doğal ve beşeri özelliklerinin önemini vurgulamak; uygarlık, nüfus ve ekonomik farklılıklarını göstermek, siyasi ayrımların niteliklerini ve bunu etkileyen faktörleri açıklığa kavuşturmak ve farklı coğrafi bölgelerin özelliklerini ele almak.
- 10- Nüfus Coğrafyası: Öğrencilere nüfus kavramı ve bununla bağlantılı diğer kavramları öğretmek, nüfus teorileriyle ilgili bilgi vermek, küresel nüfus dağılımının özellikleri ve

bunları etkileyen faktörleri incelemek, zamansal nüfus hareketlerinin önemini ele alarak nüfus ve kaynaklar arasındaki ilişkiyi öğretmek.

- 11- Kırsal Coğrafya: Öğrencilere kırsal yerleşimlerin coğrafi nitelikleri ile ilgili temel kavramları öğretmek, kırsal yerleşimi etkileyen faktörleri, işlevlerini, morfolojisini ve dağılımını ortaya koymak, kırsal yerleşim planlaması ve tasarımıyla ilgili sorunları açıklığa kavuşturmak.
- 12- Jeomorfoloji: Öğrencilere jeomorfolojinin temel kavramlarını öğretmek ve uygulamalı olarak önemini anlatmak, dünya yüzeyinin oluşumunu etkileyen jeomorfolojik faktörler ve süreçleri netleştirmek, topografya ölçümü ile bu ölçümlerin uygun biçimlerde harita üzerine uygulama yöntemlerini göstermek.
- 13- Dağılım Haritaları: Kabul edilmiş sembollerden faydalanarak ve nicel verilerin yerine kullanılan sembollerin boyut ve uzunluklarını hesaplayarak öğrencileri harita tasarımları konusunda eğitmek. Ayrıca coğrafi olgular için uygun semboller seçilmesi, gölgelendirme, doğrusal, kutupsal ve mekânsal gösterim yöntemleri konusunda bilgilendirmek.
- 14- Coğrafi Araştırma Yöntemleri: Öğrencileri bilimsel araştırma kavramı, önemi, teorik temeller ile tanıştırmak ve uygulamada bilimsel araştırma yöntemlerini kullanma konusunda eğitmek. Aynı zamanda, birincil kaynaklardan veri toplama, anket ve görüşmeler tasarlama, referanslar, alıntı ve belgeler kullanma ve bilimsel yazım yapma konusunda eğitmek.
- 15- Çevre Sorunları Coğrafyası: Öğrencilere çevre, çevre bölümleri ve çevre bilimleri ile coğrafya arasındaki ilişkilerin temel kavramlarını öğretmek; doğal ekosistem kavramını ve bileşenlerini, insan ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklamak. Öğrencileri Dünya yüzeyinde bulunan çevre türleri ve özellikleri, ana çevre sorunları ve çözüm yollarıyla tanıştırmak.
- 16- Afrika Genel Coğrafyası: Afrika kıtasının sınırlarını, küresel önemini, siyasi, doğal ve kültürel bölümlerini açıklamak, doğal ve beşeri özelliklerinin üzerinde durmak, kültürel, demografik ve ekonomik farklılıklarını göstermek, siyasi bölünmenin özellikleri ile onu etkileyen faktörlere açıklık kazandırmak.
- 17- Meteorolojik Coğrafya: Farklı iklim elemanlarını, iklim ve hava durumunu ölçmek için kullanılan çeşitli araçların isimlerini ve çalışma prensiplerini öğretmek.

- 18- Tarım Coğrafyası: Öğrencilere tarım coğrafyasıyla bağlantılı temel terimleri ve kavramları öğretmek, tarım coğrafyası araştırmalarında kullanılan yöntemleri, ölçme araçlarını ve kullanımlarını tanıtmak ve tarım ürünlerinin nasıl sınıflandırılacağına bilgisini vermek.
- 19- Libya Doğal Coğrafyası: Öğrenciye, ülkesi ve stratejik önemi hakkında coğrafi bilgiler anlatmak ve doğal olayları tanıtmak.
- 20- Şehirler Coğrafyası: Şehirler coğrafyası ile bağlantılı temel terim ve kavramları tanıtmak, bir yaşam alanı olarak kentlerin önemi ve etki alanları içindeki bölgesel rollerini tanımlamak. Öğrencilere şehirler coğrafyası ile bağlantılı özel yöntem ve ölçümlerin kullanımını öğretmek. İnsanları kendi halkı için daha konforlu şehirler yaratmaya yöneltebilmeleri için öğrencilerin şehre yönelik farkındalıklarını arttırmak.
- 21- Hizmetler Coğrafyası: Eğitim, sağlık, iletişim, bankalar, içme suları, benzin istasyonları gibi farklı hizmet türlerinin şehir yerleşimleri içindeki konumlarını ve bölgesel gelişme üzerindeki etkilerini incelemek.
- 22- Libya Beşeri Coğrafyası: Öğrencilere, Libya hakkında coğrafi bilgiler sunmak, ülkenin stratejik önemini, Libya'daki insan olgusunu ve bunu etkileyen faktörleri öğretmek.
- 23- Ulaşım Coğrafyası: Taşımacılığı, bileşenlerini ve coğrafya ile olan bağlantılarını tanıtmak. Tarım, sanayi alanları ve kaynaklar ile toprak kullanımında taşımacılığın önemi üzerinde durmak. Bölgesel ve küresel düzeyde nüfus dağılımına göre taşımacılığın rolünü netleştirmek. Uluslararası ticareti, gelişimini ve onu etkileyen faktörleri öğretmek.
- 24- Alan Araştırması: Gerekli araçlar üzerinde durularak hem doğal hem beşeri coğrafyada alan araştırmaları konusunda eğitim vermek ve bazı coğrafi alanlarda mevcut olmayan bilimsel yöntemlere uygun olarak gerekli verileri tamamlayabilmeleri için öğrencileri anketler düzenleyebilecek yeterliliğe kavuşturmak.
- 25- Havadan görüntüleme ve uzaktan algılama: Öğrencilere uzaktan algılama, bunların türleri, mekân çalışmalarındaki önemini öğretmek ve üç boyutlandırma ile düz deformasyona gidilerek hava fotoğraflarının özelliklerini ve türlerini tanıtmak. Ardından, alan algılama, bileşenlerinin fiziksel temelleri, sürecin nasıl işleneceği ve görüntülerin nasıl geliştirileceğini öğretmek. Bir sonraki aşamada uydular, türleri, kentsel ve kırsal alanları incelemek için mekân görsellerinin nasıl kullanılacağı, farklı

ölçeklerde mekân görselleştirmelerin topografik haritalarının tasarlanması için gereksinim duyulan unsurlar konusunda bilgilerin verilmesi.

- 26- Yeni Dünya Coğrafyası: Yeni dünyanın bölümleri, sınırları ve kavramlarını açıklığa kavuşturmak, kıtanın doğal ve beşeri özelliklerini aydınlatmak, kültürel, demografik ve ekonomik farklılıklarını göstermek.
- 27- Denizler ve Okyanuslar Coğrafyası: Öğrencilere deniz ve okyanusların temel kavramlarını, kökenleri konusundaki teorileri, bölüm ve boyutlarını öğretmek. Denizlerin ve okyanusların doğal ve kimyasal niteliklerini açıklamak. Dünya su havzalarının önemini, bunları tehdit eden sorunları tanımlamak ve nasıl korunacakları bilgisini vermek. Deniz ve okyanus sularının hareketlerini, nedenlerini ve çevre üzerindeki etkilerini tanıtmak. Okyanuslar ve denizler arasındaki farklılıkların sebepleri, şu anda ve gelecekteki çevresel ve ekonomik önemleri konusunda öğrencileri bilgilendirmek.
- 28- Coğrafi Bilgi Sistemleri: Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin temel kavramlarını öğretmek, Arcview ve Arcinfo konularına eğilerek Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin bileşenlerinin üzerinde durmak. Öğrencilerin kendi başlarına Coğrafi Bilgi Sistemleri'ni kullanabilecek ve entegre bir projeyi tasarlama ve uygulayabilecek düzeyde yeterlilik kazanmalarını sağlamak.
- 29- Kurak Bölgeler Coğrafyası: Kurak toprakların en önemli özelliklerini, kuraklıkla başa çıkma yollarını, türlerini ve sebeplerini tanıtmak. Kurak bölgelerin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunları ortaya koymak ve bu bölgelerdeki çevresel tehlikeleri ortadan kaldırmanın en etkili yollarını öğretmek.
- 30- Turizm Coğrafyası: Turizm coğrafyası, özellikle son yıllarda coğrafyanın diğer dalları arasındaki yerini almıştır. Bu nedenle, özellikle turizm projeleri planlamalarının coğrafyadan izole biçimde yapılamadığı bu dönemde, turizm coğrafyasının farklı boyutlarını öğrenmek, coğrafya öğrencilerinin üzerinde düşen görevlerden biridir. Bu, turizm projelerinin ekonomik ve sosyal etkilerini tespit etmek yanında turizm alanındaki doğal ve beşeri verilerin tanımlanmasıyla sağlanabilecektir. Bu noktada, planlama ve geliştirme sürecinde coğrafyanın rolü özellikle turizm projeleri, projelerin niteliklerinin belirlenmesi ve yatırımlarının konumuyla bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır.

- 31- İngilizce Metinler ve Coğrafi Terimler: Ders, öğrencilere coğrafi metinleri İngilizce olarak okuma ve anlama; coğrafi terimleri Arapça'ya çevirebilme kabiliyeti kazandırmayı hedeflemektedir.
- 32- Biyojeografi: Öğrencilere biyojeografi ile ilgili temel kavramları, alanlarını, önemini öğretmek, dünyanın biyosferindeki ögeleri ve bu ögeler arasındaki ilişkileri, yaşam bölgeleri ile coğrafi dağılımlarını ortaya koymak. Yeryüzündeki biyoloji evrimi ile ilgili teorileri öğretmek, yaşayan organizmaların karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri ortaya koymak ve bunları koruma yolları hakkında bilgi vermek. Toprak, toprağın önemi ve coğrafya ile ilişkisini tanımlamak.
- 33- Enerji Coğrafyası: Bu ders, öğrencilere yenilenebilir ve yenilemeyen enerji kaynakları arasındaki farkı ayırt edebilmelerini sağlamak için bir dizi eğitimsel ve davranışsal hedefler kazandırmayı hedeflemektedir. Coğrafya ve enerji arasındaki ilişkinin tanımlanması yanında, kömür, petrol ve doğal gaz gibi en önemli yenilenemeyen kaynaklar da kapsamlı bir incelemeye konu edilecektir. Eski enerji kaynaklarının kısa bir tanımlamasını müteakiben, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, elektrik ve hidroelektrik enerji gibi yenilebilir (temiz) enerji kaynakları incelenecektir.
- 34- Endüstriyel Coğrafya: Öğrencilere, endüstriyel coğrafyanın doğasını tanıtılacak, endüstriyel coğrafya ile endüstri ekonomisi arasındaki ilişkileri anlaması sağlanacaktır. Ayrıca endüstri faktörleri, sınıflandırmaları, ana bölgeleri ve dünyadaki ana endüstri modelleri de öğretilecektir.
- 35- Ekonomik Kalkınma Coğrafyası: Ekonomik coğrafya kavramını, gelişimini ve yöntemlerini tanımlamak, ekonomik coğrafyada uygulanabilecek verileri ölçme ve sunma yöntemlerini açıklamak, ekonomik ve çevresel sorunlar ile karşılıklı ilişkilerin anlaşılabilme becerisini kazandırmak.
- 36- Bölgesel Planlama: Öğrencilere, bölgesel planlama kavram ve teorilerini öğretmek; bölgesel planlamanın ve bölgesel planlamada coğrafyanın önemini açıklamak, planlama türleri, stratejileri ve temelleri hakkında bilgi vermek, dünyadaki bölgesel planlama uygulamaları ile bunların değerlendirilmesiyle ilgili örnekler sunmak.
- 37- Siyasi Coğrafya: Öğrencilere siyasi coğrafya kavramı ve coğrafya ile olan ilişkisini kavratmak, ülkelerin gücünün belirlenmesinde coğrafi faktörlerin önemini açıklamak, jeostratejik teoriler ile uluslararası sınırların türleri ve sorunları hakkında bilgi vermek.

- 38- Mezuniyet Araştırması: Amaç, öğrencilere alan çalışması yürütme fırsatı verilmesi, bilimsel araştırmalar konusunda eğitilmesi, karşı karşıya kalabilecekleri sorunları çözebilmeleri için bilimsel araştırma ve alan araştırmasının gerçeklikleri ve zorluklarını deneyimlemelerinin sağlanmasıdır.

3.17.3. Yükseköğretim Yüksek Lisans Düzeyinde Derslerin Değerlendirilmesi

Lisansüstü veya yüksek lisans, lisans derecesinin tamamlanmasından sonra yaklaşık iki yıl veya daha uzun süren bir akademik programdır. Yüksek Lisans derecesi çok farklı dallarda verilmekte olup, alanında uzman olan öğretim üyelerinin yardımlarıyla gerçekleştirilmektedir. Lisansüstü çalışmalarının amacı, bilimsel araştırmaların gelişimine katkı sağlamak, fırsat eşitliği ilkeleri kapsamındaki sorunlarla alakalı ve toplumda insani ilerlemeleri ortaya çıkartacak gelişmelere yol açmak amacıyla bilgi düzeylerini artırmaktır.

Coğrafya, akademik kurumlar tarafından lisansüstü çalışmaların verildiği disiplinlerden biridir. Coğrafya alanındaki yüksek lisans programlarının büyük bölümü coğrafya laboratuvarları ve coğrafi alan gezilerinin dâhil olduğu müfredat veya araştırmalara odaklanır. Libya üniversitelerinde lisansüstü eğitim verilmesi süreciyle ilgili olarak uygulanmakta olan çeşitli yasalar ve düzenlemeler vardır. Bu yasalar, üniversite ve bölümlerdeki eğitim sürecini düzenleyen eğitim bakanlığı tarafından yayınlanmaktadır. Kayıt tarihleri üniversite veya yüksekokul yönetimlerince belirlenir. Lisansüstü araştırmalara başvuru yapan öğrencilerin sahip olması gereken nitelikler ise yine eğitim bakanlığı tarafından belirlenen bir yasa ile belirlenmektedir.

Libya’da, çeşitli bölümlerde doktora çalışmaları yapılmakla birlikte, bu bazı üniversiteler ile sınırlı kalmıştır. Bu durum, öğrencilerin doktora yapmak için yurtdışında eğitim almalarını zorunlu kılmakta ve Libya devletinin de bu amaçla çok büyük miktarlarda harcama yapmasına neden olmaktadır. Bu sorunun çözümü adına Libya üniversitelerimde bu eğitimin sağlanabileceği bazı ana dalların uygulamaya konulması gerekmektedir.

Burada, öğretimin ilk yılının iki döneme ayrıldığı Libya üniversitelerinden biri olan Misruta Edebiyat Fakültesinden alınan müfredat hakkında kısa bir bilgi verilmesi uygun olacaktır. İlk dönemde, aralarında öğrenciye araştırmalarında yardımcı olan derslerin de bulunduğu yedi veya sekiz dersten oluşan zorunlu dersler vardır. Derslerin tamamlanmasının ardından, dünyanın pek çok yerindeki lisansüstü çalışmalarında da

olduğu gibi, öğrencinin bir lisansüstü tezi hazırladığı ve bir yıldan az olmayan bir dönem gelir. Dersler ise şunlardır:

1- Jeomorfoloji Çalışmaları: Bu ders jeomorfoloji biliminin doğası, gelişimi ve çalışma araçları ile ilgilidir. Bu çerçevede dünyanın şekillenme sürecinde ve evriminde rol oynayan, şekillenme sürecine etki eden ve etkilemeye de devam eden iç ve dış süreçler ile kayaların rolü değerlendirilir. Bu süreçlerin en önemlileri, ayrışma, çökme, toprak kaymaları, akan sular, yeraltı suları, topografyayı biçimlendiren rüzgârlar yanında zaman, iklim ve kaya oluşumları olup jeomorfolojik süreçlerinin incelenmesine ihtiyaç vardır.

2. Nicel Coğrafya Çalışmaları: Bu ders ile ileri istatistik yöntemleri ile yollarının ve bilgisayar kullanımı da dâhil olmak üzere bu yöntemlerin uygulamadaki önemlerinin öğretilerek araştırmacıların istatistiksel veriler ve bilgileri değerlendirebilmeleri amaçlanır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan nicel coğrafya alanındaki ileri konularla da ilgilidir.

3. Ekonomik Coğrafya Çalışmaları (Tarım ve Hayvancılık): Bu ders ile tarımsal ve kırsal sistemlerin, tarımsal üretim ve tarım ürünlerini etkileyen faktörlerin, bunun yanı sıra kırsal kaynakların, canlı hayvancılık çeşitlerinin, en önemli canlı hayvan türlerinin, bu alandaki farklı ürünlerin ve tarım bölgelerinin öğretilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, tarım ve hayvancılıkta karşılaşılan sorunların gözden geçirilmesi, ekonomik faaliyet alanlarını geliştirmek için kalkınmalarının sağlanması adına bu sorunların nasıl giderilebileceğinin değerlendirilmesi de amaçlanır.

4- Kentsel ve Kırsal Yerleşme Coğrafyası Çalışmaları: Yüksek lisans öğrencilerinin okuduğu bu ders, kırsal ve kentsel alan tanımlamaları, toprak ve su konusunda kentsel ve kırsal yerleşimler arasındaki ilişkilerin açıklanması, tarımsal yapı ve tarım reformu politikalarıyla bağlantılı konuları kapsamakta; kent ve kırsal yerleşim olgularının çeşitli boyutlarıyla anlaşılmasını sağlama amacını taşımaktadır. Ayrıca derste kırsal yer değiştirmelere yol açan nedenler sosyal ve doğal olgular ışığında tartışılmakta; farklı aşamalarında kentin oluşumu ve gelişimi, içsel yapısı, bölgesel ilişkileri ve insan boyutuyla birlikte ele alınarak kent olgusunun farklı boyutlarıyla ilgili öğrencinin düşünce yetisinin geliştirilmesine çalışılmaktadır. Öğrencilerin derste aldıkları eğitimler neticesinde, yerel ve bölgesel seviyelerde hem kırsal hem de kentsel kalkınma süreçlerine katkı sağlayacak bireyler haline gelmeleri hedeflenmektedir.

5- Coğrafi Araştırma Yöntemleri: Bu ders, bilimsel araştırmalarda kullanılan yöntemler hakkında araştırmacılara bilgi vermeyi hedeflemektedir. Ders kapsamında bilimsel araştırma yöntemleri ve bu yöntemlerin coğrafi sorunlar ile sosyal konuların çözümlenmesi aşamasında nasıl uygulanacağı öğretilmektedir. Kütüphanenin nasıl kullanılacağı; araştırdığı konu hakkında bilgi edinmesini sağlayacak kaynaklar ve referanslara nasıl ulaşacağı; sistemler, modeller ve teorileri ortaya koyacak bilimsel verilerin oluşturulması ve planların hazırlanması aşamasında uygun yöntemlerin nasıl seçileceği hakkında da bilgiler verilmektedir. Ayrıca, öğrencilere makale ve bilimsel tez yazıma becerilerinin kazandırılması da hedeflenmektedir.

6- İngilizce Coğrafi Metinler: Yüksek Lisans öğrencilerine yönelik olan bu derste, Yüksek Lisans Tezi yazmaya başladığında kendisine fayda sağlayabilecek becerilerin kazandırılması ve bazı coğrafi terimlerin öğretilmesine çalışılmaktadır.

7. Su Kaynakları Çalışmaları: Doğal çevre unsurları ile su dengesi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Ayrıca doğal hidrolojik süreçler de öğretilir. Dersin temel unsurları şunlardır: Toprak ve suyun dağılımı, farklı su kaynakları (yağmur, yeraltı suları, tuzdan arıtılmış su), su dengesi, kurak alanlardaki su problemleri (yetersiz veya tuzlu sular), suyun hatalı kullanımları, aşırı tüketim, su kaynakları yönetimi, su politikaları ve uluslararası standartlar, su kirliliği, riskler ve kontrol yöntemleri, jeopolitik sorunlar ve Arap bölgesinde karşılaşılan örnekler doğrultusunda su paylaşımı sorunları.

8. Nüfus Coğrafyası Çalışmaları: Derste, dünya nüfus yapısı ve durumu yanında Yemen Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere Arap coğrafyasında yer alan ülkelerin nüfus sorunları, nüfus artış hızları, gelişim boyutları, iç ve dış göçler, kaçak göçmenlik sorunları ile nüfus üzerindeki etkileri incelenmektedir.

9. İleri İklim Jeolojisi Çalışmaları: Bu derste atmosferin yeryüzüne yakın ve uzak kesimlerinde iklime etki eden unsurlar ve bunu etkileyen faktörler gibi ileri düzeyde iklim konuları öğretilmektedir. Ayrıca, tarım, sanayi ve ulaştırma gelişimi konuları için yararlı olan iklim unsurlarının dinamik özellikleri ve atmosferin üst tabakalarıyla ilişki seviyeleri de incelenmektedir.

10- Haritalandırma Çalışmaları: Bu derste öğrencilerin doğal, beşeri, ekonomik ve kentsel olguların bölgesel planlama ve mekânsal gelişim konularında etkileri olup olmadığını gösteren çeşitli haritalar tasarlama yeteneği kazanmaları hedeflenmektedir.

11- Coğrafi Bilgi Sistemleri: Coğrafi Bilgi Sistemleri (GBS) modern coğrafya biliminin bir dalıdır. Derste GBS'nin kökeni, gelişimi, bileşenleri ve uygulamaları açısından kavramsal olarak tanımlanmaktadır. Daha sonra öğrencilere ve araştırmacılara coğrafi ortam türleri ve sınıflandırmalarının GBS içine girilmesi, depolanması ve yönetimi ile ilgili yöntemler öğretilmektedir.

3.18. Libya'da Coğrafya Öğretiminin Sorunları

Yirminci yüzyılın son dönemleri bir dizi değişim ve gelişmelere şahitlik etmiştir. Bu değişim, gelişim ve yeniliklerin eğitim sürecine uygulanması, öğretmenlerin bu yeni süreçte üstlendikleri rollerdeki değişimler ile birlikte bilişsel gelişim ve eğitim teorileri ışığında öğrencinin eğitim sürecine odaklanmasını sağlayan modern öğretim yöntemlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Geleneksel yöntemlere dayanan eğitimlerin ise yeniden ele alınması ve çağın ihtiyaçları ile uyumlu hale gelmesi beklenmektedir (Katavi ve diğerleri, 2009, s. 51).

Günümüzde coğrafya, temel müfredat içerisinde yer almaktadır ve yurttaşların kültürel ve bilimsel açılardan yetiştirilmelerinde büyük bir role sahiptir. Ulusal, bölgesel ve küresel olgularla ilgili bilincin oluşmasına katkı sağlamaktadır. (Mahmut ve diğerleri, 1996, s. 6). Aynı zamanda yaşadıkları toplum, memleket ve uluslar ile bağlarının geliştirilmesini sağlayarak gençlerin eğitilmelerine destek vermektedir. Bilimsel açıdan ise bilişsel, duygusal ve yeteneğe dayalı yönlerini; düşünme, analiz, sentez, içsel değerlendirme, yorumlama vb. becerilerinin geliştirilmesini sağlamaktadır (İbrahim, 1994, s. 11).

Libya'da coğrafya öğretim yöntemlerinin günümüzde de geliştirilmeye ve derinleştirilmeye ihtiyacı vardır. Öğretmelerin çoğu çeşitli nedenlerle halen klasik öğretim yöntemlerini kullanmaktadır. Bunun nedenleri şu şekilde özetlenebilir:

- A. Eğitim merkezlerinden mezun olan eğitimcilere teorik dersler verilmektedir fakat bunların çok azı müstesna edilecek olursa çoğu eğitim alanındaki yenilikleri dikkate almamakta ve geleneksel öğretim yöntemlerini benimseyerek devam ettirmektedir.
- B. Doğrudan işe alınma fırsatlarından yararlanan öğretmenlerde ise sorun çok korkunçtur. Burada onların bilimsel niteliklerini küçümsemek niyetinde değiliz fakat ilgili bakanlıkların düzenleyeceği sürekli eğitimlerle bu kişilerin niteliklerini geliştirmeye çalışması zaruri görülmektedir.

C. Doğaçlama eğitim programlarının benimsenmesi, öğretmene katkı sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Hatta eğitim ile ilgili resmi belgeler, öğretmenlerin eğitim ve metodolojik olarak yararlanabilecekleri uygulamalı yöntemlerin gerçekleştirilebileceği seviyede değildir.

D. Eğitim tekrarı, modern öğretme yöntemlerinin kullanımını canlandırabilecek eğitim modelleri sunan literatrlar arasında uyumluluk bulunmaması, eğitimlerin kitaplar ile sınırlandırılması ve bazı belirsizliklerin bulunması.

Genel olarak, coğrafya programları ile ilgili olarak şunlar söylenebilir:

1. Coğrafya en önemli sosyal bilimlerden biridir. Bunun nedeni öğrencileri, yeryüzü ve yerlerin özellikleri hakkında eğitmek ve bu süreçte öğrenciye kavrama, analiz etme, yorumlama, bağlantı kurma, sebep-sonuç ilişkisi oluşturma, tahmin ve genelleme gibi zihinsel yeteneklerini kullanma fırsatı sunmasıdır. Bundan dolayı eğitimin tüm seviyelerinde coğrafya eğitimi verilir. Coğrafya bileşik bir toplumda saygın bir yaşam sürebilecek iyi bir yurttaş olmanın yollarını araştırır. Bu “günlük yaşam coğrafyası” olarak adlandırılır (Haşim, 2000).
2. Program aşaması: Francois Odigieri’ye göre coğrafya eğitimiyle ilgili genel algı genellikle fonksiyonları coğrafi işaretlerin ve yerleşimlerin gösterildiği belgeler olmayı aşmayan haritalarda yer alan şehirler, nehirler, dağlar gibi isim gruplarını öğrencilerin tanımladığı bir ders olarak görülmesidir.

Coğrafya ğretiminin çeşitli coğrafi bilgilerin ezberlenmesi için verilen bir ders olarak görülmesi, öğrencilerin ise istatistikler ve çok sayıda bilginin verilmesi dolayısıyla zor bir ders olarak algılanmasından kaynaklanan açmazlar yüzünden okullarda verilen coğrafya derslerinin doğal ve sosyal bilimlere olan yakınlığının kullanılarak ilgi çekici ve cazip bir hale getirilmesine çalışılmasıdır (Darch, 1987, s. 194). II. Dünya Savaşı’ndan sonra yaygınlaşan bu aşamanın özellikleri şu şekildedir:

- Coğrafya programları mevcut coğrafi düşünceler tarafından tartışılan çeşitli büyük problemlerin analizi olmaksızın gözlenen bilgilerin öğretilmesine, yeryüzünün çeşitli özelliklerinin tanımlanmasına dayanır.
- Okullarda verilen coğrafya dersleri, gerek doğal gerekse ekonomik bakımdan olsun, coğrafi olguları determinizme başvurarak açıklayan klasik coğrafya yöntemine sıkı sıkıya bağlıdır (Varzi, 1996, s. 52).

3. Müfredat Aşaması: Bilişsel patlama ile yenilenen coğrafya

Bu yeni oryantasyon ile modern coğrafya uygulaması, bir tarafta doğal çevrenin çeşitli öğeleri ile diğer tarafta insan gruplarının aktiviteleri arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin anlaşılmasına doğru yön değiştirmektedir. Bunun yanında, coğrafya müfredatının yapısı coğrafi akımlar ve programların çeşitlilikleri ve çok katılıklarıyla karakterize edilir. Philippe Pinchemel: “Coğrafya bilgisi, kendisini heterojen bir hale sokan bildirimlerin ve akımların çok katılığıyla çok parçalı bir bilgidir. Öğrencide çok sayıda sezgi meydana getirir (Ahasin, 2009, s. 92). Şu an coğrafya tarafından ortaya konulan problemlere dayanan coğrafya derslerini yaratmak, organize etmek ve yeniden yapılandırmak için ortak biçimde çalışmanın zamanıdır. Aşağıda verdiğimiz hususlara odaklanarak lise döneminde coğrafya öğretimi yenilemek için bazı fikirler öne sürülebilir:

- Amaçlar: Tüm yönleriyle coğrafya eğitimi farklı ölçütler yoluyla sorunların boyutlarını anlayabilme yeteneğidir.
- İçerik: Farklı boyutlarıyla coğrafi alanların anlaşılması yolunu araştıran genel coğrafya etrafında şekillenmektedir.
- Öğretim Metodolojisi: Bilimsel yaklaşım ve olguların anlaşılmasına dayanan tutarlı bir metodoloji önerisi getirmektedir (www.alukah.net).

Öğretim yöntemi, bilgi, yetenek ve davranışlarla ilgili temel kazanımlara odaklanarak öğrencileri kendi kendine öğrenmeye teşvik etmelidir. Coğrafyadaki temel kazanımlar, farklı ölçek ve seviyelerdeki problemlerin uzamsal boyutlarının bilgisi veya coğrafi düşünme bilgisidir (www.alukah.net).

Lise dönemindeki coğrafya dersleri, coğrafyanın önde gelen teknik bilgilerinin; coğrafya araçları, coğrafya metodolojisi teknikleri, problem analiz metodolojisi, harita okuma ve harita yapma gibi yeteneklerin edinilmesi yoluyla yapılmasına odaklanmalıdır (Karabağ & Şahin, 2006). Bu aşamada coğrafya eğitiminin amacı, öğrencileri yaşama hazırlamaktır. Çeşitli bilgileri anlama konusunda uzmanlaşma, iyi ve sorumlu bir yurttaş olmalarını sağlama, çevre ile etkileşime girebilmelerini ve öğrencinin farklı sektörlerde çalışabilmelerini sağlayacak yetenekleri kazanma, bilgi toplama, çevresel olguları analiz etme yeteneklerinin geliştirme, coğrafi bir olgunun etkisinin nasıl ölçüleceği, sorunlara çözüm bulma yollarını öğrenme coğrafya eğitimi ile sağlanır.

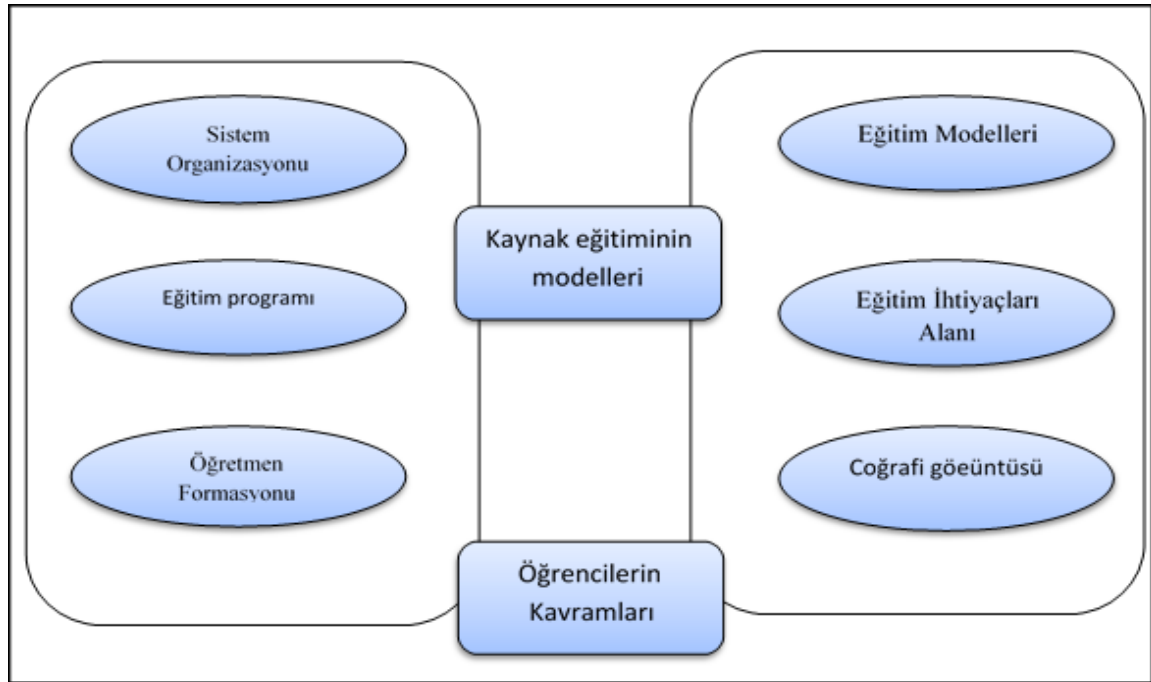
Günümüzde ki coğrafya eğitiminde, öğrencinin öğrenmeye ihtiyaç duyduğu ve kaynağını yaşamdan alan yeni uygulamalar vardır. Coğrafyaya konu olan bölgeler ikiye ayrılabilir:

A. Yerel Coğrafi Bölgeler: Toplumun yapısı ile bağlantılı yaşam alanları olarak tanımlanan bölgeler.

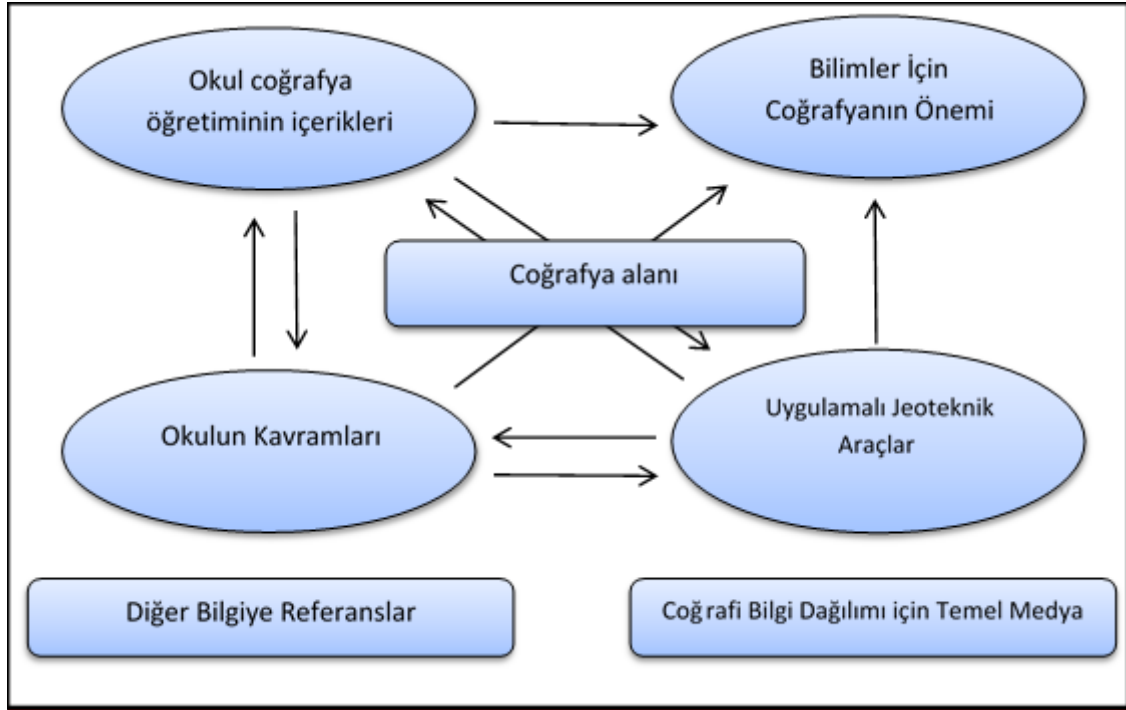
B. Küresel Coğrafi Bölgeler: Çevresel sorunlar, uluslararası göç ve jeopolitik problemler gibi yerel konularla da yakından bağlantılı olan ancak küresel boyutları olan hususlar.

Coğrafya dersinde öncelik ister doğal, beşeri, ekonomik isterse de kültürel olsun farklı uzamsal boyutlarıyla bir yaklaşımın çeşitli bileşenlerinden oluşan ve özel coğrafi bir soruna yönelik çeşitli bileşenleri bir araya getiren genel coğrafyaya verilmelidir (Pinchemel, 1982). Çalışma programları, öğrencinin coğrafya bilgisini zenginleştirecek bilgi materyallerinin sunumu ile sınırlı tutulmamalı, teorik ve uygulamalı yöntemler yoluyla da öğrenciyi yaşama hazırlamalıdır.

Negatif öğelerden - coğrafi alan ve ona tabi olan konuların etkilediği - bu alanın organizasyonu ve yapısına gelecekte katkı yapacak bir içeriğe dönüşüm, öğrencinin coğrafi düşünme yetenekleri kazanması için gereklidir. Eğer coğrafyanın eğitim fonksiyonuna ve biçimlerine, toplumun ve eğitim aktörlerinin ihtiyaçlarıyla bağlantılı olacak doğrultuda yenilikler kazandırılmazsa bu mümkün olamayacaktır (Pinchemel, 1982, s. 362-369).

Şekil 8. Coğrafi bilgi ve çevre içerisinde okul derslerinin grafiksel tasviri (Chevalier, 1997, s. 1-2).

Şekil 9. Coğrafi bilgi ve çevre içerisinde okul derslerinin grafiksel tasviri (Pinchemel, 1982, s. 362-369).

Önceki iki şekil aracılığıyla, eğitim sürecinin kapsadığı konularla bağlantılı herhangi bir eğitimsel sürecin, eğitim alanının temeli olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim alanındaki diğer bilim dalları gibi coğrafya da programların geliştirilmesine, öğretmenlerinin niteliklerinin artırılmasına ve eğitim programlarının tasarımına ihtiyaç duyar (Şahin & Karabağ, 2006). Coğrafi bilgi ve çevre içinde okul coğrafya derslerinin bu iki biçiminden yeni pedagojik yaklaşımlara cevap verme konularında coğrafya kitapları hazırlayanların ne amaçladığını anlayabiliyoruz (Pinchemel, 1982, s. 362-369). Niteliksel bir atılım ve içeriği ile sunumunda yapılacak büyük değişiklikler en çarpıcı olanlarıdır.

- Konuların çeşitliliklerini arttırmak; coğrafya derslerine daha önce derslere konulmamış küreselleşme, dinler coğrafyası, medikal coğrafya gibi yeni konular eklemek.
- Olgular arasındaki ilişkilerin ve bu ilişkilerin sonuçlarının, beşeri bilimlerin geri kalan kısımları ile ilişkili olduğu konuların ve bu ilişkilerin etkilerinin incelenmesine odaklanmak.
- Coğrafi olguların görünümü, tanımı, yorumlanması çalışmalarına odaklanmak ve döngü yasaları ile neticelerine ilişkin sonuçlara ulaşmak.

Fakat yönetsel, finansal, örgütsel ve zamansal kısıtlamaların bir sonucu olarak pratik uygulamalar seviyesine henüz ulaşamamıştır.

Öğretim yöntemlerini iyileştirmek, öğrencilerin kapasiteleri ile öğrenme kabiliyetlerini geliştirici bazı pedagojik programları oluşturmak için bir dizi girişimlerde bulunulmuştur. Ancak bu girişimler öğretme yöntemlerinde, öğrenci çıktılarında ve öğretmen eğitimlerinin eksikliği konularında gelişme sağlayamamıştır. Uygun pedagojik araçların sağlanması, boyutlarının küçültülmesi, öğretim programlarının uygun hale getirilmesi ve yeni pedagojik yönergelere öğretmenlerin müdahale konusunda cesaretlendirilmesi gerçekleştirilse bile etkin hale getirilmelerini sağlayacağı gerekli önlemlere ayak uydurulamaması, uygulamaların sendelemesine yol açmaktadır (Meclis-ül Ala Raporu, 2008, s. 67-68).

3.19. Libya'nın Karşı Karşıya Olduğu Eğitim Sorunları

Önceki yönetim döneminde Libya'da eğitim sistemine gerekli önem verilmedi. Eğitimde yapılması gereken modernize ve gelişme yapılamadı ve eskiden olduğu gibi muhtelif yöntemler, hedefler, düzenlemelerle yola devam edildi. Libya'da eğitimin, kendisinden beklenen görevi icra etmesi ve yerine getirmesi için hedeflerinin, felsefesinin ve yöntemlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bunun için Libya'da eğitim sistemi ve konusu, eğitim komisyon ve heyetleri üyelerinin yeterlilikleri, eğitim yöntemleri, eğitim kurumlarının alt yapısı aşağıdaki gibi ele alınacaktır: (www.facebook.com).

3.19.1. Eğitim Heyetleri Üyelerinin Yetersizlikleri ve Eğitim Yöntemleri

Eğitimci, eğitim çalışmalarının cevheri ve temel dayanaklarından biri sayılmaktadır. İleri devletlerde bu eğitimciler; bilimsel yeterliliği olan, ehliyetli, liyakat ve kişilik sahibi olanlardan ve eğitim görevini yerine getirmeye yetkin olanlardan seçilmektedir. Bu eğitimcilerin ilmi ve mesleki olarak yeterlilikleri sağlanmakta ve daha sonra da her yıl bilgi, birikim ve deneyimleri ölçülmekte ve sonra gerekirse değerlendirmeye alınmaktadırlar. Tüm bu yeterliliklerine karşılık ta görevlerini hakkıyla yerine getirmek üzere onlara yeterli derecede maaş, sosyal güvence ve sağlık giderleri verilmekte ve karşılanmaktadır (Yükseköğretim Kurulu Raporu, 2008, s. 67).

Kaddafi yönetiminden önce ve sonra bu alanda, eğitimde yetersiz ve bu alanla asla ilgili olmayan öğretmenler bulunmaktaydı. Çünkü bu dönemde eğitimcilerin hazırlanmasında nitelik değil nicelik esas alınmış ve bu siyaset güdülmüştür. Birçok kadın ve erkek

öğretmen bu şekilde mezun olmuştur. Mezun olan bu öğretmenlerden, bilimsel yeterlilik değil rejime bağlılık ölçü olarak esas alınmıştır. Özellikle de Kaddafi döneminde devrim örgütlenmelerinin üyelerinin eğitim kurumlarına ve dairelerine hakim olmaları esnasında bu böyle olmuştur. Dost ahbap ilişkisi tecrübe, yeterlilik ve liyakatin önüne geçmiştir.

Öğretmenler mali sıkıntılardan şikâyet etmektedir. Maaşları uzunca bir dönem iptal edilmekte öyle ki bazen bir yılı bulmaktaydı. Bu ise ehliyetli birçok öğretmenin göç etmesine neden oldu. Kalmayı tercih edenler ise kendi aile geçimini karşılamak için eğitim dışında muhtelif alanlarda çalışmaya mecbur kaldı. Bu alanlar bazen öğretmenin konumuna ve pozisyonuna hiç uygun değildi. Nesilleri eğiten bir eğitimci olarak öğretmen tüm dünya ülkelerinde olduğu üzere maddi ve manevi ihtiyaçları karşılanmadığı gibi asla hak ettiği takdir ve hürmeti de görmedi. Bundan kötüsü ise öğretmenin askerlik hizmetine mecbur bırakılması ve o aşamada envai çeşit kötü muameleye maruz bırakılması idi. Bundan daha kötüsü ise öğretmenin aşağılanması, korkutulması olmuştur. Öyle ki artık öğretmen toplum içerisindeki heybetini ve yerini kaybetmekteydi. Bu durum ise öğretmenin görevini yapmasının üzerinde olumsuz etki bıraktı ve dolayısıyla eğitim ve öğretim üzerinde de olumsuz etki bırakmaya neden oldu. Böylece ilim ve öğretmenin herhangi bir değeri ve toplum içerisinde bir kıymeti kalmadı. İşte tüm bu nedenlerden ötürü, eğitim faaliyetinin üzerine bina edildiği en önemli direklerden biri olan öğretmenin görevini yerine getirirken konum ve pozisyonundaki düşüşün boyutları açıkça ortaya konulmuş ve görülmüştür (Yükseköğretim Kurulu Raporu, 2008, s. 68-69).

3.19.2. Öğretim Yöntemleri

Öğretmenin öğrenciler ile olan iletişimi, öğretmen ile öğrenciler arasında fikir ve duygu alışverişine yol açması ve öğretmenin öğrencilerle ya da öğrencilerin kendi aralarındaki etkili iletişimlerini yoluyla arzulanan hedeflere ulaşmasına yardımcı olması dolayısıyla eğitim sürecinde çok önemlidir. Aslında bu, birinci tarafı oluşturan öğretmenden, ikinci tarafı meydana getiren öğrencilere gönderilen bir mesajın yer aldığı, ikinci tarafın gönderilen bu mesajla etkileşime girdiği ve cevap verdiği ya da bazı durumlarda cevap vermeyi reddedip kendini kapatabildiği iki taraflı bir süreçtir. Öğretimin kendisi de bilginin bir göndericiden alıcıya aktarılma sürecidir (Mohamed Al-Falouqi, 1990, s. 244-252).

Eğitim alanında iletişim kavramı, arzulanan eğitim hedeflerine ulaşabilmek için eğitim ve öğretim olgusunu meydana getiren çeşitli unsurlar arasında gerçekleşen süreçleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Sınıfta gerçekleşen iletişim, ister sözlü isterse sözsüz ve yazılı

olsun bir dizi çoklu ve çeşitli kanallarla gerçekleşir. Bunların arasında aletlerin, araçların, programların kullanılması; kitapların, resimlerin ve filmlerin takip edilmesi ve dinlenmesi gibi dinlenebilir ve okunabilir materyaller ile bunlara eşlik eden hareketler ve jestler yer alır. Bu yolla meydana gelen iletişim öğretmen ile öğrenci arasında gerçekleşen bir etkileşim sürecidir ve bu süreçte etkileşime giren tarafların davranışlarında arzulanan değişimlerin gerçekleşmesine tanık olunur.

Önceki rejim döneminde ve şimdiye kadar olan dönemde Libya’da öğretme yöntemi, öğretmen ve öğrenci arasında iletişim sürecinin tek yönlü olduğu yani öğretmenin yalnızca gönderici ve öğrencilerin alıcı rolünü üstelendiği anlatım tekniğine dayalıdır. İletişim, öğretmenin dersi kendisini dinleyen veya tahtaya bir şeyler yazarken bunları defterlerine geçiren öğrencilere dersi anlatmasından ibarettir. Öğrenciler herhangi bir konuda soru sormadıkları için öğretmen geri bildirimler alamaz ve öğrencilerin kendi fikirlerini açıklamalarına fırsat verilmez. Öğretmenin fiziksel ve sözel şiddet kullanımından kaynaklı yanlış yaklaşımı ve bu yaklaşımın sonucu ortaya çıkan psikolojik sorunlara ilaveten, meydana gelen en olumsuz durumlardan biri de sözel iletişim problemleridir.

Öğretmenin tek bilgi ve enformasyon kaynağı, öğrencilerin ise sadece öğretmenlerin anlattıklarını ezberleyerek tekrarlama rolünde olduğu yöntemler öğrencilerin olumsuz davranışları üzerinde en az etkisi olan iletişim yollarıdır. Bu yöntemin öğretme ve sınıf yönetimi üzerinde kötü bir etkisi vardır. Bu durum öğrenci motivasyonunu düşürdüğü gibi, harekete geçme konusunda cesaretini kırar ve isteğini azaltır. Bu yöntemin, öğrenme işleminin yerine getirilmesi konusunda yetersiz ve başarısız olduğu kanıtlanmıştır. Çünkü öğrencinin çaba göstermesini ve uğraşmasını gerektirmediğinden verilen bilgi zihinden hızlı biçimde kaybolmaktadır (www.libyapro.blogspot.com.tr).

Verilen her eğitimin, ülkelerinin gelişimine ve inşasına katkıda bulunacak şekilde işgücü pazarına girmelerine yardımcı olacak bilimsel bilgiler ve çağdaş beşeri değerler ile donatılmış bireylerin yetiştirilmesi nihai hedefi doğrultusunda bilimsel temelli gelecek plan ve programlarının çerçevesini oluşturabilecek açık bir felsefi temele sahip olması zaruridir . Eğitimde interaktif veya diyalog yöntemine güvenmek mümkündür. Bu yöntem öğretmene öğrenciler ile iletişime geçme, öğrencilere ise diğer öğrenciler ile etkileşime girerek öğrenme deneyimlerini birbirleriyle paylaşma fırsatı verir. Bu yöntemin kullanımında öğretmenin rolü, sınıfta oluşturulan öğrenci grupları arasındaki diyalogları ve tartışmaları yöneterek rehberlik etmek ve eğer hata yapılırsa müdahalede bulunarak düzeltmektir (Yükseköğretim Kurulu Raporu, 2008, s. 71).

Öğrencilerin merakla beklediği ilgi çekici ve heyecan verici konuların, oluşturulan bu iletişim kanalları aracılığıyla öğretmenin kontrolünde tartışılması biraz önce verdiğimiz örnekten daha etkilidir. Bu yöntemde öğrencilerin farklı konularda bilgi edinmelerinin sağlanmasının yanında, konuyla ilgili kendi düşüncelerini ifade etmelerine izin verilir. Soru sormaları, yeni fikirler ileri sürmeleri, öğretmen ve diğer öğrencilerle tartışma imkânına kavuşmaları sayesinde kişilikleri bütüncül gelişir ve hayata daha iyi adapte olurlar. Fikir alışverişi, kendini ifade etme, görüşlerini savunma ve kendine güven gibi yönleri gelişir. Bu öğretim yöntemi öğrencilerin bir takım içinde çalışmasını öğretmesinin yanında, kültürel, dinsel, entelektüel değerler ile farklı görüşlere de saygı duyma, yapıcı eleştiri, karşısındakinin fikirlerini dinleme ve kabul etme gibi erdemli davranışlar kazanarak eğitilmelerine ve yetiştirilmelerine katkı sağlayacaktır (www.libyapro.blogspot.com.tr).

3.19.3. Eğitim Müfredatının Zayıf Yönleri

Müfredat, eğitim hedeflerine ulaşmak için tek yol olduğundan karar vericilerin büyük özen göstermesi gereken eğitim sürecinin en önemli ayaklarından biridir. Müfredatın önemi, günümüzde sürdürülebilir bir gelişmeye ulaşılabilmesini ve böylece ülkenin refahının artmasını sağlayacak en önemli etkenin insan kaynakları olması ve insan kaynaklarını oluşturacak yeni nesilleri faydalı bilgilerle donatmanın en etkili yolunun müfredattan geçmesinden kaynaklanır. Bundan dolayı, kapsamlı bir Eğitim Rönesans'ını başarabilmek için eğitim içeriği ve hedeflerine odaklanarak, eğitimin her aşamasında güvenilir ve bütüncül boyutları ele almak gerekir .

Bir önceki ve ondan öncesinde ki eğitim müfredatı, geleneksel olarak nitelendirilen, ezbere dayalı, yoğun olarak tüm bilgilerin bir arada verilmeye çalışıldığı, birbirini yineleyen ve az gelişmiş olarak sınıflandırılan bir yapıdaydı. Aynı zamanda öğrencilerin zihninde hayatın gerçekliğinde karşılığını bulamayan değer ve temellerden yoksun bilgi, enformasyon, davranış ve göstermelik sözlerin kazandırılmasına çalışılması ile karakterize edilmekteydi.

Hâlbuki tüm ülkede, çevresiyle ve ortaya çıkan sorunlarla başa çıkabilme yeteneğine sahip, diğer bireylerin fikirlerine değer veren, ister entelektüel veya kültürel isterse dini olsun farklı düşüncelere ve fikirlere sahip olan kişilere saygı duyan, takım ruhuyla çalışabilen, yaptığı işte dürüstlük, kalite ve ustalığı öne çıkaran, ulusal aidiyet ve vatanseverlik duygularını ortaya çıkaracak biçimde ülkelerini tanıyan çağdaş bireylerin yetiştirilmesi,

eğitim alanında soru sorma, eleştirme, değerlendirme, yaratıcılık ve inovasyon yeteneklerinin geliştirilmesiyle mümkün olabilecektir (www.libyapro.blogspot.com.tr).

Son yıllarında Libya'daki geleneksel müfredatın yerini dünyadaki en iyi müfredatlardan biri olarak kabul edilen Singapur müfredatı almıştır. Singapur müfredatı bu alandaki en iyi örneklerden biridir, fakat bu müfredat modern ve gelişmiş teknik laboratuvarlardan yararlanıp müfredata açıklık kazandırarak doğru kullanabilme yeteneğine sahip nitelikli öğretmenlere gereksinim duyar. Ayrıca, her bir sınıfta belirli bir sayıda öğrencinin bulunması zorunluluğuna ilaveten, öğrencileri bu müfredat için hazır hale getiren ve uygun niteliklere sahip olmalarını sağlayan bir hazırlık aşamasından geçmiş oldukları farz edilmektedir .

Burada karşı karşıya kalınan problem, Singapur müfredatı yeterince incelenmeden ve net bir strateji meydana getirilmeden belli bir plan doğrultusunda uygulamaya konulmasıdır. Bunun yanında, gerekli laboratuvarların bulunmayışı, müfredatın doğru yorumlanamayışı, çoğu sınıfta olması gerekenden fazla öğrenci bulunması bu sistemin uygulanmasının önündeki engeller arasındadır. Bu nedenle Singapur yaklaşımının Libya şartlarında bazı güncellemelere ihtiyacı vardır. Eğer bunlar yapılamazsa bu programın faydalı da olması beklenemez ve istenen sonuçlara da ulaşılamaz. Buna ilaveten bazı olumsuz neticelerle karşılaşılması da muhtemeldir (www.libyapro.blogspot.com.tr).

Eğitim müfredatı geliştirme süreci devamlılık gerektirir ve belirli bir seviyede durması söz konusu değildir. Yerel, bölgesel ve uluslararası gelişmeler ile de uyumlu ve güncel olmalıdır. Bu yüzden uzmanların, gerekli materyal ve konuları inceleyerek yaşanan gelişme ve değişimlere uygun, çevre ile etkileşim içinde olmasına özen gösteren yenilemeler yapmaları gerekir .

3.19.4. Eğitim Kurumlarının Zayıf Altyapısı

Eğitim kurumları, aşırı kalabalık sınıfların yanında, oluşan hasarlardan dolayı çok sayıda okulun ve üniversite binasının boşaltılması gibi eğitim sürecini aksatan çeşitli problemlerin sıkıntısını çekmektedir. Üniversitelerde ve okullarda eğitim sürecine destek sağlayacak laboratuvarlar ve gerekli araç gereçler, teknik ve sportif faaliyetlerin yapılacağı salonlar, parklar ve meydanlar mevcut değildir. Ayrıca eğitim kurumları temiz içme suyu ve genel olarak temizlik konularındaki eksikliklerden kaynaklanan sorunlardan da muzdariptir.

Eski rejim, yönetiminin ilk anlarından itibaren ülkedeki eğitim sisteminin gelişmesi ve ilerlemesinin, kendi varlığını devam ettirebilmesi ve hayatta kalabilmesi hususunda tehlike meydana getirdiği ve uzun dönemde kendi hedefleri ve planlamalarıyla uygun olmayan hedefler ve isteklere bir yönelim yaratacağını fark etmişti. Ülke içinde eğitilmiş insan oranı arttıkça, sivil ve siyasi haklara yönelik talepler de artacağından ve bunların arasında siyasi süreçlere katılım talebi de yer alacağından sistematik ve planlı bir biçimde eğitim seviyesinin düşürülmesine çalışılmıştır. Eğitim sektörü Kaddafi tarafından takip edilen politikalardan en fazla etkilenen alanlardan biri olmuş ve eğitim seviyesi ile çıktıları giderek bozulmuştur (www.facebook.com).

Günümüzde, eğitim sektörünün hedefleri, programları, idari ve örgütsel yapısının diğer toplum sektörleri ile ilişkileri ışığında yeniden ele alınması gerektiği her zamankinden daha açıktır .

3.19.5. Eğitimde Öncü Deneyimler

Güneydoğu Asya, eğitimde öncülük yapan ülkelere ev sahipliği yapar. Son yıllarda yaşanan bazı deneyimler kalite ve maliyet açısından eğitimde en başarılı örnekler olarak tanımlanmıştır, bu deneyimlerin en önemlileri Malezya ve Singapur'dur. İki ülke örneği dünya çapında yayılmış ve pek çok gelişmekte olan ülkede karar vericilerin bu deneyimlere odaklanarak kendi ülkeleri için örnek almalarını ve uygulamalarını beraberinde getirmiştir .

Libya'da ki eski rejim, dünyada en gelişmiş eğitim programlarından biri olan Singapur örneğini alarak, Libya'da Singapur tarzı müfredat uygulamasını gerçekleştirmiştir. Singapur tarzı eğitim planlarının düzenlenmesi, belirgin eğitim hedefleri konulması, içinde bulunduğumuz çağ ile uyumlu yeni eğitim yöntemleri içeren okul kitaplarının kullanılmaya başlanması ve öğretmenler ile yeni değerlendirme yöntemleri için bir rehber meydana getirmesi amacıyla eğitim sürecinde atılan ilk olumlu adımdır.

Uzmanların belirttiği gibi Singapur örneği üzerinde yeterince çalışılmamış ve belirsiz bir stratejiyle hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca öğretmenler bu sistemi doğru biçimde ele alabilecek yeterliliğe sahip olmadıkları gibi, okullarda laboratuvarlar, sunum aletleri mevcut olmayıp her sınıftaki öğrenci sayısı 40'tan fazladır. Singapur yaklaşımının istenen sonuçları verebilmesi için bazı koşulların yerine getirilmesine ihtiyaç vardır ve eğer bunlar

yerine getirilmez ise hedeflere ulaşılamayacak, ve ortaya çıkan sonuçları da olumsuz yönlü olacaktır (www.libyapro.blogspot.com.tr).

Eski rejim bu yaklaşımının başarılı olabilmesi için maddi ve manevi pek çok gereksinime ihtiyaç olduğu gerçeğini ihmal etmiş ya da kasıtlı olarak görmezden gelmiştir. Ayrıca eğitim sektörünün gerçekliklerini yeterince incelemeyen, ülkenin ihtiyaçlarını ve eğitim sektörünün zayıflıklarını belirlemeden gelişmiş bir müfredat getirme hatasına düşmüştür. Dünyadaki tüm başarılı deneyimler, üzerinde düşünülmeden, gerekli alt yapı ve hazırlık yapılmadan ve ülkeye getirilmeye çalışılmış ve tüm çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır .

Bazı araştırmalar ve incelemeler, eski rejimin izlediği yöntemlerin bir bütün olarak eğitim sisteminin yıkımına katkı sağladığını ortaya koymuştur. Bu yöntemlerin en önemlileri şu şekildedir (www.libyapro.blogspot.com.tr):

1. Ülke genelinde ve özellikle eğitim sektöründe mali ve idari yolsuzlukların yaygınlaşması, teşvik edilmesi ve yolsuzluklarla mücadele çabası içinde olunmaması.
2. İşinin ehli olmayan, milli aidiyetleri bulunmayan ve ahlaki değerleri de olmayan (özellikle devrimci komite üyeleri ve baskıcı güvenlik güçleri mensupları) kişilerin bu sektörde idareci pozisyonlarına atanması ve bu işin ehli, milli değerlere bağlı ve başarılı kişilerin yerlerinden edilmesi .
3. Ahlaki yönlerin eğitim sürecinden ayrılması veya daha ziyade mesleki uygulamalarda rehberlik edecek kişilerin etik, ideolojik ve entelektüel yönlerinin eksikliğinden kaynaklı olarak yeni nesillerin eğitim süreci boyunca ahlaki değerler kazanamaması.
4. Müfredatın Bozulmasının Nedenleri:
 - A. Öğrenciyi bunaltan, vaktini harcayan, dikkatini dağıtan, enerjisini tüketen çok sayıda yararsız konunun (bütünü içindeki konular da dâhil olmak üzere) dahil edilmesi ve bu yüzden gerçekten önemli konular için öğrencinin vakti ve enerjisinin kalmaması.
 - B. Ders kitaplarının hatalarla dolu olmasının bu kitaplara yönelik güvenin kaybedilmesine yol açması ve içeriğin büyük bölümünün anlaşılması konusundaki yetersizliklerin öğrencilerde kafa karışıklığına yol açması ve anlama yeteneğini bozması.

- C. Müfredatın, geliştirilme aşamasında öğrencilerinin yaşlarına uygunluğuna dikkat edilmemesi, mevcut ve gelecek işgücü pazarının ihtiyaçlarının dikkate alınmaması, önceki ve sonraki müfredatlar ile koordinasyon eksikliği.
- 5- Gelecek vizyonunun belirsizliği, mezuniyetin ardından uygun istihdam fırsatlarının bulunmayışı ve özellikle “okul seferberliği” adı altında okullara askerlik hizmetlerinin sokulma felaketinin yaşanmasından sonra öğrencilere yeterli saygınlık verilmemesi.
- 6- Tüm seviyelerdeki (ilköğretim ve ortaöğretim) genel eğitimin feminizasyonu. Kadınların sınıf içinde kontrolü sağlama ve saygı uyandırma konusunda başarısız olması neticesinde özellikle erkek öğrencilerin performanslarının düşmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca utangaçlık nedeni ile öğretmenler cinsellikle ilgili konuları öğrencilerine açık ve net biçimde anlatamamışlardır.
- 7- Kopya çekme olgusunun yaygınlaşması ve bununla mücadele etme konusunda çabalarda bulunulmaması, epidemiyolojik olarak korkunç bir biçimde daha da artmasına yol açmış ve kopya çekme öğrenciler ve hatta çoğu ebeveyn tarafından kabul edilebilir meşru bir hak gibi görülmeye başlanmıştır. Bu durumun başarıya önem verilmemesi nedeniyle öğrenme üzerindeki yıkıcı bir etkisi olmakta ve özellikle sınıftaki çalışkan ve dürüst öğrencilerin de ciddi psikolojik rahatsızlıklarını beraberinde getirmektedir .
- 8- Gerçekçi profesyonel incelemeler gerçekleştirilmeden, veriler analiz edilmeden ve hedefler ile bu hedeflere ulaşılması için yerine getirilmesi gerekenler doğru biçimde tanımlanmadan eğitim sisteminde çok sayıda rastgele kararların alınması ve sürekli birbirini takip eder biçimde ciddi değişimlerin yapılmış olması. Ne yazık ki, 17 Şubat devriminin sonrasında da bu durumun devam ettiği açıkça görülmektedir .
- 9- Özellikle hükümetinin devrim hareketinin üyelerine yurtdışı eğitim bursları verme hususunda öncelik vermeye başlamasından sonra pek çok öğretmenin her düzeyde bilimsel ve pedagojik liyakatinin (bilgi iletme yeteneği) zayıflığı.
- 10- Zayıf ve faydasız bir yöntem olan anlatıma dayalı yöntemin kısıtlanması ve bu alanda meydana gelen çok büyük ilerlemelere ayak uydurabilecek eğitim yöntemlerinin geliştirilmesi konularında yaşanan eksiklikler .
- 11- Okulların, ana okullarının, enstitülerin ve üniversitelerin eğitim tesislerinin ihmal edilmesi ve bakım, temizlik, koordinasyon, organizasyon, eğitim öğretim tesisleri ve

araç gereçlerinin temini konusunda ilgisizlik ile en alt düzeyde dahi modern ve çok yönlü eğitim materyallerinin eksikliği .

- 12- Eğitim kurumlarında eğlence imkânlarının olmaması. Tüm sanatsal, sportif, sosyal ve sanatsal öğrenci etkinliklerinin iptal edilmesi nedeniyle eğitim faaliyetlerinin öğrenci ihtiyaçlarını karşılayamayan sıkıcı ve ağır bir faaliyet olarak görülmesi .
- 13- Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin ihmal edilmesi ve bu öğrenciler gibi diğerlerini de daha fazla çalışmak ve gayret göstermek konusunda cesaretlendirecek herhangi bir ödüllendirme sisteminin getirilmemiş olması .
- 14- Başarı ve başarısızlık konularının da dâhil olduğu eğitim sektöründe çalışan yöneticiler ve öğretmenler arasında akrabalara yapılan iltimas ve aracılığın yaygınlaşması, unvanların parayla alınır satılır hale gelmesi .
- 15- Diploma ve belgelerin tek bir liyakat ölçüsü olarak alınması, iş ve mevki aynı zamanda takdir ve saygı elde etmenin en önemli sağlayıcı olarak görülmesi ancak bu diplomaları elde etme aşamasındaki gerçek bilimsel başarıların, entelektüel, kültürel, bilimsel, mesleki ve eğitimsel uzmanlıkların veya milli bilinç ve etiklerin göz ardı edilmesi.
- 16- Genel olarak tüm sektör ve tüm seviyelerdeki alt birimlerde idari otoritenin zayıflığı ve çok sayıda eksiklik ve dengesizliğe sahip olmalarına rağmen verimsiz kanun ve düzenlemelere körü körüne bağlılık.
- 17- Özel eğitim kurumları üzerindeki denetim eksikliği ve bu eksiklik nedeniyle eğitimsel başarılar ihmal edilerek “diploma satan dükkânlar” haline gelmesi konusunda bu kurumları cesaretlendirmesi (www.facebook.com).

Yukarıda bahsedilenlerin tamamını göz önünde bulundurursak, Libya’da eğitimde dengesizliğin çok büyük, hastalığın çok ilerlemiş olduğunu ve tedavi ederek kurtarma görevinin zor ve zahmetli bir hale geldiğini söyleyebiliriz. Herhangi bir deneyimi uygulamaya koymadan önce, durumumuzun net olarak ortaya konulması ve zayıf ve eksik yönlerimizin tespit edilmesi, gerçek ihtiyaçlarımızın tanımlanması gerekir. Böylece, örnek alınan bir deneyimin tüm bölümlerinin uygulamaya konulması zorunlu olmayabilir. Aynı zamanda başarıya ulaşabilmemiz için böylesi bir deneyimin uygulaması esnasında gerekli incelemeler yapılmalı, kararlar alınmalı ve bazı bakış açıları geliştirilmelidir.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Temel, orta ve üniversite eğitimi aşamalarında Libya'daki coğrafya öğretiminin temel özelliklerinin ele alınmaya çalışıldığı bu çalışmada coğrafya öğretiminin nasıl daha verimli olabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bazı istatistiklerin de değerlendirildiği çalışmada Libya'daki öğrencilerin, okulların ve yüksek eğitim kurumlarının eğitime bakış açılarının belirlenmesine de gayret edilmiştir. Bu geçenlerden sonra aşağıdaki sonuçlar özetlenebilir.

- 1- Libya'da eğitim seviyesini yükseltmek için tüm ilgili grupların birlikte ve uyum içinde çalışması ile gerekmektedir.
- 2- Eğitim kurumlarının eksikleri giderilmelidir. İçinde bulunduğumuz çağın gereksinimlerine uygun bir eğitim müfredatının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Hizmet kalitesi ve performans seviyesini yükseltme adına öğretmenlerin ve okul idaresinin de yeni yöntemlere hazırlıklı hale getirilmesi gerekmektedir.
- 3- Kaliteli insan kaynaklarına, uygun eğitim materyallerine ve geniş çaplı bir çalışma gerekmektedir.
- 4- Gelişmiş ülkelerin bilimsel uzmanlığına başvurulması ve o ülkelerden elde edilen bilgi, tecrübe ve uygulamaların Libya şartlarına uyarlanarak pratiğe dökülmesi gerekmektedir.
- 5- Eğitim sisteminde, ezberden ziyade düşünme, tasarlama, hayal kurma ve yeniliklere açık olma gibi gelişmiş ülkelerde uygulanan programlar uygulanması gerekmektedir.
- 6- Teorik bilgidен ziyade bilgisayar kullanımının da dâhil edildiği pratik, uygulanabilir, bilimsel fikir ve bilgilerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.
- 7- Bilimsellik, ölçüm, değerlendirme ve sonuç çıkarma yöntemleri kullanılarak yeni neslin eğitilip yetiştirilmesi ve eleştirel düşünme kabiliyeti kazandırılması gerekmektedir.
- 8- Eğitim sektöründe çalışan öğretmenlerin profesyonellikleri derinleştirilmeli ve bu kadroların sürekli eğitimleri sağlanmalıdır.

- 9- Genel ve teknik eğitim kurumlarıyla, üniversite dönemi eğitim seviyesi arasında bütünleşme sağlanmalıdır.
- 10- Mezun öğrenciler için yerel ve bölgesel çalışma alanlarını hazır hale getirecek programlar geliştirilmelidir.
- 11- Libya’da lise eğitiminin devamlığını sağlayacak değişikliklerin yapılması gereklidir. Öğrencilerin ülke problemlerine çözüm sunan projeler yapması sağlanarak, takım çalışması, çalışma ciddiyeti, şeffaflık, sorunları çözerek analiz etme kabiliyetleri geliştirilmelidir.
- 12- Libyalı öğretmenlerin ve özel sektörün multimedya üzerinde elektronik kitaplar oluşturma teşvik edilmelidir.
- 13- Ayrıca Libya Öğretmenler Sendikası, Libyalı öğretmenlere hizmet, sigorta ve kapsamlı bakım programları sağlama konularında teşvik etmelidir.
- 14- Rehberler ve coğrafyacılar, ülkede uygulanabilecek yöntemlerin tespit edilmesi için bu alanda gelişmiş ülkelere gönderilmelidir. Coğrafya alanında yaşanan son gelişmeler takip edilmelidir.
- 15- Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, eğitim sistemlerinde yapılan bu değişikliklerin ve geliştirme çabalarının, içinde yaşanan toplumun özellikleri ve ihtiyaçları yanında farklı eğitim aşamalarına uygun biçimde oluşturulabilmesidir.
- 16- Siyasetçiler tarafından alınan bazı doğaçlama kararlar, müfredat tasarımcıları ve geliştiricileri ile tüm eğitim sürecini olumsuz etkilemektedir bu yüzden bunların önüne geçilmelidir.

Sonuç olarak, coğrafya dersi ile ilgili olumsuz izlenimin genellikle okullarımızda uzun süredir devam ettirilen yöntemlerle ilgili olduğunu, özellikle düz anlatım yönteminin yıkıcı bir etkisi bulunduğunu ve öğrencilerin coğrafya dersine yönelik çok kötü bir izlenim geliştirmelerine yol açtığını söyleyebiliriz. Bu nedenle gerek sistem olarak ve gerekse materyal olarak sistemin modernizmesine gereksinim bulunmaktadır.

4.2. Öneriler

Libya’da eğitim sektörünün gelecekteki farklı boyut ve düzeylerdeki yansımaları ve sonuçlarının önemi nedeniyle ve aynı zamanda uygarlık düzeyindeki gelişmelere ayak uydurabilmesi amacıyla coğrafyada müfredat geliştirme ve eğitim sürecini iyileştirmede yararlı olabileceğini düşündüğümüz bazı öneri ve tavsiyelerimiz şunlardır:

1. Aşağıda verdiğimiz yöntemleri kullanarak eğitim sistemini geliştirmek, idari yapıyı güçlendirmek ve eğitim altyapısını yeniden düzenlemek amacıyla milli bir projenin (stratejik plan) oluşturulması hızlandırılmalıdır.
 - a) Eğitim sisteminin uluslararası kalite standartlarına dayanan kural ve düzenlemelere tabi tutulması, kamu eğitim kurumlarında müfredat ve yöntemlerin seçiminde uluslararası kabul görmüş standartların tercih edilmesi.
 - b) Modern eğitim tekniklerini geliştirmek, yerele uyarlamak ve yeni öğretim ve öğrenim modelleri oluşturmak için bilimsel gelişmeleri takip etmek ve gelişmeleri izlemek adına uygun bir sistemin uygulamaya konulması.
 - c) Eğitim politikalarını iş piyasasının ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirilmesi, eğitim çıktıları ile ülkenin kalkınması için gereken ihtiyaçların ilişkilendirilerek aralarındaki boşluğun doldurulması.
 - d) Tüm alanlarda bilimsel araştırmanın rolünün etkin hale getirilmesi, eğitim ile sosyal ve ekonomik sistemler arasında güçlü bir ilişki kurulması, üniversiteler, eğitim kurumları, araştırma kuruluşları ve teknik gelişim merkezlerinin Libya içinde ve dışındaki diğer kurum ve kuruluşlarla eğitimsel ve bilimsel alışveriş ve işbirliğinin güçlendirilmesi.
 - e) Eğitim sektöründe lider konumdaki ülkelerin deneyimlerinden yararlanılması ve Libya'daki eğitim sisteminin geliştirilmesi adına hangi uygulamaların hayata geçirebileceğinin belirlenmesi.
2. Öğretmen eğitimi, temel yetkinlikler, müfredat, eğitim süreci, değerlendirme yöntemleri ve en iyi eğitim uygulamaları konusundaki araştırmalardan edinilen çıkarımlara dayanmalıdır.
3. Gerektiği durumlarda eğitim alanındaki idareciler yanında, araştırma kurumları, sosyal organizasyonlar, şirketler, ebeveynler gibi okul dışından da destek sağlanmalıdır.
4. Yetkililer, öğrencileri iş piyasasına hazırlayan ve onlara mesleki beceriler kazandıran eğitimler veren işverenler ve iş bulma ajansları ile irtibatlı çalışmalıdır.
5. Öğrencilerin ve eğitim süreci içerisinde öğretmenlerin yaratıcı ruhlarını geliştiren sistemler kurarak, yenilikçi düşünceleri cesaretlendiren bilimsel bir ortam meydana getirilmelidir.

6. Eğitim sektöründe ve yükseköğretim kurumlarında öğretmenlerin ve diğer çalışanların maaşları arttırılmalı, bu sayede nitelikli kişiler eğitim sektörüne çekilmelidir. Kırsal kesimde öğretmenlik yapmak isteyenler için bu ödeneğin arttırılmasının yolları araştırılmalıdır.
7. Öğretmenlerin fikirlerini hayata geçirebilmeleri için kaliteli araç ve kaynaklar temin edilmelidir. Öğretmenler yalnızca öğrencilerin belirli konularda yeterlilik kazanmasına odaklanmamalı, aynı zamanda kendi önemlerinin farkına varmaları sağlanarak kendi yetkinliklerine yönelik inançları güçlendirilmelidir.
8. Çeşitli müfredatlar sürekli geliştirilmeli ve bunları toplumun ihtiyaçları, bulunulan dönemin gereksinimleri, rekabet avantajları ile ilişkilendirerek, eğitim sürekli teşvik edilmeli ve bilgi alışverişi özgür biçimde gerçekleştirilebilmelidir.

Müfredat geliştirmenin aynı zamanda şu özellikleri de taşıması önemlidir.

- a. Müfredatlar, öğrencilere fırsatlar sunacak şekilde ve yaratıcı kabiliyetlerini harekete geçirecek biçimde tasarlanmalıdır.
 - b. Değerlendirme ve sınav yöntemleri yenilenmelidir.
 - c. Müfredat, öğrencileri cezp ve memnun edecek biçimde tasarlanması gerekir. Tekrarların kaldırılması niteliğe odaklanması gerekmektedir.
 - d. Müfredatla ilgili hedefler açık ve net biçimde sunulmalı, eşitlik ilkesi göz önünde tutulmalıdır.
 - e. Müfredatın teorik ve pratik yönleri birbiriyle ilişkilendirmeli, etkinlik ve projelerin üzerinde durulmalıdır.
 - f. Düşünme becerilerinin, bilimsel kültürün, bilimsel yeniliklerin ve bilimsel etiğin geliştirilmesi gibi müfredat konusunda en güncel küresel eğilimlerin avantajlarından yararlanılmalıdır.
 - g. İslami değer ve etikleri yitirmeden, tüm insanlığın ortak değerlerinin de öğrencilere kazandırılmasına odaklanan bir içeriğe sahip olmalıdır.
 - h. Müfredat, öğrencilerin zihinsel özelliklerine uyması gerekir ve öğretim hedefleri doğrultusunda tasarlanmış ders kitaplarını temele almalıdır.
- 8- Öğrencilerin, eğilim, kabiliyet ve yeteneklerini keşfederek onları kendilerine uygun alanlara yönlendirmek için gerekli araçlar kullanılmalıdır.

9- Lisansüstü ve burs programları geliştirilmeli ve aralarında entegrasyon sağlanmalı; gerekli kadroları elde etmek amacıyla yurtdışındaki en iyi üniversitelere öğrenciler gönderilmelidir.

10- İşgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, üniversiteler, enstitüler, özel eğitim kurumları ve araştırma merkezleri kurarak özel sektörün eğitime yatırım yapması ve eğitim altyapısının geliştirilmesine katkıda bulunması teşvik edilmelidir.

Dile getirmeye çalıştığımız bu önerilerin, gelecekte Libya'nın eğitim kalitesini artırma hususunda gereken tüm noktaları ele aldığı iddiasında değiliz. Bununla birlikte konunun kaynağını oluşturan bazı sorunlarla ilgili küçük de olsa bir katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Ayrıca bu önerilerin Libya'daki eğitim sisteminin şu anki sorunları için geçerli olduğunu, gelecekte ortaya çıkması muhtemel gelişmeler için güncel fikir ve görüşlerin gündeme getirilmesinin gerektiğini de söylememiz gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Abbas, M. (1999). *Coğrafya öğretimi ve yeni çağın bailandıcı*. Mısır.
- Abdulhamid C. (1985). *Öğretim becerileri*. Kahire.
- Abdullah, A. (1982). *Mekketu'l Mukerrama'da öğretim tarihi*. Riyad.
- Abdullah, S. (1970). *Öğretim budur, öğretmen yetiştirmeye giriş*. Kahire.
- Abid, A. (1979). *Öğretim düzeni felsefesi*. Kahire.
- Abir, K. (2003). *İlim tahsil ederken yaşanan çağdaş evrensel sorunların ışığında coğrafya yöntem içeriğini geliştirmek için önerilen programın etkinliği ve lise bir sınıfı öğrencileri tarafından bu sorunlara eğilim*. Yüksek Lisans Tezi, Almanyası Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kahire.
- Açıkgöz, K. Ü. (2004). *Aktif öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Ahmed, M. (1998). *1951-1975 yılları boyunca Libya'da öğretim yönetimin geliştirilmesi (Tarih saha analizi araştırması)*. Beyrut.
- Ahsain, M. (2009). Beşeri bilimlere açılma ve Pedagojik karşılaştırma için uyum sağlama sorunu. *Terbiyyetina Dergisi, Turbetna Dergisi*, 6(6), 92.
- Akademik yıl için okul kitapları (2019). <http://libyanschoolusa.org/books.html>. Erişim tarihi: 13 Ağustos 2017.
- Akademik yıl için okul kitapları 2014-2015. (2015). <https://sites.google.com>. Erişim tarihi: Şubat 2017.
- Al-arHajjaji, S. (1989). *Yeni Libya*. Al-Fateh Üniversite Trablus.
- Al-duleymi, K. (2007). *Bilimsel coğrafik araştırmada modern yönelimler*. Amman.
- Al-Faluki, M. ve & Al-Kaddafi, R. (1990a). *Arap ülkelerinde lise öğretimi*. Mısırata.

- Al-Faluki, M. &ve Al-Kaddafi, R. (1990b). *Arap okullarında ikinci öğretim* (1.basım). Mısırata, Libya.
- Al-Farra. (1989). *Metodolojik birimler kullanarak coğrafya öğretim yeterliliklerinin geliştirilmesi*, Doktora Tezi Serisi, Kuveyt Yayın Vakfı, Kuveyt: Kuveyt Vakfı.
- Al-fenniş, A. (1967). *Libya toplumu ve sorunları* (1. basım). Trablus.
- Al-Haliyyah, M. (1999). *Teori öğretimi tasarlama ve uygulama*. Amman.
- Al-Haliyyah, M. (2012). *Öğretim araç gereçleri tasarlama ve üretme* (6.basım). Amman.
- Ali, M. (1998). *Yöntemlerde terminolojiler ve öğretim yolları*. Mısır.
- Al-kamati, A. (2011). *Öğretim yönetiminin gelişimi. (1950-1975)*. Trablus, Libya: Eğitim ve Öğretim Bakanlığı.
- Al-Khamisi, A. (2007). *Düzen ışığında aktif okul kalitesi standartları*. Suudi Arabistan: Kasiim.
- Al-lakaani, A. (1990). *Sosyoloji dersi öğretimi*. Kahire.
- Al-Lakaanii, A. (1995). *Öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi*. Kahire.
- Al-Razi, M. ve & Al-Adeeb, A. (1996). Coğrafya öğretimi. *İletişim Köprüleri Dergisi*, 1.
- Al-Seybani, O. (2000). *Libya'da kültür tarihi ve öğretim*. Al-Fatih Üniversitesi, Trablus: Al-Fatih Üniversitesi.
- Al-Shaibani, O. (2000). *Libya'da kültür ve eğitim tarihi*. Al-Fateh Üniversitesi Trablus: Al-Fateh Üniversitesi.
- Al-Sheyh, R. (1972). *Modern yıllarda Libya'daki öğretimin gelişimi* (1.basım). Trablus.
- Al-şeyh, M. (1981). *Öğretim teknolojisi*, Irak.
- Al-Taafiha, H. (2013). *Planlama yöntemleri, bu yöntemlerin geliştirilmesi ve uygulanması*. Umman.
- Al-Tomi, M. (1992). *Eğitim ve çağdaş Arap toplumunun sorunlar*. ŞehirBingazi: Kaar Yunus Üniversitesi Bingazi.
- Al-vekiil, H. (1999). *Yöntemlerin geliştirilmesi*. Kahire.
- Amir, A. (2009). *Libya'daki okul laboratuvarlarında uzman liseleri hazırlarken karşılaşılan bazı sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi, Trablus Üniversitesi, Libya.

- Arafa, M. (2005). *Coğrafya öğretimi ve bilgi çağında coğrafya öğrenimi*. 1. Baskı, Kahire.
- Arap Dünyasında Laik Araştırma Vve Araştırma Merkezi. (2016). www.almarefh.org/news.php, Erişim tarihi: Haziran 2017.
- Arap Dünyasında Laik Araştırmalar ve Araştırma Merkezi. (2016). <http://amanahsa.com/vb/showthread.php>, Erişim tarihi: 11 Temmuz 2017.
- Arap İnsan Kaynakları Yönetimi Forumu. (2016). <https://hrdiscussion.com/hr111882.html>.
- Babylon Üniversitesi Ağı., (2011). Öğretim Yöntemleri Kavramı, www.uobabylon.edu.iq/uobColeges/lecture.aspx, Erişim tarihi: 20 Nisan 2018.
- Başaran, İ. E. (2005). *Eğitim psikolojisi, gelişim, öğrenme ve ortam*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bilgi ve Eğitim Forumu. (2011). <http://mutnbak.mam9.com/t462-topic>. Erişim tarihi: 17 mart 2017.
- bin Bin Khayal, A, & Boulkama, E. (1995). *Coğrafya çalışması*. Sirte: Jamahiriya. Trablus
- bin Bin Misa, A. (t.y.::). *Coğrafya öğretimi modern yöntemleri*. Cezayir: Kostantiniyye, Cezayir.
- Bir Müfredat Vve Çoklu Müfredat Arasındaki Coğrafya. (2013). www.alukah.net/social, Erişim tarihi: mayıs 2018.
- Boukhsheem, İ. ve & Boulkama, E. (1995). El-Jamahiriya *Coğrafya çalışması*. Sirte, Libya: Sirte.
- Bugünün Gazetesi. (2019). www.alyaum.com/article. Erişim tarihi: mart 2017.
- Can, M. (1998). *Özgünlük ve Batılılaşma Arasındaki Müfredat* 2. baskı, Mekke-i Mukarramah.
- Cavir M, Al-dib F. (1421). *Öğretmen metodu, esasları, eğitim uygulamaları*. Kuveyt: Al-Kalem.
- Chevalier. (1997). *Coğrafya ne için kullanılır?* Gazetecilere Seçmenlere Vokal Kütüphanesi Mektubu, Sayı 19. Paris: Nathan.
- Coğrafya Vve Demografinin Libya'daki çalışma ve çözüm üzerindeki etkisi. (2016). www.alaraby.co.uk/supplements, Erişim tarihi: mart 2018.

- Darch, J. (1987). *Coğrafya krizi*. <https://www.alukah.net>. Ortaöğretimde coğrafya öğretimi sorunu, Erişim tarihi: 16 Nisan 2018.
- Demirel, Ö. (2003). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. (5. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2005). *Öğretme sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Eğitim Teknolojisi Sitesi ve Forumu. (2019). www.khayma.com/education-technology/Article39.htm, Erişim tarihi: Mart 2018.
- Eğitim ve Öğretim Bakanlığı. (2011). *1950-1951 yıllarından 1966-1967 yılına kadar Libya'daki öğretim hakkında rapor*. Trablus: Eğitim ve Öğretim Bakanlığı.
- Eğitim, öğretim ve bilimleri Arap örgütü, (1999). www.alecso.org/nnsite/component/content. Erişim tarihi: 16 nisanNisan 2018.
- El Vakıl, H. (1999). *Müfredat geliştirme*. Kahire: Dar El Fikr El Arabi.
- El-Haram, F. ve & Boulkama, E. (1995). *El-Jamahiriya Coğrafya çalışması*. Sirte, Libya: Sirte.
- Ertürk, S. (1984). *Eğitimde program geliştirme* (5. basım). Ankara: Meteksan.
- Fathi E. (1994). *Coğrafya araştırma yöntemleri*. Mısır: Doküman İşleme Merkezi, Damietta Üniversitesi.,
- Forum kapsamlı üniversite ve okul araştırması. (2010). www.stob5.com/290358.html, Erişim tarihi: ekim 2017.
- Fosil Water in Libya., (t.y). <https://www.koshland-science-museum.org/water/html/en/Sources/Fossil-Water-in-Libya.html> adresinden erişildi.
- Gözütok, F. (2006). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Güvenlik Kanseyi Libya'ya Hava. (2011). www.bbc.com/arabic/middleeast, Erişim tarihi: haziran 2017.
- Hashim, S. (2000). *Genel öğretim yöntemleri ve düşünme gelişimi*. Amman.
- Hassune, H. (2009). *Amerikan coğrafya cemiyeti ışığında on birinci sınıfın coğrafya müfredatının güçlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İslam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Gazze, Filistin.
- Husam, A. (2003). *Coğrafya öğretim yöntemleri*, Amman Ürdün.

- Huseyin, M. (2001). *Üniversite öğretiminin güçlendirilmesi*. Al-Bahreyn.
- Husseini, A. (2000). *Program tasarım yöntemi*. Lübnan: Araştırma ve Geliştirme Eğitim Merkezi. Beyrut Üniversitesi, Sanat Fakültesi. Lübnan.
- İlköğretim Hedefleri. (2018). www.alukah.net/translations, Erişim tarihi: nisan 2018.
- İbrahim Fadıl, H. (1994). Kararlaştırılmış düzenlemenin standartları ve yöntemleri ve tarih dersi okul kitabı. *Al-Arabiyye Eğitim Dergisi*, 2.
- (2018). İkincil Aşama İçin Genel Hedefler. (2018).
- (2012). Kalite güvence kanıtı ve temel ve ikinci öğretim kurumlarına itimat, öğretim ve yetiştirme kurumlarına itimat ve kalite güvencesi için milli merkez, (2012). Trablus, 2012. <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp>.
- Kandil Y. (1998). *Öğretim ve öğretmen yetiştirmesi* (2.basım). Riyad.
- Karabağ, S. ve & Şahin, S. (2006). *Kuram ve Uygulamada Coğrafya Eğitimi*. Ankara: Gazi.
- Kattami, Y. (1998). *Sınıf öğretimi örnekleri*. Umman.
- Kattavi, İ ve diğerleri. (2009). Ürdün'deki uluslar arası Al-Ghavs'ul Vekale okullarındaki öğretmenlerin bakış açılarına göre, sosyal bilimler dersinin öğretilmesinde öğrenim faaliyetleri ilkelerinin uygulanma seviyesi. *Araştırma ve Beşeri Araştırmalar Dergisi*, 9.
- Kattavi, İ. (2014). Ürdün'deki uluslararası Vekaletu'l Al-Ghavs okullarında öğretmenlerin görüşlerine göre sosyal bilimleri dersi öğretiminde aktivite öğretim ilkelerinin uygulanış seviyesi. *Al-Zarkaa Araştırma ve Beşeri İlimler Dergisi*, 9.
- Kavas, A. (2003). Libya. *DİA*, 27, 174-188.
- Kerzari M, & Hamza M. (2005). *Morokko'da uygulamalı coğrafya*. ŞehirAl-Ribat: Al-Ribat. Al-Ribat'ta Beşeri İlimler ve Edebiyat Fakültesi.
- Kurum, Y. (2008). Yüksek meclis eğitim raporu; Morokko okullarının hali hazırdaki durumuna genel bakış. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 38, Rabat.
- Küçükahmet, L. (1999). *Eğitimde planlama ve değerlendirme*. İstanbul: Alkım.

- Lefort, I. (1994). *İkinci kademe coğrafya programı. Yerinden edilmiş öğretmenlik mesleği ile koordineli olarak*, Paris: Kolej ve Lisede Coğrafya - Eğitim - Paris.
- Libya Refah Kompleksi. (2018). http://libyapro.blogspot.com.tr/2013/10/blog-post_29.html. Erişim tarihi: 18 Aralık 2017.
- Libya Siyaset Vve Strateji Örgütü, Libya'da Kamu Öğretimi (Sorunlar ve iyileştirme yolları) (2016). <http://loopsresearch.org/media/images/photofmkgdga02jn.pdf>.
- Libya: Çalıntı Devrimi. (2018). https://insamer.com/tr/libya-calinmis-devrim_1365.html.şubat.2017.
- Libya'da Coğrafya ve İklim. (2010). www.alnilin.com/252641.htm, Erişim tarihi: mayıs 2018.
- Libya'da Fosil Su. (2007). www.koshland-science-museum.org sayfasından erişilmiştir, Erişim tarihi: mart 2018.
- Libya'da Genel Eğitim. (2016). www.facebook.com/EalamTalemiSebha/posts. Erişim tarihi: nisan 2017.
- Libya'da Nüfus, Fanack Network. (2019). <https://fanack.com/ar/libya/population>, Erişim tarihi: 22 nisan 2018.
- Libya'da sSanayi. (2019). <https://hyatok.com>, Erişim tarihi: 21 nisan 2019.
- Libya'da Yükseköğretim, Gerçeklik ve Umutlar. (2017). www.researchgate.net/publication/316423850_altlym_alaly_fy_lybya_alwaq_w_al_afaq, Erişim tarihi: mart 2018.
- Libya'daki siyasi ve askeri durum (bazıları) (2014). <http://muslimpolitic.ru/2014/1>, Erişim tarihi: 14 mart 2017.
- Mahmud, H. (1961). *Şimdiki zaman ve geçmiş arasında Libya*. Kahire.
- Mahmud, S. (1996). *Coğrafya öğretimi yöntemleri* (1. basım), Kahire.
- Mechel, D. (2003). *An investigation of the relationship among life -esteem, and well - being in adults*. PhD, Louisiana Üniversitesi, USA.
- Merii, T. (2011). *Modern eğitim yöntemleri, kavramları, elemanları, temelleri ve süreçleri*. Umman.

- Milli Eğitim Bakanlığı. (t.y.). Libya'da 1950-1951 yılları arasında 1966-1967 yılları arasında eğitim raporu, Trablus.
- Muhammed Yahya Al-Maafaa. (2013). *Öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi için gereksinimler (çağın değişkenleri ışığında sosyoloji dersi yöntemleri-gerçek-sorunlar) çalışma kağıdı*. Şehir: Necran: Üniversitesi,Suudi Üniversitesi.
- Muhammed, H. (2001). Eğitim coğrafyası globalizmi. *Al-Maarife eDrgisi*, 78.
- Muhammed, M. (1982). *Zaman ve mekan arasında coğrafya*. Al-Kahire.
- Mullins, S. (1990). *21. Yüzyıl'da sosyal bilgiler: Okulda ulusal komisyon sosyal bilimlerin önerileri*. Washington.
- Mücahid, H. (2012). *Libya coğrafyası*. Trablus: Trablus Uluslararası Kütüphanesi.
- Nesim, K. (1998). *Beşeri coğrafyaya giriş*. Umman.
- Norman, G.ronlund .(t.y.). *Eğitim hedefleri, davranışsal yönden bu hedeflerin belirlenmesi ve uygulanması*. (D. Ahmed Hayri Kazım. Çev.). Kahire.
- Osman, H. (1983). *Öğretim metotları C2: Coğrafya ve tarih*. Riyad.
- Ozi, A. (2010). Öğrencileri 21. yüzyıla hazırlama. *Ulumu'tterbiyye Dergisi, Eğitim Bilimleri Dergisi*, 45, Rabat, Fas.
- Öğretim Bakanlığı. (2017-2018). *Öğretim yöntemleri ve eğitimsel araştırma merkezi, esas ve ikinci öğretim dönemi için öğretim planı, ders yılı*. Trablus: Öğretim Yöntemleri ve Eğitimsel Araştırmalar Merkezi Trablus.
- Özçelik, D. A. (1992). *Eğitim ve öğretim programları*. Ankara: ÖSYM.
- Özey, R. (2005). *Dünya ve Ülkeler Coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Pınchemel, P. (1982). Patlayıcı coğrafyadan merkezi olmayan coğrafyaya. *Sosyo-Ekonomik Coğrafya Dergisi*, 73(6).
- Sabri M. (2002). *Eğitim ve öğretim teknolojisi terminolojileri Arap ansiklopedisi*. Riyad.
- Sabry M., & El-Sayed A. (2012). *Eğitim göstergelerinin okulun eğitim performansını değerlendirmedeki rolü*. <http://sustech.edu/files/workshop/2016051105115061.pdf>, Erişim tarihi: 18 Mayıs 2017.

- Salih, İ. (2003). *Coğrafya öğretmenlerinin temel coğrafya kavramlarını aktarma hizmetinde yetkinlik seviyeleri, bu yetkinlik seviyesinin öğretim seviyesi ile ilişkisi ve coğrafyaya karşı yönelimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Almanya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kahire.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Serhan. A. (1985). *Çağdaş metotlar*. Kuveyt.
- Sharaf. A. (1996). *Libya coğrafyası*. Şehir: İskenderiye.
- Shevki, M. (1995). *Öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi*. Al-Rıyad.
- Shukri, M. (1957). *Modern Libya devletinin doğumu (kurtuluş ve bağımsızlık belgeleri)*. Kahire.
- Sönmez, V. (1994). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı* (5. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Star Times, (2007). www.startimes.com/f.aspx eğitimin genel hedefleri, 2017.
- Şahin, S. (2003). Coğrafya öğretiminde beş temel konu. 15-18 Ekim. *Antalya XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı* (ss.2361-238), Antalya.
- Şahin, S. (2010). *Coğrafyada çağdaş öğretim yöntemleri*. R. Özey ve S. İncekara (Edt.), *Coğrafya Eğitiminde Kavramlar ve Değişimler* içinde. (ss. 127-160). Ankara: PegemA.
- Şahin, S., ve Karabağ, S., (2006). *An Evaluation of The New Turkish Geography Curriculum In Secondary Level: Radical Shift in Turkey Geography Education . Global Changes and Regional Challanges* ST Kliments Ohridski Univercity of Sofia faculty of Geology and Geography, Sofya, Bulgaria.
- Şaria, M. (1958). Libya adı ve sonuçları. *Sanat ve Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*, Trablus.
- Şelbi, A. (1998). *Hipotez ve uygulama arasında sosyal bilimlerin öğretimi*. Kahire: Mısır.
- Taallum Marhale Cedide Dergisi, (2010). 11. Sayı, Katar.
- Tamir, Al-Mellah, (2017). *Kkavram karşılaştırması eğitimi, hedefler, metot (olması gerektiği gibi öğretim teknolojisi ile internet)*. <https://mawdoo3.com>, Erişim tarihi: mart 2017.
- Tema., (2016). <http://.mawdoo3.com> sayfasından erişilmiştir, Erişim tarihi: 06 Ekim 2018.

- Vazri, M. ve & Al-Edib, A. (1996). Coğrafya öğretimi. *Cusur'ul Tevasul Dergisi, İletişim Köprüleri*, 1(1), 52.
- www.angelfire.com/wa2/wa7a/wmowahd_ahd.htm. Erişim tarihi: Mart 2018.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112).
- Yıldırım, İ. (2006). *Akademik başarının yordayıcısı olarak gündelik sıkıntılar ve sosyal destek*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(30), 258-267.
- Zidan, M. (1974). *Öğretimde yeterlilik faktörleri*. Trablus.
- Zobaie, A. ve, & Al-vahabi, E. (2008). *Teknik eğitim ve mesleki eğitim müfredatı geliştirme*. Bingazi.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..